

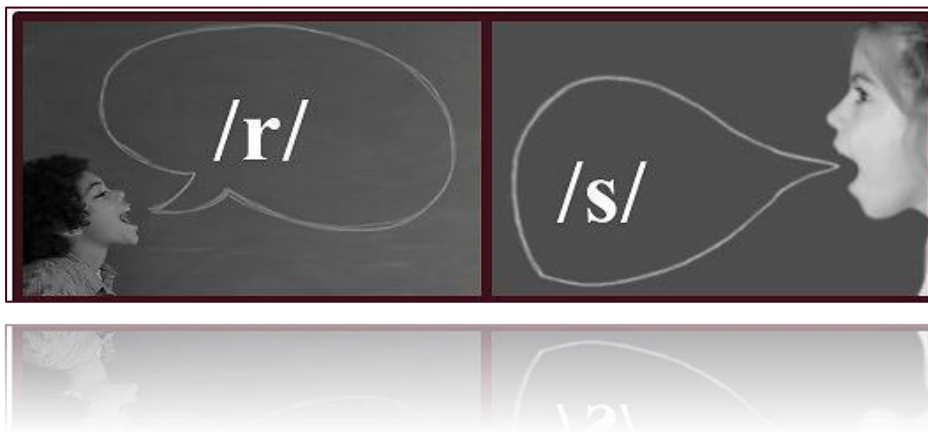

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ
ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

Διαταραχή άρθρωσης των φωνημάτων /r/, /s/ και θεραπευτική παρέμβαση

ΦΟΙΤΗΤΡΙΕΣ:

ΒΡΑΧΙΩΛΗ ΒΑΛΣΑΜΩ Α.Μ. 15917

ΔΕΜΠΟΥΔΗ ΛΑΜΠΡΙΝΗ Α.Μ. 15709

ΔΡΟΥΓΟΥΝΑΚΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ Α.Μ. 15857

ΣΠΑΝΤΙΔΑΚΗ ΜΑΡΙΑ Α.Μ. 15797

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ:

ΜΕΛΙΝΑ ΝΗΣΙΩΤΗ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2016

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία αυτή πραγματεύεται τις διαταραχές άρθρωσης γενικά, και πιο συγκεκριμένα την αρθρωτική διαταραχή των φωνημάτων /r/ και /s/, καθώς και τη θεραπευτική αντιμετώπιση αυτών. Ταυτόχρονα, γίνεται αναφορά και στις φωνολογικές διαταραχές με σκοπό τη διαφορική διάγνωση μεταξύ τους. Επίσης, παρουσιάζονται εκτενώς δύο μελέτες περιστατικών παιδιών, αντίστοιχα, για το κάθε φώνημα. Συμπεριλαμβάνεται, ακόμη, σχετικό λεπτομερές θεραπευτικό υλικό βασισμένο στην αρχή της παραδοσιακής θεραπευτικής προσέγγισης. Η εργασία εκπονήθηκε με βάση βιβλιογραφικά και αρθρογραφικά δεδομένα στα οποία ανατρέξαμε, με σκοπό τη δημιουργία ενός πλήρως επιστημονικά διεκπεραιωμένου έργου. Συμπερασματικά, καταλήγουμε στο γεγονός ότι η φύση, τα αίτια και η επιτυχής αντιμετώπιση των αρθρωτικών διαταραχών, είναι παράγοντες άρρηκτα συνδεδεμένοι και αλληλοεξαρτώμενοι.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

Άρθρωση, αρθρωτικός μηχανισμός, διαταραχή άρθρωσης, φωνολογία, φωνολογική ενημερότητα, φωνολογική διαταραχή, διαφορική διάγνωση, μυολειτουργική θεραπεία, θεραπευτική αντιμετώπιση, διαταραχές του λόγου

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε το Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Ηπείρου και, συγκεκριμένα, το τμήμα Λογοθεραπείας για τις γνώσεις και τα εφόδια που μας παρείχε πάνω στο αντικείμενό μας. Ένα μεγάλο ευχαριστώ στους καθηγητές μας και συγκεκριμένα στην κ. Νησιώτη, η οποία συνεργάστηκε μαζί μας για την εκπόνηση της πτυχιακής μας εργασίας, που αποτελεί μεγάλο κομμάτι των σπουδών μας και είναι σημαντική, καθώς μας δίνει τη δυνατότητα να εμβαθύνουμε και να εμπλουτίσουμε τις γνώσεις μας σε ένα συγκεκριμένο τομέα της λογοθεραπείας, στην περίπτωση αυτή, των αρθρωτικών και φωνολογικών διαταραχών. Επιπλέον, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε και τους φορείς της πρακτικής μας άσκησης και τους συνεργάτες αυτών, για τη συμβολή τους στη μελέτη των περιστατικών που συμπεριλάβαμε στην παρούσα εργασία, σε επιστημονικό και πρακτικό επίπεδο.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	1-2
<i>A' Μέρος</i>	
Κεφάλαιο 1^ο Ανάπτυξη γλωσσικής επικοινωνίας και διαταραχές.	
<u>Ενότητα 1.</u> Ανάπτυξη επικοινωνίας, γλώσσας και ομιλίας.	
1.1.1. Ανάπτυξη επικοινωνίας.....	5
1.1.2. Ανάπτυξη γλώσσας.....	6
1.1.3. Ανάπτυξη λόγου.....	7-8
<u>Ενότητα 2.</u> Διαταραχές ομιλίας και λόγου.	
1.2.1. Διαταραχές ομιλίας και λόγου.....	8-9
1.2.2. Επιπτώσεις.....	9
1.2.3. Αίτια διαταραχών ομιλίας και λόγου.....	9-11
Κεφάλαιο 2^ο. Άρθρωση - Φωνολογία και διαταραχές.	
<u>Ενότητα 1.</u> Άρθρωση και διαταραχές.	
2.1.1. Ορισμός άρθρωσης.....	13
2.1.2. Αρθρωτικός μηχανισμός.....	13-14
2.1.2.1. Σημεία των αρθρωτικών κινήσεων.....	15-16
2.1.2.2. Παραγωγή συμφώνων και φωνηέντων.....	16-17
2.1.3. Ορισμός διαταραχής άρθρωσης.....	17
2.1.4. Αίτια διαταραχών άρθρωσης.....	18-21
2.1.5. Είδη αρθρωτικών λαθών.....	21-24
2.1.6. Στόχοι αξιολόγησης της διαταραχής άρθρωσης.....	24-25
2.1.7. Διάγνωση διαταραχής άρθρωσης.....	25-29
2.1.8. Διαταραχή άρθρωσης και άλλες διαταραχές.....	29-32
<u>Ενότητα 2.</u> Φωνολογία και διαταραχές.	
2.2.1. Ορισμός φωνολογίας.....	32-33
2.2.1.1. Μονάδες της φωνολογίας.....	33-34
2.2.2. Φωνολογική ενημερότητα.....	34-35
2.2.3. Ορισμός φωνολογικής διαταραχής.....	35-36
2.2.4. Κατηγοριοποίηση των διαταραχών του φωνολογικού συστήματος.....	36-37
2.2.5. Αίτια φωνολογικών διαταραχών.....	37-41
2.2.6. Είδη φωνολογικών λαθών.....	41-45
2.2.7. Διάγνωση φωνολογικής διαταραχής.....	45-51
<u>Ενότητα 3.</u> Διαφορική διάγνωση.	
2.3.1. Ορισμός διαφορικής διάγνωσης.....	52
2.3.2. Διαφορική διάγνωση αρθρωτικής – φωνολογικής διαταραχής.....	52-54
Κεφάλαιο 3^ο. Διαταραχή της άρθρωσης των φωνημάτων /r/ και /s/.	
<u>Ενότητα 1.</u> Διαταραχή άρθρωσης στο φώνημα /r/	
3.1.1. Φυσιολογική άρθρωση του φωνήματος /r/.....	56
3.1.2. Διαταραχή άρθρωσης του φωνήματος /r/.....	56-58
3.1.3. Αίτια διαταραγμένης άρθρωσης του φωνήματος /r/.....	58-59
<u>Ενότητα 2.</u> Διαταραχή άρθρωσης στο φώνημα /s/.	
3.2.1. Φυσιολογική άρθρωση του φωνήματος /s/.....	59-60
3.2.2. Διαταραχή άρθρωσης του φωνήματος /s/.....	60-63
3.2.3. Αίτια διαταραγμένης άρθρωσης του φωνήματος /s/.....	63-65

B' Μέρος**Κεφάλαιο 4^ο. Θεραπευτική παρέμβαση.****Ενότητα 1. Θεραπευτική αντιμετώπιση και τεχνικές.**

4.1.1. Θεραπευτική αντιμετώπιση διαταραχών άρθρωσης.....68-72

Ενότητα 2. Μυολειτουργική θεραπεία.

4.2.1. Εισαγωγή στη μέθοδο της μυολειτουργικής θεραπείας.....73-74

4.2.2. Αίτια μυολειτουργικών διαταραχών.....74

4.2.3. Αναγκαιότητα της μυολειτουργικής θεραπείας.....74-75

4.2.4. Λειτουργία της γλώσσας και διαταραχή αυτής.....75-76

4.2.5. Μυολειτουργικές ασκήσεις.....77-85

Ενότητα 3. Θεραπευτική αντιμετώπιση των φωνημάτων /r/ - /s/.

4.3.1. Θεραπευτική παρέμβαση για το φώνημα /r/.....85-93

4.3.2. Θεραπευτική παρέμβαση για το φώνημα /s/.....93-100

Μελέτη περιστατικού για το φώνημα /r/.....101-108

Μελέτη περιστατικού για το φώνημα /s/.....109-121

Συμπεράσματα.....122

Βιβλιογραφία.....123-130

Παράρτημα Α'.....131-142

Παράρτημα Β'.....143-316

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο στόχος, για τον οποίο αναλάβαμε τη συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία είναι η διεύρυνση των γνώσεών μας πάνω στο αντικείμενο των διαταραχών άρθρωσης, καθώς αυτές αποτελούν μια από τις πιο συχνά εμφανιζόμενες και διαδεδομένες διαταραχές. Με τη μελέτη της εργασίας αυτής, μπορεί κανείς να αποκομίσει σημαντικές πληροφορίες και γνώσεις γύρω από ό,τι περιλαμβάνουν οι διαταραχές άρθρωσης.

Ειδικότερα, ο κορμός της εργασίας αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο περιγράφονται οι όροι της επικοινωνίας, της γλώσσας και της ομιλίας, καθώς και οι διαταραχές ομιλίας και λόγου, οι επιπτώσεις και τα αίτια αυτών. Ακολουθεί το δεύτερο κεφάλαιο, στο οποίο αναφέρεται ο ορισμός της άρθρωσης, αναλύεται η λειτουργία του αρθρωτικού μηχανισμού, παρουσιάζονται οι διαταραχές άρθρωσης, τα αίτια, τα συμπτώματα και η διάγνωση αυτών. Στο ίδιο κεφάλαιο η ίδια συλλογιστική πορεία ακολουθείται και για τις φωνολογικές διαταραχές, το οποίο και ολοκληρώνεται με τη διαφορική διάγνωση αυτών των δύο. Έπειτα, στο τρίτο κεφάλαιο εστιάζουμε στα φωνήματα /r/ και /s/. Πιο συγκεκριμένα, περιγράφεται η ορθή άρθρωσή τους, καθώς και η διαταραχή και τα αίτια αυτής. Στο τελευταίο κατά σειρά κεφάλαιο, αναλύεται εκτενώς η θεραπεία των διαταραχών άρθρωσης, συμπεριλαμβανομένης της μυολειτουργικής θεραπείας και της στοχευμένης θεραπείας των φωνημάτων-στόχων /r/ και /s/. Αμέσως μετά, παρατίθενται δύο μελέτες περιστατικών. Το πρώτο περιστατικό εμφανίζει διαταραχή άρθρωσης στο φώνημα /r/, ενώ το δεύτερο στο φώνημα /s/. Στο κάθε ένα περιγράφεται η πορεία του παιδιού από τη διάγνωση μέχρι το τέλος των συνεδριών της θεραπευτικής παρέμβασης. Με βάση τα περιστατικά, στο παράρτημα έχουμε παραθέσει αντίστοιχο και εκτενές υλικό αντιμετώπισης των εξής φωνημάτων: /r/, /s/, /z/ και των συμπλεγμάτων τους.

Επιπρόσθετα, για κάθε μέρος της εργασίας μας στηριχθήκαμε σε επιστημονικές έρευνες, σε ορθά, επιστημονικά συμπεράσματα και σε απόψεις ερευνητών, όπως ο Παπασιλέκας και ο Σερδάρης, που η διαταραχή της άρθρωσης αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης τους.

Καταληκτικά, οδηγηθήκαμε σε κάποια συμπεράσματα σχετικά με την αλληλεξάρτηση και αλληλεπίδραση όλων αυτών που συνιστούν και περικλείουν τις διαταραχές άρθρωσης.

Α' ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ.

1.1.1. Ανάπτυξη της επικοινωνίας

«Η επικοινωνία είναι η διεργασία ανταλλαγής πληροφοριών και ιδεών. Μία ενεργή διαδικασία, περιλαμβάνει κωδικοποίηση, μετάδοση και αποκωδικοποίηση επιδιωκόμενων μηνυμάτων.» (Anderson Shames, 2011)

Η επικοινωνία είναι παρούσα από τη γέννηση, καθώς το βρέφος αναζητά την ανθρώπινη φωνή και αντιδρά με ευχαρίστηση ή ήπια έκπληξη, όταν εντοπίζει το πρόσωπο ή την πηγή του ήχου. Υπάρχουν τρία στάδια ανάπτυξης πρώιμων επικοινωνιακών προθέσεων και είναι τα εξής:

- ❖ Το 1^ο στάδιο, στο οποίο οι συμπεριφορές του παιδιού είναι αδιαφοροποίητες και οι προθέσεις του άγνωστες.
- ❖ Το 2^ο, όπου το παιδί χρησιμοποιεί πλέον χειρονομίες και σκόπιμη και σύντομη φώνηση για να εκφράσει αυτό που θέλει. Αυτό το στάδιο είναι σημαντικό γιατί το παιδί χρησιμοποιεί συνδυαστικά και βλεμματική επαφή για να επικοινωνήσει.
- ❖ Το 3^ο και τελευταίο κατά σειρά στάδιο, κατά το οποίο οι λέξεις χρησιμοποιούνται για να εκφράσουν αυτό που προηγουμένως εκφράζονταν με χειρονομίες. Οι χειρονομίες δεν εξαφανίζονται όταν εμφανίζεται η ομιλία, απλώς αλλάζουν λειτουργία.

Στην προσχολική ηλικία το παιδί μαθαίνει να χρησιμοποιεί τη γλώσσα, την έμφαση και τον τονισμό, για να βελτιώσει την ποιότητα του μηνύματός του. Όταν όμως φτάσει στη σχολική ηλικία και έπειτα, κάνει χρήση παραγλωσσολογικών, μη γλωσσολογικών και μεταγλωσσολογικών πλευρών της επικοινωνίας.

Γενικότερα, η πρώιμη επικοινωνία δεν βασίζεται στη χρήση της γλώσσας ή της ομιλίας. Στην πραγματικότητα η επικοινωνία αποτελεί το μέσο με το οποίο αναπτύσσεται αρχικά η γλώσσα. Καθώς βελτιώνονται οι γλωσσικές δεξιότητες αναπτύσσονται ανάλογα και οι επικοινωνιακές δεξιότητες. (Anderson Shames, 2013)

1.1.2. Ανάπτυξη της Γλώσσας

«Η γλώσσα είναι ένα κοινωνικό εργαλείο, που ορίζεται ως ένας κοινωνικά μοιραζόμενος κώδικας ή ένα συμβατικό σύστημα για την αντιπροσώπευση εννοιών μέσω της χρήσης αυθαίρετων συμβόλων και συνδυασμών αυτών των συμβόλων, οι οποίοι διέπονται από κανόνες.» (Anderson Shames, 2011)

Η εκμάθηση της γλώσσας είναι μία εξαιρετικά πολύπλοκη διαδικασία η οποία προϋποθέτει την τυπική ανάπτυξη μιας σειράς γλωσσικών και γνωστικών διαδικασιών. Κατά τους Bloom και Lahey (1978), η επιτυχής χρήση της γλώσσας προϋποθέτει την αλληλεπίδραση των τριών παραμέτρων της: της γλωσσικής δομής (φωνολογία, μορφολογία, συντακτικό), του γλωσσικού περιεχομένου (σημασιολογία), και της γλωσσικής χρήσης (πραγματολογία).

Τα συστήματα αυτά δεν αναπτύσσονται ταυτόχρονα και με τον ίδιο τρόπο. Ανά περιόδους, μία ή ο συνδυασμός παραμέτρων μπορεί να είναι στο επίκεντρο της ανάπτυξης, όπως σε πρώιμο στάδιο, όπου η φωνολογία, η πραγματολογία και η σημασιολογία είναι οι οργανωτικές αρχές της γλώσσας του παιδιού. Επίσης, οι ρυθμοί ανάπτυξης κάθε συστήματος ποικίλουν. Στην προσχολική ηλικία, για παράδειγμα, το παιδί μαθαίνει πολλές συντακτικές δομές, η ανάπτυξη των οποίων επιβραδύνεται στη σχολική ηλικία.

Γενικά, το παιδί που παρουσιάζει τυπική πορεία γλωσσικής ανάπτυξης είναι ικανό να συνάγει την έννοια των λέξεων που ακούει και να επικοινωνεί ικανοποιητικά. Μέχρι την ηλικία των 5 ετών το φυσιολογικά αναπτυσσόμενο παιδί κατέχει τις θεμελιώδεις δομές της γλώσσας και έχει αποκτήσει και πραγματολογικές δεξιότητες, γνωρίζει, δηλαδή, πώς να χρησιμοποιεί λεκτικά και μη λεκτικά επικοινωνιακά σύμβολα για να κατανοεί και να μεταδίδει πληθώρα μηνυμάτων ανάλογα με το πλαίσιο στο οποίο βρίσκεται κάθε φορά. (Νικολόπουλος, 2008; Anderson Shames, 2011; Toblin Bishop, 2013)

1.1.3. Ανάπτυξη της ομιλίας

«Η ομιλία είναι ένα λεκτικό μέσο επικοινωνίας ή μεταβίβασης νοήματος. Η ομιλία απαιτεί ακριβή νευρομυϊκό συντονισμό και είναι το αποτέλεσμα συγκεκριμένων κινητικών συμπεριφορών.» (Anderson Shames, 2011)

Η ηχητική διαμόρφωση του λόγου, που ονομάζουμε «ομιλία», περιλαμβάνει στοιχειώδεις ήχους που ονομάζονται φθόγγοι. Η ομιλία βασίζεται στη συγχρονισμένη λειτουργία τριών κινητικών συστημάτων: του αναπνευστικού, του φωνητικού και του αρθρωτικού. Η ομαλή ανάπτυξη της ομιλίας προϋποθέτει μία συνισταμένη πολυσύνθετων αλληλοεξαρτημένων διαδικασιών, ένα σύστημα λειτουργιών που αναπτύσσονται. Το σύστημα αυτό περιλαμβάνει την πνευματική στάθμη, την οπτικοακουστική ικανότητα του παιδιού, την ψυχοκινητική ωριμότητα, τις ψυχολογικές και άλλες συνθήκες στις οποίες μεγαλώνει ένα παιδί, τον εσωτερικό λόγο (δημιουργία εννοιών), τον ψελλισμό, και άλλα. Πιο συγκεκριμένα, για την ανάπτυξη της ομιλίας απαιτείται η ανάπτυξη του κινητικού ελέγχου των χειλιών, της κάτω γνάθου, των δοντιών, της γλώσσας, της σκληρής και μαλακής υπερώας του παιδιού, η ικανότητα του παιδιού να ακούει και να διακρίνει τους ήχους της ομιλίας, καθώς και η ανάπτυξη των γνωστικών λειτουργιών του παιδιού και της ικανότητάς του να σκέφτεται.

Η ανάπτυξη της ομιλίας είναι σταδιακή διαδικασία. Αρχίζει από τη βρεφική ηλικία και συνεχίζεται μέχρι το έβδομο και όγδοο έτος της ηλικίας. Καθώς το παιδί ωριμάζει, αποκτά αυξανόμενο έλεγχο του μηχανισμού ομιλίας και είναι ικανό να παράγει ή να αρθρώσει ήχους πιο αποτελεσματικά. Παρόλο που μεγάλο μέρος του κινητικού ελέγχου αποκτάται στο πρώτο έτος, η σταθερότητα που είναι όμοια με αυτή των ενηλίκων, επιτυγχάνεται στη μέση παιδική ηλικία. Η ικανότητα της ομιλίας των παιδιών αναπτύσσεται με διαφορετική ταχύτητα σε διάφορες ηλικίες, ενώ μερικά παιδιά αναπτύσσονται βραδύτερα ή ταχύτερα από το μέσο όρο. (Παπασιλέκας, 1985; Πρώιου, 2005; Νικολόπουλος, 2008; Anderson Shames, 2011)

Συμπερασματικά, οι όροι *επικοινωνία*, *γλώσσα* και *ομιλία* περιγράφουν διαφορετικές, αλλά συναφείς πλευρές της ανθρώπινης επικοινωνίας. Όλα τα παιδιά δεν αναπτύσσουν την επικοινωνία, την γλώσσα και την ομιλία με τον ίδιο τρόπο.

Ένας λογοθεραπευτής οφείλει να γνωρίζει τις διαφορές και τις ομοιότητες των όρων αυτών, έτσι ώστε να είναι ικανός να εντοπίζει πιθανά ελλείμματα και να παρεμβαίνει εγκαίρως με τον σωστό τρόπο.

1.2.1. Διαταραχές ομιλίας και λόγου

Η ανάπτυξη και οι διαταραχές του λόγου απασχόλησαν τον άνθρωπο από τα πανάρχαια χρόνια. Χαρακτηριστικά δείγματα είναι τα κεραμικά αγγεία και οι προτομές που βρέθηκαν στο Αρχαίο Περού (10.000 π.χ. – 700 π.χ.), στα οποία απεικονίζονται διάφορες παραστάσεις, όπως παραμορφώσεις προσώπων με ελλιπή μέρη π.χ. μύτη ή χείλη ή φωνητικές χορδές, παραστάσεις με γέλιο και σφύριγμα και, γενικότερα, στοιχεία που σχετίζονται με την παθολογία του λόγου. Το γνωστότερο παράδειγμα είναι αυτό του Δημοσθένη, ο οποίος τοποθετούσε βότσαλα και χαλίκια στο στόμα για τη βελτίωση της παραγωγής του /r/. Μπορεί κανείς να διακρίνει την ομιλία, που είναι η διαδικασία άρθρωσης ήχων, και τη γλώσσα, που είναι το σύστημα με το οποίο διάφορες λέξεις συνδυάζονται με κανόνες για να παραγάγουν ένα νόημα. Είναι πολύ πιθανό να έχει κάποιος ακριβή και σωστή άρθρωση, αλλά προβλήματα στη γλώσσα (σύνταξη, σημασιολογία κ.λπ.). Μπορεί, όμως, να συμβαίνει και το αντίθετο, δηλαδή ένα παιδί να έχει δυσκολίες στην ομιλία αλλά όχι στη γλώσσα. Ο όρος διαταραχή στην ομιλία και τη γλώσσα χρησιμοποιείται συχνά, αλλά θεωρείται ότι είναι κατά βάση ασαφής γιατί είτε μπορεί να σημαίνει προβλήματα τόσο στην ομιλία όσο και στη γλώσσα, είτε να χρησιμοποιείται ως γενικός όρος για να αναφερθεί κανείς γενικότερα στις δυσκολίες ομιλίας ή γλώσσας. Οι δυσκολίες εμφανίζονται στην αντίληψη, την επεξεργασία και την οργάνωση των ήχων σε λέξεις στο φωνολογικό σύστημα, δηλαδή μια ολόκληρη ομάδα ήχων δεν έχει κατακτηθεί σωστά και έτσι πολλαπλοί ήχοι προφέρονται λανθασμένα. Από την άλλη, η επικοινωνία αναφέρεται και στους μη λεκτικούς τρόπους μετάδοσης μηνυμάτων, όπως τις χειρονομίες και τις εκφράσεις του προσώπου. Ο όρος διαταραχή της επικοινωνίας περιλαμβάνει, εκτός από τις δυσκολίες στην ομιλία και τη γλώσσα, και ένα σύνολο δυσκολιών που αφορά και στα μη λεκτικά προβλήματα επικοινωνίας, τα οποία απαντώνται στο φάσμα του αυτισμού, καθώς και σε πιο συγκεκριμένες δυσκολίες, οι οποίες παρουσιάζονται στην Ειδική Γλωσσική Διαταραχή. Οι

δυσκολίες αυτές συχνά εμφανίζονται κατά την παιδική ηλικία και μπορεί να γίνουν μακροχρόνιες. (Norbury κ.ό., 2013)

Τα προβλήματα ομιλίας και γλώσσας μπορούν να ταξινομηθούν ανάλογα με τον τομέα της γλώσσας που επηρεάζουν. Μπορεί, λοιπόν, να κατηγοριοποιηθούν σε προβλήματα που αφορούν στους παρακάτω τομείς (Norbury κ.ό., 2013) :

- στην αντιληπτική γλώσσα,
- στην εκφραστική γλώσσα,
- στην ομιλία,
- στη δυσκολία στη ροή της ομιλίας,
- άλλα

1.2.2. Επιπτώσεις.

Γενικότερα, κάθε διαταραχή λόγου έχει επιπτώσεις στο παιδί και στο περιβάλλον του. Έτσι, είναι πιθανό να επηρεαστεί τόσο η οργάνωση της σκέψης όσο και η εξέλιξη των γνωστικών λειτουργιών. Επιπλέον, υπάρχει μεγάλη επίδραση αργότερα, στη διαδικασία της εκμάθησης των ικανοτήτων της γραφής και της ανάγνωσης. Έχουν, επίσης, αντίκτυπο και στο συναισθηματικό κόσμο ενός παιδιού, με αποτέλεσμα την εμφάνιση άγχους ή ενοχικού συναισθήματος, και κατ' επέκταση συμβάλλουν στην εκδήλωση μορφών συμπεριφοράς, που αποκλίνουν από τα φυσιολογικά πλαίσια. (Χίτογλου – Αντωνιάδου, 2003)

1.2.3. Αίτια διαταραχών ομιλίας και λόγου

Σε ορισμένα παιδιά δεν λειτουργούν φυσιολογικά ή λειτουργούν ανεπαρκώς οι μηχανισμοί του λόγου, για αυτό δεν καταφέρνουν να μιλήσουν ή το κάνουν ανεπαρκώς.

Υπάρχουν, ωστόσο, πολλοί παράγοντες, οι οποίοι συμβάλλουν στην αδυναμία ανάπτυξης του λόγου, όπως γενετικοί, περιβαλλοντικοί, οργανικοί, λειτουργικοί, γνωστικοί, συναισθηματικοί, ψυχολογικοί και νευρολογικοί, οι οποίοι μελετώνται

συνεχώς για την καλύτερη αξιολόγηση, πρόγνωση και διάγνωση. Παρακάτω παρατίθενται ορισμένα αίτια, που σχετίζονται με τις διαταραχές ομιλίας και λόγου: (Αλεξανδρίδης κ.ό., 1984; Γαβριηλίδου, 2003; Χίτογλου-Αντωνιάδου, 2003; Βάρβογλη, 2006)

- ✓ Γενετικοί παράγοντες
- ✓ Νευρομυϊκά προβλήματα
- ✓ Αλαλία ή Αφασίες
- ✓ Βλάβη του Κεντρικού Νευρικού Συστήματος (ΚΝΣ) με συνέπεια εγκεφαλική παράλυση
- ✓ Βαρηκοΐα (Κώφωση νευροαισθητηριακή ή αγωγιμότητας)
- ✓ Νοητική υστέρηση
- ✓ Δυσμορφίες των οργάνων της φώνησης (π.χ. χειλο-υπερωιοσχιστία)
- ✓ Διαταραχές άρθρωσης
- ✓ Διαταραχές φώνησης
- ✓ Διαταραχές ρυθμού
- ✓ Δυσφασία
- ✓ Απλή καθυστέρηση ομιλίας
- ✓ Ελάχιστη εγκεφαλική δυσλειτουργία
- ✓ Αυτισμός
- ✓ Ελλειμματικές καταστάσεις της εξέλιξης, που μπορεί να οφείλονται σε:
 - Γενετικά αίτια
 - Εγκεφαλικές βλάβες περιγεννητικές ή επίκτητες
 - Δυσκολίες στην πλευρίωση των εγκεφαλικών λειτουργιών
 - Διαταραχές χώρου
 - Διαταραχές σχέσης
 - Ιδιοσυστατικούς παράγοντες
 - Νευρώσεις ή ψυχώσεις στην παιδική ηλικία
 - Περιβαλλοντικοί παράγοντες, που επηρεάζουν τη φωνολογική κατάκτηση ενός παιδιού και ως επέκταση τις διαταραχές λόγου.

Σύμφωνα με τους Grunwell & Russel η καθυστέρηση ή η διακοπή της φωνολογικής απόκτησης μπορεί να οφείλεται στους ακόλουθους **5 λόγους**:

1. Το παιδί μπορεί να εκτίθεται σε πολύπλοκα συστήματα ήχων, με αποτέλεσμα να αδυνατεί να αντλήσει νέες πληροφορίες από το γλωσσικό του περιβάλλον.
2. Μπορεί να υπάρχει μια γενική καθυστέρηση στην ανάπτυξη του παιδιού που περιορίζει και τη γλωσσική ανάπτυξή του.
3. Μπορεί να έχει συνηθίσει το φτωχό φωνολογικό σύστημα που έχει δομήσει κι έτσι να χάνει την ικανότητα να κάνει νέες υποθέσεις σχετικά με την οργάνωση και λειτουργία των ήχων.
4. Μπορεί να μην υπάρχει ανατροφοδότηση από το γλωσσικό περιβάλλον του παιδιού (π.χ. το σπίτι) και να περιορίζεται έτσι η γλωσσική και φωνολογική του γνώση, που είναι προορισμένο γενετικά να έχει και τις οποίες θα είχε σε ένα καλύτερο περιβάλλον.
5. Μπορεί να δέχεται μεγάλη ποικιλία γλωσσικών ερεθισμάτων κι, έτσι, να μην μπορεί να καταλάβει τι πρέπει να κρατήσει και τι όχι από τη φωνολογική του γνώση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΆΡΘΡΩΣΗ - ΦΩΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ.

2.1.1. Ορισμός Άρθρωσης

Η άρθρωση, ως υποσύστημα της ομιλίας, αποτελεί την κίνηση των αρθρωτικών δομών που συμμετέχουν στην παραγωγή των ήχων της ομιλίας μεμονωμένα ή σε λέξεις. Πιο συγκεκριμένα, περιγράφει τη διαδικασία κατά την οποία ήχοι, συλλαβές και λέξεις σχηματίζονται όταν οι αρθρωτικές δομές μεταβάλλουν τη ροή του αέρα που παράγεται από το αναπνευστικό σύστημα, στη φωνητική οδό πάνω από το λάρυγγα.

Με λίγα λόγια, άρθρωση είναι η κίνηση των μυών του στόματος και των αρθρωτών για να παραχθεί ο ήχος της ομιλίας. Αντιπροσωπεύει μια εξαιρετικά πολύπλοκη διαδικασία και μια σειρά σύνθετων πράξεων, κατά την οποία το αναπνευστικό, το φωνητικό, το ηχητικό σύστημα και οι μηχανισμοί άρθρωσης, καθώς και 100 μύες, συμμετέχουν. Στο μηχανισμό άρθρωσης μέχρι και 22 μύες μπορεί να μεταβάλλουν το ρυθμό της έντασης πολλές φορές και κατά τη διάρκεια της έκφρασης μιας απλής φράσης (Bauman-Waengler, 2012). Η ακριβής τοποθέτηση, η αλληλουχία, ο συγχρονισμός και η δύναμη των αρθρωτών, καθώς και η ακολουθία και ο συγχρονισμός της μυϊκής δραστηριότητας της ομιλίας, αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της άρθρωσης. (Georgoulas κ.ό., 2006; Yorkston κ.ό., 2006; Georgoulas κ.ό., 2009; Shipley McAfee, 2013; Anderson Shames, 2013; Ramou Guerti, 2014)

2.1.2. Αρθρωτικός μηχανισμός και αρθρωτές

Τα μέρη της φωνητικής οδού που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή των φθόγγων ονομάζονται αρθρωτές και αποτελούν τις ανεξάρτητες κινητικές δομές του μηχανισμού της ομιλίας. Σύμφωνα με τον MacKay (1987) «οι αρθρωτικές δομές της ομιλίας βρίσκονται στην υπεργλωττιδική περιοχή και είναι τα χείλη, η φατνιακή περιοχή, η οποία βρίσκεται στα όρια της υπερώας και των κοπήρων της άνω γνάθου, η σκληρή υπερώα, η μαλθακή υπερώα, η στοματική κοιλότητα, η ρινική κοιλότητα, η φαρυγγική κοιλότητα και η τραχεία».

Η άρθρωση των διαφόρων φθόγγων γίνεται με τους αρθρωτές, οι οποίοι, καθώς κινούνται, αλλάζουν το σχήμα της στοματοφαρυγγικής κοιλότητας, καθώς και

τη φορά διέλευσης του αέρα προς τη στοματική ή τη ρινική κοιλότητα, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται αντηχήσεις, που αντιστοιχούν στους διάφορους φθόγγους. Οι αρθρωτές μπορούν να έρθουν σε επαφή είτε μεταξύ τους, όπως για την παραγωγή διχειλικών φθόγγων (/m/, /p/, /b/), είτε με μία από τις δομές της άρθρωσης, όπως όταν η άκρη της γλώσσας έρχεται σε επαφή με τη φατνιακή περιοχή για την παραγωγή του στιγμικού συμφώνου /t/. (Νικολόπουλος, 2008; Ladefoged, 2013)

Η περιγραφή του συστήματος των αρθρωτών στη στοματοφαρυγγική κοιλότητα διαφέρει ανάλογα με τη βιβλιογραφική πηγή. Σύμφωνα με τους BrowMan και Goldstein (1990), οι κύριοι αρθρωτές του μηχανισμού της ομιλίας είναι (Νικολόπουλος, 2008):

- το άνω χείλος,
- το κάτω χείλος,
- η κάτω γνάθος,
- η γλώσσα (ράχη, προράχη, ράχη),
- η μαλακή υπερώα.

Για την σωστή άρθρωση των φωνημάτων, οι κύριοι αρθρωτές ακολουθούν μία σειρά κινήσεων. Κάθε αρθρωτής μπορεί να κινηθεί με ορισμένο τρόπο. Η κίνηση κάθε αρθρωτή αντίστοιχα περιγράφεται παρακάτω:

→ Το **άνω** και το **κάτω χείλος** μπορούν να κινηθούν σε συγκεκριμένες κατευθύνσεις. Πιο αναλυτικά, προς τα πάνω, προς τα κάτω, προς τα έξω (σούφρωμα) ή προς τη δεξιά και αριστερή πλευρά του στόματος (χαμόγελο).

→ Η **γλώσσα** απαρτίζεται από τρία μέρη και κινείται σε τρεις άξονες:

- οπίσθια και πάνω
- πρόσθια και πάνω
- οπίσθια και κάτω

→ Η **κάτω γνάθος** συμμετέχει σε κινήσεις μάσησης και ομιλίας, περιστρεφόμενη και κινούμενη πάνω ή κάτω, αντίστοιχα.

→ Η **μαλακή υπερώα** μπορεί να κινηθεί προς τα πάνω ή προς τα κάτω.

2.1.2.1. Σημεία των αρθρωτικών κινήσεων

➤ Κυριότερα σημεία της άνω επιφάνειας της φωνητικής οδού:

Η φωνητική οδός αποτελείται από δύο επιφάνειες, την άνω και την κάτω. Οι αρθρωτές, που απαρτίζουν την άνω επιφάνεια της φωνητικής οδού, καθώς και οι αρθρωτικές κινήσεις τους θα περιγραφούν παρακάτω. Το πάνω χείλος και τα πάνω δόντια είναι δύο πολύ γνωστά μέρη, που απαρτίζουν την άνω επιφάνεια της φωνητικής οδού. Ακριβώς στην πίσω πλευρά από τα πάνω δόντια υπάρχει ένα μικρό εξόγκωμα που μπορεί κανείς να το αγγίξει με την άκρη της γλώσσας και ονομάζεται φατνιακή ακρολοφία. Ένα άλλο σημείο της άνω επιφάνειας της φωνητικής οδού είναι το μπροστινό μέρος του ουρανίσκου, το οποίο είναι οστέινο και ονομάζεται (σκληρός) ουρανίσκος ή σκληρή υπερώα. Πίσω από τον ουρανίσκο βρίσκεται η μαλακή υπερώα, την οποία ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων δεν μπορεί να την αγγίξει με τη γλώσσα, για αυτό πρέπει να χρησιμοποιήσει κανείς το δάκτυλό του για να αντιληφθεί τη θέση της. Η υπερώα είναι μία μαλακή μυώδης απόληξη, που μπορεί να υπερυψωθεί, ώστε να αγγίξει το πίσω τοίχωμα του φάρυγγα και να κλείσει τη ρινική κοιλότητα, εμποδίζοντας την έξοδο του αέρα από τη μύτη. Σε αυτή την περίπτωση λέμε ότι υπάρχει υπερωική φραγή. Αυτή η κίνηση χωρίζει τη ρινική από τη στοματική κοιλότητα, έτσι ώστε ο αέρας να μπορεί να διαφύγει μόνο μέσα από το στόμα. Στο άκρο της υπερώας βρίσκεται μια μικρή απόληξη που κρέμεται και που είναι γνωστή ως σταφυλή. Το τμήμα της φωνητικής οδού μεταξύ της σταφυλής και του λάρυγγα είναι ο φάρυγγας. Το πίσω τοίχωμα του φάρυγγα μπορεί να θεωρηθεί ένας από τους αρθρωτές στην επάνω επιφάνεια της φωνητικής οδού. (Ladefoged, 2013)

➤ Τα κυριότερα σημεία της κάτω επιφάνειας της φωνητικής οδού:

Η κάτω επιφάνεια της φωνητικής οδού συμπεριλαμβάνει το άκρο και την προράχη της γλώσσας, τα οποία είναι τα πιο ευκίνητα μέρη. Πίσω από την προράχη, βρίσκεται αυτό που ονομάζεται πρόσθιο τμήμα της γλώσσας. Στην πραγματικότητα είναι το μπροστινό μέρος του κυρίως σώματος της γλώσσας και βρίσκεται κάτω από τον ουρανίσκο, όταν η γλώσσα είναι σε ηρεμία. Το υπόλοιπο του σώματος της

γλώσσας διαιρείται στο κέντρο που βρίσκεται εν μέρει κάτω από τον ουρανίσκο και εν μέρει κάτω από την υπερώα, στο οπίσθιο τμήμα ή ράχη, που εντοπίζεται κάτω από την υπερώα, και τη ρίζα, που βρίσκεται απέναντι από το πίσω τοίχωμα του φάρυγγα. Επιπλέον, υπάρχει σύνδεση μεταξύ της επιγλωττίδας και του κάτω μέρους της ρίζας της γλώσσας. (Ladefoged, 2013)

2.1.2.2. Παραγωγή συμφώνων και φωνηέντων

Παραγωγή φωνηέντων:

Η διαδικασία της παραγωγής των φωνηέντων πραγματοποιείται με τη συνεργασία ορισμένων αρθρωτών. Χαρακτηριστικό γνώρισμα της άρθρωσής τους είναι η ελάχιστη στένωση των στοματικών (και φαρυγγικών) κοιλοτήτων. Ακόμα, όσον αφορά στη ροή του αέρα, παραμένει ανεμπόδιση από τις φωνητικές χορδές έως το στοματικό άνοιγμα. Εξαιτίας αυτής της παραγωγικής δυνατότητας, τα φωνήεντα χαρακτηρίζονται συχνά ως ανοιχτοί ήχοι. Η παραγωγή των φωνηέντων γίνεται με κινήσεις της γλώσσας και των χειλιών. Στα ελληνικά έχουμε πέντε διαφορετικά αρθρωτικά σχήματα, τα οποία αντιστοιχούν σε φωνήεντα, /a/, /o/, /u/, /i/, /e/ και τα οποία διαφοροποιούνται απόλυτα μεταξύ τους, τόσο ακουστικά όσο και αρθρωτικά. Τέλος, ένα άλλο γνώρισμα της παραγωγής των φωνηέντων είναι το γεγονός ότι οι ακουστικές τιμές των φωνηέντων δεν είναι σταθερές, αλλά υπάρχει διακύμανσή τους από άτομο σε άτομο ανάλογα με την ανατομική κατασκευή, το φύλο, την ηλικία και το προσωπικό στυλ της ομιλίας του. (Νικολόπουλος, 2008; Bauman-Waengler, 2012; Ladefoged, 2013)

Παραγωγή συμφώνων

Σε αντίθεση με τα φωνήεντα, όπου η φωνητική οδός παραμένει ενιαία, τα σύμφωνα παράγονται με τη στένωση ή την απόφραξη σε κάποιο σημείο της φωνητικής οδού. Η στένωση και η απόφραξη δημιουργούνται από την κίνηση κάποιου αρθρωτή προς μία δομή ή έναν άλλο αρθρωτή της στοματοφαρυγγικής κοιλότητας. Οι κύριοι αρθρωτές που μπορεί να αποτελέσουν εμπόδιο στις περισσότερες γλώσσες είναι τα χείλη, η άκρη και η προράχη της γλώσσας, καθώς

επίσης και το πίσω μέρος της γλώσσας. Τα σύμφωνα κατηγοριοποιούνται ανάλογα με τον τόπο άρθρωσης, τον τρόπο άρθρωσης και την ηχηρότητα. (Νικολόπουλος, 2008; Bauman-Waengler, 2012; Ladefoged, 2013)

2.1.3. Ορισμός διαταραχής άρθρωσης

Σύμφωνα με το ICD-10, «η διαταραχή άρθρωσης ορίζεται ως ειδική αναπτυξιακή διαταραχή στην οποία η χρήση των φθόγγων βρίσκεται κάτω από το αντίστοιχο επίπεδο για τη νοητική ηλικία του παιδιού, αλλά οι γλωσσικές δεξιότητες είναι σε φυσιολογικό επίπεδο.».

Λόγω του γεγονότος ότι η σωστή παραγωγή του λόγου εξαρτάται από πολλούς διαφορετικούς φυσιολογικούς παράγοντες, προβλήματα άρθρωσης μπορεί συχνά να παρουσιαστούν. Τα προβλήματα άρθρωσης επηρεάζουν τόσο τα παιδιά όσο και τους ενήλικες και μπορεί να κυμαίνονται από μικρά αρθρωτικά λάθη μέχρι και ακατάληπτη ομιλία (Georgoulas κ.ό., 2009). Οι διαταραχές της άρθρωσης αποτελούν μία από τις συχνότερες διαταραχές του λόγου. Περίπου το 50-70% των παιδιών ηλικίας 3;6-4;0 ετών εμφανίζουν διαταραχές στην άρθρωση. Σε ορισμένα παιδιά τα συμπτώματα υποχωρούν στην ηλικία των 4-6 ετών, αλλά υπάρχει ένα μεγάλο ποσοστό παιδιών στα οποία τα αρθρωτικά προβλήματα παραμένουν μέχρι και την ηλικία αυτή (Lo κ.ό., 2015).

Οι διαταραχές στην άρθρωση χαρακτηρίζονται από τη λανθασμένη παραγωγή φθόγγων. Τα άτομα με αρθρωτική διαταραχή μπορεί να παράγουν λανθασμένα ένα ή περισσότερα φωνήματα, όμως τα λάθη αυτά παρατηρούνται συνεχώς και στις ίδιες λέξεις (Wu κ.ό., 2010). Οι περισσότερες διαταραχές της άρθρωσης αφορούν στα σύμφωνα στη συντριπτική τους πλειοψηφία. Στα αρχικά στάδια του λόγου, τα περισσότερα φυσιολογικά παιδιά πραγματοποιούν πολλά λάθη στην άρθρωσή τους, σύμφωνα με τα πρότυπα ομιλίας των ενηλίκων, τα οποία σταδιακά υποχωρούν. Σε ορισμένα παιδιά, όμως, ο λανθασμένος τρόπος άρθρωσης επιμένει και σε μεγαλύτερη ηλικία μεταπίπτοντας, έτσι, σε εξελικτική διαταραχή της άρθρωσης. (Κωνσταντινίδης, 2003; Chen Huang, 2007)

2.1.4. Αίτια διαταραχών άρθρωσης

Οι διαταραχές άρθρωσης έχουν αποτελέσει αντικείμενο μελέτης πολλών ερευνητών και ειδικών. Οι αιτίες αυτών έχουν αναζητηθεί και εξετασθεί κάτω από πολλά πρίσματα. Τα αίτια κατηγοριοποιούνται σε δύο μεγάλες κατηγορίες, ανάλογα με το πού εντοπίζεται η αιτιολογία. Υπάρχει, βέβαια, και ένα μικρό ποσοστό, κατά το οποίο η αιτιολογία δεν είναι γνωστή και υπάρχει δυσκολία στον εντοπισμό της. Τα προβλήματα άρθρωσης, λοιπόν, μπορεί να οφείλονται:

- ✓ σε οργανικές αιτιολογίες, δηλαδή σε ένα προσδιορισμένο φυσικό αίτιο
- ✓ σε λειτουργικές αιτιολογίες, δηλαδή σε ένα μη προσδιορισμένο φυσικό αίτιο.

Οι οργανικές αρθρωτικές διαταραχές, περιλαμβάνουν φυσικές σωματικές καταστάσεις, σχετίζονται, δηλαδή, με δομικές ανωμαλίες, όπως απώλεια ακοής (βαρηκοΐα, σχιστία χείλους ή υπερώας, εγκεφαλική παράλυση, αγκυλογλωσσία, επίκτητη απραξία, δυσαρθρία, προβλήματα οδοντοστοιχίας, παράλυση μυών, μετεγχειρητικές ανατομικές μεταβολές κ.ά.).

Αντίθετα, οι λειτουργικές διαταραχές περιλαμβάνουν ένα πρότυπο ομιλητικών λαθών, με απουσία οποιασδήποτε παρατηρούμενης φυσικής ανωμαλίας. Αυτή η διάκριση βοηθάει στην περιγραφή, την αξιολόγηση και την παρέμβαση, αλλά σε πολλές περιπτώσεις, η ακριβής αιτία μιας αρθρωτικής δυσκολίας είναι άγνωστη. (Κωνσταντινίδης, 2003; Aihara κ.ό., 2013; Shipley McAfee, 2013; Anderson Shames, 2013)

Από **ανατομικής πλευράς**, οι διαταραχές άρθρωσης μπορούν να προκύψουν σε καθένα από τα παρακάτω πιθανά «σημεία της άρθρωσης» (Van Riper Emerick, 1984; Cole Whurr, 1988; Νικολόπουλος, 2008; Hedge, 2008):

- Στα χείλη: π.χ. αποτέλεσμα χειλεοσχιστίας.
- Στα δόντια: π.χ. σοβαρές οδοντικές ανωμαλίες (ατελής οδοντική σύγκλειση, σταυροειδής σύγκλειση, ελλειπής οδοντοστοιχία, αποκλίσεις στην ευθυγράμμιση της σιαγόνας, παραμόρφωση φατνιακής ακρολοφίας).
- Στη σκληρή υπερώα: π.χ. αποτέλεσμα υπερωϊοσχιστίας.
- Στον ουρανίσκο: π.χ. κακή επαφή με το φαρυγγικό τοίχωμα.

- Στη γλώσσα: π.χ. αποτέλεσμα ανωμαλίας στο σχήμα ή το μέγεθός της (π.χ. μετά από εγχείρηση και ολική αφαίρεσή της, γνωστή ως γλωσσεκτομή) ή μειωμένος ιστός κάτω από την γλώσσα (αγκυλογλωσσία).
- Στο λάρυγγα και στο φάρυγγα.

Οι ανατομικές ανωμαλίες δεν είναι ο βασικός παράγοντας των διαταραχών άρθρωσης.

Άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν την άρθρωση είναι:

✓ **Δυσκολίες στο συντονισμό και προγραμματισμό αρθρωτικών κινήσεων.**

Η σωστή παραγωγή ενός ήχου απαιτεί τη μετακίνηση του ενεργού αρθρωτή προς τη σωστή κατεύθυνση στον παθητικό αρθρωτή, με την κατάλληλη ταχύτητα, διατηρώντας το σωστό σχήμα, κάνοντας την απαραίτητη επιφανειακή επαφή και διατηρώντας την αναγκαία πίεση. Εάν οποιαδήποτε από αυτές τις μεταβλητές είναι ανεξέλεγκτη, το αποτέλεσμα θα είναι μια διαταραγμένη άρθρωση. Τέτοιες δυσκολίες σχετίζονται με αποκλίσεις στο νευρομυϊκό έλεγχο του μηχανισμού της ομιλίας στις κινητικές διαταραχές ομιλίας, όπως η Αναπτυξιακή Δυσarthρία, που οφείλεται σε ανώμαλη νευρομυϊκή λειτουργία του μηχανισμού ομιλίας, ή η Αναπτυξιακή Απραξία, που απορρέει από κάποια δυσλειτουργία του κεντρικού νευρικού συστήματος που αφορά στην επεξεργασία, τον προγραμματισμό και στον αλληλοδιαδοχικό συντονισμό των κινήσεων της ομιλίας. Επίσης, τα εγκεφαλικά επεισόδια, η εγκεφαλική παράλυση και οι κρανιακές κακώσεις μπορούν να προκαλέσουν διαταραγμένη άρθρωση. (Weiss κ.ό., 1980; Anderson Shames, 2013; Aihara κ.ό., 2013)

✓ **Μυϊκή αδυναμία**

Χείλη: Όταν παρουσιάζεται αδυναμία των χειλικών μυών, συγκεκριμένοι ήχοι όπως /p/, /b/, /m/, /f/, /v/ είναι δύσκολο να παραχθούν, καθώς η παραγωγή αυτών των ήχων απαιτεί την κίνηση των χειλιών (Hamaguchi, 1995).

Γλώσσα: Η γλώσσα είναι πιθανά ο μοναδικός πιο σημαντικός μυς που χρησιμοποιείται κατά την ομιλία. Αν υπάρχει δυσκολία στην ανύψωση ή την μετακίνηση της, εμφανίζονται προβλήματα ομιλίας (Hamaguchi, 1995).

✓ **Αισθητηριακά ελλείμματα**

Αισθητηριακά ή αντιληπτικά ελλείμματα μπορεί να έχουν καταστροφικά αποτελέσματα στην άρθρωση. Η απώλεια ακοής (π.χ. βαρηκοΐα, χρόνια μέση ωτίτιδα) μπορεί να δημιουργήσει πολλές δυσκολίες και αποτελεί έναν παράγοντα διαταραγμένης άρθρωσης. Όταν παρουσιάζεται δυσκολία στην ακοή ενός ήχου ή όταν αυτός ο ήχος λαμβάνεται διαστρεβλωμένος, είναι δύσκολο να παραχθεί σωστά (Van Riper Emerick, 1984; Hamaguchi, 1995).

✓ **Δυσκολίες γνωστικού τύπου**

Αρθρωτικά ελλείμματα μπορεί να προκληθούν από δυσκολίες γνωστικού τύπου που αφορούν στη γλωσσική γνώση και οργάνωση των ήχων στον εγκέφαλο. (Νικολόπουλος, 2008)

✓ **Χαμηλή νοημοσύνη και γενική ανάπτυξη**

Σε περιπτώσεις νοητικής υστέρησης ή περιορισμένης ανάπτυξης, όπως διάφορα σύνδρομα (Down) ή Διάχυτες Αναπτυξιακές Διαταραχές (ΔΑΔ) μπορεί να εμφανιστούν διαταραχές της άρθρωσης. (Hedge, 2008; Νικολόπουλος, 2008)

✓ **Αναπτυξιακοί και περιβαλλοντικοί παράγοντες**

Οι περιβαλλοντικοί παράγοντες μπορούν να επηρεάσουν την αντίληψη των ήχων της ομιλίας. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι παιδιά που μεγαλώνουν σε δίγλωσσο περιβάλλον, παιδιά απαιτητικών γονέων (αυστηρά πατρικά πρότυπα), παιδιά με ασυνήθιστη ηλικιακή διαφορά με τους γονείς (πολύ μικροί ή μεγάλοι γονείς, όπου ενέχει ο κίνδυνος παραμέλησης) ή διαμάχες μεταξύ των γονέων. Η κληρονομικότητα και η μίμηση γλωσσικών ελλειμμάτων του γλωσσικού περιβάλλοντος παίζουν επίσης σημαντικό ρόλο. Δεν είναι σπάνιο για τους λογοθεραπευτές να θεραπεύουν αδέρφια για παρόμοια προβλήματα ομιλίας. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου ο ίδιος ο γονιός παρουσιάζει τα ίδια αρθρωτικά προβλήματα με το παιδί του. Πολλές φορές, μάλιστα, ο ίδιος ο γονιός παρουσιάζει ενδιαφέρον για τη διόρθωση των δικών του προβλημάτων. (Van Riper Emerick, 1984; Hamaguchi, 1995; Κωνσταντινίδης, 2003; Hedge, 2008)

✓ **Ακουστική μνημονική διάρκεια**

Μερικά παιδιά βρίσκουν πολύ δύσκολο να θυμηθούν ήχους, ακόμη και αν τους ακούνε. Οι ήχοι αυτοί ξεχνιούνται αμέσως μόλις ειπωθούν (Κωνσταντινίδης, 2003).

2.1.5. Είδη αρθρωτικών λαθών

Σε πολλά φυσιολογικά παιδιά, στα αρχικά στάδια της ανάπτυξης της ομιλίας δεν απουσιάζουν από το λόγο τους τα αρθρωτικά λάθη. Όταν τα λάθη αυτά επιμένουν στο χρόνο, τότε υπάρχει μεγάλη πιθανότητα το παιδί να διαγνωστεί με εξελικτική διαταραχή της άρθρωσης (Δανηλίδης, 2003).

Γενικά, οι διαταραχές άρθρωσης, ανάλογα με το είδος των συμπτωμάτων, μπορούν να χαρακτηριστούν σοβαρού βαθμού, π.χ. στην περίπτωση της δυσαρθρίας, ή ήπιας, μέτριας, ελαφριάς μορφής, στην περίπτωση της εξελικτικής διαταραχής άρθρωσης. Σημαντικό ρόλο για την κατάταξη σε μια βαθμίδα ήπιας, μέτριας ή ελαφριάς μορφής διαδραματίζουν ο βαθμός καταληπτότητας του λόγου του παιδιού και ο αριθμός των φωνημάτων, που το παιδί δυσκολεύεται να παράγει (Τζουριάδου, 1990).

- **Πίνακας με τους βαθμούς σοβαρότητας της αρθρωτικής διαταραχής** (ASHA, (2004-2005)).

(0) Φυσιολογική	(1) Ήπια	(2) Μέτρια	(3) Σοβαρή	(4) Πολύ Σοβαρή
	Μη συνεπή αρθρωτικά λάθη.	Η διαταραχή πιθανόν να έχει επηρεάσει την ικανότητα της κατανόησης.	Η διαταραχή πιθανόν να έχει επηρεάσει την ικανότητα της επικοινωνίας.	Η διαταραχή πιθανόν να έχει επηρεάσει την ψυχολογία του παιδιού και να προβάλλει άρνηση να μιλήσει.
	Λανθασμένη παραγωγή σε	Λανθασμένη	Λανθασμένη	Μη καταληπτή

	1-3 ήχους/φωνήματα.	παραγωγή σε 4-8 ήχους/φωνήματα.	παραγωγή σε τουλάχιστον 8 ήχους/φωνήματα.	ομιλία.
--	---------------------	---------------------------------	---	---------

Οι διαταραχές της άρθρωσης μπορούν να χωριστούν σε λειτουργικές και οργανικές διαταραχές. Η οργανική διαταραχή άρθρωσης οφείλεται σε φυσικούς παράγοντες, όπως σχιστίες, προβλήματα ακοής και σε κάποια νευρολογική δυσλειτουργία. Σε αντίθεση, οι λειτουργικές διαταραχές προκαλούνται χωρίς καμία παθολογική κατάσταση και χαρακτηριστικά οι ήχοι της ομιλίας μπορεί να παραλείπονται, να αντικαθίστανται με άλλους ήχους ομιλίας ή να παραμορφώνονται. (Turgut κ.ό., 2012)

Κατά αυτόν τον τρόπο, τα αρθρωτικά λάθη διακρίνονται σε οργανικά και λειτουργικά. Όσον αφορά στα λειτουργικά λάθη, θεωρείται ότι είναι αποτέλεσμα λανθασμένης μάθησης και αποτέλεσμα συνήθειας, δηλαδή το παιδί δεν έχει μάθει πώς να τοποθετεί τους αρθρωτές του στην κατάλληλη θέση για την παραγωγή του καθενός από τα φωνήματα ξεχωριστά ή έχει συνηθίσει να τους τοποθετεί λανθασμένα. (Haynes· Pindzola, 2008). Τα αρθρωτικά λάθη που εμφανίζονται συνήθως στο λόγο των παιδιών είναι (Hedge, 2008; Ramou· Guerti, 2014):

❖ Παραλείψεις / Διαγραφές :

- Συνήθως παραλείπονται τα φωνήματα που βρίσκονται σε αρχική και τελική θέση παρά αυτά που είναι στη μεσαία θέση.
(π.χ. /ata/ αντί για /yata/). Επίσης, διαγράφονται τα φωνήματα που βρίσκονται μέσα στα συμπλέγματα. (π.χ. /piti/ αντί για /spiti/). Φυσιολογικά, η παράλειψη θα πρέπει να έχει διορθωθεί σε ένα παιδί πριν πάει στο νηπιαγωγείο.

❖ Αντικαταστάσεις:

- Ένας λανθασμένος ήχος παράγεται στη θέση ενός σωστού.
(π.χ. /tola/ αντί για /tora/). Οι συνηθέστεροι τύποι αντικατάστασης είναι το /γ/, /λ/ αντί για /τ/, και /θ/ αντί για /σ/ κ.ά.. Η αντικατάσταση είναι λιγότερο

συχνή στο αρχικό γράμμα της λέξης και παρατηρείται κυρίως στη μέση και στο τέλος αυτής.

❖ **Αλλοιώσεις :**

- Μη ακριβείς/παραμορφωμένοι παραγόμενοι ήχοι συνήθως είναι οι συριστικοί. Οι ήχοι αυτοί δεν είναι αποδεκτοί, διότι δίνουν έναν διαφορετικό ήχο από τον ήχο-στόχο.

❖ **Προσθήκες :**

- Προστίθεται ένας ήχος που δεν ανήκει στη λέξη-στόχο και συνήθως είναι φωνήεν. (π.χ. /fetero/ αντί για /ftero/).

❖ **Αποηχοποίηση :**

- Οι ηχηροί ήχοι, που για την παραγωγή τους απαιτείται η κίνηση των φωνητικών χορδών, παράγονται χωρίς καμία κίνηση ή με ελάχιστη. Έτσι ακούγονται άηχοι. (π.χ. /pota/ αντί για /bota/).

❖ **Ψελλίσματα :**

- Πρόσθια ψελλίσματα. Παραγωγή συριστικών συμφώνων με τη γλώσσα τοποθετημένη πολύ μπροστά (μπροστά από τα δόντια, πάνω στα δόντια, ανάμεσα στα δόντια). Συνήθως τα φωνήματα /s/ και /z/ σε αρχική θέση παράγονται κατά αυτόν τον τρόπο.
- Πλευρικά ψελλίσματα. Παραγωγή των συριστικών συμφώνων με τον αέρα να διαφεύγει από τα πλάγια της γλώσσας.

❖ **Ρινικοποίηση :**

- Ακατάλληλη ρινική αντίληψη κατά την παραγωγή συνήθως στοματικών ήχων (χειλικών, οδοντικών) και κυρίως κλειστών (π.χ. /p/, /t/, /k/, /b/, /d/ και /g/).

❖ Φαρυγγοποίηση χειλικών

- Τα χειλικά φωνήματα παράγονται στην περιοχή του φάρυγγα. Τέτοιου είδους λάθη τα συναντούμε συνήθως σε άτομα με σχιστία.

ΣΥΝΟΛΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Όταν υπάρχει αρθρωτική διαταραχή, πέρα από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που εμφανίζουν στην συμπτωματολογία τους, συνήθως κάποια παιδιά παρουσιάζουν και άλλες δυσκολίες, όπως (Τζουριάδου, 1990):

1. Επιβράδυνση στην έναρξη της ομιλίας (πρώτες λέξεις).
2. Έλλειψη σταθερής πλευρίωσης.
3. Λειτουργική ενούρηση.
4. Διαταραχές στη ροή του λόγου-ψευδοτραυλισμός.
5. Προβλήματα στο σχολείο και στο μαθησιακό τομέα.
6. Δυσκολία συντονισμού.
7. Υπερκινητικότητα.
8. Ανωριμότητα.

2.1.6 Στόχοι αξιολόγησης της διαταραχής άρθρωσης

Η αξιολόγηση των διαταραχών του λόγου σε παιδιά πρέπει να πραγματοποιείται πάντοτε έχοντας ως άξονα τον εντοπισμό, την κατανόηση και τις δυνατότητες βελτίωσης της διαταραχής του παιδιού. Έτσι, οι πληροφορίες που οφείλει να λάβει ο λογοθεραπευτής, στο στάδιο της αξιολόγησης μιας αρθρωτικής διαταραχής, πρέπει να βασίζονται στους παρακάτω στόχους (Καμπανάρου, 2007):

- Έλεγχος (π.χ. εάν υπάρχει απόκλιση από το φυσιολογικό όσον αφορά στο λόγο).

- Προσδιορισμός (π.χ. είδος, κατηγορία, τύπος διαταραχής).
- Διαφοροδιάγνωση (π.χ. αρθρωτική από φωνολογική διαταραχή).
- Καθορισμός της θεραπευτικής παρέμβασης.
- Λειτουργικότητα του παιδιού όσον αφορά στην επικοινωνία, την εκπαίδευση, την αλληλεπίδραση με τα πρόσωπα του περιβάλλοντός του.
- Κλίμακα αποτελεσματικότητας του πλάνου παρέμβασης.

2.1.7. Διάγνωση διαταραχής άρθρωσης

Η διάγνωση της αρθρωτικής διαταραχής επιτυγχάνεται μέσω της χορήγησης σταθμισμένων εργαλείων ή/και μη σταθμισμένων/άτυπων εργαλείων αξιολόγησης της άρθρωσης. Πιο αναλυτικά, οι επιλογές για την ορθή εκτίμηση της ομιλίας περιλαμβάνουν τη χορήγηση ενός σταθμισμένου τεστ άρθρωσης ή/και φωνολογίας, τη συλλογή ενός σχετικού, αλλά αντιπροσωπευτικού δείγματος ομιλίας, την αξιολόγηση και άλλων τομέων της επικοινωνίας, όπως την εκτίμηση της στοματοκινητικής δομής, τη λειτουργία και την ικανότητα ακοής. (Pena-Brooks· Hedge, 2000; Williams, 2003; Kamhi· Pollock, 2005)

Ο Miccio (2005) περιέγραψε την ορθή εκτίμηση του λόγου ως «δυναμική» και επεσήμανε ότι «η παρέμβαση χρησιμεύει επίσης ως μια εκτεταμένη διαμήκη αξιολόγηση». Πιο συγκεκριμένα, η εκτίμηση του λόγου δεν είναι μια βραχύχρονη, σύντομη διαδικασία που πραγματοποιείται μόνο πριν από το στάδιο της παρέμβασης, αλλά πρέπει να διεξάγεται και κατά τη διάρκεια της παρέμβασης, προκειμένου να παρακολουθείται η πρόοδος και να γίνονται αλλαγές προγραμματισμού, όπως απαιτείται από τους ειδικούς. Η διαδικασία της αξιολόγησης μπορεί να διαιρεθεί στα παρακάτω 3 στάδια (Flipsen, 2002):

- Το 1^ο στάδιο είναι αυτό της **προ-αξιολόγησης**, το οποίο συμπεριλαμβάνει δραστηριότητες, όπως τη λήψη του ιστορικού του παιδιού από τους γονείς, την ολοκλήρωση της γραφειοκρατίας, τη διεξαγωγή συνεντεύξεων.
- Το 2^ο στάδιο είναι αυτό της **βασικής διαδικασίας** αξιολόγησης, κατά το οποίο, μέσω της άμεσης αλληλεπίδρασης με το παιδί, χορηγούνται τα επίσημα και ανεπίσημα τεστ αξιολόγησης.
- Το 3^ο στάδιο είναι αυτό της **μετά-αξιολόγησης**, κατά το οποίο πραγματοποιείται η ανάλυση των δεδομένων και η τελική ολοκλήρωση της γραφειοκρατίας, με τη συμπλήρωση των νέων δεδομένων και φαίνεται να είναι το πιο χρονοβόρο μέρος της συνολικής διαδικασίας αξιολόγησης για πολλούς λογοθεραπευτές.

Διαγνωστικά κριτήρια σύμφωνα με το DSM-V

Τα διαγνωστικά κριτήρια για την αρθρωτική διαταραχή σύμφωνα με το *DSM-V* (*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, fifth edition*) είναι:

1. Η επίμονη δυσκολία στην παραγωγή λόγου, που παρεμβαίνει στην ευκρίνεια ομιλίας ή εμποδίζει τη λεκτική επικοινωνία των μηνυμάτων.
2. Η διαταραχή να προκαλεί περιορισμούς στην αποτελεσματική επικοινωνία, που παρεμποδίζουν την κοινωνική συμμετοχή, την ακαδημαϊκή επίδοση ή την επαγγελματική απόδοση, μεμονωμένα ή σε οποιονδήποτε άλλο συνδυασμό.
3. Η έναρξη των συμπτωμάτων να έχει πραγματοποιηθεί στην πρώιμη αναπτυξιακή περίοδο.
4. Οι δυσκολίες να μην αποδίδονται σε συγγενείς ή επίκτητες συνθήκες, όπως εγκεφαλική παράλυση, σχιστία, κώφωση ή απώλεια ακοής, τραυματική εγκεφαλική βλάβη, ή άλλες ιατρικές ή νευρολογικές συνθήκες

Τυπικές και άτυπες μέθοδοι αξιολόγησης

Τυπικές μέθοδοι

Όταν αναφερόμαστε στον όρο «*τυπική αξιολόγηση*», εννοούμε τη χορήγηση ορισμένων σταθμισμένων δοκιμασιών (τεστ) αξιολόγησης, τα οποία έχουν χορηγηθεί σε μεγάλο και επαρκές δείγμα φυσιολογικού πληθυσμού και είναι διαμορφωμένα έτσι, ώστε να είναι δυνατόν η διαδικασία να επαναληφθεί σε διαφορετικό τόπο, χρόνο, αλλά και από διαφορετικό εξεταστή. Σε χώρες του εξωτερικού υπάρχουν πολλές τέτοιες δοκιμασίες για την αξιολόγηση της άρθρωσης και είναι ευρέως διαδεδομένες (βλ. Παράρτημα).

Στην Ελλάδα για την αξιολόγηση της διαταραχής της άρθρωσης έχει σταθμιστεί από τον Πανελλήνιο Σύλλογο Λογοθεραπευτών η «*Δοκιμασία φωνητικής και φωνολογικής εξέλιξης του ΠΣΛ, 1995*».

➤ Γενικές πληροφορίες:

Η «*Δοκιμασία φωνητικής και φωνολογικής εξέλιξης*» αποτελείται από 101 λέξεις (70 με εικόνες και 31 χωρίς) και απευθύνεται σε παιδιά από 2;6 – 6;0 ετών. Η διάρκεια χορήγησής της κυμαίνεται στα 15 με 25 λεπτά. Όσον αφορά στο τελικό αποτέλεσμα, δεν προκύπτει από κάποια βαθμολόγηση, αλλά από τα δεδομένα που έχει καταγράψει και αναλύσει ο λογοθεραπευτής, σύμφωνα με το αναπτυξιακό και γλωσσικό στάδιο του παιδιού.

➤ Τρόπος χορήγησης:

Ο λογοθεραπευτής, χρησιμοποιώντας τη συγκεκριμένη διαδικασία, ζητά από το παιδί να κατονομάσει τις μεμονωμένες εικόνες, αλλά και να περιγράψει κάποιες σύνθετες. Έπειτα, καταγράφει τους φθόγγους που απαρτίζουν το φωνητικό ευρετήριο του παιδιού με σύμβολα του ΔΦΑ και τις φωνοτακτικές δομές που χρησιμοποιεί το παιδί στο λόγο και ελέγχει εάν αντιστοιχούν στο αναπτυξιακό του στάδιο. Επίσης,

αξιολογεί την αντιθετική λειτουργία των φωνημάτων και τη λειτουργική επάρκεια του φωνολογικού συστήματος που έχει κατακτήσει και διαμορφώσει το παιδί.

Άτυπες μέθοδοι αξιολόγησης

Κατά τη χορήγηση ή μετά των άτυπων μεθόδων αξιολόγησης, ο λογοθεραπευτής θα ήταν χρήσιμο να προβεί σε φωνημική ανάλυση του λόγου και των απαντήσεων του παιδιού. Αυτή η διαδικασία θα βοηθήσει στον προσδιορισμό των παρακάτω (Van Riper· Emerick, 1984):

- Τους ήχους που παράγει λάθος το παιδί.
- Τον τύπο των λαθών (παραλείψεις, αντικαταστάσεις, αντιμεταθέσεις).
- Τη θέση των λαθών (αρχική, μέση, τελική).

Ανάλογα με το ηλικιακό στάδιο του παιδιού, πρέπει να προσαρμόζεται και η διαδικασία της άτυπης αξιολόγησης. Για τη συλλογή ενός σχετικού δείγματος ομιλίας μπορούμε να απευθύνουμε στο παιδί κάποιες ερωτήσεις ανοιχτού τύπου. Επίσης, εάν το παιδί είναι σε τέτοια ηλικία ώστε να γνωρίζει τις μέρες της εβδομάδας, τους μήνες του χρόνου, τους αριθμούς, θα ήταν βοηθητικό να του ζητήσουμε να μας πει για αυτά ή να μετρήσει, π.χ. μέχρι το 20. (Hedge, 2008). Μερικές ερωτήσεις ανοιχτού τύπου μπορεί να αφορούν:

- στην οικογένειά του και τους φίλους του.
- στα ενδιαφέροντα/χόμπι του.
- στο αγαπημένο του κινούμενο σχέδιο, ηλεκτρονικό παιχνίδι.
- στις διακοπές του.
- στον ελεύθερό του χρόνο.
- στο σχολείο του.
- στο πώς πέρασε τη μέρα του.

Επίσης, μπορούμε να συλλέξουμε δείγμα λόγου από το παιδί μέσω:

- της περιγραφής σύνθετης εικόνας
- της κατονομασίας καρτών

- του παιχνιδιού π.χ. φάρμα
- της ανάγνωσης παραμυθιού, εάν το παιδί είναι σε κατάλληλη ηλικία.

2.1.8. Διαταραχή άρθρωσης και άλλες διαταραχές

Η λεκτική δυσπραξία, η δυσαρθρία και η φωνολογική διαταραχή είναι διαταραχές της ομιλίας κινητικού τύπου, που απαντώνται συνήθως στην παιδική ηλικία. Η διαφοροδιάγνωσή τους είναι συνήθως το πρώτο βήμα όταν παρουσιάζεται ένα πρόβλημα άρθρωσης (Σούπη, 2012). Επίσης, πρέπει να γίνεται διάκριση από τη νοητική υστέρηση, όπου, παράλληλα με τα αρθρωτικά προβλήματα, υπάρχει γενικότερη βλάβη της νοητικής λειτουργίας (Τζουριάδου, 1990).

Η αναπτυξιακή δυσαρθρία αναφέρεται σε φάσμα διαταραχών του κινητικού ελέγχου της ομιλίας, που απορρέουν είτε από δομικές ανωμαλίες στην ανατομική κατασκευή του μηχανισμού της ομιλίας είτε από κάποια νευρομυϊκή δυσλειτουργία του περιφερειακού ή κεντρικού νευρικού συστήματος. Εντάσσεται στην κατηγορία των οργανικών αρθρωτικών/φωνολογικών διαταραχών και τα χαρακτηριστικά της ομιλίας εκτείνονται σε όλο το φάσμα της, δηλαδή στο αναπνευστικό, το φωνητικό και αρθρωτικό σύστημα (λάθη στην επιλογή φωνημάτων, απαλοιφές ή προσθήκες φωνημάτων, μεταθέσεις) (Γαβριηλίδου, 2003; Hegde, 2008; Νικολόπουλος, 2008; Γερμανά, 2014).

Συμπτώματα:

- Κοπιώδης άρθρωση.
- Οι αρθρωτικές κινήσεις δεν εκτελούνται με ακρίβεια, προσεγγίζουν απλώς τους στόχους άρθρωσης, διότι το εύρος των κινήσεων είναι περιορισμένο.
- Έλλειψη συντονισμού των αρθρωτικών κινήσεων και δυσκολία έναρξης και παύσης των κινήσεων.
- Πιθανή ύπαρξη μυϊκής δυστονίας (ατονία, σπαστικότητα, μικτή)
- Περισσότερες αποκοπές και αλλοιώσεις από αντικαταστάσεις και συστηματικά λάθη.

- Αργή ταχύτητα του λόγου, σύντομες φράσεις, παρατεταμένες παύσεις.
- Διαταραχές φώνησης (αχνή ή πεπιεσμένη φωνή ή τρόμος, ηχηρή εισπνοή, μονοτονικότητα, ανωμαλίες στη φωνητική ένταση και στο φωνητικό ύψος).
- Μειωμένη αναπνευστική υποστήριξη της ομιλίας, λόγω της μυϊκής αδυναμίας των μυών του αναπνευστικού συστήματος.
- Διαταραχές ρινικότητας-ρινολαλία και ρινική διαφυγή.

Οι αρθρωτικές και φωνολογικές διαταραχές διακρίνονται από τη λεκτική δυσπραξία. Η επίκτητη αρθρωτική δυσπραξία ή λεκτική απραξία είναι τόσο φωνολογικής όσο και φωνητικής φύσης. Τα παιδιά εμφανίζουν μεγάλη δυσκολία στην πραγμάτωση των ήχων-στόχων και μάχονται να ελέγξουν και να κατευθύνουν τις αρθρωτικές κινήσεις που πρέπει να κάνουν (Γαβρηλίδου, 2003; Hegde, 2008; Γερμανά, 2014).

Συμπτώματα:

- φωνητικός πειραματισμός (σιωπηλή άρθρωση, προσπάθειες άρθρωσης)
- ιδιοσυγκρασιακές αντικαταστάσεις φωνημάτων
- αδυναμία τήρησης φωνοτακτικών κανόνων
- παραγωγή μη υπαρκτών ακολουθιών συμφώνων σε μια γλώσσα
- αυτοδιόρθωση
- ασυνεπή και μεταβλητά λάθη.

Παρακάτω, παρατίθεται ένας πίνακας με τα διαφορικά χαρακτηριστικά της αρθρωτικής διαταραχής με τη λεκτική δυσπραξία, τη δυσαρθρία και τη φωνολογική διαταραχή (Σούπη, 2012):

<i>Λεκτική Δυσπραξία</i>	<i>Δυσαρθρία</i>	<i>Σοβαρή Φωνολογική Διαταραχή</i>
Καμία αδυναμία, έλλειψη συντονισμού ή παράλυση του μυϊκού συστήματος	Περιορισμένη δύναμη και συντονισμός του μυϊκού συστήματος της ομιλίας που	Καμία αδυναμία, έλλειψη συντονισμού ή παράλυση του μυϊκού συστήματος της

της ομιλίας	οδηγεί σε ανακριβή παραγωγή ομιλίας και αλλοιώσεις	ομιλίας
Καμία δυσκολία στον ακούσιο μηχανισμό κινητικού ελέγχου για μάσηση, κατάποση κλπ., εκτός εάν συνυπάρχει στοματική απραξία	Δυσκολία στον ακούσιο μηχανισμό κινητικού ελέγχου για μάσηση, κατάποση κλπ., εξαιτίας της μυϊκής αδυναμίας και της έλλειψης συντονισμού	Καμία δυσκολία στον ακούσιο μηχανισμό κινητικού ελέγχου για μάσηση και κατάποση
Ασυνέπειες στην άρθρωση-η ίδια λέξη μπορεί να παραχθεί με πολλούς διαφορετικούς τρόπους	Η άρθρωση μπορεί να παρουσιάζεται εμφανώς «διαφορετική» εξαιτίας των ασυνεπειών, αλλά με σταθερά γενικά λάθη	Σταθερά λάθη στην άρθρωση που συχνά μπορούν να κατηγοριοποιηθούν (πρόσθια, τριβόμενα κλπ)
Τα λάθη που παρατηρούνται μπορεί να είναι αντικαταστάσεις, παραλείψεις, προσθέσεις και επαναλήψεις, συχνές απλοποιήσεις λεξικών μορφών. Τάση για παραλήψεις στην αρχική θέση.	Γενικά τα λάθη που παρατηρούνται είναι αλλοιώσεις	Τα λάθη που παρατηρούνται μπορεί να είναι αντικαταστάσεις, παραλήψεις, αλλοιώσεις κλπ. Παραλήψεις σε τελική θέση συχνότερα από αρχική θέση. Παραμορφώσεις φωνηέντων, όχι τόσο συχνές
Τα λάθη αυξάνονται ανάλογα με το μέγεθος της λέξης/ φράσης	Μπορεί να λιγότερο ακριβής στην αυθόρμητη ομιλία παρά σε μεμονωμένες λέξεις	Τα λάθη είναι γενικά σταθερά καθώς το μέγεθος των λέξεων/ φράσεων αυξάνεται
Μετά από προετοιμασία, η «αυθόρμητη» ομιλία παράγεται εύκολα, η πραγματικά αυθόρμητη ομιλία όμως είναι αρκετά δύσκολη	Καμία διαφορά στον τρόπο που παράγεται η ομιλία ανάλογα με την περίπτωση	Καμία διαφορά στον τρόπο που παράγεται η ομιλία ανάλογα με την περίπτωση

Οι δεξιότητες γλωσσικής αντίληψης είναι συνήθως πολύ καλύτερες από τις δεξιότητες έκφρασης	Τυπικά, δεν υπάρχει σημαντική διαφορά μεταξύ αντιληπτικών και εκφραστικών δεξιοτήτων	Μερικές φορές υπάρχουν διαφορές μεταξύ αντιληπτικών και εκφραστικών δεξιοτήτων
Ο ρυθμός και ο τόνος της ομιλίας διαταράσσονται, ενώ μπορεί να σημειωθεί προσπάθεια τοποθέτησης	Ο ρυθμός και ο τόνος της ομιλίας διαταράσσονται ανάλογα με τον τύπο της δυσαρθρίας (σπαστική, χαλαρή κλπ)	Τυπικά, δεν παρουσιάζεται διαταραχή του ρυθμού ή του τόνου
Γενικά καλός έλεγχος του ύψους και της έντασης, ίσως με περιορισμένο εύρος κατά την ομιλία	Μονότονη φωνή, δυσκολία ελέγχου ύψους και έντασης	Καλός έλεγχος ύψους και έντασης, κανένας περιορισμός στο εύρος κατά την ομιλία
Ποιότητα φωνής αντίστοιχη της ηλικίας	Η ποιότητα φωνής μπορεί να είναι βραχνή, τραχιά, υπερρινική κ.λπ., ανάλογα με τον τύπο της δυσαρθρίας	Ποιότητα φωνής αντίστοιχη της ηλικίας

2.2.1. Ορισμός φωνολογίας

Η φωνολογία είναι η μελέτη του συστήματος των ήχων μιας γλώσσας και αποτελεί ένα από τα βασικά συστατικά της γλώσσας, μαζί με τη μορφολογία, την σύνταξη, τη σημασιολογία και την πραγματολογία. Περιλαμβάνει:

- I. το σχηματισμό και την άρθρωση των ήχων
- II. τη γνώση του συστήματος των ήχων και των ηχητικών μοτίβων.

Αναλύει, δηλαδή, ποιες μονάδες ήχων υπάρχουν σε μια γλώσσα, εξετάζει πώς αυτοί οι ήχοι μπαίνουν σε σειρά, τη συστημική τους οργάνωση και το σύστημα κανόνων. Καθιστά, επίσης, δυνατή στους ομιλητές μιας γλώσσας την ικανότητα κωδικοποίησης και αποκωδικοποίησης της πρόθεσης, του νοήματος και της δομής της γλώσσας. (Weiss κ.ό., 1987; Anderson· Bauman-Waengler, 2012)

Όλες οι γλώσσες έχουν φωνολογία, και η νοηματική και η προφορική. Στη νοηματική γλώσσα, η φωνολογία περιλαμβάνει το σχηματισμό, την αλληλουχία, την ταχύτητα και το ρυθμό των κινήσεων των χεριών, που παράγονται από τον ομιλητή και τις αντιλαμβάνεται οπτικά ο ακροατής. Στην προφορική γλώσσα, η φωνολογία περιλαμβάνει το σχηματισμό, την αλληλουχία, την ταχύτητα και το ρυθμό των στοματικών, φωνητικών και αναπνευστικών κινήσεων, οι οποίες παράγονται από τον ομιλητή και τις αντιλαμβάνεται ακουστικά ο ακροατής. Διαφέρει από άλλες πλευρές της γλώσσας, διότι πέρα από τις γνωστικές και δομικές διαστάσεις που διαθέτει, οι οποίες χαρακτηρίζουν τη σύνταξη, τη σημασιολογία και τη μορφολογία, υπάρχουν, ακόμη, και κινητικά και αισθητηριακά στοιχεία. Αυτό το μοναδικό χαρακτηριστικό της φωνολογίας, αντανakλάται στην ποικιλία των θεωριών που έχουν διατυπωθεί σχετικά με την παραγωγή ομιλίας, την αντίληψη της ομιλίας και τη φωνολογία, καθώς και στις προσεγγίσεις που χρησιμοποιούνται για την αξιολόγηση και την παρέμβαση των διαταραχών. (Κατή, 2009; Shames, 2013)

2.2.1.1 Μονάδες της φωνολογίας.

Οι μονάδες της φωνολογίας ποικίλουν σε μέγεθος από φωνητικά χαρακτηριστικά, τα οποία περιγράφουν αρθρωτικές κινήσεις (π.χ. τη δόνηση των φωνητικών χορδών), σε τμήματα (σύμφωνα και φωνήεντα), έως και μεγαλύτερες μονάδες (συλλαβές, λέξεις, φράσεις), στα οποία προσοχή δίνεται στο ρυθμό (πρότυπο τονισμού). Το φώνημα είναι η μικρότερη γλωσσική μονάδα. Όταν συνδυάζεται με άλλες τέτοιες μονάδες, έχει τη δυνατότητα να δημιουργεί λέξεις με σημασία καθώς και να διακρίνεται ανάμεσα σε αυτές. Πιο συγκεκριμένα, η φωνολογία περιλαμβάνει το σύνολο των φωνημάτων που βρίσκονται στη γλώσσα, δηλαδή τους ήχους που λειτουργούν για να σηματοδοτήσουν μια αλλαγή στην έννοια. (Fey, 1985; Bauman-Waengler, 2012)

Περιλαμβάνει, επίσης, τις εναλλαγές στις οποίες υποβάλλονται τα φωνήματα, όταν αυτά προφέρονται σε διαφορετικά φωνητικά περιβάλλοντα. Οι συνδυασμοί ήχων που μπορεί να προκύψουν στη γλώσσα, καθώς και οι συνδυασμοί τους για το σχηματισμό συλλαβών και λέξεων είναι καθορισμένοι από τους φωνοτακτικούς περιορισμούς μιας γλώσσας.

Στην καθημερινή χρήση, οι επαγγελματίες συχνά δεν κάνουν διάκριση μεταξύ των όρων: ήχος, ομιλία και φθόγγος. Ωστόσο, διαφορετικές θεωρίες και διαφορές ορισμού υπάρχουν. Οι όροι αυτοί αντιπροσωπεύουν δύο διαφορετικές έννοιες. Ενώ ο όρος της ομιλίας αντιπροσωπεύει τον ήχο-μορφή, ο όρος φώνημα αναφέρεται αποκλειστικά στο πώς αυτές οι μορφές λειτουργούν μέσα σε μία γλώσσα ως γλωσσικές μονάδες για τη διαφοροποίηση μεταξύ των εννοιών μιας λέξης. Σύμφωνα με τον Jakobson «οι ήχοι οργανώνονται στο νου των ομιλητών σε κατηγορίες, με βάση ορισμένα μόνο χαρακτηριστικά τους και όχι με βάση κάθε ηχητική διαφορά. Τα χαρακτηριστικά με βάση τα οποία διαφοροποιούμε τους ήχους είναι πολύ λίγα, έτσι η γλωσσική επικοινωνία καθίσταται δυνατή, εφόσον τα ομιλούντα άτομα δεν έχουν παρά να κατηγοριοποιήσουν τους ήχους με βάση αυτά τα διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά». (Κατή, 2009; Bauman-Waengler, 2012)

2.2.2. Φωνολογική ενημερότητα.

Τα μικρά παιδιά δυσκολεύονται να αναγνωρίσουν ότι η ροή της ομιλίας μπορεί να είναι χωρισμένη σε λέξεις, συλλαβές και φωνήματα. Αυτή η γνώση αναφέρεται ως φωνολογική ενημερότητα και αναπτύσσεται κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας. Η επίγνωση αυτή ενός παιδιού σχετικά με τη δομή του ήχου μιας ομιλούμενης γλώσσας θεωρείται ως μια σημαντική σύνδεση ανάμεσα στην προφορική και τη γραπτή γλώσσα. (Gillon, 2000)

Η φωνολογική ενημερότητα είναι ένα όρος που αναφέρεται στην ικανότητα ενός ατόμου να ξεχωρίσει και να προσδιορίσει τις διακριτές γλωσσολογικές μονάδες (λέξεις, συλλαβές, φωνήματα) που περιλαμβάνει η ομιλία. Θεωρείται ότι αυτή η γνώση είναι προ-λεξιλογική, που σημαίνει ότι η παρουσίαση αυτών των μονάδων πραγματοποιείται σε επίπεδο ξεχωριστό από το νόημα. Παρουσιάζεται, επίσης, ως μετα-γλωσσολογική, η οποία περιλαμβάνει την ικανότητα εστίασης στη γλώσσα σαν αντικείμενο σκέψης. Η φωνολογική ενημερότητα αναπτύσσεται σταδιακά στα μικρά παιδιά, με τα έμμεσα επίπεδα φωνολογικής ενημερότητας να αναδύονται μεταξύ δύο και τριών ετών στα περισσότερα παιδιά.

Τα πρώιμα επίπεδα αναδύονται καθώς τα παιδιά ξεκινούν να ξεχωρίζουν τη φωνολογική δομή των λέξεων από το νόημά τους. Σε αυτά τα πρώιμα στάδια,

παρακολουθούν τη φωνολογική δομή σε επίπεδο ολόκληρης λέξης, παρουσιάζοντας ευαισθησία σε φωνολογικές ομοιότητες ανάμεσα σε δύο λέξεις, όσον αφορά στην ομοιοκαταληξία και την παρήχηση. Η ευαισθησία στην ομοιοκαταληξία και την παρήχηση θεωρείται ως το πρώτο σημείο αναφοράς στην ανάπτυξη της φωνολογικής ενημερότητας, δεδομένου πως η επίγνωση αυτών εξαρτάται από την ικανότητα ενός ατόμου να παρουσιάσει τις λέξεις ως διακριτές μονάδες που μπορούν να αναλυθούν σε μια φωνολογική βάση. (Preston· Edwards, 2010).

Επίσης, σύμφωνα με τον Bernthal, «η φωνολογική ενημερότητα περιλαμβάνει δύο τομείς ανάπτυξης: τη φωνημική ανάλυση και τη φωνημική σύνθεση. Και οι δύο τομείς παρουσιάζουν μία σαφή επίγνωση της σχέσης μεταξύ των φωνημάτων και των συλλαβών ή των λέξεων. Η φωνημική ανάλυση αναφέρεται, επίσης, ως φωνημική κατάτμηση και είναι η ικανότητα διαδοχικής απομόνωσης όλων των ξεχωριστών ήχων μιας συλλαβής ή μια λέξης. Η φωνημική σύνθεση είναι η ικανότητα να πάρουμε μία αλληλουχία φωνημάτων και να τις ενσωματώσουμε σε μία μεγαλύτερη γλωσσική μονάδα». (Bernthal κ.ό., 2013)

2.2.3. Ορισμός φωνολογικής διαταραχής

Με βάση τον ορισμό του DSM-IV (American Psychiatric Association, 1994) «η αναπτυξιακή φωνολογική διαταραχή αποτελεί μία αδυναμία στην χρήση των αναπτυξιακά αναμενόμενων ήχων της ομιλίας για την ηλικία και τη διάλεκτο, και περιλαμβάνει λάθη στην παραγωγή των ήχων, τη χρήση των ήχων, αλλά και την οργάνωση και τον συμβολισμό τους, τα οποία δεν περιορίζονται σε λάθη παράλειψης ήχων ή αντικαταστάσεις ενός ήχου από έναν άλλο. Η φωνολογική διαταραχή δεν συνοδεύεται από προβλήματα ακοής ή άλλα γνωστικά, συναισθηματικά, κοινωνικά ή συμπεριφορικά προβλήματα.».

Η φωνολογική διαταραχή αποτελεί μία από τις πιο συχνές διαταραχές επικοινωνίας, τις οποίες εμφανίζουν τα παιδιά, και επηρεάζει την ευκρίνεια της ομιλίας τους (Almost· Rosenbaum, 1998). Οι όροι φωνολογική καθυστέρηση και φωνολογική διαταραχή χαρακτηρίζουν γενικά τα παιδιά που δεν αποκτούν καταληπτά πρότυπα ομιλίας εντός της συνηθισμένης χρονικής κλίμακας. Τα παιδιά με

φωνολογική διαταραχή ως ομάδα διαφέρουν από τους συμμαθητές της ηλικίας τους και στις τρεις πτυχές της φωνολογικής ικανότητας: την αντίληψη, την παραγωγή, και την αντίστροφη χαρτογράφηση μεταξύ αντίληψης και παραγωγής.

Επίσης, έχει διατυπωθεί ότι τα φωνολογικά διαταραγμένα παιδιά είναι παρόμοια με τα φυσιολογικά αναπτυσσόμενα παιδιά όσον αφορά στο ότι και τα δύο είναι ενεργά και δημιουργικά στη διαδικασία της μάθησης. Οι φωνολογικές αποκλίσεις ορίζονται ως «συχνά παρατηρούμενες αλλαγές στην ομιλία ενός ατόμου, που συνήθως απλοποιεί τα φωνολογικά πρότυπα των ενηλίκων». Το κύριο πρόβλημα που παρουσιάζεται στα παιδιά αφορά στο να μάθουν να χρησιμοποιούν τους ήχους της ομιλίας και συνδυασμό των ήχων αυτών για να σηματοδοτήσουν τις αντιθέσεις που υπάρχουν στο νόημα μεταξύ των λέξεων. Οι φθόγγοι που προφέρει το παιδί αρθρώνονται, ανάλογα με το φωνολογικό περιβάλλον, άλλοτε αλλοιωμένοι και άλλοτε φυσιολογικά. Η διαφορά μπορεί να γίνει αντιληπτή από έναν γονέα, από άλλους φροντιστές, από έναν εκπαιδευτικό, από συνομηλίκους ή άλλα σημαντικά άτομα στη ζωή του παιδιού. (Costello, 1984; Leahy, 1995; Edwards κ.ό., 1999; Bauman-Waengler, 2012; Anderson· Shames, 2013)

2.2.4. Κατηγοριοποίηση των διαταραχών του φωνολογικού συστήματος.

Οι διαταραχές του φωνολογικού συστήματος χωρίζονται σε δύο ομάδες:

- στις φωνητικές
- και στις φωνημικές.

Στις φωνητικές διαταραχές η δυσκολία επικεντρώνεται στο πώς παράγονται οι ήχοι. Μια φωνολογική διαταραχή μπορεί, επίσης, να επηρεάσει τον τρόπο με τον οποίο αποθηκεύονται και αναπαρίστανται οι πληροφορίες του ήχου στο νοητικό λεξικό του παιδιού ή στον τρόπο με τον οποίο είναι προσβάσιμες και ανακτώνται γνωστικά. Σε αυτήν την περίπτωση, η δυσκολία επικοινωνίας μπορεί να έχει μια γλωσσική ή γνωστική βάση. Οι διαταραχές αυτού του τύπου ορίζονται ως φωνημικές, επειδή μπορεί να περιλαμβάνουν τον τρόπο με τον οποίο οι ήχοι χρησιμοποιούνται για να επισημάνουν τις σημασιολογικές διαφορές μεταξύ των λέξεων. (McIntosh· Dodd, 2009)

Τα παιδιά με ασυνεπή φωνολογική διαταραχή, παράγουν τις ίδιες λέξεις ή τα φωνολογικά χαρακτηριστικά χωρίς συνέπεια, όχι μόνο από πλαίσιο σε πλαίσιο, αλλά πολλές φορές μέσα στο ίδιο πλαίσιο. Με άλλα λόγια, μπορεί να προφέρουν την ίδια λέξη διαφορετικά κάθε φορά που την λένε (Gierut, 1998). Οι φωνολογικές διαταραχές επηρεάζουν παιδιά που φαίνεται να έχουν φυσιολογική νοητική, ακουστική, ψυχοκινητική και κοινωνική ανάπτυξη, αν και μπορεί να έχουν γλωσσικές δυσκολίες. Είναι σημαντικό το γεγονός ότι οι τύποι των φωνολογικών διαταραχών δεν αλληλοαναιρούνται, έτσι οι φωνολογικές διαταραχές μπορεί να έχουν ευρύ αντίκτυπο τόσο στην άρθρωση ενός παιδιού (δηλαδή, στις επιδόσεις) όσο και στην εσωτερικευμένη γνώση (δηλαδή, στις αρμοδιότητες) του ήχου του συστήματος της γλώσσας-στόχου (Κωνσταντινίδης, 2003).

Η βιβλιογραφία αναφέρει ότι όσον αφορά στην επάρκεια του φωνολογικού συστήματος των παιδιών, αυτό περιλαμβάνει την ανάπτυξη της αντίληψης και της παραγωγής μιας φωνητικής καταγραφής, όπως και τους φωνολογικούς κανόνες. Οι φωνολογικοί κανόνες αντιστοιχούν σε νόρμες της φωνολογίας της γλώσσας. Οι συστηματικές απλουστεύσεις των φωνολογικών κανόνων που επηρεάζουν μια τάξη ή μια ακολουθία ήχων, ονομάζονται φωνολογικές διεργασίες. Οι φωνολογικές διεργασίες είναι αναμενόμενες στα πλαίσια της φυσιολογικής ανάπτυξης, ωστόσο, καθώς το παιδί μεγαλώνει θα πρέπει σταδιακά να σταματήσει να τις χρησιμοποιεί και να υιοθετήσει κανόνες παρόμοιους με αυτούς των ενηλίκων. Στα παιδιά με φυσιολογική ανάπτυξη, οι φωνολογικές διεργασίες καταστέλλονται φυσιολογικά, ενώ στα παιδιά με φωνολογικές διαταραχές απαιτείται κλινική παρέμβαση. (Kent, 1988; McReynolds· Spradlin, 1989; Anderson· Shames, 2013)

2.2.5. Αίτια φωνολογικών διαταραχών.

Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, οι φωνολογικές διαταραχές στα παιδιά είναι λειτουργικές, χωρίς γνωστή αιτία για τη διακοπή της επικοινωνίας. Αυτά τα παιδιά γενικά παρουσιάζουν φυσιολογική ακοή, νοημοσύνη και κοινωνικές, συναισθηματικές, και συμπεριφορικές δεξιότητες. Ωστόσο, για πολλά παιδιά με λειτουργικές φωνολογικές διαταραχές, οι δεκτικές και εκφραστικές γλωσσικές

ικανότητες δεν είναι κατάλληλες για την ηλικία τους. (Gierut, 1998; Wertzner κ.ό., 2005)

Οι ικανότητες ομιλίας-κατανόησης των παιδιών με φωνολογική διαταραχή έχει προκαλέσει ενδιαφέρον στους ερευνητές τις τελευταίες δεκαετίες, λόγω της πρότασης του Locke (1980) ότι «τα ελλείμματα στην αντίληψη μπορεί να είναι ένας αιτιολογικός παράγοντας των φωνολογικών διαταραχών». (Edwards κ.ό., 2002) Επομένως, υπάρχουν ενδείξεις πως τα παιδιά με φωνολογικές διαταραχές έχουν δυσκολία να διακρίνουν αντιθέσεις, που περιλαμβάνουν ήχους τους οποίους παράγουν λανθασμένα. Το ερώτημα είναι αν ένα παιδί έχει δυσκολία να διακρίνει την αντίθεση επειδή δεν την παράγει ή επειδή δεν την κατανοεί.

Οι Adams και Gathercole (1995) αναφέρουν ότι υπάρχει σημαντική σχέση μεταξύ της φωνολογικής μνήμης, της πολυπλοκότητας της παραγωγής λόγου και της επιλογής των φωνημάτων για την παραγωγή λέξεων. Τα λάθη που συμβαίνουν στην παραγωγή φωνημάτων επηρεάζονται από τα ακουστικά χαρακτηριστικά. Ως εκ τούτου, παρόμοια φωνήματα εύκολα μπορούν να αντικατασταθούν. Έτσι, μπορεί να είναι χρήσιμο να γνωρίζουμε τη σχέση ανάμεσα στη μνήμη εργασίας και τη φωνολογική διαταραχή, προκειμένου να κατανοήσουμε τις αλλαγές που συμβαίνουν στην ανάπτυξη της ομιλίας. (Linassi κ.ό., 2005)

Η βασική θεωρία των φωνολογικών διαταραχών σύμφωνα με τον Bernthal είναι ότι «τα παιδιά κάνουν φωνολογικά λάθη επειδή: Η παραγωγή ομιλίας είναι μία πολύπλοκη διαδικασία, η οποία είναι δύσκολη για μερικά παιδιά. Τα παιδιά απλοποιούν αυτά που ακούν κατά την ομιλία των ενηλίκων και αυτές οι απλοποιήσεις αποτελούν τις φωνολογικές διεργασίες. Τυπικά, καθώς το παιδί γίνεται πιο ικανό στην παραγωγή της ομιλίας, αυτές οι διεργασίες ξεθωριάζουν. Όμως σε μερικά παιδιά, οι προσπάθειες απλοποίησης των φωνημικών παραγωγών και των φωνημικών αλληλουχιών παραμένουν, δημιουργώντας φωνολογικές διαταραχές». (Bernthal κ.ό., 2013)

Παράγοντες που σχετίζονται με τις φωνολογικές διαταραχές (Gierut, 1998; Hegde, 2008; Anderson· Shames, 2013; Bernthal κ.ό., 2013):

- ✓ Διαρθρωτικές διαφορές στο μηχανισμό παραγωγής ομιλίας.

Ακραίες παρεκκλίσεις, ακραίου βαθμού ανωμαλίες στη σύγκλιση, ανικανότητα φαρυγγο—υπερωικής σύγκλισης και παραμορφώσεις της γλώσσας μπορεί να οδηγήσουν σε φωνολογικές διαταραχές.

✓ **Στοματικός μηχανισμός.**

Επαρκής στοματική δομή και φυσιολογία, μαζί με επαρκή αναπνοή απαιτούνται για την παραγωγή ομιλίας και για τη φωνολογική κατάκτηση.

✓ **Ηλικία.**

Τα πιο πολλά παιδιά έχουν φυσιολογικές ικανότητες ομιλίας μέχρι τα 4 ή 5 έτη τους.

✓ **Γένος.**

Τα κορίτσια είναι πιο μπροστά από ότι τα αγόρια στη φωνολογική κατάκτηση. Πιο πολλά αγόρια από ότι κορίτσια έχουν φωνολογικές διαταραχές, αν και δεν υπάρχει κάποια ικανοποιητική εξήγηση για αυτή τη διαφορά.

✓ **Κοινωνικο-οικονομική κατάσταση.**

Παιδιά από χαμηλές κοινωνικο-οικονομικές τάξεις έχουν φωνολογικές διαταραχές σε μεγαλύτερο βαθμό από τα παιδιά των υψηλών κοινωνικο-οικονομικών τάξεων.

✓ **Οικογενειακοί και γενετικοί παράγοντες.**

Οικογενειακοί και γενετικοί παράγοντες μπορεί να επηρεάζουν την παραγωγή ομιλίας. Ωστόσο, δεν έχει βρεθεί κάποια γενετική ανωμαλία στα παιδιά με φωνολογικές διαταραχές.

✓ **Νοημοσύνη και γενική ανάπτυξη.**

Παιδιά με νοητικές αναπηρίες τείνουν να παρουσιάζουν φωνολογική διαταραχή. Όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός της αναπηρίας, τόσο περισσότερα λάθη κάνουν. Τα παιδιά με νοητική υστέρηση, περιγράφεται ότι έχουν ομιλία, η οποία είναι ανακριβής, αργή και εσφαλμένη με ακατάλληλο ρυθμό. Στα παιδιά με σύνδρομο Down, υπάρχει μία σύνθετη αλληλεπίδραση κινητικών ανεπαρκειών, οι οποίες επηρεάζουν την παραγωγή ομιλίας, και φωνολογικής κατάκτησης, η οποία

αντανακλά την αναπτυξιακή καθυστέρησή τους. Τα περισσότερα παιδιά με φωνολογικές διαταραχές έχουν φυσιολογική νοημοσύνη.

✓ **Αντίληψη ομιλίας και ακοή.**

Επειδή η κατάκτηση της φωνολογίας εξαρτάται άμεσα από την έκθεση στη γλώσσα του περιβάλλοντος, η φυσιολογική ακοή είναι πολύ σημαντική. Οι φωνολογικές ελλείψεις σε παιδιά με διαταραχές ακοής ποικίλουν, ανάλογα με τον τύπο και τη σοβαρότητα της βαρηκοΐας, την ηλικία του παιδιού όταν αυτή παρουσιάζεται, την ηλικία του παιδιού όταν ξεκινάει η παρέμβαση και την ικανότητα του παιδιού να αξιοποιήσει την υπολειπόμενη ακοή. Η αντίληψη ομιλίας, όπως μετράται από τη διάκριση, ο προσδιορισμός ομιλητικών ήχων ή η κρίση της συλλαβικής αλληλουχίας φαίνεται να σχετίζονται με τις συνολικές γλωσσικές ικανότητες των παιδιών.

✓ **Απώλεια ακοής.**

Η απώλεια ακοής σχετίζεται με τις φωνολογικές διαταραχές. Ακόμη και μικρού βαθμού απώλεια ακοής κατά την περίοδο απόκτησης των ήχων της ομιλίας, μπορεί να επιβραδύνει αυτή την απόκτηση.

✓ **Γλώσσα.**

Η φωνολογία είναι ένα αναπόσπαστο μέρος της γλώσσας και σχετίζεται με άλλα γλωσσικά στοιχεία. Τα βρέφη βασίζονται στην προσωδιακές και τεμαχιακές πληροφορίες της ομιλίας των ενηλίκων για να αναγνωρίζουν λέξεις και όρια συντακτικών φράσεων. Υπάρχει μία αλληλεπίδραση μεταξύ φωνολογίας και άλλων γλωσσικών στοιχείων στην ταυτόχρονη ανάπτυξή τους. Τα μικρά παιδιά, τα οποία αργούν να μιλήσουν ή έχουν αναγνωρίσιμες συντακτικές ελλείψεις, είναι πιθανό να έχουν καθυστερημένες φωνολογικές ικανότητες. Οι διαταραχές ομιλίας και γλώσσας μπορεί να υπάρχουν περίπου στο 50% των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Περίπου 40-80% των παιδιών με φωνολογικές διαταραχές έχουν γλωσσικές διαταραχές και περίπου ο ίδιος αριθμός παιδιών με ειδική γλωσσική διαταραχή παρουσιάζει φωνολογική διαταραχή.

✓ **Κινητικές ικανότητες.**

Ορισμένα παιδιά έχουν δυσκολία στην πραγματοποίηση μη ομιλητικών στοματικών κινητικών δραστηριοτήτων και έχουν αργή πρόοδο στη θεραπεία και δυσκολία να ακολουθήσουν εντολές για παραγωγή ήχων. Κάποια παιδιά με φωνολογικές διαταραχές μπορεί να έχουν αποτελέσματα κάτω του μέσου όρου σε ασκήσεις διαδοχικότητας.

✓ **Ικανότητες ακουστικής διάκρισης.**

Οι φωνολογικές διαταραχές μπορεί να σχετίζονται με προβλήματα στην ακουστική διάκριση της ομιλίας.

✓ **Φωνολογική ενημερότητα.**

Παιδιά με φωνολογική διαταραχή μπορεί να έχουν ελλείψεις στη φωνολογική ενημερότητα και δυσκολία στην φωνημική ανάλυση των συλλαβών και των λέξεων. Πιθανόν να έχουν δυσκολία σε ικανότητες όπως η ρίμα, φωνημική κατάτμηση, η ταύτιση συλλαβών, ο συνδυασμός ήχων και η παρήχηση.

2.2.6. Είδη φωνολογικών λαθών

Ο όρος «*φωνολογικά λάθη*» αναφέρεται σε ένα σύνολο γλωσσικών αλλοιώσεων των παιδιών όταν χρησιμοποιούν μη φυσιολογικά γλωσσικά σχήματα στη γλώσσα. Δηλαδή, το παιδί δεν έχει ακόμα συνειδητοποιήσει τη λειτουργική διάκριση των ήχων και την ταξινόμησή τους σε σύστημα με σχέσεις αντίθεσης μεταξύ τους. Για παράδειγμα, ένα παιδί προφέρει /dino/ αντί /dino/, επειδή δεν έχει αποκτήσει τη διάκριση ανάμεσα σε /d/ και /ð/. Όταν, όμως, συνειδητοποιήσει τη διάκριση ανάμεσα σε αυτούς τους δυο ήχους, τότε θα μπορεί να αρθρώσει το /ð/ χωρίς κανένα πρόβλημα (Γαβριηλίδου, 2003).

Φωνολογικές Διεργασίες

Οι διαταραχές ομιλίας περιλαμβάνουν προβλήματα στην άρθρωση (παραγωγή ήχων) και φωνολογικές διεργασίες (μοτίβα ήχων) (Skahan, κ.ό., 2007). Η

φωνολογική διεργασία περιγράφει ποια παιδιά ακολουθούν την κανονική αναπτυξιακή διαδικασία της ομιλίας για να απλοποιήσουν τις τυποποιημένες ενήλικες παραγωγές. Όταν, όμως, ένα παιδί χρησιμοποιεί πολλές και διαφορετικές διεργασίες ή χρησιμοποιεί τις διεργασίες που δεν είναι συνήθως παρούσες κατά τη διάρκεια της τυπικής γλωσσικής κατάκτησης, η καταληπτότητα μπορεί να εξασθενήσει. Με την προσέγγιση των διεργασιών ο κλινικός μπορεί να προσδιορίσει τα πλαίσια λάθους και να στοχεύσει, έπειτα, στην παρέμβαση και σε εκείνα τα πλάνα θεραπείας των περισσότερων ήχων από τον έναν κάθε φορά.

Ορισμένα φωνήματα προσβάλλονται σε μεγαλύτερη συχνότητα, όπως το /l/, /r/, /θ/, /f/, /ð/, /v/, /s/, /z/, καθώς και οι συνδυασμοί αυτών για παράδειγμα /ks/, /ps/, /st/, /ts/, /dz/ (Γαβρηλίδου, 2003).

Οι φωνολογικές διεργασίες, που μπορεί να εμφανίσει ένα παιδί αναφέρονται παρακάτω (Fey, 1985; Weiss, κ.ό., 1987; Fabbro· Pergamon 1999; Wertzner, κ.ό., 2005; Hedge, 2008; Hedge, 2008; McIntosh· Dodd, 2008; Bauman-Waengler, 2012; Shipley· McAfee, 2013):

❖ Φατνιοποίηση

Αντικατάσταση ενός χειλικού ή χειλοδοντικού φωνήματος με ένα φατνιακό φώνημα: /tilo/ αντί για /milo/.

❖ Αφομοίωση (αρμονία)

Μετατροπή ενός συμφώνου που επηρεάζεται και μοιάζει με ανάλογα με το φώνημα που το περιβάλλει: /baba/ αντί για /bada/, /papaluða/ αντί για /petaluða/.

❖ Οπισθοποίηση

Αντικατάσταση ενός πιο πρόσθιου φωνήματος με ένα φώνημα, το οποίο παράγεται σε πιο πίσω θέση: /kara/ αντί για /tara/.

❖ Απλοποίηση συμπλέγματος

Απλοποίηση συμπλέγματος σε ένα φώνημα: /pio/ αντί για /plio/.

❖ **Συγχώνευση/Συνένωση**

- Αντικατάσταση δύο παρακείμενων φωνημάτων από ένα απλό φώνημα, το οποίο είναι διαφορετικό από τα δυο παρακείμενα φωνήματα-στόχους: /θamata/ αντί για /stamata/.
- Αντικατάσταση ενός μονού φωνήματος, που είναι διαφορετικό από δυο συνεχόμενα επιδιωκόμενα φωνήματα, το οποίο λαμβάνει τα χαρακτηριστικά των επιδιωκόμενων: /fiki/ αντί για /spiti/.

❖ **Αποτριβικοποίηση**

Αντικατάσταση ενός τριβόμενου για ένα προστριβόμενο φώνημα: /seko/ αντί για /pleko/.

❖ **Απουρανικοποίηση**

Αντικατάσταση ενός ουρανικού τριβόμενου ή προστριβόμενου για ένα φατνιακό τριβόμενο ή προστριβόμενο: /duti/ αντί για /kuti/.

❖ **Μείωση**

Προσθήκη του /i/ ή ενός συμφώνου + /i/: /kalosi/ αντί για /kalos/.

❖ **Διπλασιασμός**

Επανάληψη μιας λέξης: /nene/ αντί για /ne/.

❖ **Επένθεση**

Εισαγωγή ενός νέου φωνήματος: /bele/ αντί για /ble/, /tereno/ αντί για /treno/.

❖ **Απαλοιφή τελικού συμφώνου**

Διαγράφεται το τελικό σύμφωνο στις λέξεις: /paz/ αντί για /pazl/.

❖ **Προσθιοποίηση**

Αντικατάσταση ενός πιο οπίσθιου φωνήματος: /mata/ αντί για /yata/.

❖ **Γλωσσολίσθηση**

Αντικατάσταση ενός υγρού με μια ολίσθηση: /noba/ αντί για /roba/.

❖ **Απαλοιφή αρχικού συμφώνου**

Διαγράφεται το αρχικό σύμφωνο στη λέξη: /upa/ αντί για /kupa/.

❖ **Χειλικοποίηση (χειλική πραγμάτωση οδοντικών)**

Αντικατάσταση ενός φωνήματος με ένα χειλικό φώνημα: /pora/ αντί για /tora/.

❖ **Αντιμετάθεση**

Μετατόπιση δυο φωνημάτων: /flaura/ αντί για /fraula/, /kubi/ αντί /buci/.

❖ **Στιγμικοποίηση**

Αντικατάσταση ενός τριβόμενου ή προστριβόμενου με ένα στιγμιαίο ήχο: /ciko/ αντί για /siko/.

❖ **Πτώση προτονικής συλλαβής**

Απαλοιφή μιας συλλαβής χωρίς τονισμό: /nana/ αντί για /banana/, /sirodomo/ αντί για /siðirodromos/.

❖ **Ηχηροποίηση ή αηχοποίηση/Αποφρακτική φώνηση**

Διαφοροποίηση στην ηχηρότητα που επηρεάζεται από τα γύρω φωνήματα: /pala/ αντί για /bala/.

❖ **Ανομοίωση**

Αντικατάσταση για διευκόλυνση της προφοράς: /fluros/ αντί για /fruros/.

❖ Φωνηεντικοποίηση

Υποκατάσταση ενός φωνήεντος για ένα υγρό φώνημα στην τελική θέση:
/kasko/ αντί για /kaskol/.

Οι φωνολογικές διεργασίες των φωνημάτων /s/ και /r/

Η πιο γνωστή φωνολογική διεργασία για το φώνημα /s/ είναι η **ηχηροποίηση**: εκφορά /z/ αντί για /s/.

Οι πιο γνωστές φωνολογικές διεργασίες για το φώνημα /r/ είναι η **προσθιοποίηση**: εκφορά /j/ αντί για /r/ και η **παράλειψη** του /r/. (Secord κ.ό., 2007)

Συνοπτικά, τα φωνολογικά λάθη μπορούν να ταξινομηθούν σε 3 γενικές κατηγορίες:

1. Αντικαταστάσεις φωνημάτων. Συχνά, οι αντικαταστάσεις φωνημάτων ακολουθούν κάποιες αρχές:
 - Αντικαθίστανται ήχοι που εμφανίζουν κάποια κοινά διακριτικά χαρακτηριστικά.
 - Προτιμώνται τα ηχηρά έναντι των άηχων και τα κλειστά έναντι των τριβόμενων φωνημάτων.
 - Προτιμώνται τα σύμφωνα που παράγονται σε πιο εμπρόσθια θέση μέσα στο στόμα (εμπροσθοποίηση).
2. Παράλειψη φωνημάτων και συλλαβών
3. Φαινόμενα μετάθεσης και αφομοίωσης στα πλαίσια της λέξης

2.2.7. Διάγνωση φωνολογικής διαταραχής

Η αξιολόγηση είναι η διαδικασία συγκέντρωσης, μελέτης και ερμηνείας έγκυρων και αξιόπιστων πληροφοριών, που στόχος της είναι η διεξαγωγή και η οριστικοποίηση ενός ορθού, επιστημονικά διαγνωστικού συμπεράσματος. Πραγματοποιείται στα εξής βήματα:

1. την **ανιχνευτική εξέταση** (εργαλεία με λέξεις, δείγμα αυθόρμητης ομιλίας, ανίχνευση καταληπτότητας, τύπου και σταθερότητας των λαθών, ιστορικό), που χρησιμοποιείται για να προσδιοριστεί μια διαταραχή,
2. την **αναγνώριση**, που περιλαμβάνει τη χρήση δοκιμασιών (δημοσιευμένα και σταθμισμένα ή μη σταθμισμένα τεστ) για να προσδιοριστεί αν ένα παιδί, που απέτυχε στην ανιχνευτική εξέταση, έχει στην πραγματικότητα μια φωνολογική διαταραχή.
3. τη **διάγνωση**, που περιλαμβάνει τη διευκρίνιση της φύσης, της σοβαρότητας της διαταραχής, την πρόγνωση, την ανάγκη για παραπομπή σε άλλο επαγγελματία και την προτεινόμενη ως κατάλληλη θεραπεία της.

Η φωνολογική αξιολόγηση επιβάλλεται να είναι μια συνεχής διαδικασία, η οποία δεν περιορίζεται μόνο σε μια διαγνωστική συνεδρία. Η αξιολόγηση και η ανάλυση της παραγωγής του λόγου στα παιδιά θα πρέπει, επίσης, να διεξάγονται όταν το παιδί είναι ήδη στο στάδιο της παρέμβασης, προκειμένου να παρακολουθείται η πρόοδος διαρκώς, και να γίνονται αλλαγές προγραμματισμού ή πλάνου θεραπείας όποτε κι αν χρειάζεται, όπως απαιτείται από τους ειδικούς. (Swisher, 1984; Kamhi, 1992; Wertzner κ.ό., 2005; Skahan, κ.ό., 2007; Anderson· Shames, 2013; Shipley· McAfee, 2013; McCauley, κ.ό., 2013).

Οποιαδήποτε διάγνωση και διόρθωση προβλημάτων λόγου ή άρθρωσης πρέπει να βασίζεται στην κλινική εκτίμηση των προβλημάτων αυτών, δηλαδή στην ακριβή περιγραφή του φωνολογικού συστήματος που χρησιμοποιεί το παιδί. Μια από όλες τις τεχνικές αξιολόγησης περιλαμβάνει την κατονομασία καρτελών με εικόνες, με την καταγραφή και μεταγραφή των λεγόμενων του παιδιού από το λογοθεραπευτή, σύμφωνα με το Διεθνές Φωνητικό Αλφάβητο (IPA). Ένα αξιόπιστο γλωσσικό δείγμα πρέπει να περιλαμβάνει όλα τα φωνήματα μιας γλώσσας και σε όλες τις δυνατές θέσεις μέσα στη λέξη. Απαραίτητες προϋποθέσεις, όμως, είναι να μη χρησιμοποιούνται λέξεις με δύσκολα συμπλέγματα συμφώνων, να λαμβάνονται υπόψη διαλεκτικοί τύποι προφοράς και, τέλος, 100 διαφορετικές λέξεις αποτελούν το ελάχιστο αντιπροσωπευτικό δείγμα, ενώ 200-250 λέξεις είναι ικανοποιητικές. Επίσης, μια άλλη τεχνική αξιολόγησης είναι η ανάγνωση λίστας λέξεων ή/και η ηχογράφηση ομιλίας για δείγμα ή/και μια απλή συζήτηση για δείγμα αυθόρμητου λόγου. Τέλος, το είδος του τεστ που θα χρησιμοποιηθεί εξαρτάται από το είδος των επιθυμητών πληροφοριών και το διαθέσιμο χρόνο του θεραπευτή για την εφαρμογή του τεστ

(Tomblin, κ.ό., 2000; Γαβριηλίδου, 2003; Wertzner κ.ό., 2005; Hegde, 2008; Haynes· Pindzola, 2008; Bauman-Waengler, 2012; Bernthal, κ.ό., 2013).

Σε ένα φύλλο αξιολόγησης σημειώνονται, επίσης, προαιρετικά πληροφορίες σχετικά με:

- την καθαρότητα της ομιλίας
- την ταχύτητα
- την ένταση
- την αναπνοή
- την ευχέρεια
- τη χροιά της φωνής
- αντικαταστάσεις συμφώνων και φωνηέντων
- αφαιρέσεις συμφώνων και φωνηέντων
- σωστή άρθρωση
- σωστή άρθρωση συνδυασμού συμφώνων, π.χ. αρθρώνει το /r/ στο *στραβός, τρέχω, οικτρός*; (Γαβριηλίδου, 2003)

Για να είναι κάθε αξιολόγηση χρήσιμη και ακέραιη πρέπει να διέπεται από τις παρακάτω αρχές (Shipley· McAfee, 2013):

- Να είναι ενδεδειγμένη.
- Να χρησιμοποιεί ποικιλία μεθόδων αξιολόγησης.
- Να είναι έγκυρη.
- Να είναι αξιόπιστη.
- Να είναι κατάλληλα σχεδιασμένη για τον κάθε εξεταζόμενο.

Διαγνωστικά κριτήρια

Τα διαγνωστικά κριτήρια, τα οποία πρέπει να πληροί η κλινική εικόνα είναι τα εξής:

1. Η συνολική φωνολογική παραγωγή είναι πιο χαμηλή από τους προσδοκώμενους αναπτυξιακά φωνολογικούς κανόνες.
2. Συχνή και σημαντική δυσκολία κατά την παραγωγή φωνημάτων σε διάφορες θέσεις μέσα στις λέξεις, τις φράσεις και/ή τις προτάσεις.

3. Πολλαπλά λάθη που εμπίπτουν σε μοτίβα που υποδηλώνουν μία ή περισσότερες φωνολογικές διεργασίες.
4. Ο αυθόρμητος λόγος συστηματικά χαρακτηρίζεται ως ακατάληπτος από άλλους ενήλικες.
5. Η παραγωγή των φωνημάτων στις συζητήσεις δυσχεραίνει σημαντικά την αποτελεσματική επικοινωνία στο σπίτι, στο σχολείο και, γενικά, στην κοινωνία.
6. Συστηματικό έλλειμμα στην επίγνωση των φωνολογικών γλωσσικών γνωρισμάτων, το οποίο επηρεάζει την παραγωγή του λόγου.
7. Σαφής και σημαντική δυσκολία στη στοματοκινητική δύναμη και/ή κίνηση, που χρειάζεται για την αναπνοή, τη φώνηση, την αντήχηση και την άρθρωση, τα οποία είναι χρήσιμα στοιχεία για την παραγωγή της ομιλίας (Jongsma-Editor, 2012; Hegde, 2008).

Βήματα που πρέπει να ακολουθήσει ο λογοθεραπευτής για την αξιολόγηση.

1. Λήψη ιστορικού για τον εξεταζόμενο, την οικογένεια ή τους φροντιστές του και τη φύση της διαταραχής.
2. Συνέντευξη του εξεταζόμενου, της οικογένειας.
3. Έλεγχος του στοματοπροσωπικού μηχανισμού (Skahan κ.ό., 2007).
4. Λήψη και εκτίμηση ενός δείγματος για να εξεταστεί η χρήση της γλώσσας του εξεταζόμενου.
5. Αξιολόγηση και άλλων πτυχών της ανάπτυξης που σχετίζονται με τη φωνολογική ανάπτυξη, όπως η γνωστική, γλωσσική ανάπτυξη και οι κοινωνικές ικανότητες (Kamhi, 1992).
6. Αδρή αξιολόγηση της ακοής ή/και λήψη πληροφοριών της αντικειμενικής αξιολόγησής της από αντίστοιχες εξετάσεις.
7. Εκτίμηση των πληροφοριών της αξιολόγησης για τον καθορισμό της διάγνωσης, της πρόγνωσης και των συστάσεων.
8. Κοινοποίηση των κλινικών ευρημάτων στον εξεταζόμενο και το φροντιστή του.
9. Συζήτηση και λήψη πληροφοριών από τον εξεταζόμενο για την εικόνα του, για το πώς βλέπει τη διαταραχή, τι περιμένει από τον εαυτό του και τι δυσκολίες

αντιμετωπίζει σε κοινωνικό πλαίσιο από συνομηλικούς ή μεγαλύτερους. Σε περίπτωση που στην αξιολόγηση το παιδί δεν αποχωρίζεται το γονιό, τότε ενσωματώνεται ο γονιός στην αξιολόγηση: παίζουν μαζί, συζητούν μαζί και κρατούνται οι πληροφορίες που χρειάζονται για τη διάγνωση από αυτή τη συναναστροφή.

Επισήμανση: η διαδικασία της αξιολόγησης να γίνεται σε ήσυχο περιβάλλον και ο λογοθεραπευτής να χρησιμοποιεί, κατά προτίμηση, ανοικτές ερωτήσεις κι όχι κλειστές, δηλαδή να γίνονται ερωτήσεις που απαιτούν απάντηση εκτενέστερη ενός «Ναι» ή «Όχι». (Skahan, κ.ό., 2007; Hegde, 2008; Shipley· McAfee, 2013)

Σύμφωνα με τους Shipley, McAfee (2013), οι **πρωταρχικοί στόχοι αξιολόγησης** των **φωνολογικών διαδικασιών** περιλαμβάνουν:

- ✓ Την περιγραφή της φωνολογικής ανάπτυξης και κατάστασης του εξεταζόμενου.
- ✓ Τον καθορισμό του αν η ομιλία του ατόμου παρεκκλίνει επαρκώς από τις τυπικές προσδοκίες.
- ✓ Την αναγνώριση παραγόντων, οι οποίοι σχετίζονται με την παρουσία ή τη διατήρηση της διαταραχής της ομιλίας.
- ✓ Τον καθορισμό των οδηγιών για θεραπεία.
- ✓ Την παρακολούθηση των αλλαγών στις φωνολογικές ικανότητες και την επίδοση σε βάθος χρόνου.

Τυπικές και άτυπες μέθοδοι αξιολόγησης

Τυπικές μέθοδοι

Η επιλογή ενός συγκεκριμένου τεστ για χορήγηση σε οποιαδήποτε διαταραχή είναι πολύ σημαντική και καθοριστική για την πορεία του περιστατικού. Ο Λογοθεραπευτής οφείλει να υπολογίσει πολλούς παράγοντες για να καταλήξει στη σωστή απόφαση για εφαρμογή κάποιου σταθμισμένου τεστ. Βέβαια, στη συγκεκριμένη διαταραχή δίνεται εύκολα η δυνατότητα στον κλινικό να αναπτύξει και τα δικά του εργαλεία αδρής αξιολόγησης. (Shipley· McAfee, 2013; Bernthal, κ.ό., 2013)

Στην Ελλάδα, δεν υπάρχουν πολλά σταθμισμένα τεστ για αρθρωτικές και φωνολογικές διαταραχές. Μια δοκιμασία είναι η «**Δοκιμασία Φωνητικής και Φωνολογικής Εξέλιξης**» του Πανελληνίου Συλλόγου Λογοπεδικών, που είναι σταθμισμένη από το 1995. Αναλυτικότερα περιεγράφηκε παραπάνω. Ενώ, ακόμα, μπορούν να ανιχνευθούν διαταραχές λόγου και ομιλίας από το Τεστ Μεταφωнологικής Ανάπτυξης και Αναγνωστικής Ετοιμότητας ως προς τη Φωνολογική Επίγνωση-ΜέταΦΩΝ τεστ (Πανελλήνιος Σύλλογος Λογοπεδικών), το οποίο αποτελείται από δυο μέρη: α) το Αναπτυξιακό ΜέταΦΩΝ τεστ (για ηλικίες 3;10-6;6 ετών) και β) το Ανιχνευτικό ΜέταΦΩΝ τεστ (για ηλικίες 5;0-7;0 ετών) (Βλασσοπούλου· Γιαννετοπούλου, 2007) και από το ΑνΟμιΛο 4, το οποίο δημιουργήθηκε από την ομάδα πρόληψης του Πανελληνίου Συλλόγου Λογοπεδικών με βάση το γαλλικό τεστ ERTL 4. Πρόκειται για ένα αξιόπιστο μέσο, το οποίο επιτρέπει στον ειδικό να πραγματοποιήσει έναν γρήγορο έλεγχο της ομιλίας, του λόγου, της φωνής και της ροής της ομιλίας παιδιών ηλικίας 3;9 έως 4;6 ετών.

Υπάρχει μια πληθώρα σταθμισμένων ξενόγλωσσων δοκιμασιών για τη φωνολογική διαταραχή (Nicolosi, κ.ο., 1996; Γαβριηλίδου, 2003; Hegde, 2008; Anthony, κ.ό., 2011; Preston· Edwards, 2010; Shipley· McAfee, 2013; Anderson· Shames, 2013; Bernthal, κ.ό., 2013) (βλ. Παράρτημα).

Τέλος, η υποβοηθούμενη από υπολογιστή αξιολόγηση επιτρέπει στον κλινικό να αξιολογήσει τα δεδομένα ηλεκτρονικά, προκειμένου να καθορίσει το φωνημικό και φωνολογικό προφίλ ενός εξεταζόμενου. Ορισμένα εμπορικά διαθέσιμα υπολογιστικά εργαλεία παρατίθενται στο παράρτημα (βλ. Παράρτημα) (Shipley· McAfee, 2013).

Σύνοψη διαδικασίας αξιολόγησης αρθρωτικών και φωνολογικών διαταραχών.

Το περίγραμμα παρακάτω καθορίζει αρκετά σημαντικά συστατικά μιας πλήρους αξιολόγησης των αρθρωτικών και φωνολογικών διαδικασιών (Wertzner, κ.ο., 2005; Shipley· McAfee, 2013; Bernthal, κ.ό., 2013):

➤ Ιστορικό εξεταζόμενου

Διαδικασία

Γραπτό ιστορικό

Πληροφορίες – παίρνοντας συνεντεύξεις

Πληροφορίες από άλλους επαγγελματίες

Παράγοντες επιβάρυνσης

Ακουστική βλάβη

Φαρμακευτικοί ή νευρολογικοί παράγοντες

Οδοντικά προβλήματα

Ωρίμανση και κινητική ανάπτυξη

Ευφυΐα, φύλο, σειρά γέννησης, παρακίνηση και ενδιαφέρον, διάλεκτος

➤ Αξιολόγηση της Άρθρωσης και των Φωνολογικών Διαταραχών**Διαδικασίες**

Ανιχνευτική εξέταση

Τεστ άρθρωσης

Δείγμα ομιλίας

Δίνοντας ερεθίσματα ως προς τα λάθη

Ανάλυση

Αριθμός των λαθών

Τύποι λαθών (αντικαταστάσεις, παραλείψεις, παραμορφώσεις, προσθέσεις)

Μορφή λαθών (διακριτικά χαρακτηριστικά, φωνολογικές διαδικασίες)

Σύσταση (συνέπεια) των λαθών

Καταληπτότητα

Ρυθμός της ομιλίας

Προσωδία

➤ Στοματοπροσωπική εξέταση (βλ. Παράρτημα)**➤ Αξιολόγηση ακοής****➤ Αξιολόγηση της γλώσσας**

Η άρτια δομημένη διαδικασία αξιολόγησης είναι βασική προϋπόθεση για την διεξαγωγή μιας έγκυρης και εμπειριστατωμένης διάγνωσης. Στην επιτυχή και αποτελεσματική αξιολόγηση συμβάλλει και η διαδικασία της διαφορικής διάγνωσης, κατά την οποία πραγματοποιείται απόκλιση άλλων πιθανών διαταραχών με παρόμοια κλινική εικόνα. Η επόμενη ενότητα αναφέρεται στη διαφορική διάγνωση.

2.3.1. Ορισμός διαφορικής διάγνωσης

Σύμφωνα με τη Γαβριηλίδου (2003) και τον Duffy (2012), «στην ιατρική ορολογία, ο όρος διαφορική διάγνωση (*differential diagnosis*) αναφέρεται στη διάγνωση κατά την οποία έπειτα από κλινική εξέταση (ή εκτίμηση) και διερεύνηση των κλινικών συμπτωμάτων/ευρημάτων ο γιατρός καταλήγει σε τέσσερις-πέντε πιθανές παθήσεις και η διάγνωση μπορεί να εκφρασθεί μόνο ως μια ταξινόμηση αυτών. Όλη αυτή η διαδικασία αποκλεισμού-περιορισμού ορισμένων παθήσεων και επιλογής κάποιων επικρατέστερων ονομάζεται διαφορική διάγνωση». Έτσι, λοιπόν, ο λογοθεραπευτής κατά τη διαδικασία της διαφορικής διάγνωσης, αρχικά πρέπει να παρακολουθήσει και να διαπιστώσει τα σημεία και τα συμπτώματα της διαταραχής και έπειτα να εξακριβώσει εάν δύο ή περισσότερες πιθανές παθήσεις συνυπάρχουν αποκλείοντας έτσι μερικές πιθανές διαγνώσεις, ώσπου στο τέλος να μείνει μόνο μια συγκεκριμένη διάγνωση που να εξηγεί την συγκεκριμένη κλινική εικόνα.

2.3.2. Διαφορική διάγνωση αρθρωτικής-φωνολογικής διαταραχής

Η διαταραχή της άρθρωσης προσδιορίζει τις δυσκολίες στις διάφορες πλευρές της κινητικής παραγωγής της ομιλίας ή την αδυναμία στην παραγωγή ορισμένων ήχων. Παιδιά με προβλήματα άρθρωσης παράγουν παραμορφωμένους ήχους, αλλοφωνικές παραλλαγές ήχων ή ήχους που δεν ανήκουν στη μητρική τους γλώσσα. Το διεθνές φωνητικό αλφάβητο δεν αρκεί για τη μεταγραφή των λαθών αυτών. Ο όρος «διαταραχή άρθρωσης» έχει χρησιμοποιηθεί ιστορικά για να υποδηλώσει όλα τα παιδιά που έχουν μια ανικανότητα στην παραγωγή ορισμένων ήχων. Ωστόσο, με την εισαγωγή του όρου «φωνολογική διαταραχή», μια νέα διάσταση προστέθηκε στην κατηγοριοποίηση αυτών των παιδιών.

Η φωνολογική διαταραχή αναφέρεται σε διαταραγμένη κατανόηση του συστήματος ήχων της γλώσσας και τους κανόνες που διέπουν τους συνδυασμούς των ήχων. Τα παιδιά με φωνολογικές διαταραχές δεν έχουν δυσκολίες με την παραγωγή ήχων στην ομιλία, παράγουν σωστά αρθρωμένους ήχους, που ανήκουν στον κατάλογο φωνημάτων της μητρικής τους, απλά γίνεται λάθος χρήση τους σε συγκεκριμένα συμφραζόμενα (π.χ. ένα παιδί προφέρει /vendro/ αντί για /δendro/). Τα

σύμβολα του διεθνούς φωνητικού αλφαβήτου είναι αρκετά για τη μεταγραφή των λαθών αυτών.

Παρόλα αυτά, αν και πολλοί επαγγελματίες χρησιμοποιούν τους δύο όρους εναλλακτικά ή χρησιμοποιούν το νεότερο όρο «φωνολογική διαταραχή» για να συμπεριλάβουν όλα τα παιδιά με δυσκολίες στους ήχους της ομιλίας, η θεωρητική και πρακτική διαφοροποίηση είναι σημαντική (Γαβριηλίδου, 2003; Bauman-Waengler, 2012; Γερμανά, 2014).

Άρθρωτική διαταραχή και φωνολογική διαταραχή

Η αρθρωτική και η φωνολογική διαταραχή ανήκουν στις διαταραχές ήχου. Σε ένα μεγάλο αριθμό παιδιών αυτές οι δύο διαταραχές συνυπάρχουν, ενώ σε άλλες περιπτώσεις όχι. Για αυτό το λόγο είναι πολύ σημαντικό να διαφοροποιηθούν (Hedge, 2008; Turgut, κ.ο., 2012):

- ✓ Πιο συγκεκριμένα, η αρθρωτική διαταραχή σχετίζεται με την ικανότητα παραγωγής ενός ήχου, ενώ η φωνολογική διαταραχή με την οπτική ή την ακουστική αντίληψη ενός ήχου. Το παιδί, λοιπόν, στη διαταραχή της άρθρωσης εμφανίζει δυσκολία στο να παράγει γενικά έναν ήχο-φώνημα, ανεξάρτητα από το συλλαβικό περιβάλλον, ενώ στη φωνολογική διαταραχή το συλλαβικό περιβάλλον καθορίζει τη δυνατότητα ή μη παραγωγής ενός ήχου.
- ✓ Οι φωνολογικές διαταραχές εμπλέκουν γλωσσική διαταραχή, ενώ οι διαταραχές άρθρωσης συνεπάγονται διαταραχές του λόγου. Οι φωνολογικές διαταραχές περιλαμβάνουν τη γλωσσική πλευρά της παραγωγής της ομιλίας, η οποία επηρεάζει πολλαπλούς ήχους. Από την άλλη πλευρά, οι διαταραχές άρθρωσης περιλαμβάνουν το κινητικό στοιχείο του λόγου και χαρακτηρίζονται από λανθασμένη παραγωγή των ήχων της ομιλίας.
- ✓ Επιπλέον, είναι απαραίτητο να υπογραμμιστεί ότι η φωνολογική διαταραχή είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη φωνολογική ενημερότητα, σε αντίθεση με τη διαταραχή της άρθρωσης.
- ✓ Η ομαδοποίηση των λαθών κάθε διαταραχής, μπορεί, επίσης, να αποτελέσει ένα στοιχείο διαφοροποίησης. Αναλυτικότερα, τα λάθη που πιθανόν να κάνει ένα παιδί με διαταραχή της άρθρωσης, δεν είναι εύκολο να ομαδοποιηθούν βάσει κάποιου

κανόνα ή συγκεκριμένου μοτίβου, ενώ τα πολλαπλά λάθη στη φωνολογική διαταραχή ομαδοποιούνται με βάση κάποια αρχή ή με βάση τα χαρακτηριστικά τους.

Συμπέρασμα

Η διαφοροδιάγνωση δεν είναι ούτε απλή ούτε εύκολη. Χρειάζονται πολλές και εξειδικευμένες γνώσεις σχετικά με την κλινική εικόνα όλων των διαταραχών και πολύ περισσότερο των συγκεκριμένων διαταραχών, που τα σημεία, στα οποία διαφέρουν μεταξύ τους, είναι λεπτά. Για να υπάρξει μια ξεκάθαρη, ορθή και ακριβής διάγνωση είναι αναγκαία προϋπόθεση μια πλήρης αξιολόγηση. Το βασικό συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι η προσεκτική αξιολόγηση του μηχανισμού της ομιλίας σε λεκτικές και μη λεκτικές παραγωγές είναι πολύ σημαντική, προκειμένου να επισημανθούν οι πιθανές ειδικότερες ανωμαλίες στη δομή και λειτουργία του μηχανισμού της ομιλίας, ώστε να οδηγηθεί ο λογοθεραπευτής στο ασφαλές συμπέρασμα της παρουσίας αρθρωτικής, φωνολογικής ή και των δυο μαζί διαταραχών (Νικολόπουλος, 2008).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΤΗΣ ΑΡΘΡΩΣΗΣ ΤΩΝ ΦΩΝΗΜΑΤΩΝ /r/ ΚΑΙ /s/.

3.1.1. Φυσιολογική άρθρωση του φωνήματος /r/

Το φώνημα /r/, όσον αφορά στον τρόπο και τόπο άρθρωσης, είναι παλλόμενο και φατνιακό. Κατά την άρθρωσή του, οι φωνητικές χορδές πάλλονται, επομένως ανήκει στα ηχηρά φωνήματα.

Στην άρθρωση του φωνήματος /r/, η γλώσσα σηκώνεται προς τα πάνω και με τα άκρα της αγγίζει σχεδόν όλο το θόλο του ουρανίσκου. Την άρθρωση του ήχου την εκτελεί κατά κύριο λόγο η άκρη της γλώσσας, η οποία ανυψώνεται προς την πάνω πλευρά της στοματικής κοιλότητας και, χωρίς να κολλά στην επιφάνειά της, παραμένει ελεύθερη και ταλαντεύεται (τρέμει). Πιο συγκεκριμένα, η γλώσσα παίρνει το σχήμα κουταλιού, δηλαδή κουλουριάζεται ανοδικά πίσω από τη φατνιακή κορυφογραμμή χωρίς να την αγγίζει, οι πλευρές της πιέζουν δεξιά και αριστερά τα πάνω πλάγια δόντια, η δε κορυφή της ακουμπάει τις ρίζες των πάνω κοπτήρων και πάλλεται υπό την πίεση του εκπνεόμενου αέρα που έρχεται από το λάρυγγα προς τη στοματική κοιλότητα.

Ο αριθμός των ταλαντώσεων στην κορυφή είναι διαφορετικός και εξαρτάται από την αρθρωτική δύναμη. Σε ήρεμο λόγο και στις άτονες συλλαβές η κορυφή πάλλεται 1-2 φορές, ενώ στις τονισμένες 2-3 φορές. Σε ηχηρή προφορά ο αριθμός των ταλαντώσεων είναι πιο μεγάλος.

Τα χείλη, ίσως συμμετέχουν ελάχιστα στην προφορά του ήχου /r/. Στην άρθρωση του ήχου /r/ οι φωνητικές χορδές ταλαντεύονται. Ο ήχος /r/ ακούγεται σύμφωνο. Η μαλακή υπερώα κολλά στα τοιχώματα του φάρυγγα (φαρυγγική στένωση), εμποδίζοντας την αποβολή του αέρα από τη μύτη, καθώς η είσοδος προς το ρινικό κενό είναι ερμητικά κλεισμένη. (Παπασιλέκας, 1979; Σερδάρης, 1998; Secord, 2007)

3.1.2. Διαταραχή άρθρωσης του φωνήματος /r/

Η δυσκολία άρθρωσης του φωνήματος /r/ είναι μια από τις πιο συχνές διαταραχές ομιλίας. Είναι ένας από τους πιο συχνούς ήχους, τον οποίο τα παιδιά δυσκολεύονται να κατακτήσουν (Lynch κ.ό., 2012). Ιδίως για παιδιά προσχολικής ηλικίας, η προφορά του /r/ είναι δύσκολη και η δε προφορά του μέσω μίμησης

ακατόρθωτη. Συνήθως, ο ήχος /r/ εμφανίζεται τελευταίος στην ομιλία του παιδιού. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι είναι δύσκολος ο διαχωρισμός του και για την προφορά του απαιτούνται λεπτές και δύσκολες κινήσεις (παλμικές κινήσεις) της γλώσσας. Το διάστημα που τα παιδιά κατακτούν την προφορά των ήχων, συνήθως αντικαθιστούν τον ήχο /r/ με τον ήχο /l/ ή δεν τον λένε καθόλου. Επειδή το φώνημα /r/ είναι συχνό στην ελληνική γλώσσα, η έλλειψή του έχει σαν αποτέλεσμα την παραμόρφωση των λέξεων και, κατά συνέπεια, της ομιλίας (Παπασιλέκας 1979; Σερδάρης, 1998).

Όλη αυτή η ιδιομορφία, κάνει τον λόγο των μικρών παιδιών ιδιαίτερα γλυκό και ευχάριστο στο άκουσμα και συνήθως οι ενήλικες προσαρμόζονται προς αυτό το λόγο και συχνά ξεχνούν ή αλλάζουν οι ίδιοι την προφορά του ήχου /r/: π.χ. «Σου αγόλασα ένα δώλο», «Πάλε νελό να πιεις». Με αυτόν τον τρόπο, οι ενήλικες όχι μόνο δε δίνουν το παράδειγμα της σωστής ομιλίας, την οποία το παιδί επιβάλλεται να μιμηθεί, αλλά παγιώνουν όλο και περισσότερο το λανθασμένο τρόπο άρθρωσης (Σερδάρης, 1998).

Η εσφαλμένη προφορά του /r/ διαρκεί για μεγάλο χρονικό διάστημα στον παιδικό λόγο και, σε πολλές περιπτώσεις, παραμένει ως μόνιμο παθολογικό φαινόμενο σε όλη του τη ζωή. Σύμφωνα με παρατηρήσεις σε ειδικά σχολεία το >70% των παιδιών εμφανίζουν διαταραχή της άρθρωσης του /r/, σύμμεικτο με άλλες διαταραχές του λόγου (Σερδάρης, 1998).

Ανάλογα με τον τρόπο και τον τόπο που συντελείται η άρθρωση του ήχου /r/, διακρίνουμε τις ακόλουθες μορφές διαταραχής:

- ❖ Την **παράλειψη** ή **αγνόησή** του (π.χ. όδα αντί για ρόδα, ή νεό αντί για νερό).
- ❖ Τη **μη συνεπή προφορά** του.
- ❖ Την **αντικατάστασή του με τον ήχο /l/** (π.χ. λόζα αντί για ρόζα, λίχα αντί για ρίζα). (Παπασιλέκας, 1979)
- ❖ Το **λαρυγγικό /r/**. Η λαρυγγική άρθρωση του ήχου /r/ συχνά θυμίζει την προφορά του /r/ μερικών δυτικοευρωπαϊκών λαών (νερό-νερό, αράπη-αγάπη) (Σερδάρης, 1998).
- ❖ Το **χειλικό /r/**. Είναι προφορική λεκτική ανεπάρκεια, την οποία συναντάμε σπάνια και έχει αρκετές παραλλαγές. Εδώ το /r/ σχηματίζεται διχειλικό από τις ταλαντώσεις και των δύο χειλών. Αυτή η προφορά συναντάται σχεδόν πάντα με τους ήχους /b/ και /n/ π.χ. μπρουμ, ντρουμ (Σερδάρης, 1998).

- ❖ **Το χειλοδοντικό /r/.** Εμφανίζεται από το πλησίασμα του κάτω μέρους του στόματος (χειλιών) είτε προς τους άνω κοπήρες είτε προς τους κάτω κοπήρες, όταν ταλαντεύεται το άλλο μέρος. Φανταστείτε ότι τρέμετε από το κρύο και προσπαθείτε να πείτε /r/ (Σερδάρης, 1998).
- ❖ **Το ενδοδοντικό /r/.** Στην περίπτωση αυτή, η γλώσσα παίρνει ενδιάμεση θέση μεταξύ των δύο σειρών της οδοντοστοιχίας. Τότε ταλαντεύεται ή μόνο η κορυφή της γλώσσας ή η κορυφή της και το άνω χείλος (Σερδάρης, 1998).
- ❖ **Πιο σπάνιες περιπτώσεις,** κατά τις οποίες ο ήχος /r/ ακούγεται χωρίς καθαρότητα και απροσδιόριστα (Σερδάρης, 1998):
 - ✓ Η αλλαγή του /r/ με /ð/ (π.χ. δέμα αντί ρέμα).
 - ✓ Η αλλαγή του /r/ με /v/. Όταν τα δύο χείλη πλησιάζουν το ένα προς το άλλο, εμφανίζονται ταλαντώσεις και τότε το ακουστικό αποτέλεσμα είναι πιο κοντά στον ήχο /v/, από ότι προς τον ήχο /r/ (π.χ. βόδι αντί για ρόδι).

«Είναι φανερό ότι σε πολλές περιπτώσεις, όπου ο ήχος /r/ δεν προφέρεται σωστά, αλλάζει και η έννοια των λέξεων και κατ' επέκταση του νοήματος» (Παπασιλέκας, 1979).

3.1.3. Αίτια διαταραγμένης άρθρωσης του φωνήματος /r/

Η διαταραχή άρθρωσης του /r/ είναι αποτέλεσμα φωνητικών, κινητικών και αισθητηριακών παραγόντων. Οι πιο κοινές αιτίες δυσκολίας παραγωγής του ήχου /r/ είναι οι εξής (Παπασιλέκας, 1979; Boyce· Schmidlin, 2009; Ehren, 2010):

1. Οργανικές αιτίες:

- ✓ Βραχύς χαλινός
- ✓ Σαρκώδης ή κοντή γλώσσα
- ✓ Πολύ ψηλός και στενός ουρανίσκος
- ✓ Παραμόρφωση της γλώσσας έπειτα από τραυματισμό
- ✓ Πάρεση υπογλώσσιου νεύρου
- ✓ Πάρεση της γλώσσας
- ✓ Ελλιπής φαρυγγική στένωση

- ✓ Γενική αδυναμία της άκρης της γλώσσας και των χειλιών

2. Λανθασμένη θέση της γλώσσας κατά την προφορά του /r/ (Boyce· Schmidlin, 2009):

- ✓ Κακή συνειδητοποίηση της θέσης της γλώσσας και των κινήσεών της
- ✓ Πρόσθια κίνηση της βάσης της γλώσσας
- ✓ Κυρτωμένη ράχη της γλώσσας
- ✓ Ανεπαρκής ανύψωση της βάσης της γλώσσας

Είναι φανερό ότι η λανθασμένη θέση της γλώσσας κατά την παραγωγή του ήχου /r/, σχετίζεται συχνά με οργανικούς παράγοντες.

3. Άλλες αιτίες

- ✓ Κακός κινητικός συντονισμός των αρθρωτών
- ✓ Διγλωσσία (όπως στην περίπτωση γαλλικής ή γερμανικής γλώσσας)
- ✓ Κοινωνική επίδραση του περιβάλλοντος

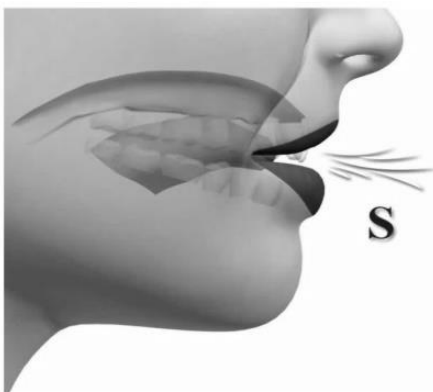
3.2.1. Φυσιολογική άρθρωση του φωνήματος /s/

Οι αρθρωτές που συμμετέχουν στην άρθρωση του φωνήματος /s/ είναι: η γλώσσα, τα δόντια, τα χείλη και το σαγόι. Κάθε ένας από τους αρθρωτές εκτελεί μια συγκεκριμένη κίνηση και, συνδυαστικά με αυτή των υπολοίπων, προκύπτει η επιδιωκόμενη άρθρωση.

Αναλυτικότερα, η γλώσσα θα πρέπει να βρίσκεται ψηλά, σε θέση αναρρόφησης, καλύπτοντας όλο τον ουρανίσκο. Η κορυφή της γλώσσας θα πρέπει να είναι χαλαρωμένη προς τα κάτω και να ακουμπάει το πάνω μισό στα κάτω δόντια, ώστε στη μέση της ακριβώς να δημιουργείται το λεγόμενο αυλάκι, από το οποίο θα βγαίνει κατά την εκπνοή ο αέρας. Τα δόντια, λοιπόν, παραμένουν σε κλειστή θέση κατά τη φυσιολογική άρθρωση του φωνήματος αυτού. (Secord κ.ό., 2007)

Τα χείλη συμμετέχουν, επίσης, στην άρθρωση και πρέπει να είναι σε θέση χαμόγελου. Ακόμη, ο ρόλος του σαγονιού είναι πολύ σημαντικός για τον ακουστικό χαρακτήρα του φωνήματος /s/, καθώς με την κίνησή του να μετατοπίζεται οριζόντια

προς τα μπροστά, ανάμεσα στις δύο σειρές δοντιών που πλησιάζουν μεταξύ τους, δημιουργείται μια δεύτερη στενή δίοδος. Έτσι, ο αέρας που βγαίνει προς τα έξω με δύναμη κατά την εκπνοή, συναντά ως εμπόδιο τόσο τη δίοδο μεταξύ των δοντιών και της γλώσσας όσο αυτήν μεταξύ των δοντιών, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ο επιθυμητός υψηλός συριστικός χαρακτηριστικός ήχος του φωνήματος (εικόνα 3.1). Η δίοδος προς το ρινικό κενό είναι κλειστή. Η **διαφορά** ανάμεσα στην άρθρωση των δύο ήχων /s/ και /z/ έγκειται στο ότι στο /s/ οι φωνητικές χορδές δεν ταλαντεύονται, ενώ στο /z/ αντίθετα υφίστανται ταλαντώσεις. (Παπασιλέκας, 1979)

Εικόνα 3.1.

3.2.2. Διαταραχή άρθρωσης του φωνήματος /s/

Υπάρχουν ορισμένοι παράγοντες, οι οποίοι επηρεάζουν τη φυσιολογική άρθρωση του φωνήματος /s/. Πιο συγκεκριμένα, είτε προκαλείται αδυναμία στην προφορά του ήχου /s/ είτε δυσκολία λόγω της λανθασμένης θέσης των αρθρωτών και αυτό ισχύει και για την παραγωγή των ήχων /z/, /ts/ και /tz/. Οι παραπάνω ήχοι έχουν ως βασικό ήχο τον ήχο /s/ και διακρίνονται, ωστόσο, σε δύο ομάδες:

1. Στους **σφυρικούς**, όπου ανήκουν το /s/ και το /z/.
2. Στους **συριστικούς**, όπου ανήκουν /s/ τελικό, /ts/ και /tz/.

Παλαιότερα, οι ειδικοί συνήθιζαν να χρησιμοποιούν τους όρους «σιγματισμός» και «παρασιγματισμός» για να αποδώσουν τη διαταραγμένη άρθρωση του φωνήματος. Σήμερα, οι όροι αυτοί δεν προτιμώνται. Τα διάφορα είδη

διαταραγμένης άρθρωσης κατηγοριοποιήθηκαν και ονομάστηκαν, σύμφωνα με τους όρους αυτούς, και είναι τα εξής (Παπασιλέκας, 1979; Σερδάρης, 1998):

1. Ο διαδοντικός ή ενδοδοντικός σιγματισμός (*Sigmatismus interdentalis*).

Αποτελεί το πιο συχνό είδος σιγματισμού. Όσον αφορά στον τρόπο και στον τόπο άρθρωσης, στο συγκεκριμένο τύπο, η κορυφή της γλώσσας βγαίνει ανάμεσα από τα δόντια. Αντί του οξέος συριστικού ήχου, φωνητικά παράγεται ένα άηχο /θ/. (Εικόνα 3.2.)

Εικόνα 3.2.

2. Ο προδοντικός σιγματισμός (*Sigmatismus addentalis*).

Σε αυτό το είδος, η κορυφή της γλώσσας τοποθετείται στο πίσω τοίχωμα των πάνω δοντιών. Έτσι, ο αέρας που εξέρχεται εμποδίζεται και, ως αποτέλεσμα, ο ήχος του φωνήματος /s/ αντικαθίσταται από τον ήχο άλλων φωνημάτων και, πιο συγκεκριμένα, αυτόν των /t/ και /ð/.

3. Ο ουρανικός σιγματισμός.

Σε αυτή την περίπτωση, η κορυφή της γλώσσας δεν τοποθετείται στην κατάλληλη θέση, αλλά τραβιέται προς το πίσω και άνω μέρος του εσωτερικού της στοματικής κοιλότητας, προς τον ουρανίσκο. Ηχητικά το /s/ ακούγεται σαν το γερμανικό /sch/ ή το γαλλικό /ch/.

4. Ο χειλοδοντικός σιγματισμός (*Sigmatismus labiodentalis*).

Στο συγκεκριμένο τύπο, υπάρχει επαφή-ένωση των πάνω δοντιών με το κάτω χείλος, με αποτέλεσμα η εκπνοή να τρίβεται στο κάτω χείλος και να παράγεται ένας ήχος που θυμίζει των ήχο των φωνημάτων /f/ ή /v/. (Εικόνα 3.3.)

Εικόνα 3.3.

5. Ο συριστικός ή χειλόφωνος σιγματισμός (*Sigmatismus palatalis*).

Κατά την ύπαρξη αυτού του τύπου, κατά μήκος της γλώσσας, όταν αρθρώνει κάποιος το φώνημα /s/, σχηματίζεται ένα υπερβολικά βαθύ αυλάκι, καθώς η γλώσσα είναι τραβηγμένη προς τα μέσα και η πλάτη της πλησιάζει προς τη σκληρή υπερώα. Έτσι, ως συνέχεια, το ρεύμα αέρα που συγκεντρώνεται εκεί και εξέρχεται, είναι επίσης υπερβολικό και περισσότερο από όσο χρειάζεται. Ηχητικά, για παράδειγμα, η λέξη «σαλάτα» ακούγεται σαν «σιαλάτα».

6. Ο πλάγιος/πλευρικός σιγματισμός (*Sigmatismus lateralis*).

Ο σιγματισμός αυτός θεωρείται ως παρασιγματισμός και μπορεί, ανάλογα με την πλευρά που εξέρχεται ο αέρας, να είναι:

- Αμφίπλευρος.
- Δεξιός.
- Αριστερός.

Το φώνημα /s/ είναι σοβαρά διαταραγμένο. Όσον αφορά στη γλώσσα, η κορυφή της βρίσκεται στη θέση της προφοράς του /l/, όμως πλευρικά πίσω από τα πάνω δόντια.

7. Ο ρινικός σιγματισμός (*Sigmatismus nasalis*).

Στην περίπτωση του συγκεκριμένου σιγματισμού, γίνεται έντονα αντιληπτή η ρινική φθογγικότητα (ηχηρότητα) στην προφορά όλων των ήχων του /s/. Αυτή η λεκτική ανεπάρκεια επιδημιολογικά συναντάται πιο σπάνια. Οι αρθρωτές γλώσσα και δόντια δεν καθορίζουν τόσο το ρινικό σιγματισμό, αλλά η λειτουργία της μαλακής υπερώας, που δεν είναι σωστή. Η μαλακή υπερώα, λοιπόν, κατά τη διαδικασία της άρθρωσης πραγματοποιεί μισοκλείσιμο προς την περιοχή της ρινικής κοιλότητας και το ρεύμα αέρος που εξέρχεται, αντί να έχει κατεύθυνση προς τα χείλη, έχει προς τη ρινική κοιλότητα. Διακρίνονται, επίσης, δύο τύποι ρινικού σιγματισμού:

- I. **Ο καθολικός – απόλυτος (*sigmatismus totalis*)**, κατά τον οποίο όλοι οι ήχοι του /s/ και μερικοί άλλοι ήχοι προφέρονται ρινικά.
- II. **Ο μερικός σιγματισμός (*stigmatismus nasalis partialis*)**, κατά τον οποίο η ρινικότητα δεν είναι πλήρης και συνδυάζεται πολλές φορές με συνεχές χαμηλόφωνο και μονότονο κλάμα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το μειωμένο άνοιγμα της χειλοκατάποσης.

3.2.3. Αίτια διαταραγμένης άρθρωσης του φωνήματος /s/

Οι αιτίες, που ευθύνονται για τη διαταραγμένη άρθρωση του φωνήματος /s/ ποικίλλουν. Διακρίνονται, ωστόσο, σε οργανικές και λειτουργικές. Οι δύο κύριοι αρθρωτές που καθορίζουν την άρθρωση των ήχων /s/, /z/ και των συμπλεγμάτων τους, είναι η γλώσσα και τα δόντια, επομένως ανωμαλίες που εντοπίζονται σε αυτούς οδηγούν σε μη φυσιολογική άρθρωση. Φυσικά, η κατάσταση και η θέση των δοντιών διαδραματίζουν εξίσου βασικό ρόλο (Καλαντζής, 2011).

1. Ο διαδοντικός σιγματισμός.

- ✓ Τα δόντια δεν κλείνουν καλά μεταξύ τους (οργανικός σιγματισμός) και έτσι από αυτό το άνοιγμα εξέρχεται η γλώσσα.

- ✓ Λανθασμένος τρόπος άρθρωσης, που έχει παγιωθεί και αποτελεί πλέον συνήθεια. Σχετίζεται συνήθως με μη κατάλληλο πρότυπο του περιβάλλοντος.
- ✓ Κακομορφίες ή παραφυάδες στη ρινική κοιλότητα, που εμποδίζουν τη ρινική αναπνοή. Έτσι το στόμα μένει σε μόνιμη ανοιχτή θέση και εξέρχεται η γλώσσα.
- ✓ Πολύ μεγάλη ή χονδρή γλώσσα, που μετατοπίζει την ορθή θέση του συγκεκριμένου αρθρωτή.
- ✓ Ελλιπής οδοντοστοιχία, κυρίως των κάτω δοντιών, από τα οποία ξεγλιστρά η γλώσσα προς τα μπρος.
- ✓ Δομικές ανωμαλίες στοματικής κοιλότητας, όπως προγναθισμός ή ανοιχτό χείλος.
- ✓ Ελλιπής κιναισθητικός έλεγχος.

2. Ο προδοντικός σιγματισμός.

- ✓ Δομικές ανωμαλίες στοματικής κοιλότητας, όπως προγναθισμός.
- ✓ Μειωμένη ακοή.

3. Ο ουρανικός σιγματισμός.

- ✓ Λανθασμένη συνήθεια.
- ✓ Άλλες περιφερικές αιτίες του αρθρωτικού συστήματος.

4. Ο οδοντοχειλικός σιγματισμός.

- ✓ Δομικές ανωμαλίες στοματικής κοιλότητας, όπως προγναθισμός.

5. Ο συριστικός σιγματισμός.

- ✓ Ύπαρξη υπερβολικά βαθιού αυλακιού κατά μήκος της γλώσσας.
- ✓ Χασμοδοντία.
- ✓ Ελαφρές ωτολογικές ανωμαλίες.
- ✓ Υπερκινητικός τρόπος ομιλίας.

6. Ο *πλάγιος σιγματισμός*.

- ✓ Ύπαρξη συστολών ή υπερκινητικότητα της γλώσσας.

7. Ο *ρινικός σιγματισμός*.

- ✓ Οργανικές αιτίες, όπως:
 - Κοντή μαλακή υπερώα.
 - Κατάλοιπα εγχειρισμένης σχισμής σκληρής υπερώας.
- ✓ Λειτουργικές αιτίες, όπως:
 - Υπολειτουργία της μαλακής υπερώας.

Β' ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ.

4.1.1. Θεραπευτική αντιμετώπιση διαταραχών άρθρωσης.

Μόλις ο λογοθεραπευτής ολοκληρώσει τη διάγνωση του παιδιού, το επόμενο βήμα είναι να σχεδιάσει ένα προσωρινό πλάνο θεραπείας, λαμβάνοντας υπόψιν τα ευρήματα της διάγνωσης. Το πλάνο αυτό θα είναι προσωρινό, επειδή πάντα θα υπάρχει ανάγκη για επαναπροσδιορισμό των στόχων της θεραπείας (Van Riper· Emerick, 1984). Σκοπός της θεραπείας είναι η σταδιακή προσέγγιση στη σωστή άρθρωση του ήχου-στόχου και στη διόρθωση των οργανικών βλαβών, που οδήγησαν στη διαταραχή (Κωνσταντινίδης, 2003).

Πολλές φορές, ο λογοθεραπευτής είναι μέλος μιας διεπιστημονικής ομάδας παροχής υπηρεσιών, που μπορεί να περιλαμβάνει ακοολόγους, νοσηλευτές και γιατρούς, φυσικοθεραπευτές, γονείς, ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς, ειδικούς παιδαγωγούς και δασκάλους. Η σύνθεση αυτής της ομάδας εξαρτάται από τις ανάγκες του παιδιού (McIntosh· Dodd, 2008). Κάθε συμβουλή και κάθε πρόγραμμα θεραπείας είναι εξατομικευμένο και προϋποθέτει την αξιολόγηση των προβλημάτων του παιδιού στο σύνολό τους. Οι λογοθεραπευτές πρέπει να έχουν την ικανότητα να αντιμετωπίσουν κάθε είδος διαταραχής του λόγου και η παρέμβασή τους συμβάλλει στην ενσωμάτωση της γλώσσας στο φωνητικό, λεκτικό και στο συντακτικό επίπεδο, καθώς και στη συμπεριφορά επικοινωνίας και τη δημιουργικότητα που προκαλεί η δομή της ομιλίας, ανάλογα πάντα με τις ανάγκες του παιδιού (Χατζηνικολή, 1990).

Γενικές κατευθύνσεις αντιμετώπισης των αρθρωτικών διαταραχών. (McReynolds· Spradlin, 1989; Kamhi, 1992; Hegde, 2008)

1. Χρησιμοποιείτε θεραπευτικές διαδικασίες/τεχνικές, που απευθύνονται άμεσα στον παράγοντα που συμβάλλει στο ιδιαίτερο πρόβλημα ομιλίας. Για παράδειγμα, αν το πρόβλημα είναι εννοιολογικό, οι ασκήσεις κατηγοριοποίησης (διαλογή αντικείμενων ή καρτών-εικόνων, σύμφωνα με τους αρχικούς ήχους) θα ήταν κατάλληλες. Αν το πρόβλημα είναι υποκινούμενο από τους περιορισμούς της παραγωγής της ομιλίας, θα πρέπει να χρησιμοποιούνται παραδοσιακές προσεγγίσεις άρθρωσης. Αυτές οι προσεγγίσεις μπορεί να περιλαμβάνουν λέξεις χωρίς νόημα στις δραστηριότητες, καθώς και γνωστές λέξεις σε δραστηριότητες βασισμένες στην επικοινωνία.

2. Όποτε είναι δυνατόν, στοχεύστε στους ήχους / μοτίβα που έχουν το μεγαλύτερο αντίκτυπο στην ευκρίνεια.

3. Χρησιμοποιήστε πραγματικά γράμματα, καθώς και άλλα οπτικά και απτικά ερεθίσματα, για να μιλήσετε για μεμονωμένους ήχους της ομιλίας. Τα παιδιά από την ηλικία των 2 χρόνων αρχίζουν να αναγνωρίζουν γράμματα. Οι κάρτες με εικόνες θα πρέπει να περιλαμβάνουν τη γραπτή εκδοχή του αντικειμένου που απεικονίζεται.

Περιεκτικό θεραπευτικό πρόγραμμα των αρθρωτικών διαταραχών. (Hegde, 2008)

- Αξιολόγηση των αρθρωτικών δεξιοτήτων του παιδιού.
- Επιλογή ήχων-στόχων για τροποποίηση.
- Προσδιορισμός των στόχων για κάθε ήχο-στόχο.
- Προσδιορισμός διαφορετικών μετρήσιμων στόχων για κάθε διαφορετικό επίπεδο πολυπλοκότητας των απαντήσεων.
- Προσδιορισμός διαφορετικών μετρήσιμων στόχων για διαφορετικά περιβάλλοντα.
- Προετοιμασία των υλικών ερεθισμάτων που θα χρησιμοποιηθούν στις συνεδρίες.
- Δημιουργία ενός φυλλαδίου καταγραφής των απαντήσεων κατά τη θεραπεία.
- Ορισμός κριτηρίων εκπαίδευσης και αξιολόγησης μέσω άγνωστων ερεθισμάτων, τα οποία βοηθούν στη λήψη κλινικών αποφάσεων κατά τη διάρκεια της θεραπείας (π.χ. κριτήριο μίμησης, διαμόρφωσης, εκπαίδευσης, κ.ά.).
- Παραγωγή των ήχων σε λέξεις, φράσεις και προτάσεις.
- Πραγματοποίηση προκλητών δοκιμασιών.
- Αξιολόγηση, μέσω άγνωστων ερεθισμάτων, της γενίκευσης παραγωγής του ήχου στον οποίο πραγματοποιήθηκε η εκπαίδευση.
- Εναλλαγή αξιολόγησης, μέσω άγνωστων ερεθισμάτων, και εκπαίδευσης.
- Εκπαίδευση σε ανώτερα επίπεδα πολυπλοκότητας απαντήσεων.

Συγκεκριμένες τεχνικές για την αντιμετώπιση των αρθρωτικών διαταραχών. (Roth· Worthington, 2005; Hegde, 2008; McIntosh· Dodd, 2009; Schlisselberg, 2014)

→ **Θεραπευτικοί στόχοι**

- ✓ Σωστή παραγωγή ηχητικών λαθών.
- ✓ Σωστή παραγωγή φωνημάτων στη συζήτηση.

→ **Αλληλοδιαδοχή ήχων**

Είναι απαραίτητο να διδαχθούν όλοι οι ήχοι, όμως τα πολλαπλά ηχητικά λάθη δεν μπορούν να διδαχθούν όλα μαζί. Επιλέγονται συγκεκριμένοι ήχοι για την αρχική εκπαίδευση, άλλοι για την επόμενη, και οι υπόλοιποι ήχοι επιλέγονται για το τελικό στάδιο της θεραπείας. Η επιλογή αυτή γίνεται με βάση κάποιες συστάσεις:

- ✓ *Λειτουργικοί ήχοι:* σημαντικοί για την κοινωνική και την ακαδημαϊκή επίδοση του παιδιού.
- ✓ *Ηχητικά λάθη,* τα οποία, όταν βελτιώνονται, βελτιώνουν σημαντικά την καταληπτικότητα.
- ✓ Επιλογή ήχων, οι οποίοι παράγονται σωστά σε κάποιες λέξεις.
- ✓ *Οπτική ανατροφοδότηση:* ήχοι, οι οποίοι είναι πιο εμφανείς κατά την άρθρωση.
- ✓ *Μεγαλύτερη συχνότητα:* Η εκπαίδευση στη σωστή παραγωγή ήχων, οι οποίοι χρησιμοποιούνται πιο συχνά στην ομιλία, επιφέρει και μεγαλύτερη βελτίωση στην καταληπτικότητα.
- ✓ *Νόρμες:* επιλογή ήχων, οι οποίοι αποκτούνται φυσιολογικά νωρίτερα. Ωστόσο, μπορεί να γίνει και η επιλογή ήχων οι οποίοι αποκτούνται αργότερα για μεγαλύτερη αλλαγή του φωνολογικού συστήματος του παιδιού.
- ✓ *Γενίκευση ήχων οι οποίοι δεν έχουν διδαχθεί:* ο χρόνος εκπαίδευσης και η προσπάθεια μπορούν να χρησιμοποιηθούν για κάποιους άλλους ήχους.
- ✓ Ήχοι οι οποίοι είναι κατάλληλοι για το *εθνοπολιτισμικό και γλωσσολογικό υπόβαθρο* του παιδιού, καθώς και τη *διάλεκτό* του.
- ✓ *Ακαδημαϊκά χρήσιμες λέξεις.*

→ **Διαδοχή στην τοπογραφία της απάντησης.**

1. Φώνημα 2. Συλλαβή 3. Λέξη 4. Φράση 5. Πρόταση 6. Συζήτηση
Ξεκινώντας, μπορούμε να πειραματιστούμε σε ένα υψηλότερο επίπεδο. Μπορούμε πάντα να επιστρέψουμε σε ένα χαμηλό επίπεδο, όπου κρίνεται απαραίτητο.

→ **Γενίκευση στη θεραπεία.**

Όταν διδάσκουμε σε ένα παιδί να παράγει και να χρησιμοποιεί ένα σύμφωνο και μετά παρατηρούμε ότι όχι μόνο ξεκινά να χρησιμοποιεί αυτό το σύμφωνο σωστά, αλλά και άλλα σύμφωνα.

→ **Μη αναπτυξιακή προσέγγιση.**

Σε αυτή την προσέγγιση, οι αναπτυξιακές νόρμες δε χρησιμοποιούνται για την επιλογή των θεραπευτικών στόχων. Η στρατηγική είναι εξατομικευμένη για τον κάθε ασθενή και βασίζει την επιλογή των θεραπευτικών στόχων σε πολλούς παράγοντες:

- 1) Στόχοι που είναι πιο σχετικοί για το παιδί ή τους γονείς, όπως για παράδειγμα ένας ήχος στο όνομα του παιδιού.
- 2) Στόχοι που διεγείρονται πιο εύκολα σε ένα ρεπερτόριο λαθών του παιδιού, ανεξαρτήτως της αναπτυξιακής τους συχνότητας.
- 3) Στόχοι που είναι πιο ορατοί όταν παράγονται, π.χ. το φώνημα /θ/ αντί του φωνήματος /g/.

→ **Συμπεριφορικές προσεγγίσεις.**

Διδασκαλία στην παραγωγή ήχων σε λέξεις, προτάσεις και συζήτηση.

→ **Προσέγγιση αντιθέσεων.**

Μία μέθοδος, κατά την οποία γίνεται η χρήση αντίθετων ζευγών λέξεων, που περιέχουν ελάχιστες ή μέγιστες διαφορές μεταξύ των ήχων-στόχων και εκείνων με τους οποίους έρχονται σε αντίθεση.

→ **Κυκλική προσέγγιση.**

Η προσέγγιση αυτή έχει σχεδιαστεί για την αντιμετώπιση παιδιών, τα οποία πραγματοποιούν πολλαπλά αρθρωτικά λάθη και ακατάληπτη ομιλία.

Περιλαμβάνει θεραπευτικούς κύκλους, ακουστική διέγερση και εξάσκηση στην παραγωγή. Η διαδικασία είναι η εξής: Αρχικά αξιολογείται η φωνολογική επίδοση του ασθενούς. Ακολουθεί ιεραρχία των φωνολογικών τύπων, από τους οποίους αντιμετωπίζεται πρώτα αυτός που εμφανίζεται πιο συχνά. Η συνεδρία διαρκεί περίπου 60 λεπτά για το κάθε φώνημα και περιλαμβάνει ακουστικό βομβαρδισμό. Τέλος, πραγματοποιείται επανάληψη των τύπων λαθών, οι οποίοι επιμένουν στη συζήτηση.

→ Προσέγγιση ζευγών ερεθισμάτων.

Μία μέθοδος, η οποία εξαρτάται από την αναγνώριση μιας λέξης-κλειδί, στην οποία ο ήχος εμφανίζεται μόνο μία φορά είτε σε αρχική είτε σε τελική θέση και παράγεται σωστά στις 9 από τις 10 φορές. Χρησιμοποιούνται εικόνες και διαδοχικά βήματα. Το πρώτο επίπεδο περιλαμβάνει την παραγωγή τεσσάρων λέξεων-κλειδιά, από τις οποίες οι δύο θα περιέχουν τον ήχο-στόχο σε τελική θέση και οι άλλες δύο σε αρχική. Επιλέγονται εικόνες ως ερεθίσματα. Ακολουθεί το επίπεδο πρότασης, κατά το οποίο πραγματοποιούνται ερωτήσεις με στόχο την εκμαίευση μιας απάντησης σε μορφή πρότασης. Τέλος, πραγματοποιείται συζήτηση, η οποία σταματάει σε περίπτωση που το παιδί παράγει σωστά έναν ήχο-στόχο σε τέσσερις λέξεις ή παράγει λάθος έναν ήχο-στόχο σε οποιαδήποτε λέξη.

→ Παραδοσιακή προσέγγιση.

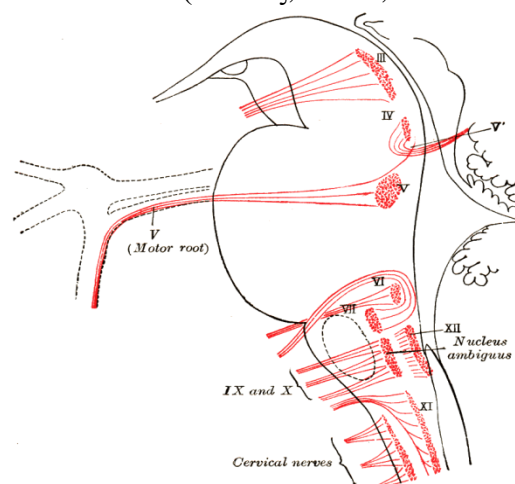
Μία προσέγγιση κατά την οποία οι ήχοι διδάσκονται μεμονωμένα, σε συλλαβές, λέξεις και προτάσεις και περιλαμβάνει τέσσερα επίπεδα: αντιληπτική ή ακουστική εκπαίδευση, εκπαίδευση παραγωγής, εξάσκηση παραγωγής και εκπαίδευση στην παραγωγή. Κατά την αντιληπτική εκπαίδευση παρουσιάζεται ο τρόπος με τον οποίο παράγεται ο ήχος-στόχος. Κατά την εκπαίδευση παραγωγής πραγματοποιείται *εδραίωση* του ήχου χρησιμοποιώντας μίμηση των παραγωγών των ήχων-στόχων μεμονωμένα, σε συλλαβές ή σε λέξεις, *σταθεροποίηση* του ήχου-στόχου με παραγωγή του ήχου μεμονωμένα, σε λέξεις και ψευδολέξεις, φράσεις, προτάσεις και σε συζήτηση και, τέλος, *μεταφορά* δίνοντας δραστηριότητες στο παιδί ώστε να εξασκηθεί στο σπίτι.

4.2.1. Εισαγωγή στη μέθοδο της μυολειτουργικής θεραπείας

Σε κάθε αξιολόγηση αρθρωτικής διαταραχής, ο λογοθεραπευτής κάνει και ένα μυολειτουργικό έλεγχο/στοματοπροσωπική εξέταση, για να ελέγξει τη λειτουργία των μυών και των νεύρων, που συντελούν στη διαδικασία της αναπνοής, της ομιλίας και της κατάποσης. Κάθε στοματοπροσωπικός έλεγχος περιλαμβάνει την εκτίμηση της αναπνοής, του προσώπου, της γνάθου και των δοντιών, των χειλιών, της γλώσσας, του φάρυγγα και της σκληρής και μαλακής υπερώας (βλ. Παράρτημα).

Στον εγκέφαλο υπάρχουν 12 ζεύγη (συζυγίες) νεύρων, εκ των οποίων τα 6 σχετίζονται με τις στοματοπροσωπικές λειτουργίες. Αυτά είναι (Νάσιος, 2015; Καρδαμίκη· Κοϊνης, 2014):

- Τρίδυμο νεύρο (συζυγία V)
- Προσωπικό νεύρο (συζυγία VII)
- Γλωσσοφαρυγγικό νεύρο (συζυγία IX)
- Πνευμονογαστρικό νεύρο (συζυγία X)
- Παραπληρωματικό νεύρο (συζυγία XI)
- Υπογλώσσιο νεύρο (συζυγία XII)

Στη συνέχεια, θα περιγραφεί συνοπτικά πού συμβάλλει το κάθε ένα νεύρο. Το τρίδυμο νεύρο (V) νευρώνει αισθητικά το πρόσωπο και τμήμα της κεφαλής και κινητικά τους πιο πολλούς από τους μυς της μάσησης (σύγκλισης και διάνοιξης της κάτω γνάθου). Το προσωπικό νεύρο (VII) νευρώνει τους μιμικούς μυς του προσώπου, συμβάλλει στη γεύση (πρόσθια 2/3 της γλώσσας) και στην αισθητικότητα (έξω ους, τμήματα βλεννογόνων υπερώας, ρινός). Το γλωσσοφαρυγγικό νεύρο (IX) νευρώνει κινητικά το βελονοφαρυγγικό μυ, εξυπηρετεί την αισθητικότητα από αμυγδαλές, φάρυγγα, τμήματα ωτός και τη γεύση (οπίσθιο τριτημόριο γλώσσας). Το πνευμονογαστρικό νεύρο (X) νευρώνει τους μυς της υπερώας, φάρυγγα και λάρυγγα (πλην του βελονοφαρυγγικού και του τείνοντα το υπερώιο ιστίο), εξυπηρετεί την αισθητικότητα περιοχών ωτός, φάρυγγα, λάρυγγα, κεφαλής και τη σπλαχνική κινητικότητα και αισθητικότητα. Ο νωτιαίος κλάδος του παραπληρωματικού νεύρου (XI) νευρώνει κινητικά το στερνοκλειδομαστοειδή και τον τραπεζοειδή μυ. Ο κρανιακός κλάδος συμμετέχει (συνδεόμενος με τη συζυγία X) στην κινητική νευρώση περιοχών λάρυγγα, φάρυγγα και μαλακής υπερώας. Η κύρια σημασία του

παραπληρωματικού νεύρου είναι η διατήρηση της σωστής θέσης της κεφαλής. Το υπογλώσσιο νεύρο (XII) νευρώνει κινητικά όλους τους αυτόχθονες μυς της γλώσσας και 3 από τους 4 ετερόχθονες μυς (εκτός του γλωσσοϋπερώιου μύος – συζυγία X) καθώς και άλλους μυς της βάσης του στόματος και του τραχήλου (π.χ. γενειοϋοειδής, θυρεοϋοειδής). (Νάσιος, 2015)

4.2.2. Αίτια των μυολειτουργικών διαταραχών

Συχνά είναι δύσκολο να επισημανθεί μια συγκεκριμένη πηγή ως η μόνη αιτία μιας μυολειτουργικής διαταραχής. Στις περισσότερες περιπτώσεις είναι το αποτέλεσμα ενός συνδυασμού παραγόντων. Πολλές αρχές δείχνουν ότι οι στοματοπροσωπικές διαταραχές μπορεί να προκύψουν από τα ακόλουθα αίτια (Wall, 2014):

- ✓ Βλάβες σε ένα ή περισσότερα εγκεφαλικά νεύρα.
- ✓ Ακατάλληλες συνήθειες, όπως το πιπίλισμα δακτύλου, δάγκωμα των νυχιών ή της παρειάς, το σφίξιμο/τρίξιμο των δοντιών για μεγάλο χρονικό διάστημα.
- ✓ Περιορισμένος ρινικός αεραγωγός, λόγω διευρυμένων αμυγδαλών/αδενοειδών εκβλαστήσεων ή/και αλλεργιών.
- ✓ Κληρονομική προδιάθεση σε κάποιους από τους παραπάνω παράγοντες.
- ✓ Οι λοιμώξεις του αναπνευστικού και οι αποφράξεις συχνά αναγνωρίζονται ως αίτια στοματοπροσωπικών, μυολειτουργικών διαταραχών, ειδικά όταν αυτά τα προβλήματα προκαλούν την ανάπαυση του στόματος σε ανοικτή θέση.

4.2.3. Αναγκαιότητα της μυολειτουργικής θεραπείας

Η μυολειτουργική θεραπεία είναι πολύ βασική σε περιπτώσεις αρθρωτικής διαταραχής για τη μυολειτουργική ενδυνάμωση των αρθρωτών. Είναι, όμως, εξίσου αναγκαία και σε άλλες περιπτώσεις, όπως (Kittel, 2008; Wall, 2014):

- Διαταραχές νευροκινητικής ανάπτυξης βρεφών ή νηπίων.
- Νευρολογικές διαταραχές παιδιών, εφήβων και ενηλίκων (νευρολογικές διαταραχές κατάποσης, παρέσεις του προσωπικού νεύρου).
- Σε περιπτώσεις επίμονης σιελόρροιας σε παιδιά 2-4 ετών.
- Σε περιπτώσεις αδύναμης δομής χειλιών.
- Σε περιπτώσεις παιδιών σχολικής ή εφηβικής ηλικίας, καθώς και σε ενήλικες που η ορθοδοντική θεραπεία παρουσιάζει δυσκολίες.
- Σε περιπτώσεις βραχύ/αγκυλωμένου χαλινού ή μιας ασυνήθιστα μεγάλης γλώσσας.
- Διάφορες μορφές σιγματισμού (διαδοντικός, αδοντικός ή πλευρικός) ή σε περιπτώσεις διαδοντικής ή αδοντικής εκφοράς των φθόγγων /ν/, /ντ/, /τ/, /λ/.
- Δυσλαλίας.
- Χειλο-γναθο-υπερωϊοσχιστίας.
- Διαταραχές της φωνής.
- Διαταραχές άρθρωσης.
- Διάφορα σύνδρομα (π.χ. σύνδρομο Down).
- Άπνοια ύπνου.

4.2.4. Λειτουργία της γλώσσας και διαταραχή αυτής

Σωστή λειτουργία της γλώσσας

Στην αρθρωτική και φωνολογική διαταραχή το πιο σύνηθες πρόβλημα εμφανίζεται στην κίνηση και στην τοποθέτηση της γλώσσας. Για αυτό, στη συνέχεια περιγράφεται η σωστή λειτουργία της γλώσσας σε κατάσταση ανάπαυσης και κατά την κατάποση. Σε οποιαδήποτε περίπτωση απόκλισης, χρειάζεται προσοχή, λεπτομερής εξέταση και, αν χρειαστεί, παρέμβαση.

Σωστή θέση ανάπαυσης (Kittel, 2008):

1. Στη θέση αυτή, η γλώσσα εφάπτεται μαλακά με το πρόσθιο τμήμα της, αρχίζοντας από την περιοχή των φατνίων, στην υπερώα.
2. Τα χείλη εφάπτονται απαλά.

3. Η αναπνοή πραγματοποιείται από τη μύτη.
4. Ο γενειακός μυς είναι χαλαρός. (Γενειακός είναι ο μυς που ωθεί το κάτω χείλος προς τα πάνω και το προεκβάλλει.)
5. Η άνω και κάτω οδοντοστοιχία βρίσκονται σε χαλαρή σύγκλειση, δηλαδή δεν πιέζουν η μια την άλλη ούτε η κάτω σιαγόνα κρέμεται προς τα κάτω.

Σωστή κατάποση (Kittel, 2008):

1. Το πρόσθιο τμήμα της γλώσσας έχει την ίδια θέση εκκίνησης, όπως στη θέση ανάπαυσης. Κατά τη διαδικασία κατάποσης, όμως, πιέζει τη σκληρή υπερώα.
2. Τα χείλη είναι χαλαρά κλειστά.
3. Οι γομφίοι, υπό την επίδραση των μασητήριων μυών, είναι κλειστοί.
4. Το μεσαίο τμήμα της γλώσσας είναι αναρροφημένο ψηλά στην υπερώα και το πίσω τμήμα της πιέζει τη μαλακή υπερώα για να κλείσει το ρινοφάρυγγα (επιφάρυγγα). Έτσι, ενεργοποιείται ο αντανακλαστικός μηχανισμός της κατάποσης.
5. Ο γενειακός μυς είναι χαλαρός.

Δανθασμένη λειτουργία της γλώσσας

Σε κατάσταση ανάπαυσης και κατάποσης (Kittel, 2008):

- i. Η γλώσσα εισέρχεται ανάμεσα στα δόντια ή πιέζει τα δόντια.
- ii. Το μεσαίο τμήμα της δεν ανυψώνεται και μένει στον πυθμένα της στοματικής κοιλότητας.
- iii. Το πρόσθιο τμήμα της γλώσσας βρίσκεται ανάμεσα στα μπροστινά δόντια ή τα πλαϊνά της γλώσσας πιέζουν ή βρίσκονται ανάμεσα στους γομφίους (μονόπλευρα ή αμφίπλευρα). Αυτή η κατάσταση εμφανίζεται ίδια και στην κατάσταση ανάπαυσης, και στην κατάποση.
- iv. Κατά την κατάποση, η γλώσσα δεν ανυψώνεται προς τη σκληρή υπερώα για τη μεταφορά του σάλιου, του φαγητού ή των υγρών.

4.2.5. Μυολειτουργικές ασκήσεις

Σύμφωνα με τους M. Braislin και P. W. Cascella (2005), «μία προσέγγιση για τη θεραπεία των διαταραχών άρθρωσης είναι οι στοματοκινητικές ασκήσεις. Η προσέγγιση αυτή στηρίζεται στην παραδοχή ότι η βελτίωση της στοματοκινητικής λειτουργίας βοηθά το παιδί να αναπτύξει αρκετό έλεγχο, τη δύναμη, την τοποθέτηση, την κίνηση και το συντονισμό για την επίτευξη και τη σταθεροποίηση παραγωγής ήχων. Το πρόγραμμα των στοματοκινητικών ασκήσεων προσεγγίζει την άρθρωση ως πλήρη διαδικασία του σώματος, που περιλαμβάνει ολικές κινητικές δραστηριότητες: μυολειτουργικό μασάζ και στοματοκινητικές ασκήσεις. Το μυολειτουργικό μασάζ (για παράδειγμα, χαϊδεύοντας τους μύες του προσώπου) αναμένεται να βελτιώσει την ανταπόκριση ενός παιδιού στην προφορική αίσθηση, το μυϊκό τόνο και την ικανότητά του να εκτελεί πιο ακριβείς κινήσεις του στόματος. Οι στοματοκινητικές ασκήσεις είναι επαναλαμβανόμενες ασκήσεις, που βασίζονται στην προετοιμασία των μυών του στόματος και του προσώπου».

Επιπρόσθετα, κατά την An. Kittel (2008), «για την εξάσκηση των μυών επιβάλλεται να γίνονται στοχευμένες ασκήσεις, οι οποίες θα είναι ιεραρχημένες σύμφωνα με το βαθμό δυσκολίας τους. Ο θεραπευτής οφείλει να γνωρίζει πότε μια άσκηση οφείλει να εφαρμοστεί αποτελεσματικά. Βέβαια, εκτός από αυτό, θα πρέπει να εφαρμόζονται ασκήσεις διαφόρων ειδών με τέτοιο τρόπο, ώστε να μην δημιουργείται στο παιδί διάθεση ανίας.»

Βασικές αρχές μυολειτουργικής θεραπείας:

- Σε κάθε συνεδρία το παιδί μπορεί να εκτελεί δυο έως πέντε ασκήσεις.
- Οι ασκήσεις είναι καλό να γίνονται 2-3 φορές τη μέρα και να συνδυάζονται με άλλες δραστηριότητες (π.χ. μετά το βούρτσισμα των δοντιών).
- Ο καθορισμός αριθμού επαναλήψεων δεν είναι απαραίτητος. Το κριτήριο είναι οι γονείς/τα παιδιά να αισθάνονται την εξάσκηση αρκετή και αποτελεσματική.
- Μετά από τις επαναλήψεις, συνιστάται ξεκούραση της γλώσσας για κάποια δευτερόλεπτα στη θέση ανάπαυσης, μέχρι να ξεκινήσει η επόμενη άσκηση.
- Οι ασκήσεις που δίνονται στο σπίτι να έχουν ήδη προηγηθεί στη συνεδρία.
- Ο θεραπευτής πρέπει να παρακολουθεί την ακριβή εκτέλεση της άσκησης, έτσι ώστε να παρέχει στοχευμένες υποδείξεις.

- Όλες οι ασκήσεις πρέπει να γίνονται με την ταυτόχρονη και συνεχή ορθή στάση του σώματος. Οι ολικές κινητικές δραστηριότητες (για παράδειγμα, μια σωστή ευθυγραμμισμένη θέση των καθισμάτων) λέγεται ότι προωθεί τον ορθοστατικό τόνο και τη σταθερότητα για την παραγωγή λόγου (Braislin· Cascella, 2005).
- Στην ύπαρξη δυσκολίας σε κάποια άσκηση, προτείνεται η διαίρεση αυτής σε περισσότερα μέρη.
- Οι φανταστικές παρομοιώσεις στις ασκήσεις βοηθούν και τα παιδιά, αλλά και τους ενήλικες, π.χ. η γλώσσα κινείται σαν ένα σαλιγκάρι. (Kittel, 2008)
- Η διάρκεια της θεραπείας εξαρτάται από τη βαρύτητα και τη φύση της διαταραχής. Στις περισσότερες περιπτώσεις, η θεραπεία είναι μία βραχυπρόθεσμη διαδικασία με την ενεργό φάση της να διαρκεί 3-6 μήνες. Μπορεί να απαιτούνται επανέλεγχοι με μειωμένη συχνότητα σε μία περίοδο 6-12 μηνών. (Wall, 2014)

➤ Ασκήσεις για τη γλώσσα (Τζουριάδου, 1990; Kittel, 2008):

Άσκηση 1: Μέτρημα δοντιών (Εικόνα 4.1.)

Οδηγίες άσκησης: Κάθε δόντι αγγίζεται με την άκρη της γλώσσας, σαν να μετράει κάποιος τα δόντια ένα-ένα με τη γλώσσα.

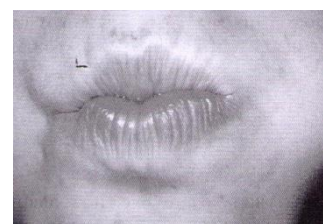
Εικόνα 4.1. Μέτρημα δοντιών

Στόχοι:

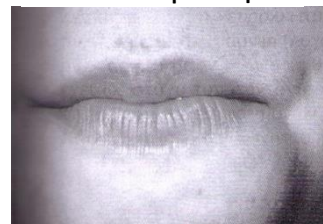
1. Συντονισμός της κίνησης και ρύθμιση της έντασης.
2. Χρήση της κορυφής της γλώσσας.

Άσκηση 2: Στόμα πιθήκου/ στόμα με καραμέλα

Οδηγίες άσκησης: Η γλώσσα πιέζεται στο προστόμιο: α) ανάμεσα στα δόντια και το πάνω ή κάτω χείλος (στόμα πιθήκου) (Εικόνα 4.2.), β) ανάμεσα στα δόντια και τις παρειές (μάγουλα) δεξιά κι αριστερά (σαν να υπάρχει καραμέλα) (Εικόνα 4.3.). Η άσκηση μπορεί να εφαρμοστεί με εναλλαγή κατά βούληση ή/και η γλώσσα να κάνει κύκλους στο προστόμιο.

Εικόνα 4.2. Στόμα πιθήκου

Εικόνα 4.3. Στόμα με καραμέλα

Στόχοι:

1. Κλείσιμο χειλιών και ταυτόχρονη κίνηση γλώσσας.

2. Συνειδητή τοποθέτηση στη θέση ανάπαυσης, για συντομότερη αυτοματοποίηση.
3. Συντονισμός της κίνησης και της έντασης.

Άσκηση 3: Πίεση γλώσσας με το δάχτυλο μέσα από το μάγουλο

Οδηγίες άσκησης: Τοποθετείται η γλώσσα στη δεξιά και στην αριστερή πλευρά στο εσωτερικό των παρειών με κλειστά χείλη και ο θεραπευτής την πιέζει με το δάχτυλο από έξω. Η γλώσσα πρέπει να ασκεί αντίσταση.

Στόχοι:

1. Κλείσιμο χειλιών και ταυτόχρονη κίνηση γλώσσας.
2. Ενδυνάμωση του μεσαίου τμήματος της γλώσσας.
3. Εναλλαγή από ένταση σε χαλάρωση.

Άσκηση 4: Κύκλοι έξω από τα δόντια

Οδηγίες άσκησης: Η γλώσσα οδηγείται κατά μήκος στις εξωτερικές πλευρές των δοντιών από και προς όλες τις κατευθύνσεις (π.χ. να ξεκινήσει η γλώσσα από το πίσω δόντι πάνω αριστερά με κατεύθυνση προς τα δεξιά και, εν συνεχεία, από το πίσω δόντι κάτω δεξιά να καταλήξει στην αριστερή κάτω πλευρά). Η άσκηση μπορεί να γίνει με ανοιχτό, αλλά και με κλειστό στόμα.

Στόχοι:

1. Προσανατολισμός της γλώσσας στη στοματική κοιλότητα.
2. Ενίσχυση των μυών της γλώσσας και του προσώπου (χείλη και γνάθος).
3. Συνεργασία όλων μυϊκών ινών της γλώσσας λόγω της αργής κίνησης.

Άσκηση 5: Προεκβολή της γλώσσας προς τη μύτη, το πιγούνι και τα αυτιά. (Εικόνα

Εικόνα 4.4. Προεκβολή γλώσσας αριστερά

4.4.)

Οδηγίες άσκησης: Η γλώσσα πρέπει να πάει προς τη μύτη, μετά δεξιά κι αριστερά προς τα αυτιά και, στο τέλος, προς τα κάτω στο πιγούνι. Επιπλέον, μπορεί να ζητηθεί η γλώσσα να πηγαίνει μόνο πάνω-κάτω και μετά μόνο δεξιά-αριστερά.

Στόχοι:

1. Ενεργοποίηση του μεσαίου τμήματος της γλώσσας.
2. Σταθεροποίηση των εσωτερικών μυών.

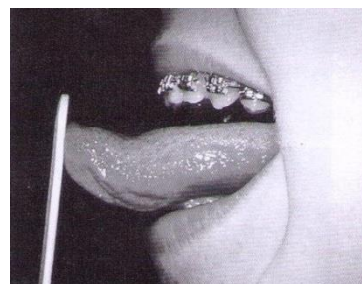
Άσκηση 6: Γλείψιμο χειλιών

Οδηγίες άσκησης: Η γλώσσα πρέπει να γλείφει το πάνω χείλος από τη μια άκρη ως την άλλη και μετά το κάτω, σχηματίζοντας κύκλους. Στην άσκηση αυτή το στόμα να είναι καλά ανοιχτό.

Στόχος: Διαφοροποιημένη συμμετοχή όλων των μυϊκών ινών.

Άσκηση 7: Γλώσσα κόντρα στο γλωσσοπίεστρο (Εικόνα 4.5.)

Οδηγίες άσκησης: Ο θεραπευτής κρατάει το γλωσσοπίεστρο κάθετα μπροστά από το στόμα, ώστε να ακουμπάει η γλώσσα, η οποία είναι τεντωμένη έξω από το στόμα. Η γλώσσα πιέζει το γλωσσοπίεστρο.

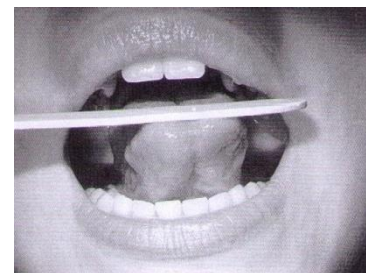
Εικόνα 4.5. Η γλώσσα πιέζει

Στόχοι:

1. Ενδυνάμωση του μεσαίου τμήματος της γλώσσας.
2. Ενίσχυση της αντίληψης διαφόρων μυϊκών καταστάσεων.

Άσκηση 8: Γλωσσοπίεστρο πάνω στη γλώσσα (Εικόνα 4.6.)

Οδηγίες άσκησης: Το γλωσσοπίεστρο τοποθετείται εγκάρσια, πάνω στη γλώσσα. Βαθμιαία ενισχύεται η πίεση της γλώσσας πάνω στο γλωσσοπίεστρο.

Εικόνα 4.6. Γλωσσοπίεστρο πάνω στη γλώσσα

Στόχος: Περαιτέρω ενεργοποίηση των μυών του μεσαίου τμήματος της γλώσσας.

Άσκηση 9: Τοποθέτηση γλωσσοπίεστρου στα πλάγια (Εικόνα 4.7.)

Οδηγίες άσκησης: Η γλώσσα βγαίνει ίσια έξω από το διάπλατα ανοιχτό στόμα. Το γλωσσοπίεστρο τοποθετείται κατά μήκος της μιας πλευράς της γλώσσας. Στη συνέχεια, το γλωσσοπίεστρο και η πλευρά της γλώσσας πιέζουν ταυτόχρονα. Αμέσως μετά,

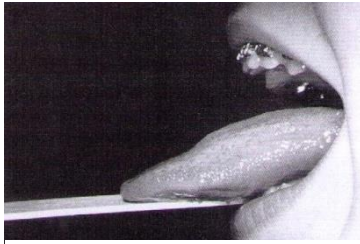
Εικόνα 4.7. Γλωσσοπίεστρο στα πλάγια

γίνεται το ίδιο με την άλλη πλευρά.

Στόχοι:

1. Υποστήριξη του εγκάρσιου και κάθετου γλωσσικού μυϊκού συστήματος.
2. Ενδυνάμωση του μεσαίου τμήματος της γλώσσας.
3. Εναλλαγή από ένταση σε χαλάρωση.

Άσκηση 10: Η γλώσσα πάνω στο γλωσσοπίεστρο (Εικόνα 4.8.)

Εικόνα 4.8. Γλώσσα πάνω στο γλωσσοπίεστρο

Οδηγίες άσκησης: Το γλωσσοπίεστρο βρίσκεται οριζόντιο στο μήκος αντίθετα της κάτω οδοντοστοιχίας. Η γλώσσα τοποθετείται πάνω του και παραμένει ήρεμη και τεντωμένη. Μετά, ασκούν και τα δυο αντίσταση το ένα στο άλλο.

Στόχοι:

1. Δημιουργία και διατήρηση μιας ομοιόμορφης μυϊκής έντασης.
2. Εναλλαγή από ένταση σε χαλάρωση.

Άσκηση 11: Γλωσσοπίεστρο πιέζει από πάνω τη γλώσσα εντός του στόματος (Εικόνα 4.9.)

Οδηγίες άσκησης: Η γλώσσα βρίσκεται στον πυθμένα του στόματος. Τοποθετείται το γλωσσοπίεστρο πάνω στη γλώσσα και, μετά, ασκείται πίεση και αντίσταση μεταξύ τους.

Στόχος: Υποστήριξη της ταυτόχρονης ανύψωσης της κορυφής και του μεσαίου τμήματος της γλώσσας.

Εικόνα 4.9. Το γλωσσοπίεστρο πιέζει

Άσκηση 12: Αναρρόφηση-έκκροτη αποκόλληση γλώσσας (Αλογάκι) (Εικόνα 4.10.)

Εικόνα 4.10. Αναρρόφηση

Οδηγίες άσκησης: Η γλώσσα αναρροφάται με δύναμη στην υπερώα, μένει για λίγα δευτερόλεπτα εκεί και, μετά, αποσπάται ξαφνικά με δυνατό κρότο (πλατάγισμα).

Στόχοι:

1. Δημιουργία της απαραίτητης υποπίεσης για τη διαδικασία της κατάποσης.
2. Ενδυνάμωση του μεσαίου τμήματος της γλώσσας.

➤ Ασκήσεις για τα χείλη. (Τζουριάδου, 1990; Kittel, 2008):

Άσκηση 1: Χείλη στρογγυλά και τραβηγμένα ανοιχτά (Εικόνα 4.11)

Εικόνα 4.11α. Στρόγγυλα ανοιχτά χείλη

Οδηγίες άσκησης: Σχηματίζει αργά και εναλλάξ στρογγυλά και τραβηγμένα χείλη, ωστόσο, χωρίς να κλείνουν.

Εικόνα 4.11β. Τραβηγμένα ανοιχτά χείλη

Στόχοι:

1. Υποστήριξη της ανεξαρτησίας των ενδο- και εξωστοματικών μυών.
2. Ενεργοποίηση των μυών του σφινκτήρα του στόματος και του βυκανήτη, αντίστοιχα.
3. Διατήρηση ενός μυϊκού τόνου για την ενδυνάμωση των μυών.
4. Οι μύες πρέπει να εξασκηθούν να διατηρούν μια συγκεκριμένη ένταση περισσότερο από ένα καθορισμένο χρονικό διάστημα.

Άσκηση 2: Χείλη στρογγυλά και τραβηγμένα κλειστά (Εικόνα 4.12.)

Οδηγίες άσκησης: Τα χείλη παραμένουν κλειστά και το παιδί πρέπει να τα σπρώξει

όσο το δυνατόν προς τα εμπρός.

Μετά, τα κλειστά χείλη τα

τεντώνει πολύ πλατιά. Τα χείλη

πρέπει να διατηρούνται για μικρό

Εικόνα 4.12. Κλειστά χείλη: στρογγυλά και τραβηγμένα χρονικό διάστημα σε κάθε θέση που παίρνουν.

Στόχοι:

1. Ενίσχυση της ανεξαρτησίας των ενδο- και εξωστοματικών μυών (γλώσσα/ χείλη/ παρειές/ γνάθος).
2. Επιμήκυνση του πάνω χείλους.
3. Ενίσχυση της αντίληψης για το κλείσιμο του στόματος.
4. Ενδυνάμωση του μυϊκού συστήματος, μέσω της διατήρησης της έντασης.

Άσκηση 3: Χείλη στρογγυλά ανοιχτά και χείλη στρογγυλά κλειστά (Εικόνα 4.13.)

Οδηγίες άσκησης: Τα χείλη πρέπει να παραμείνουν στρογγυλά, ενώ ανοίγουν και κλείνουν εναλλάξ.

Εικόνα 4.13α. Στρογγυλά ανοιχτά

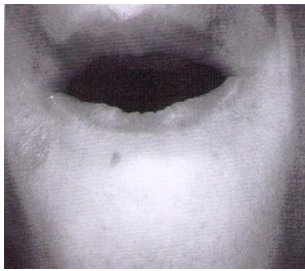
Στόχοι:

1. Επεξεργασία της σωστής αρχικής στάσης της γλώσσας και των δοντιών, ως προετοιμασία για τη διαδικασία της κατάποσης.
2. Ενεργοποίηση των μυών του άνω χείλους και επιμήκυνσή τους.

Εικόνα 4.13β. Στρογγυλά κλειστά

Άσκηση 4: Κρύψιμο δοντιών με τα χείλη (Εικόνα 4.14.)

Εικόνα 4.14. Κρύψιμο δοντιών

Οδηγίες άσκησης: Με ανοιχτό το στόμα, τα χείλη πρέπει να περιβάλλουν τα άνω και κάτω δόντια.

Άσκηση 5: Εναλλάξ κρύψιμο δοντιών και σχηματισμός στρόγγυλων χειλιών

Οδηγίες άσκησης: Με ανοιχτό το στόμα, τα χείλη πρέπει να περιβάλλουν τα άνω και κάτω δόντια. Μετά, θα γίνει σωστή σύγκλειση δοντιών και τα χείλη γίνονται ομοιόμορφα στρογγυλά, μένοντας ανοιχτά.

Άσκηση 6: Εναλλάξ κρύψιμο δοντιών και προεκβολή χειλιών κλειστά (σούφρωμα)

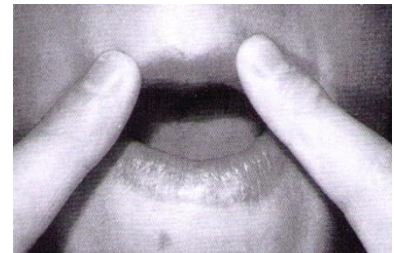
Άσκηση 7: Εναλλάξ κρύψιμο δοντιών και τέντωμα ανοιχτών χειλιών πλατιά

Άσκηση 8: Εναλλάξ κρύψιμο δοντιών και τέντωμα κλειστών χειλιών πλατιά (χαμόγελο)

Στόχος: Ενίσχυση του συντονισμού των μυών της γνάθου/γλώσσας/χειλιών.

Άσκηση 9: Κρύψιμο των άνω δοντιών με το άνω χείλος και με τα δάχτυλα γίνεται μασάζ προς τα πάνω (Εικόνα 4.15.)

Οδηγίες άσκησης: Τα πάνω δόντια καλύπτονται από το τραβηγμένο πάνω χείλος. Τα ακροδάχτυλα των δεικτών προσπαθούν να τραβήξουν το πάνω χείλος ψηλά. Αυτό πρέπει να αντιδρά.

Εικόνα 4.15. Κρύψιμο δοντιών και μασάζ προς τα πάνω

Στόχος: Επιμήκυνση και τόνωση του άνω χείλους.

Άσκηση 10: Τράβηγμα των γωνιών του στόματος προς τα κάτω (Εικόνα 4.16.)

Εικόνα 4.16. Τράβηγμα γωνιών προς τα κάτω

Οδηγίες άσκησης: Με χείλη κλειστά, τραβάει προς τα κάτω ταυτόχρονα την αριστερή και δεξιά γωνία του στόματος, έτσι ώστε να δημιουργηθεί λυπημένη έκφραση προσώπου.

Στόχος: Συνειδητή χρήση των μιμικών μυών και ανεξαρτησία των μυών της γλώσσας από το γενεϊακό μυ.

Άσκηση 11: Τράβηγμα γωνίας του στόματος προς τα πάνω-μεμονωμένα (Εικόνα

4.17.)

Οδηγίες άσκησης: Εναλλάξ μειώνεται η απόσταση των γωνιών με τα μάτια.

Στόχος: Ενεργοποίηση του μιμικού

Εικόνα 4.17. Ανύψωση γωνιών εναλλάξ μυϊκού συστήματος.

Άσκηση 12: Καθάρισμα (βούρτσισμα) δοντιών & Γυάλισμα δοντιών

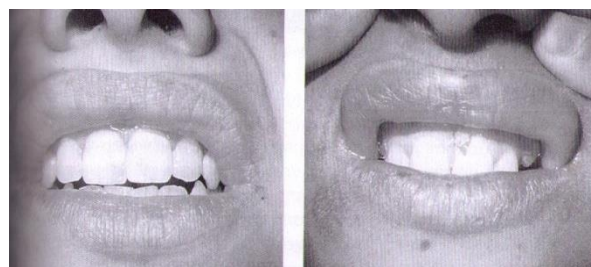
Οδηγίες άσκησης: Κατά το βούρτσισμα των δοντιών, το άνω χείλος κινείται πάνω κάτω στην επιφάνεια των κοπτήρων, ενώ στο γυάλισμα κάνει μια κυκλική κίνηση.

Στόχος: Η καλή κινητικότητα και τονικότητα των μυών του άνω χείλους.

Άσκηση 13: Προβολή δοντιών ή ανύψωση του άνω χείλους (Εικόνα 4.18.)

Οδηγίες άσκησης: Το άνω χείλος σηκώνεται προς τη μύτη.

Στόχος: Ενεργοποίηση του ανελκτήρα των χειλιών, δηλαδή περαιτέρω ενεργοποίηση της μιμικής έκφρασης.

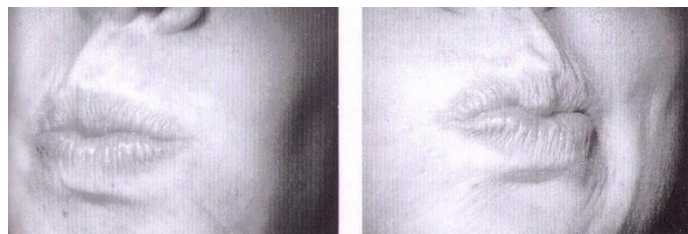
Εικόνα 4.18. Ανύψωση άνω χείλους

Άσκηση 14: «Ζωγραφίζοντας» με τα χείλη (Εικόνα 4.19.)

Οδηγίες άσκησης: Τα χείλη προεκβάλλουν κλειστά (σουφρώνουν) και κινούνται:

- i. δεξιά κι αριστερά ή/και
- ii. κυκλικά και προς τις δυο κατευθύνσεις

Στόχος: Ενεργοποίηση του συνολικού μιμικού συστήματος των χειλιών και του προσώπου.

Εικόνα 4.19. Σούφρωμα χειλιών

Άσκηση 15: Φούσκωμα παρειών

Οδηγίες άσκησης: Με κλειστό στόμα, πρέπει να φουσκώσει με αέρα τα μάγουλα και να μη διαφύγει καθόλου αέρα. Ένας ελκυστικός τρόπος και για το παιδί είναι να φουσκώνει μπαλόνι. Επιπλέον, σε επόμενο στάδιο, μπορεί να μεταφέρει τον αέρα εντός στοματικής κοιλότητας από το ένα μάγουλο στο άλλο και να ασκείται και πίεση από το λογοθεραπευτή.

Στόχοι:

1. Ενεργοποίηση του συνολικού μιμικού συστήματος των χειλιών και του προσώπου.

2. Ενδυνάμωση του συνολικού μυϊκού συστήματος των χειλιών και των παρειών.

4.3.1. Θεραπευτική παρέμβαση για το φώνημα /r/

Η αρθρωτική διαταραχή του φωνήματος /r/ είναι δύσκολο να αποκατασταθεί, καθώς είναι ένα από τα πιο συχνά υποτροπιάζοντα προβλήματα ομιλίας, τα οποία επιμένουν και είναι χρονοβόρα έπειτα από άλλα αρθρωτικά λάθη που έχουν ήδη αποκατασταθεί. Η διάρκεια της εκμάθησης της προφοράς του /r/ διαφέρει από παιδί σε παιδί. Χρειάζονται μερικές εβδομάδες ή/και μήνες ασκήσεων για τη σωστή του προφορά. Είναι πολύ σημαντικό να εκτελεστεί η διόρθωση της άρθρωσης του /r/, καθώς η ομιλία με μη ξεκαθαρισμένο τον ήχο /r/, οδηγεί σε δυσκινησία, αντιαισθητικότητα, ενόχληση και σύγχυση. Η κατάσταση αυτή, αποτελεί την αιτία αναζήτησης αποτελεσματικών τρόπων για την διόρθωση της λανθασμένης προφοράς του ήχου /r/ (Παπασιλέκας, 1979; Σερδάρης, 1998; Schlisselberg, 2014).

Δυσκολία θεραπευτικής αποκατάστασης

Είναι γεγονός, ότι η έρευνα για τη θεραπεία της διαταραχής άρθρωσης του ήχου είναι περιορισμένη. Επίσης, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις, στις οποίες η αρθρωτική θεραπεία αποτυγχάνει. Κάποιοι από τους λόγους που συμβαίνει αυτό είναι οι εξής (Ehren, 2010; Lynch κ.ό., 2012):

- Μη ειδική και διορθωτική ανατροφοδότηση. (π.χ. «καλή δουλειά», «είσαι πολύ κοντά», «πες /r/», κ.τ.λ.).
- Αποτυχία σταθεροποίησης σωστής παραγωγής.
- Έλλειψη αυτοελέγχου.
- Έλλειψη μεταφοράς της τροποποίησης της συμπεριφοράς στο παιδί.
- Αδυναμία σωστής τοποθέτησης.
- Ψυχολογικό υπόβαθρο.

► Υποδείξεις

Είναι σημαντικό να λάβουμε υπόψιν ορισμένες υποδείξεις, πριν προχωρήσουμε στην αντιμετώπιση της διαταραχής άρθρωσης του /r/ (Σερδάρης, 1998):

1. Τα παιδιά ή οι ενήλικες, οι οποίοι δυσκολεύονται να προφέρουν σωστά έναν ή περισσότερους ήχους, δεν πρέπει να θεωρούνται και να αντιμετωπίζονται ως ασθενείς. Η λογοθεραπευτική διαδικασία παρέμβασης θα πρέπει να είναι διορθωτικοπαιδαγωγική και οποιαδήποτε επίδραση να γίνεται μόνο με παιδαγωγικά μέσα, αποκλειόμενης κάθε θεραπευτικής εργασίας.
2. Την αναγκαιότητα της διόρθωσης της συμπεριφοράς σε ελαφριές περιπτώσεις διαταραχής. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι οι άνθρωποι που έχουν κάποια λεκτική ανεπάρκεια, βιώνουν αυτή την ατέλεια με διαφορετικό τρόπο. Μερικοί δεν πιέζονται ψυχικά από την ατέλεια, δεν αγχώνονται για αυτήν, ενώ άλλοι βιώνουν αυτή την κατάσταση πολύ σοβαρά και νιώθουν μειονεκτικά κατά την συνομιλία τους με άλλα άτομα. Πολλές φορές, μία δυσκολία στο λόγο γίνεται εμπόδιο για την επιλογή επαγγέλματος π.χ. ηθοποιού, τραγουδιστή, δασκάλου κλπ.

► Θεραπευτικές Μέθοδοι

Βραχύς χαλινός

Συχνά γίνεται λόγος για βραχύ χαλινό. Πολλοί ειδικοί, θεωρούν το βραχύ χαλινό ως αιτία αρθρωτικής διαταραχής και προτείνουν χειρουργική επέμβαση. Πράγματι, υπάρχουν περιπτώσεις που ισχύει αυτό, όμως δεν συμβαίνει σε όλες τις περιπτώσεις. Πρέπει να δίνεται προσοχή και η σύσταση για χειρουργική επέμβαση θα πρέπει να γίνεται μόνο σε συνεργασία με ειδικό γιατρό.

Η επέμβαση πρέπει να γίνεται χωρίς δειλία όταν είναι απαραίτητη. Πρόκειται για μία ελαφρά τομή που θα γίνει μόνο από ειδικό γιατρό, ο οποίος θα υποδείξει κατόπιν κατάλληλο μασάζ για την αποφυγή δημιουργίας γωνιωμάτων κλπ. πάνω στη επιδερμίδα (Σερδάρης, 1998).

Ασκήσεις για το διαχωρισμό του /r/ από το /l/

Σε πολλές περιπτώσεις γίνεται αντικατάσταση του ήχου /r/ με τον ήχο /l/. Σε τέτοιες περιπτώσεις είναι αναγκαίο να γίνονται ασκήσεις διάκρισης των δύο ήχων. Οι ασκήσεις αυτές περιλαμβάνουν πρώτα από όλα ηχητική ανάλυση των λέξεων, στων οποίων την άρθρωση το παιδί δυσκολεύεται. Στα παιδιά που γνωρίζουν να γράφουν, ζητείται η γραφή των λέξεων, που περιέχουν αυτούς τους ήχους. Παράλληλα με την ηχητική ανάλυση, είναι αναγκαίο η κάθε λέξη να δίνεται και με άλλου είδους ερεθίσματα (εικόνες, αντικείμενα κ.ά.), για να γενικευτεί η έννοια.

Για να επιτευχθεί η διάκριση, ζητούμε από το παιδί να προφέρει κάθε ήχο εναλλάξ, να προφέρει συλλαβές που περιέχουν αυτούς τους ήχους σε διάφορες θέσεις και με διαφορετική σειρά και, τέλος, προχωρούμε στην ανάλυση των λέξεων. Οι λέξεις προφέρονται και γράφονται. Αυτό μπορεί να γίνει με τον ακόλουθο τρόπο: για παράδειγμα, η λέξη /rali/ αποτελείται από δύο συλλαβές. Η πρώτη συλλαβή είναι /ra/, η δεύτερη /li/. Η πρώτη συλλαβή αποτελείται από τους ήχους /r/ και /a/, ενώ η δεύτερη από τους ήχους /l/ και /i/. Τέλος, γίνονται τέτοιου είδους ασκήσεις και επιτυγχάνουμε ένα καλό αποτέλεσμα καθαρού διαχωρισμού των δύο ήχων (Σερδάρης, 1998).

Βελτίωση λεκτικής κινητικότητας- Μυολειτουργική Θεραπεία

Στο σημείο αυτό, ιδιαίτερη σημασία πρέπει να δοθεί στις κινήσεις της κορυφής της γλώσσας. Οι σχετικές μυολειτουργικές κινήσεις, που είναι απαραίτητες, εκτελούνται μπροστά σε καθρέφτη. Αποτελούνται από την έξοδο της γλώσσας προς τα εμπρός, από το βγάλσιμο και την ανύψωση της κορυφής προς τα πάνω, προς τη μύτη, από την επαφή της με το άνω χείλος και τα άνω δόντια, από την εσωτερική και εξωτερική πλευρά κλπ. Αυτές οι ασκήσεις γίνονται επί 5-10 λεπτά μερικές φορές την ημέρα.

Όταν οι κινήσεις αυτές εκτελούνται πλέον ελεύθερα, χωρίς πίεση, προσθέτουμε κι άλλες, όπως την επικόλληση της γλώσσας στο μπροστινό μέρος του σκληρού ουρανίσκου και την απόσπαση του χαρακτηριστικού ήχου /dla/, που μοιάζει με άσκοπη περιφορά, την εξαγωγή της γλώσσας ανάμεσα στα δύο χείλη, το τράβηγμά της προς τα πίσω, κατά το οποίο ακούγεται ο ήχος /bl/, /bl/, η εξάσκηση στην προφορά του ήχου που κάνει ο καραγωγέας για το άλογο /brrrr/ μόνο με τα χείλη, και μετά από αυτό, με βγαλμένη τη γλώσσα ανάμεσα στα χείλη (Σερδάρης, 1998).

Φωνηματική διαπαιδαγώγηση του ήχου

Το πρώτο πράγμα που πρέπει να κάνουμε σε όλες τις περιπτώσεις αρθρωτικής διαταραχής του /r/ είναι η φωνηματική διαπαιδαγώγηση του ήχου, στόχος της οποίας είναι να συνηθίσει το παιδί να ξεχωρίζει ακουστικά τη σωστή από τη μη σωστή προφορά του ήχου /r/ ή από εκείνον τον ήχο που τον αντικαθιστά (Σερδάρης, 1998). Στο σημείο αυτό της θεραπείας, γίνεται λεκτική περιγραφή της τοποθέτησης της γλώσσας, ενώ η χρήση γλωσσοπίεστρου και καθρέφτη είναι απαραίτητη για τη διευκόλυνση της κίνησης της γλώσσας (Graham κ.ό., 2011).

Κλινική παρατήρηση:

Στη συνέχεια, αναφέρονται τεχνικές για την εκμάθηση του ήχου /r/. Ο λογοθεραπευτής θα πρέπει να συλλέξει τις τεχνικές εκείνες που είναι κατάλληλες, ανάλογα με τη λανθασμένη άρθρωση του /r/ από το παιδί. Οι τεχνικές είναι οι εξής (Secord, 2007):

1. Δείχνουμε στο παιδί πώς να ανυψώσει τη γλώσσα («τοποθέτησε την άκρη της γλώσσας σου ψηλά και κουλούριασέ την προς τα πίσω»). Παραδείγματα για την τοποθέτηση της γλώσσας είναι χρήσιμα σε κάποιες περιπτώσεις. Ο θεραπευτής, επιδεικνύει την κίνηση της γλώσσας με τα χέρια. Κρατάει το ένα χέρι οριζόντια για να αντιπροσωπεύσει την κίνηση της γλώσσας, ενώ το άλλο χέρι είναι προς τα κάτω για να αντιπροσωπεύσει την κάτω επιφάνεια του στόματος, επιδεικνύοντας έτσι την κίνηση για την άρθρωση του /r/. Σαν ένα άλλο παράδειγμα, το παιδί χρησιμοποιεί το χέρι του για να μιμηθεί το πώς η άκρη της γλώσσας ανυψώνεται και κουλουριάζεται προς τα πίσω.
2. Ζητείται από το παιδί να τοποθετήσει την άκρη της γλώσσας του πίσω από τα επάνω μπροστινά δόντια. Χρησιμοποιώντας ένα γλωσσοπίεστρο, τοποθετούμε την άκρη της γλώσσας στο «ράφι» που σχηματίζεται από το γλωσσοπίεστρο και το σηκώνουμε για να βοηθήσουμε το παιδί να τοποθετήσει τη γλώσσα του με το σωστό τρόπο. Στη συνέχεια, καθοδηγούμε το παιδί να κάμψει τη γλώσσα του προς τα πίσω χωρίς να αγγίζει το πάνω μέρος του στόματος, έως ότου να μην μπορεί να πάει άλλο πίσω. Τέλος, λέμε στο παιδί να χαμηλώσει ελαφρώς το σαγόνι του και να προσπαθήσει να πει /ru/.

3. Για την παραγωγή του /r/, ο Bauman-Waengler (2004), προτείνει μία κίνηση «σκουπίσματος/σαρώματος», ακολουθώντας τα παρακάτω βήματα:
 - α. Δείξτε στο παιδί πώς να υψώσει τη γλώσσα πίσω από τη φατνιακή κορυφογραμμή, χωρίς να έρχεται σε επαφή με το συγκεκριμένο αρθρωτή.
 - β. Πείτε στο παιδί να υψώσει τα οπίσθια άκρα της γλώσσας και να αγγίξει τους άνω γομφίους.
 - γ. Εισάγετε κίνηση, λέγοντας στο παιδί να «σκουπίσει/σαρώσει» την υπερωική περιοχή. Καθοδηγήστε το να γλιστρήσει τη γλώσσα, καθώς αγγίζει τη φατνιακή περιοχή, μπρος πίσω, ενώ «σαρώνει» την υπερωική περιοχή.
 - δ. Πείτε στο παιδί να ανοίξει ελαφρώς το στόμα του και να επαναλάβει την κίνηση «σαρώματος», χωρίς να αγγίζει την κορυφή της γλώσσας ή την υπερωική περιοχή, διατηρώντας τις άκρες της γλώσσας υψωμένες και προσθέτοντας φώνηση. Καθώς οι άκρες της γλώσσας είναι υψωμένες και προστίθεται φώνηση, παράγεται ένας ήχος που θυμίζει το /r/.
4. Κατευθύνετε το παιδί να βγάλει έξω τη γλώσσα του. Με ένα γλωσσοπίεστρο, αγγίξτε τις άκρες της γλώσσας του. Μετά, χρησιμοποιήστε το γλωσσοπίεστρο για να αγγίξετε τα ούλα γύρω από τους άνω γομφίους. Στη συνέχεια, πείτε στο παιδί να φέρει τη γλώσσα του πίσω, μέσα στο στόμα, ενώ την υψώνει, για να έρθουν σε επαφή οι άκρες της γλώσσας με τα πάνω δόντια, στην περιοχή που αγγίζατε.
5. Υπενθυμίστε στο παιδί να χρησιμοποιεί τους ήχους του σκύλου που γρυλίζει (/grr/), της τίγρης (/grrr/), του γρυλίσματος γενικά ή του αγωνιστικού αυτοκινήτου.

Μέθοδος οπτικής ανατροφοδότησης

Έχουν πραγματοποιηθεί πολλές μελέτες για την παροχή απτικής ή οπτικής ανατροφοδότησης, με σκοπό τη βοήθεια στη θεραπεία για την ακριβή παραγωγή του /r/.

Στο Πανεπιστήμιο του Cincinnati, στην κλινική λόγου, γλώσσας και ακοής, έγινε μια έρευνα με τη χρήση ενός σαρωτή υπερήχων, που παρέχει στα παιδιά οπτική και ακουστική ανατροφοδότηση, κατά τη συμμετοχή τους σε θεραπεία άρθρωσης παραγωγής του /r/ μεμονωμένα, σε λέξεις και φράσεις. Αυτή η τεχνική μπορεί,

επίσης, να χρησιμοποιηθεί για τη διαταραχή άρθρωσης του /l/ ή την πλευρική παραγωγή του /s/.

Το πρωτόκολλο συνεδριών της θεραπείας έχει ως εξής: Το παιδί κάθεται μπροστά από το σαρωτή υπερήχων, έτσι ώστε να κοιτάζει απευθείας την οθόνη. Ο λογοθεραπευτής, τοποθετεί τζελ στο χείλος του καθετήρα κατάλληλου μεγέθους και καθοδηγεί το παιδί να κρατήσει τον καθετήρα, με ελαφριά πίεση πάνω στο δέρμα, στην κάτω πλευρά του πηγουνιού του, ακριβώς μπροστά από το λαιμό του, έτσι ώστε ο ανιχνευτής να τοποθετείται κάτω από τη γλώσσα. Το αποτέλεσμα είναι μια μεσοβελιαία οπτική της γλώσσας από μπροστά προς τα πίσω. Όταν ο καθετήρας συγκρατείται στη σωστή θέση, ο θεραπευτής καθοδηγεί το παιδί να πει /er/ ή ένα συνδυασμό φωνήεντος με τον ήχο /r/. Το παιδί βλέπει την οθόνη και ο θεραπευτής του εξηγεί αυτό που φαίνεται, δηλαδή τις κινήσεις της γλώσσας. Στη συνέχεια, συγκρίνονται οι θέσεις της γλώσσας του παιδιού με μία σειρά από εικόνες που εμφανίζονται σε μια μεγάλη αφίσα στον τοίχο, ακριβώς πάνω και πίσω από τον σαρωτή υπερήχων. Αυτές οι εικόνες των θέσεων της γλώσσας έχουν προσεγγιστεί από MRI μεσοβελιαίες σαρώσεις 20 διαφορετικών φυσικών ομιλητών της αγγλικής γλώσσας κατά τη διάρκεια συνεχούς παραγωγής του /er/. Το παιδί έχει εκπαιδευτεί να βλέπει ότι η θέση της γλώσσας του διαφέρει ή είναι παρόμοια με μερικά από τα παραδείγματα στην αφίσα. Ο θεραπευτής βοηθάει το παιδί να καταλάβει ποιες κινήσεις της γλώσσας οδηγούν σε αποδεκτή παραγωγή του /r/ για τη δική του συγκεκριμένη δομή και ανατομία. Ο θεραπευτής κατευθύνει το παιδί να επικεντρωθεί στις κινήσεις των συγκεκριμένων τομέων της γλώσσας του, που είναι πιο κρίσιμες για τη σωστή παραγωγή.

Η στένωση του φάρυγγα είναι από τα πιο κρίσιμα στοιχεία για το διακριτό της παραγωγής του /r/. Για να διευκολυνθεί αυτό, ο θεραπευτής μπορεί να κατευθύνει το παιδί να επικεντρωθεί στο πίσω μέρος της γλώσσας και να μπορεί να δώσει οδηγίες, όπως «κράτα το πίσω μέρος σφιχτό», «κάνε το να πάει πίσω», «επίτρεψέ μου να δω να δημιουργείται εκεί ένα εξόγκωμα», καθώς το παιδί προσπαθεί να πει /r/. Η οπτική ανατροφοδότηση είναι συνήθως πιο ισχυρή από την ακουστική ανατροφοδότηση, διότι τα περισσότερα παιδιά δεν έχουν επίγνωση της θέσης της γλώσσας κατά την παραγωγή του ήχου, και πολλά παιδιά δεν είναι σε θέση να διακρίνουν μέσω ακουστικής ανατροφοδότησης και μόνο, αν λένε ή όχι το /r/ σωστά.

Ο πρώτος βραχυπρόθεσμος στόχος της θεραπείας είναι να απομονωθεί ένα αποδεκτό άκουσμα του ήχου /er/. Ακριβώς όπως και στην παραδοσιακή θεραπεία

άρθρωσης, μόλις το παιδί έχει επιτύχει να παράγει με κάποια συνοχή τον ήχο σε απομόνωση, ο θεραπευτής κινείται γρήγορα και προχωράει σε συλλαβές και λέξεις, χρησιμοποιώντας όλα τα πλαίσια παραγωγής των /er/: στην αρχή της λέξης, στο τέλος της λέξης, με συνδυασμούς φωνηέντων, σε συμπλέγματα, κλπ., χρησιμοποιώντας λέξεις μίας και δύο συλλαβών. Στη συνέχεια, το παιδί καθοδηγείται να παράγει λέξεις με /r/ σε απλές φράσεις, με αργό ρυθμό. Ο συνδυασμός /o/ και /r/ είναι συνήθως ο πιο δύσκολος κατά την παραγωγή.

Ο σαρωτής υπερήχων δεν είναι τόσο επωφελής για τα στάδια της θεραπείας που περιέχουν προτάσεις και συνομιλία, επειδή είναι δύσκολο να κρίνουμε τις ταχείες κινήσεις της γλώσσας στην οθόνη. Η θεραπεία μπορεί να προχωρήσει σε αυτό το στάδιο, ωστόσο, με την περιστασιακή χρήση της οπτικής ανατροφοδότησης, ιδίως όταν απαιτείται περαιτέρω παρέμβαση για τα λάθη που παρατηρήθηκαν στη συνομιλία.

Πλεονεκτήματα της οπτικής ανατροφοδότησης.

- Καθώς το παιδί κοιτάζει στην οθόνη, ο κλινικός εξηγεί τι φαίνεται στις κινήσεις της γλώσσας του.
- Το παιδί αντιλαμβάνεται την εικόνα και την αίσθηση των κινήσεων της γλώσσας του, που οδηγούν στη σωστή παραγωγή του /r/.
- Η οπτική ανατροφοδότηση βοηθά το παιδί να έχει καλύτερο έλεγχο των κινήσεων της γλώσσας του.
- Ο υπέρηχος είναι ένα νέο εργαλείο για το παιδί και μπορεί να βελτιώσει τα κίνητρα και τη στάση του σχετικά με το πρόβλημα της ομιλίας του.
- Τα αποτελέσματα του σαρωτή υπερήχων καταγράφονται κατά τη διάρκεια συνεδριών θεραπείας, και ένα CD δίνεται στο παιδί για να χρησιμοποιηθεί για πρακτική εξάσκηση στο σπίτι. (Boyce S.· Schmidlin S., 2007; Schmidlin S., 2009; McAllister-Byun T.· Russo Hitchcock E., 2011; Graham L. κ.ό., 2011).

Παλμική κίνηση της γλώσσας

Αφού έχει βελτιωθεί η κινητικότητα της γλώσσας για τη σωστή άρθρωση του ήχου /r/, προχωράμε σε ασκήσεις για την επίτευξη της παλμικής κίνησης της γλώσσας (Παπασιλέκας, 1979; Σερδάρης, 1998):

- Με σκοπό να ετοιμαστεί η κορυφή της γλώσσας για τις χαρακτηριστικές ταλαντώσεις, τοποθετούμε πάνω στην κορυφή της γλώσσας μικρά κομματάκια χαρτιού, και βγάζοντάς την έξω, φυσάμε δυνατά για να αποκολλήσουμε το χαρτί. Αυτές οι κινήσεις επιδρούν ευεργετικά στην εκκίνηση των κινήσεων της κορυφής της γλώσσας και είναι απαραίτητη προϋπόθεση για περεταίρω επιτυχή εργασία της άρθρωσης του /r/.
- Ο λογοπαιδικός και το παιδί κάθονται μπροστά στον καθρέφτη. Μιμούμενος το λογοπαιδικό, το παιδί αρχίζει γρήγορα και συνεχόμενα να παράγει τον ήχο /m-m-m-m/. Κατόπιν, με τον ίδιο τρόπο, τον ήχο /ð-ð-ð-ð/. Στη συνέχεια, προφέρει συνεχόμενα /mð-mð-mð-mð/ και, τέλος, /m-ðð/ /m-ðð/. Η θέση της γλώσσας στην άρθρωση των /m/, /ð/ και /r/ είναι πάντα η ίδια. Εξαιτίας αυτής της αιτίας, πολλά παιδιά αντικαθιστούν το /r/ με /ð/. Η άρθρωση του /ð/ χρησιμοποιείται σαν εισαγωγική και, μετά από συνεχιζόμενες ασκήσεις, η κορυφή της γλώσσας αρχίζει γρήγορα να εγγίζει και να αποκολλάται από τα άνω τοιχώματα. Το άγγιγμα και ο διαχωρισμός μοιάζουν με ταλάντωση και για αυτό ακριβώς πετυχαίνουμε έτσι την άρθρωση του ήχου /r/.
- Καλό αποτέλεσμα έχουμε και όταν ο ήχος /r/ προφέρεται ταχέως με τον ακόλουθο τρόπο: τοποθετούμε ένα ταμπόν (ιατρικό πωματισμό) από αποστειρωμένο βαμβάκι ή χαρτοβάμβακα, από τις δύο πλευρές, μεταξύ της ρίζας της γλώσσας και των κάτω γομφίων. Αυτά τα ταμπόν εμποδίζουν τις ταλαντώσεις του πίσω μέρους της γλώσσας. Το ελεύθερο μέρος της γλώσσας πιέζεται προς τον ουρανίσκο, ενώ η κορυφή της εγγίζει ελαφρά τα άνω τοιχώματα. Το παιδί αναπνέει και εκπνέει δυνατά από το στόμα προς την κορυφή της γλώσσας. Ο αέρας προσάγει σε δόνηση την κορυφή της γλώσσας και ακούγεται σιγανό /mrrr/. Αργότερα, ο ήχος αντηχεί και γίνεται η προφορά του ήχου /r/.
- Κατά την εκκίνηση της προφοράς του /ð/, στην κορυφή της γλώσσας τοποθετείται σπάτουλα και, έτσι, αντί του /ð/ αρχίζει να ακούγεται /r/. Αυτή η τεχνική οδηγεί γρήγορα στην ικανότητα να έχει η κορυφή της γλώσσας

ταλάντωση. Ασκεί, επίσης, και θετική ψυχολογική επίδραση πάνω στο παιδί, το οποίο πείθεται, ότι είναι σε θέση να προφέρει τον ήχο /r/ που μέχρι τώρα δεν πρόφερε. Το επακόλουθο είναι να κάνει πλέον το παιδί μόνο του την άσκηση, πιέζοντας της κορυφή της γλώσσας με το δείκτη του και εκτελώντας τις ανάλογες κινήσεις. Με αυτές τις κινήσεις φτάνει σε σημείο, ώστε όταν απλώς ωθείται η γλώσσα και δίνεται η αρχική ταχύτητα, αυτή συνεχίζει τις ταλαντώσεις στην κορυφή και ακούγεται ο ήχος /r/. Αφού κατακτηθούν αρκετά γρήγορες και ακριβείς ταλαντώσεις στην κορυφή της γλώσσας, συνήθως επιτυγχάνεται ο νέος ψιθυριστός ήχος /r/ (Σερδάρης, 1998).

Μόλις πραγματοποιηθούν οι παραπάνω ασκήσεις, είναι υποχρεωτικό να συνδυάσουμε τον ήχο /r/ με άλλους ήχους συμφώνων και φωνηέντων, έτσι ώστε να γίνεται εξάσκηση με διαφορετικές ηχοσυνθέσεις, οι οποίες θα οδηγήσουν στο ηχητικό άκουσμα. Όταν το παιδί έχει ακόμη δυσκολία στην άρθρωση του /r/, είναι πιο αποτελεσματικό ο ήχος να συνδυάζεται με ήχους /t/, /ð/ π.χ. /tra/, /tri/, /tre/, /ðra/, /ðre/ κλπ. (Σερδάρης, 1998).

4.3.2. Θεραπευτική παρέμβαση για το φώνημα /s/

Από έρευνες έχει αποδειχθεί πως η αξιολόγηση της φυσικότητας της ομιλίας συσχετίζεται άμεσα με το ρυθμό άρθρωσης (Jessen, 2016). Η διαδικασία της αντιμετώπισης, λοιπόν, είναι ζωτικής σημασίας, καθώς τομείς, όπως ο κοινωνικός, ο συναισθηματικός, ο εκπαιδευτικός και ο επαγγελματικός μπορούν να επηρεαστούν αρνητικά (Γεωργούλας, κ.ό., 2006).

Η ποικιλομορφία που χαρακτηρίζει τα είδη των αρθρωτικών διαταραχών του συγκεκριμένου φωνήματος, καθώς και η διαίρεση των ήχων σε συριστικούς και σφυρικούς, καθορίζει και την πολυμορφία των μεθόδων-τεχνικών παρέμβασης για την αντιμετώπισή τους. Υπάρχουν κάποιες βασικές μέθοδοι, οι οποίες χρησιμοποιούνται υποχρεωτικά σχεδόν σε όλα τα είδη των διαταραχών του φωνήματος /s/.

Μια αρθρωτική διαταραχή θεωρείται ότι εμφανίζεται όταν τα αρθρωτικά λάθη συνεχίσουν να υφίστανται μετά από ένα ορισμένο όριο ηλικίας. Κάθε ήχος άλλωστε έχει ένα διαφορετικό φάσμα ηλικιών, κατά το οποίο το παιδί θα πρέπει να τον

αρθρώνει σωστά (Tokic· Pange, 2010). Σε ορισμένες περιπτώσεις, όμως, κάποιοι παράγοντες επηρεάζουν και διαταράσσουν τη φυσιολογική κατάκτηση των φωνημάτων και, τότε, στο στάδιο της θεραπείας χρειάζεται η βοήθεια και η παραπομπή σε κάποιον ιατρό. Όταν για παράδειγμα, η λανθασμένη άρθρωση των ήχων /s/ είναι πιθανό να έχει την αιτιολογία της σε ανατομικές ανωμαλίες των αρθρωτών, όπως τα δόντια, τότε πρέπει έγκαιρα να παραπέμψουμε το παιδί σε ειδικό ορθοδοντικό-στοματολόγο. Επίσης, η ύπαρξη άλλων ανατομικών αλλαγών στο χώρο της στοματό-ρινολαρυγγικής κοιλότητας απαιτεί την ιατρική παρέμβαση ενός ωτορινολαρυγγολόγου. Η επιτυχής αντιμετώπιση μιας αρθρωτικής διαταραχής προϋποθέτει την αντιμετώπιση και των οργανικών αιτιών (Σερδάρης, 1998).

Το **στάδιο της παρέμβασης** διακρίνεται σε **τρία μέρη**:

1. Στο μέρος του **σχηματισμού** του φωνήματος, διάρκειας περίπου 1-2 μηνών. Η κατάλληλη θέση των αρθρωτών για το σχηματισμό του ήχου /s/ προαπαιτεί αρχικά την αναρρόφηση (ρούφηγμα) της γλώσσας, όπως φαίνεται στην εικόνα 4.20., έπειτα το κλείσιμο των δοντιών, όπως στην εικόνα 4.21., και, ταυτόχρονα με το κλείσιμο, η γλώσσα πέφτει, ενώ εξέρχεται ο αέρας από το αυλάκι που δημιουργείται παράγοντας έτσι τον επιθυμητό ήχο.

1^ο Βήμα. Θέση γλώσσας.

Εικόνα 4.20.

2^ο Βήμα. Θέση δοντιών.

Εικόνα 4.21.

Ο λογοθεραπευτής πρέπει να εξηγήσει στο παιδί την παραπάνω αρθρω-διαρθρωτική θέση του φωνήματος /s/. Για τη διευκόλυνση τόσο του ίδιου του παιδιού, αλλά και του ειδικού είναι απαραίτητο με κάποιο τρόπο το παιδί να μάθει να μπορεί αρχικά να ξεχωρίζει ακουστικά τη σωστή από τη λανθασμένη προφορά του συγκεκριμένου ήχου. Αμέσως μετά, το επόμενο που πρέπει να γίνει είναι η εξάσκηση της σωστής τοποθέτησης των αρθρωτών μπροστά στον καθρέφτη, ώστε να κατάλαβει το παιδί όλα τα βήματα για τη σωστή προφορά. Πιο συγκεκριμένα, να δουλέψει τον τρόπο με τον οποίο τοποθετείται η γλώσσα κατάλληλα, τη σωστή κλειστή θέση των

δοντιών και να νιώσει το ρεύμα αέρος, που πρέπει να εξέρχεται με τη βοήθεια της παλάμης τοποθετημένη μπροστά από το στόμα του. Ο λογοθεραπευτής, ως πρότυπο, δείχνει ο ίδιος τη διαδικασία που πρέπει να μιμηθεί το παιδί. Πολλά παιδιά, όμως, είναι πιθανό να δυσκολεύονται να μιμηθούν το λογοθεραπευτή, για αυτό ίσως τους είναι πιο εύκολο να μιμηθούν άλλους γνώριμους ήχους σε αυτά, όπως ο ήχος που ακούγεται από τη μητέρα τους όταν τους ζητά να κάνουν ησυχία /sssss/ ή ο ήχος που κάνει το φίδι.

Επιπλέον, υπάρχουν και μερικοί άλλοι τρόποι, που βοηθούν κάποια παιδιά να καταφέρουν να σχηματίσουν το φώνημα-στόχο /s/. Ένα τρόπος είναι να προσπαθήσουν να προφέρουν συνεχόμενα και μαλακά το φώνημα /t/ και, σταδιακά, η κορυφή της γλώσσας να πηγαίνει προς τα πίσω, ενώ τα χείλη τους είναι τεντωμένα. Έτσι, ακούγεται ο συριστικός ήχος /sss/, ο οποίος, μέσω της μυολειειτουργικής εξάσκησης των αρθρωτών, θα ακούγεται όλο και πιο καθαρά. Ένας άλλος τρόπος προϋποθέτει το παιδί να έχει κατακτήσει την άρθρωση του φωνήματος /r/. Αναλυτικότερα, ζητάμε από το παιδί να προφέρει με ψιθυριστό τρόπο το φώνημα /r/ και, με τη βοήθεια ενός λογοθεραπευτικού εργαλείου, της ειδικής σόντας, ακουμπάμε την κάτω πλευρά της γλώσσας και, έτσι, πιέζονται οι ταλαντώσεις της δίνοντας ένα συριστικό ήχο.

2. Στο μέρος της **σταθεροποίησης** του φωνήματος, διάρκειας περίπου 2-3 μηνών. Η σταθεροποίηση πραγματοποιείται αμέσως μετά τον επιτυχή σχηματισμό του φωνήματος/ήχου-στόχου. Η διαδικασία ακολουθεί μία συγκεκριμένη ιεράρχηση εκπαίδευσης του φωνήματος, με βάση την παραδοσιακή θεραπεία της άρθρωσης.

Τα επίπεδα εκπαίδευσης είναι τα εξής (Dwight, 2015):

- I. Ακουστική διάκριση του φωνήματος-στόχου.
- II. Φώνημα-στόχος μεμονωμένα.
- III. Φώνημα-στόχος σε επίπεδο συλλαβής.
- IV. Φώνημα-στόχος μέσα σε λίστες λέξεων σε αρχική, μέση και τελική θέση, καθώς και σε συμπλέγματα ή φωνήματα που εμπεριέχουν /ks/, /ps/.
- V. Λέξεις με το φώνημα-στόχο ενταγμένες σε φράσεις.
- VI. Λέξεις ενταγμένες σε προτάσεις (μεταβατικό στάδιο μεταξύ της σταθεροποίησης-αυτοματοποίησης).
- VII. Λέξεις ενταγμένες σε συζήτηση (μεταβατικό στάδιο μεταξύ της σταθεροποίησης-αυτοματοποίησης).

VIII. Λέξεις σε γενικότερο επικοινωνιακό πλαίσιο (μεταβατικό στάδιο μεταξύ της σταθεροποίησης-αυτοματοποίησης).

3. Στο μέρος της **αυτοματοποίησης**, διάρκειας έως και 6 μήνες. Η αυτοματοποίηση θεωρείται το τελευταίο μέρος, κατά το οποίο το παιδί πρόκειται να αυτοματοποιήσει στο λόγο του το φώνημα/ήχο – στόχο. Μέσω της χρήσης, για παράδειγμα ποιημάτων, τραγουδιών, ανάγνωσης κειμένων, λιστών με λέξεις, πραγματοποιείται η αυτοματοποίηση και ολοκληρώνεται η παρέμβαση.

Αντιμετώπιση κάθε είδους σιγματισμού ξεχωριστά.

1. Ο **διαδοντικός ή ενδοδοντικός σιγματισμός**.

Χαρακτηριστικό γνώρισμα στη συγκεκριμένη περίπτωση, που προκαλεί διαταραγμένη άρθρωση, είναι η θέση της γλώσσας ανάμεσα στα δόντια. Για την επιτυχή αντιμετώπιση, λοιπόν, είναι απαραίτητο να εστιάσουμε στη διόρθωση της κίνησης αυτής. Έτσι, υποδεικνύουμε στο παιδί να κλείσει καλά το στόμα του για να μην εξέρχεται η γλώσσα, ασκώντας ίσως λίγη πίεση μεταξύ των πάνω και κάτω δοντιών στο αρχικό στάδιο του σχηματισμού. Στη συνέχεια, ζητάμε από το παιδί να προφέρει τον ήχο /s/. Απαιτείται η χρήση μυολειτουργικών ασκήσεων για τη γλώσσα, για τον κινητικό έλεγχο, και η χρήση καθρέφτη, για τον οπτικό έλεγχο. Σε αρκετές περιπτώσεις παιδιών, μη συνειδητά, αλλά εξαιτίας της συνήθειας, η γλώσσα τους έχει την τάση να βγαίνει ανάμεσα από τα δόντια όταν μιλάνε. Για αυτό, ο λογοθεραπευτής θα πρέπει να συνεχίσει να χρησιμοποιεί το ξυλάκι, για να την πιέζει μέσα, στο επίπεδο των λέξεων, αλλά και των προτάσεων.

2. Ο **προδοντικός σιγματισμός**.

Η θέση της γλώσσας προκαλεί διαταραγμένη άρθρωση και σε αυτό το είδος, οπότε είναι απαραίτητο να διορθωθεί. Υποδεικνύουμε, λοιπόν, τη σωστή αρθρωτική θέση της γλώσσας. Κατά την άρθρωση, απαιτείται ο καθρέφτης, ως βοηθητικό μέσο οπτικού ελέγχου της κίνησης, καθώς επίσης και η τεχνική της αίσθησης του κρούσματος αέρα πάνω στο χέρι. Σε πολλά παιδιά δε σχηματίζεται το αυλάκι στη γλώσσα μέσα από το οποίο βγαίνει ο αέρας. Χρειάζεται, λοιπόν, τότε να δείξουμε εμείς τον τρόπο σχηματισμού στον καθρέφτη. Αφού του δείξουμε, ζητάμε από το παιδί να σφίξει τα χείλη του και να βγάξει και να βάζει τη γλώσσα του συνεχόμενα.

Έτσι, η γλώσσα αναγκαστικά συμπιέζεται και παίρνει τη μορφή που πρέπει. Οι μυολειτουργικές ασκήσεις πρέπει να εφαρμόζονται σε κάθε συνεδρία για τον κινητικό έλεγχο και τη σωστή τοποθέτηση της γλώσσας.

3. Ο ουρανικός σιγματισμός.

Στο σιγματισμό αυτό η κορυφή της γλώσσας σηκώνεται προς τον ουρανίσκο. Χρειάζεται αρκετή μυολειτουργική εκπαίδευση για το σωστό χειρισμό της κίνησης της γλώσσας και η χρήση του καθρέφτη βοηθάει πολύ στην οπτική αντίληψη της κατάλληλης θέσης των αρθρωτών, όταν παράγεται το φώνημα-στόχος /s/. Μερικές φορές, τα αίτια που ευθύνονται για τον ουρανικό σχηματισμό δυσκολεύουν τη διαδικασία της σωστής τοποθέτησης της γλώσσας. Για τον λόγο αυτό, θα ήταν χρήσιμο με ένα ξυλάκι ή το δάχτυλο να πιέζουμε τη γλώσσα κάτω επανειλημμένα. Μέσω της παραγωγής του εξής μοτίβου /χ/, /χισ/, /χισσ/, /σσι/ γίνεται πιο εύκολο σε ορισμένες περιπτώσεις να αρθρώσουν το φώνημα-στόχο.

4. Ο χειλοδοντικός σιγματισμός.

Η σωστή άρθρωση στο σιγματισμό αυτό εμποδίζεται από τη θέση του κάτω χείλους, που εφάπτεται με τα πάνω δόντια. Η χρήση καθρέφτη είναι καθοριστική για την αντιμετώπιση του χειλοδοντικού σιγματισμού. Η υπόδειξη της κατάλληλης θέσης των αρθρωτών (χείλη, δόντια, γλώσσα) γίνεται αρχικά με την παραγωγή του φωνήματος /e/, όπου η κατεύθυνση των χειλιών θυμίζει χαμόγελο και το μέρος των κάτω δοντιών μένει μη καλυμμένο. Μετά τη σωστή παραγωγή του /e/, υποδεικνύουμε ως πρότυπο στο παιδί να επαναλάβει τον ήχο και των δύο φωνημάτων μαζί: /es/. Εάν ο ήχος /s/ δεν ακούγεται όπως θα έπρεπε, βοηθάμε το παιδί ασκώντας ελαφριά πίεση στο κάτω χείλος του με το δάχτυλό μας για να καταλάβει πως τα κάτω δόντια δεν πρέπει να καλύπτονται από τα χείλη. Στη συνέχεια, μόνο του προσπαθεί να διατηρήσει τη θέση του κάτω χείλους και προφέρει τον εξής ηχητικό συνδυασμό φωνημάτων /eee/- /eess/- /ss/. Η διαδικασία αυτή επαναλαμβάνεται έως ότου το παιδί να καταφέρει να παράγει το /es/ χωρίς βοήθεια. Η μυολειτουργική εκπαίδευση είναι απαραίτητη.

5. Ο πλάγιος/ πλευρικός σιγματισμός.

Θεωρείται από τους πιο δύσκολους σιγματισμούς στη θεραπεία. Υπάρχουν, ωστόσο, ορισμένες μέθοδοι, που είναι αποτελεσματικές για να μάθει το παιδί τη σωστή τοποθέτηση της γλώσσας του. Μία μέθοδος, για παράδειγμα, είναι αυτή που

το παιδί φυσά μέσα σε ένα ποτήρι νερό με ένα καλαμάκι και, έτσι, εφόσον το καλαμάκι έχει τοποθετηθεί καλά ακριβώς στη μέση των χειλιών, η γλώσσα τοποθετείται κατά το φύσημα στην κατάλληλη θέση για την προφορά του φωνήματος-στόχου. Μία άλλη μέθοδος πάλι, είναι να βάλουμε στο παιδί να φυσήξει σε ένα στόχο, είτε ζωγραφίζοντας μια κουκκίδα στο δάχτυλό του είτε δένοντας κάτι σε μια κλωστή, και του ζητάμε, αφού έχουμε πρώτα απομακρύνει το στόχο σε μία μικρή απόσταση μπροστά από το στόμα του και λίγο προς τα κάτω, να φυσήξει μεγάλη ποσότητα αέρα πάνω στο στόχο.

6. Ο συριστικός σιγματισμός.

Ο συγκεκριμένος σιγματισμός απαλείφεται πιο εύκολα σε σύγκριση με όλους τους υπόλοιπους, εφόσον το παιδί έχει εκπαιδευτεί μυολειτουργικά τόσο, όσο να καταφέρνει να μεταθέτει την κορυφή της γλώσσας του. Έπειτα, αφού το παιδί αρθρώνει ενδοδοντικά το φώνημα /s/, τότε με τη χρήση του καθρέφτη και τη συνεχή εφαρμογή μυολειτουργικών ασκήσεων, επιτυγχάνεται η σωστή τοποθέτηση των αρθρωτών και η άρθρωση του φωνήματος-στόχου. Απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η διόρθωση τυχόν ανωμαλιών της οδοντοστοιχίας.

7. Ο ρινικός σιγματισμός.

Η παρέμβαση στο ρινικό σιγματισμό πρέπει να έχει ως πρωταρχικό στόχο την αλλαγή της κατεύθυνσης του εκπνεόμενου αέρα, από τη ρινική κοιλότητα προς τη στοματική. Αυτό είναι εφικτό με την προϋπόθεση να εκπαιδύσουμε το παιδί να φυσά από το στόμα. Προτιμώνται ασκήσεις, όπως φύσημα μιας χάρτινης μικρής μπάλας με καλαμάκι, φτερού, μιας κόλλας χαρτί ή σφυρίχτρας. Εάν ο αέρας επιμένει να έχει ως δίοδο τη μύτη, τότε θα ήταν χρήσιμο για λίγα δευτερόλεπτα να κλείσουμε τη μύτη του παιδιού με τα δάχτυλά μας, όπως όταν κάνουμε βουτιά. Αμέσως μόλις καταφέρει να φυσήξει το παιδί, τότε ξεκινά η διαδικασία σωστής τοποθέτησης των αρθρωτών μέσω μυολειτουργικών ασκήσεων και της χρήσης καθρέφτη για την επιθυμητή άρτια άρθρωση του φωνήματος /s/.

Είναι πολύ βασικό για την αποτελεσματική αντιμετώπισή του, να γίνει η απαραίτητη εγχείρηση, στην περίπτωση των οργανικών αιτιών, και στην περίπτωση των λειτουργικών, ο λογοθεραπευτής πρέπει να εξασφαλίσει μέσω κατάλληλων ασκήσεων τη λειτουργικότητα της μαλακής υπερώας και της επιγλωττίδας.

Όταν πλέον το παιδί καταφέρει να αρθρώσει το φώνημα-στόχο μεμονωμένα, τοποθετώντας τους αρθρωτές του στην κατάλληλη θέση, τότε ακολουθεί το επόμενο στάδιο της **τοποθέτησης**, μέσω ηχοσυνθέσεων, κατά τις οποίες είναι προτιμότερο ο συνδυασμός να γίνεται αρχικά με τα φωνήματα /e/ και /i/ και έπειτα με τα /a/, /o/, /u/.

Οι **συνδυασμοί των ηχοσυνθέσεων** μπορεί να έχουν, για παράδειγμα, την εξής μορφή:

- /se/, /si/, /sa/, /so/, /su/.
- /es/, /is/, /as/, /os/, /us/.
- /ese/, /isi/, /asa/, /oso/, /usu/.

Στη συνέχεια ακολουθούν τα υπόλοιπα στην σειρά μέρη του σταδίου της τοποθέτησης.

Θεραπευτική παρέμβαση και σε άλλους ήχους που έχουν ως βάση το φώνημα /s/, όπως: /z/, /tz/, /ts/, /ks/, /ps/.

Η σωστή προφορά του φωνήματος /s/ είναι βασική για την άρθρωση όλων των υπόλοιπων ήχων. Ο Παπασιλέκας αναφέρει, πως η διαδικασία άρθρωσης του φωνήματος /z/ μοιάζει με αυτήν του φωνήματος /s/, με τη διαφορά ότι για την παραγωγή του ήχου /z/ απαιτείται η ταλάντωση φωνητικών χορδών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το παιδί να μπορεί να μάθει εύκολα τη σωστή άρθρωση του /z/ αφού πρώτα έχει μάθει να αρθρώνει σωστά το /s/. Ο λογοθεραπευτής, για να βοηθήσει το παιδί να καταλάβει τη διαφορά ανάμεσα στα δύο φωνήματα, θα ήταν χρήσιμο να λέει ο ίδιος λέξεις, όπου το /z/ θα βρίσκεται ανάμεσα σε δύο φωνητικούς ήχους, όπως «καζάνι, μάζα, νάζι», και να ζητήσει από το παιδί να τοποθετήσει το χέρι του κάτω από το πηγούνι του για να καταλάβει τις ταλαντώσεις. Έπειτα, το ίδιο το παιδί μπορεί να επαναλάβει αυτές τις λέξεις έχοντας τοποθετημένο το χέρι στο δικό του λαιμό αυτή τη φορά. Εφόσον επιτευχθεί μία σωστή απομονωμένη παραγωγή, τότε βήμα προς βήμα ακολουθούνται και τα υπόλοιπα στάδια της τοποθέτησης και, τέλος, της αυτοματοποίησης με ακριβώς ίδιο τρόπο όπως και στο φώνημα /s/.

Για να μάθουμε στο παιδί τον ήχο /tz/ θα πρέπει να ακολουθήσουμε τον ίδιο ακριβώς τρόπο με αυτόν του /z/, καθώς η διαφορά του ήχου αυτού με τον ήχο του φωνήματος /s/ είναι επίσης στις ταλαντώσεις, που γίνονται κατά την άρθρωσή του. Έτσι, στην αρχή το παιδί προσπαθεί να προφέρει τον ήχο μέσα σε συλλαβές και μετά σε λέξεις, όπως «τζάκι, τζάμι, τζατζίκι».

Οι ήχοι /ts/, /ps/ και /ks/, μετά την κατάκτηση της προφοράς του ήχου /s/, είναι εύκολο να κατακτηθούν. Μπορεί να γίνει και αρχικός διαχωρισμός αυτών, όπως /ttt-sss-ts/, /ppp-sss-ps/, /kkk-sss-ks/. Έπειτα, ακολουθείται η προφορά αυτών σε συλλαβές και λέξεις μέχρι να αυτοματοποιηθούν στο λόγο του παιδιού.

Για την κατάκτηση του ήχου /ts/, είναι απαραίτητο οι αρθρωτές να είναι μυολειτουργικά σε θέση να αρθρώνουν τον ήχο του φωνήματος /t/. Ακολουθείται η ίδια διαδικασία, έως ότου να έχουμε ηχητικά το αποτέλεσμα /ts/.

Ο Σερδάρης υπογραμμίζει μία ιδιαιτερότητα μεταξύ των ηχητικών συνδυασμών των σφυρικών και συριστικών φωνημάτων. Προτείνει για τα σφυρικά φωνήματα το συνδυασμό τους αρχικά με τους ήχους των φωνημάτων /a/ και /e/, ενώ για τα συριστικά με /o/ και /a/.

Είναι σημαντικό ο λογοθεραπευτής να προσέξει οι ασκήσεις που γίνονται σε κάθε συνεδρία να εφαρμόζονται προγραμματισμένα και να ανταποκρίνονται στο ηλικιακό στάδιο και τη φυσική κατάσταση του παιδιού. Ειδάλλως, μπορούν να προκαλέσουν ανεπιθύμητες συνέπειες στο παιδί και την υγεία του.

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΟΥ

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΑΡΘΡΩΣΗΣ ΣΤΟ
ΦΩΝΗΜΑ /r/.

📁 Ιστορικό.

Το περιστατικό, με το οποίο ασχοληθήκαμε σε αυτή τη μελέτη περιστατικού, είναι ο Χ.. Ο Χ. ήταν στην ηλικία των 5;7 ετών όταν ξεκινήσαμε τις συνεδρίες. Παραπέμφθηκε στο κέντρο λογοθεραπείας από τους γονείς του, λίγες μέρες πριν ξεκινήσει η συνεργασία μας με το συγκεκριμένο πλαίσιο της πρακτικής μας άσκησης, με τη διάγνωση «Ειδική Διαταραχή της Άρθρωσης του φωνήματος /r/». Όταν ξεκινήσαμε τις συνεδρίες με τον Χ., παρουσίαζε αρθρωτική δυσκολία στο φώνημα /r/, το οποίο αντικαθιστούσε με το φώνημα /l/. Με βάση αυτό το δεδομένο, ξεκινήσαμε τη δημιουργία θεραπευτικού πλάνου για την αποκατάσταση της αρθρωτικής διαταραχής του φωνήματος /r/.

➤ Στάδιο αξιολόγησης.

Η αρχική αξιολόγηση του περιστατικού αυτού δεν έγινε από εμάς, αλλά από τον αρμόδιο λογοθεραπευτή, ο οποίος είχε αναλάβει αρχικά τη θεραπεία των αρθρωτικών και φωνολογικών δυσκολιών του Χ.. Ο ίδιος είχε χορηγήσει στον Χ. διάφορα τεστ αξιολόγησης, φωνολογίας και άρθρωσης, που επιβεβαίωσαν την αρθρωτική διαταραχή στο φώνημα /r/.

Παρ' όλα αυτά, εμείς, πριν ξεκινήσουμε την εφαρμογή του θεραπευτικού μας πλάνου, κάναμε στον Χ. μια άτυπη αξιολόγηση, κατά την οποία συλλέξαμε δείγματα ομιλίας, τόσο σε αυθόρμητο λόγο μέσω της συζήτησης, όσο και σε δραστηριότητες κατονομασίας και περιγραφής εικόνων. Τα αποτελέσματα αυτής της άτυπης αξιολόγησης επιβεβαίωσαν την ύπαρξη αρθρωτικής διαταραχής του /r/ και αντικατάστασής του με το φώνημα /l/ (βλ. Παράρτημα). Με βάση αυτά τα δεδομένα, ξεκινήσαμε την εφαρμογή του θεραπευτικού μας πλάνου.

➤Στάδιο παρέμβασης.

Στο στάδιο αυτό, θα ασχοληθούμε με τη θεραπευτική πορεία του Χ., η οποία διήρκησε 27 συνεδρίες. Το θεραπευτικό πλάνο αποτελούνταν από τους παρακάτω θεραπευτικούς στόχους:

Βραχυπρόθεσμοι στόχοι:

1. Οπτική και ακουστική διάκριση των φωνημάτων /r/ και /l/.
2. Ενδυνάμωση γλώσσας- Βελτίωση λεκτικής κινητικότητας.
3. Παλμική κίνηση-ταλάντωση της γλώσσας.
4. Μεμονωμένη παραγωγή του φωνήματος /r/- Φωνηματική τοποθέτηση.
5. Αυτοματοποίηση του φωνήματος /r/ σε επίπεδο συλλαβής και ψευδολέξης.
6. Αυτοματοποίηση του φωνήματος /r/ σε επίπεδο λέξης.
7. Αυτοματοποίηση του φωνήματος /r/ σε επίπεδο φράσης.
8. Αυτοματοποίηση του φωνήματος /r/ σε επίπεδο πρότασης.
9. Αυτοματοποίηση συμφωνικών συμπλεγμάτων του φωνήματος /r/.

Μακροπρόθεσμοι στόχοι:

1. Αυτοματοποίηση του φωνήματος /r/ σε επίπεδο συζήτησης και στον αυθόρμητο λόγο.

ΒΡΑΧΥΠΡΟΘΕΣΜΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

1^η - 2^η Συνεδρία (01/04/16, 08/04/16)

Στόχος: Οπτική και ακουστική διάκριση των φωνημάτων /r/ και /l/.

Δραστηριότητες:

Οπτικοακουστική διάκριση:

- Διάκριση των φωνημάτων /r/ και /l/ με τη χρήση εικόνων (προσδιορισμός φωνήματος και κατονομασία).
- Διάκριση των φωνημάτων /r/ και /l/, διορθώνοντας τις λανθασμένες παραγωγές του θεραπευτή.
- Διάκριση των φωνημάτων /r/ και /l/ με χτύπημα των χεριών στο θρανίο στο άκουσμα του ήχου.

Αποτελέσματα & παρατηρήσεις:

Ο Χ. ανταποκρίθηκε πολύ καλά στις παραπάνω δραστηριότητες και κατάφερε να ξεχωρίζει με επιτυχία τα φωνήματα /r/ και /l/.

3^η, 4^η, 5^η Συνεδρία (15/04/16, 19/04/16, 06/05/16)

Στόχος: Ενδυνάμωση γλώσσας- Βελτίωση λεκτικής κινητικότητας.

Δραστηριότητες:

- Στοματοπροσωπικές – μυολειτουργικές ασκήσεις μπροστά σε καθρέφτη (βλ. Παράρτημα).

Αποτελέσματα & παρατηρήσεις:

Ο Χ. παρουσίασε μεγάλη πρόοδο κατά τη διάρκεια των συνεδριών και η γλώσσα του πλέον είχε την ανάλογη δύναμη και το ανάλογο εύρος κινήσεων.

6^η, 7^η, 8^η Συνεδρία (13/05/16, 20/05/16, 27/05/16)

Στόχος: Παλμική κίνηση - ταλάντωση της γλώσσας.

Δραστηριότητες:

- Ασκήσεις για την επίτευξη της παλμικής κίνησης (βλ. σελ. 87-88).

Αποτελέσματα & παρατηρήσεις:

Η απόδοση του Χ. ήταν πολύ καλή και πετύχαμε ουσιαστική βελτίωση της παλμικής κίνησης της γλώσσας.

9^η, 10^η, 11^η Συνεδρία (31/05/16, 03/06/16, 07/06/16)

Στόχος: Μεμονωμένη παραγωγή του φωνήματος /r/- Φωνηματική τοποθέτηση.

Δραστηριότητες:

Φωνηματική τοποθέτηση του ήχου:

- Τοποθέτηση της άκρης της γλώσσας πίσω από τα επάνω δόντια.
- Κουλούριασμα της άκρης της γλώσσας προς τα πίσω, χωρίς να αγγίζει την επάνω επιφάνεια του στόματος.
- Ανύψωση του πίσω μέρους της γλώσσας προς τα πάνω.
- Κίνηση του σαγονιού προς τα κάτω.

Στο σημείο αυτό της θεραπείας, το γλωσσοπίεστρο και ο καθρέφτης ήταν πολύ χρήσιμα. Χρησιμοποιούμε το γλωσσοπίεστρο σαν «ράφι», πάνω στο οποίο τοποθετείται η άκρη της γλώσσας, και με αυτό τον τρόπο την καθοδηγούμε, ώστε να τοποθετηθεί σωστά πίσω από τα πάνω δόντια και να κουλουριαστεί προς τα πίσω. Ο καθρέφτης βοηθάει στο να βλέπει ταυτόχρονα το παιδί τις αρθρωτικές κινήσεις για την παραγωγή του /r/. Για να διευκολύνουμε ακόμη περισσότερο το παιδί στο να κατανοήσει την κίνηση της γλώσσας, χρησιμοποιούμε το χέρι μας και δείχνουμε πώς η γλώσσα ανυψώνεται προς τα πάνω και κουλουριάζεται προς τα πίσω.

Αποτελέσματα & παρατηρήσεις:

Ο Χ. κατάφερε να τοποθετεί κατάλληλα τους αρθρωτές και να παράγει μεμονωμένα το φώνημα /r/.

12^η, 13^η, 14^η Συνεδρία (17/06/16, 21/06/16, 01/07/16)

Στόχος: Αυτοματοποίηση του φωνήματος /r/ σε επίπεδο συλλαβής και ψευδολέξης.

Δραστηριότητες:

- Επανάληψη συλλαβών και ψευδολέξεων με το φώνημα /r/.

Αποτελέσματα & παρατηρήσεις:

Ο Χ. πέτυχε την αυτοματοποίηση του φωνήματος /r/ σε επίπεδο συλλαβών και ψευδολέξεων.

15^η, 16^η, 17^η Συνεδρία (12/07/16, 15/07/16, 19/07/16)

Στόχος: Αυτοματοποίηση του φωνήματος /r/ σε επίπεδο λέξης.

Δραστηριότητες:

- Λίστες λέξεων και εικόνες αντικειμένων με το φώνημα /r/ σε αρχική, μέση και τελική θέση.

Αποτελέσματα & παρατηρήσεις:

Ο Χ. κατάφερε να αυτοματοποιήσει το φώνημα /r/ σε επίπεδο λέξης.

18^η, 19^η Συνεδρία (26/07/16, 29/07/16)

Στόχος: Αυτοματοποίηση του φωνήματος /r/ σε επίπεδο φράσης.

Δραστηριότητες:

- Επανάληψη φράσεων με το φώνημα /r/.
- Επανάληψη μικρών στίχων και γλωσσοδετών.

Αποτελέσματα & παρατηρήσεις:

Ο Χ. πέτυχε την αυτοματοποίηση του φωνήματος /r/ σε επίπεδο φράσης.

20^η, 21^η, 22^η Συνεδρία (16/08/16, 19/08/16, 23/08/16)

Στόχος: Αυτοματοποίηση του φωνήματος /r/ σε επίπεδο πρότασης.

Δραστηριότητες:

- Ζητάμε από το παιδί να επαναλάβει προτάσεις που περιέχουν λέξεις με τον ήχο /r/ μετά από εμάς.
- Δίνουμε στο παιδί μια κάρτα κάθε φορά, που να απεικονίζει μια λέξη με τον ήχο /r/ και, αφού την κατονομάσει, του ζητάμε να μας κάνει μια πρόταση με αυτή τη λέξη.
- Ο θεραπευτής διαβάζει ένα κείμενο που περιέχει πολλές λέξεις με /r/ και το παιδί επαναλαμβάνει μετά από αυτόν.
- Ο θεραπευτής διαβάζει ένα ποίημα με λέξεις με /r/ και το παιδί επαναλαμβάνει.

Αποτελέσματα & παρατηρήσεις:

Ο Χ. πέτυχε την αυτοματοποίηση του φωνήματος /r/ σε επίπεδο πρότασης.

23^η, 24^η, 25^η Συνεδρία (26/08/16, 30/08/16, 02/09/16)

Στόχος: Αυτοματοποίηση συμφωνικών συμπλεγμάτων του φωνήματος /r/.

Δραστηριότητες:

- Λίστες λέξεων, εικόνες και προτάσεις με συμφωνικά συμπλέγματα του φωνήματος /r/ (/δr/, /tr/, /kr/, /vr/, /rð/, /rp/, /rm/ κ.τ.λ.).

Αποτελέσματα & παρατηρήσεις:

Ο Χ. πέτυχε την αυτοματοποίηση των συμφωνικών συμπλεγμάτων του φωνήματος /r/.

ΜΑΚΡΟΠΡΟΘΕΣΜΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

26^η, 27^η Συνεδρία (06/09/16, 07/09/16)

Στόχος: Αυτοματοποίηση του φωνήματος /r/ στον αυθόρμητο λόγο.

Δραστηριότητες:

- Ζητείται από το παιδί να περιγράψει εικόνες, δίνοντας προσοχή στην άρθρωση του /r/.
- Ζητείται από το παιδί να βάλει στη σειρά εικόνες και να περιγράψει μια ιστορία.
- Ο θεραπευτής βάζει τραγούδι για το /r/ στο παιδί, και αυτό καλείται να επαναλάβει.
- Αυθόρμητος λόγος, μέσω συζήτησης και επιτραπέζιων παιχνιδιών.

Αποτελέσματα & παρατηρήσεις:

Ο Χ. πέτυχε να αυτοματοποιήσει το φώνημα /r/ σε επίπεδο συζήτησης και, γενικότερα, στον αυθόρμητο λόγο.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Ολοκληρώνοντας τις συνεδρίες παρέμβασης, ο Χ. είναι πλέον σε θέση να παράγει με επιτυχία το φώνημα /r/ στα διάφορα περιβάλλοντα και στον αυθόρμητο λόγο. Καθοριστικό ρόλο σε αυτό, έπαιξε και η συνεργασία των γονέων με την εξάσκηση στο σπίτι για 5-10 λεπτά την ημέρα, καθημερινά. Επομένως, τα αποτελέσματα της λογοθεραπευτικής παρέμβασης ήταν θετικά.

Παρ' όλα αυτά, προτάθηκε στους γονείς να συνεχίσουν την εξάσκηση με τις δραστηριότητες αυτοματοποίησης στο σπίτι, έτσι ώστε να μην υπάρξει κίνδυνος παλινδρόμησης. Επίσης, ορίστηκε μια συνεδρία, δυο μήνες αργότερα, κατά την οποία ο επιβλέπων λογοθεραπευτής του κέντρου, θα αξιολογήσει κατά πόσο ο Χ. έχει αυτοματοποιήσει τον ήχο /r/ στον αυθόρμητο λόγο.

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΟΥ

ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΑΡΘΡΩΣΗΣ ΣΤΟ
ΦΩΝΗΜΑ /s/

Ιστορικό.

Το περιστατικό με το οποίο ασχοληθήκαμε σε αυτή τη μελέτη περιστατικού είναι η Μ.. Η Μ. ήταν 7 ετών και πήγαινε στην Α' Δημοτικού, όταν στις 12 Απριλίου του 2016 ήρθε στο κέντρο λογοθεραπείας μαζί με τους γονείς της, μετά από παραπομπή από το Ιπποκράτειο, με τη διάγνωση «Ειδική Διαταραχή της Άρθρωσης του φωνήματος /s/». Από τη λήψη ιστορικού από τους γονείς, επιβεβαιώθηκε η φυσιολογική ανάπτυξη του παιδιού. Σημειώθηκε, επίσης, ότι το παιδί εμφανίζει κάποιες διαταραχές στον ύπνο και, πιο συγκεκριμένα, ότι ροχαλίζει, καθώς και κάποιες άλλες ιδιαιτερότητες, όπως ότι έχει μία τάση να δαγκώνει τα δάχτυλά του. Με βάση όλα τα παραπάνω δεδομένα, ακολούθησαν τα στάδια της αξιολόγησης από το λογοθεραπευτικό κέντρο και η δημιουργία θεραπευτικού πλάνου, για την αποκατάσταση της αρθρωτικής διαταραχής του φωνήματος /s/.

➤ Στάδιο αξιολόγησης.

Η αρχική αξιολόγηση του περιστατικού αυτού δεν έγινε από εμάς, αλλά από τον αρμόδιο λογοθεραπευτή του κέντρου. Επισημάνθηκε πως η αναπνοή του παιδιού είναι ρινική. Επίσης, μετά τη στοματοπροσωπική εξέταση, διαπιστώθηκε ότι η υπερωία του παιδιού είναι βαθιά, η σύγκλιση των δοντιών καλή και εμφάνιζε μία ήπια δυσκολία στην κατάποση, στην οποία συμμετείχαν οι περιστοματικοί μυες. Μέσω άτυπων δοκιμασιών ο λογοθεραπευτής κατέληξε στην εξής διάγνωση, πως το παιδί άρθρωνε το φώνημα /s/ διαδοντικά, όπως και το φώνημα /z/, η άρθρωση του /ps/ γινόταν ουρανικά και των /tz/ - /ts/ υπερωικά. Η άτυπη αξιολόγηση συμπεριλάμβανε και την κατονομασία καρτών με οικεία αντικείμενα προς το παιδί (βλ. Παράρτημα).

Επιπλέον, το δείγμα του αυθόρμητου λόγου επιβεβαίωσε την ύπαρξη αρθρωτικής διαταραχής του /s/ και αντικατάστασής του με το φώνημα /θ/. Με βάση αυτά τα δεδομένα, ξεκινήσαμε την εφαρμογή του θεραπευτικού μας πλάνου που προέβλεπε δύο συνεδρίες την εβδομάδα.

➤ Στάδιο παρέμβασης.

Στο στάδιο αυτό, θα ασχοληθούμε με τη θεραπευτική πορεία της Μ., η οποία διήρησε 53 συνεδρίες. Το θεραπευτικό πλάνο αποτελούνταν από τους παρακάτω θεραπευτικούς στόχους:

ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΠΛΑΝΟ ΤΩΝ ΣΤΟΧΩΝ ΤΗΣ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

Βραχυπρόθεσμοι στόχοι:

1. Οπτική και ακουστική διάκριση των φωνημάτων /s/-/θ/.
2. Βελτίωση των μυολειτουργικών διαταραχών.
3. Τοποθέτηση και σταθεροποίηση φωνήματος /s/.
4. Τοποθέτηση και σταθεροποίηση φωνήματος /z/.
5. Τοποθέτηση και σταθεροποίηση φωνήματος /ks./
6. Τοποθέτηση και σταθεροποίηση φωνήματος /ps/.
7. Τοποθέτηση και σταθεροποίηση φωνήματος /ts/.
8. Τοποθέτηση και σταθεροποίηση φωνήματος /tz/.

Μακροπρόθεσμοι στόχοι:

1. Οπτική και ακουστική αντίληψη των φωνημάτων /s/-/θ/.
2. Αποκατάσταση των μυολειτουργικών διαταραχών.
3. Αυτοματοποίηση του φωνήματος /s/.
4. Αυτοματοποίηση του φωνήματος /z/.
5. Αυτοματοποίηση του φωνήματος /ks/.
6. Αυτοματοποίηση του φωνήματος /ps/.
7. Αυτοματοποίηση του φωνήματος /ts/.
8. Αυτοματοποίηση του φωνήματος /tz/.

1^η-3^η Συνεδρία (11/04/16, 12/04/16, 18/04/16)

Βραχυπρόθεσμοι στόχοι:

1. Οπτική και ακουστική διάκριση των φωνημάτων /s/-/θ/.

Μακροπρόθεσμοι στόχοι:

1. Οπτική και ακουστική αντίληψη των φωνημάτων /s/-/θ/.

Στόχος των αρχικών συνεδριών ήταν ο διαχωρισμός των ήχων /s/ και /θ/. Πραγματοποιήθηκαν διάφορες ασκήσεις οπτικοακουστικής διάκρισης των δύο ήχων.

Τέτοιου είδους ασκήσεις ήταν οι εξής:

- Το χτύπημα των δύο χεριών (παλαμάκια) στο άκουσμα του ήχου /s/.
- Η ακουστική κατηγοριοποίηση εικονογραφημένων καρτών με τα φωνήματα-στόχους /s/-/θ/.
- Η συμπλήρωση κενών σε λέξεις με τα φωνήματα στόχους /s/-/θ/.
- Η λύση σταυρόλεξου μικρής έκτασης με το φώνημα στόχο /s/.

Αποτελέσματα & παρατηρήσεις:

Η Μ. ήταν πρόθυμη να συμμετάσχει στις παραπάνω δραστηριότητες, αν και αρχικά δυσκολεύτηκε στην ακουστική διάκριση μεταξύ των δύο φωνημάτων. Το αποτέλεσμα των συνεδριών ήταν ότι η Μ. ήταν πλέον σε θέση να μην συγχέει οπτικά και ακουστικά τα φωνήματα /s/-/θ/.

4^η-7^η Συνεδρία (20/04/16, 25/04/16, 27/04/16, 04/05/16)

Βραχυπρόθεσμοι στόχοι:

1. Βελτίωση των μυολειτουργικών διαταραχών.
2. Τοποθέτηση του φωνήματος /s/.

Μακροπρόθεσμοι στόχοι:

1. Αποκατάσταση των μυολειτουργικών διαταραχών.
2. Αυτοματοποίηση του φωνήματος /s/.

Εφόσον το παιδί ήταν πλέον σε θέση να διακρίνει το φώνημα /s/, ο θεραπευτικός στόχος της συνεδρίας αυτής ήταν η μυολειτουργική εκπαίδευση των αρθρωτών του, ώστε να αποκτήσει τον απαραίτητο κινητικό έλεγχο αυτών για τη σωστή παραγωγή του φωνήματος-στόχου, και η τοποθέτηση του φωνήματος /s/. Όσον αφορά στις μυολειτουργικές ασκήσεις που πραγματοποιήθηκαν ήταν οι εξής:

- Κίνηση της γλώσσας αριστερά, δεξιά και κύκλοι στα χείλη.
- Κίνηση της γλώσσας αριστερά, δεξιά και κύκλοι έξω από τα δόντια.

- Αναρρόφηση-έκκροτη αποκόλληση της γλώσσας (Αλογάκι).
- Τοποθέτηση της γλώσσας έξω από τα δόντια με κλειστά χείλη (Πιθηκάκια).
- Πίεση της γλώσσας μέσα από τα μάγουλα.
- Προεκβολή της γλώσσας προς τη μύτη και το πιγούνι (Κούνια).
- Πρόσθια και οπίσθια ανυψωμένη κίνηση της γλώσσας στον ουρανίσκο.
- Αναρρόφηση της γλώσσας.

Επίσης, η σωστή τοποθέτηση παρουσιάστηκε στο παιδί μπροστά από τον καθρέφτη:

Με βάση την τελευταία μυολειτουργική άσκηση, κατά την οποία το παιδί έπρεπε να κρατήσει τη γλώσσα του ρουφηγμένη ψηλά, ζητήθηκε να κάνει ακριβώς το ίδιο, κλείνοντας τα δόντια και καθώς αφήνει τη γλώσσα να πέσει (σχηματίζοντας έτσι το κατάλληλο αυλάκι αυτόματα, που απαιτείται για τη διέλευση του αέρα) να βγάλει αέρα κάνοντας τον ήχο που /ssss/, που κάνουμε όταν θέλουμε κάποιος να ησυχάσει. Για να βοηθηθεί το παιδί, ο λογοθεραπευτής του ζήτησε να βάλει το χέρι μπροστά από το στόμα του για να νιώσει τον ζεστό αέρα που βγαίνει όταν λέμε το συγκεκριμένο /s/.

Αποτελέσματα & παρατηρήσεις:

Η Μ. συμμετείχε με χαρά σε ό,τι της ζητήθηκε και προσπαθούσε πάρα πολύ κάνοντας εξάσκηση και στο σπίτι. Ως αποτέλεσμα, το παιδί κατάφερε να σχηματίσει το φώνημα-στόχο και να το παράγει μεμονωμένα σε σύντομο χρονικό διάστημα. Ωστόσο, η μυολειτουργική εκπαίδευση των αρθρωτών ήταν σημαντικό να συνεχίσει να εφαρμόζεται και αρκετές συνεδρίες ακόμη για την πλήρη αποκατάσταση των μυολειτουργικών δυσκολιών.

8^η-16^η Συνεδρία (04/05/16, 09/05/16, 11/05/16, 16/05/16, 18/05/16, 23/05/16, 25/05/16, 30/05/16, 01/06/16)

Βραχυπρόθεσμοι στόχοι:

1. Βελτίωση των μυολειτουργικών διαταραχών.

2. Σταθεροποίηση του φωνήματος /s/.

Μακροπρόθεσμοι στόχοι:

1. Αποκατάσταση των μυολειτουργικών διαταραχών.
2. Αυτοματοποίηση του φωνήματος /s/.

Εφόσον το παιδί κατάφερε και πέτυχε τουλάχιστον μία σωστή παραγωγή του φωνήματος /s/, στόχος της συνεδρίας αυτής είναι η μετάβαση στο στάδιο της σταθεροποίησης της άρθρωσής του. Πραγματοποιήθηκε όλος ο κύκλος των μυολειτουργικών ασκήσεων σε κάθε συνεδρία. Για την σταθεροποίηση του φωνήματος /s/, πραγματοποιήθηκαν ασκήσεις με βάση την παραδοσιακή θεραπεία της άρθρωσης:

- I. Φώνημα-στόχος σε επίπεδο συλλαβής.
- II. Φώνημα-στόχος μέσα σε λίστες λέξεων σε αρχική, μέση και τελική θέση.
- III. Λέξεις με το φώνημα στόχο ενταγμένες σε φράσεις.

Αποτελέσματα & παρατηρήσεις

Η Μ., διακρίνοντας και η ίδια τη βελτίωσή της σε κάθε συνεδρία, πραγματοποιούσε τις ασκήσεις με όλο και περισσότερο ενθουσιασμό και διόρθωνε η ίδια τον εαυτό της στις λανθασμένες παραγωγές του φωνήματος-στόχου /s/. Η Μ. κατάφερε να σταθεροποιήσει το φώνημα-στόχο σε όλες τις θέσεις μέσα σε λέξεις σχεδόν απόλυτα.

17^η-22^η Συνεδρία (04/06/16, 06/06/16, 08/06/16, 11/06/16, 13/06/16, 18/06/16)

Βραχυπρόθεσμοι στόχοι:

1. Βελτίωση των μυολειτουργικών διαταραχών.
2. Σταθεροποίηση του φωνήματος /s/.

Μακροπρόθεσμοι στόχοι:

1. Αποκατάσταση των μυολειτουργικών διαταραχών.
2. Αυτοματοποίηση του φωνήματος /s/.

Στόχος των συνεδριών ήταν η απόλυτη σταθεροποίηση του φωνήματος /s/ σε όλες τις θέσεις μέσα στις λέξεις, αλλά και στα συμπλέγματα: /sk/, /sf/, /st/, /sp/. Στόχο αποτέλεσε, επίσης, η μετάβαση στη διαδικασία της αυτοματοποίησής του. Πραγματοποιήθηκε όλος ο κύκλος των μυολειτουργικών ασκήσεων σε όλες τις συνεδρίες. Η διαδικασία της αυτοματοποίησης περιλάμβανε κυρίως την επανάληψη ποιημάτων και τραγουδιών. Τηρήθηκε, όμως, η σειρά της παραδοσιακής θεραπείας:

- I. Λέξεις ενταγμένες σε προτάσεις.
- II. Λέξεις ενταγμένες σε συζήτηση.
- III. Λέξεις σε γενικότερο επικοινωνιακό πλαίσιο.

Αποτελέσματα & παρατηρήσεις

Η Μ. συμμετείχε με ακόμη περισσότερη χαρά και ήταν ιδιαίτερα προσεκτική στο να διατηρεί τη σωστή θέση τοποθέτησης των αρθρωτών κατά την παραγωγή του φωνήματος /s/. Πλέον, είχε σταθεροποιήσει τόσο το φώνημα σε όλες τις θέσεις, αλλά και στα συμπλέγματα, και η εισαγωγή της στην αυτοματοποίηση ήταν ευχάριστη και εύκολη. Οι μυολειτουργικές διαταραχές του παιδιού είχαν βελτιωθεί σε μεγάλο βαθμό.

23^η-30^η Συνεδρία (22/06/16, 25/06/16, 27/06/16, 29/06/16, 02/07/16, 04/07/16, 06/07/16)

Βραχυπρόθεσμοι στόχοι:

1. Βελτίωση των μυολειτουργικών διαταραχών.
2. Αυτοματοποίηση του φωνήματος /s/.
3. Τοποθέτηση του φωνήματος /z/.

Μακροπρόθεσμοι στόχοι:

1. Αποκατάσταση των μυολειτουργικών διαταραχών.
2. Σταθεροποίηση του φωνήματος /z/.

Στόχος των συνεδριών ήταν η ολοκλήρωση της αυτοματοποίησης του φωνήματος /s/. Πραγματοποιήθηκε όλος ο κύκλος των μυολειτουργικών ασκήσεων σε κάθε συνεδρία. Η τοποθέτηση του φωνήματος /z/ ήταν επίσης παράλληλος στόχος. Η μόνη διαφορά ανάμεσα στα δύο αυτά φωνήματα είναι ότι κατά την παραγωγή του φωνήματος /z/ οι φωνητικές χορδές πάλλονται, αλλά η αρθρωτική τοποθέτηση είναι ακριβώς η ίδια. Έτσι, παρουσιάστηκε με τη χρήση καθρέπτη στο παιδί η σωστή τοποθέτηση.

Αποτελέσματα & παρατηρήσεις

Η Μ. είχε πλέον αυτοματοποιήσει το φώνημα /s/ και με μεγάλη προθυμία και ενδιαφέρον προσπαθούσε προσεκτικά να σχηματίσει το φώνημα /z/.

31^η-33^η Συνεδρία (11/07/16, 13/07/16, 16/07/16)

Βραχυπρόθεσμοι στόχοι:

1. Βελτίωση των μυολειτουργικών διαταραχών.
2. Σταθεροποίηση του φωνήματος /z/.

Μακροπρόθεσμοι στόχοι:

1. Αποκατάσταση των μυολειτουργικών διαταραχών.
2. Αυτοματοποίηση του φωνήματος /z/.

Στόχος των συνεδριών ήταν η σταθεροποίηση του φωνήματος /z/. Πραγματοποιήθηκε όλος ο κύκλος των μυολειτουργικών ασκήσεων σε κάθε συνεδρία. Η διαδικασία σταθεροποίησης ήταν ακριβώς η ίδια, όπως και στο φώνημα /s/.

Αποτελέσματα & παρατηρήσεις

Η Μ. είχε πλέον σταθεροποιήσει το φώνημα /z/ σε όλες τις θέσεις μέσα στις λέξεις πολύ γρήγορα, καθώς η μυολειτουργική εκπαίδευση συνέβαλε σε αυτό, και το παιδί προσπαθούσε και έκανε εξάσκηση και στο σπίτι.

34^η-38^η Συνεδρία (18/07/16, 20/07/16, 23/07/16, 25/07/16, 27/07/16)

Βραχυπρόθεσμοι στόχοι:

1. Βελτίωση των μυολειτουργικών διαταραχών.
2. Αυτοματοποίηση του φωνήματος /z/.
3. Τοποθέτηση του συμπλέγματος /ks/.

Μακροπρόθεσμοι στόχοι:

1. Αποκατάσταση των μυολειτουργικών διαταραχών.
2. Σταθεροποίηση του συμπλέγματος /ks/.

Στόχος των συνεδριών ήταν η αυτοματοποίηση του φωνήματος /z/, όπως ακριβώς προηγήθηκε και στο φώνημα /s/. Πραγματοποιήθηκε όλος ο κύκλος των μυολειτουργικών ασκήσεων σε κάθε συνεδρία. Η τοποθέτηση του συμπλέγματος /ks/ ήταν κι αυτή ένας από τους στόχους. Η υπόδειξη προς το παιδί για το συγκεκριμένο σύμπλεγμα ήταν αρχικά η επανάληψη μεμονωμένων παραγωγών του /k/ και του /s/ και έπειτα η σταδιακή ένωσή τους ως εξής:

- Αρχικά, το παιδί έπρεπε να επαναλάβει δέκα μεμονωμένες παραγωγές του φωνήματος /k/.
- Έπειτα δέκα μεμονωμένες παραγωγές του φωνήματος /s/.
- Στη συνέχεια, ζητήθηκε από το παιδί να πει παρατεταμένα για δέκα φορές το φώνημα /k/ και το /s/ και αμέσως μετά συνδυαστικά ως εξής /kkkkk/-/ssss/.
- Το αμέσως επόμενο βήμα ήταν πάλι η παραγωγή αυτών των δύο φωνημάτων για δέκα επαναλήψεις, απλώς το φώνημα /s/ δεν θα ήταν παρατεταμένο, ως εξής /kkkkk-s/.
- Τέλος, το παιδί έπρεπε να παράγει για δέκα φορές το /k/ και το /s/ γρήγορα με δύναμη, ώστε να ενωθούν ως εξής /ks/.

Αποτελέσματα & παρατηρήσεις

Η Μ. είχε πλέον αυτοματοποιήσει το φώνημα /z/ και με μεγάλη προθυμία και ενδιαφέρον προσπαθούσε προσεκτικά να σχηματίσει το σύμπλεγμα /ks/. Έχοντας κατακτήσει το φώνημα /s/, ο σχηματισμός του συμπλέγματος δεν τη δυσκόλεψε ιδιαίτερα και, έτσι, ξεκίνησε και η διαδικασία σταθεροποίησης κατευθείαν. Η εικόνα του παιδιού σε κάθε συνεδρία ήταν άψογη.

39^η-41^η Συνεδρία (01/08/16, 17/08/16, 20/08/16)

Βραχυπρόθεσμοι στόχοι:

1. Βελτίωση των μυολειτουργικών διαταραχών.
2. Σταθεροποίηση του συμπλέγματος /ks/.
3. Αυτοματοποίηση του συμπλέγματος /ks/.
4. Τοποθέτηση συμπλέγματος /ps/.

Μακροπρόθεσμοι στόχοι:

1. Αποκατάσταση των μυολειτουργικών διαταραχών.
2. Σταθεροποίηση του συμπλέγματος /ps/.

Στόχος των συνεδριών ήταν η σταθεροποίηση και, παράλληλα, η αυτοματοποίηση του συμπλέγματος /ks/, όπως ακριβώς προηγήθηκε και στα φωνήματα /s/ και /z/. Η Μ. πλέον, μετά την εντατική μυολειτουργική εκπαίδευση των αρθρωτών της και την κατάκτηση του φωνήματος /s/, ήταν σε θέση να τοποθετεί, να σταθεροποιεί και να αυτοματοποιεί τα υπόλοιπα. Έτσι, στις συνεδρίες αυτές της παρουσιάστηκε και η τοποθέτηση του συμπλέγματος /ps/, ακριβώς όπως και στο σύμπλεγμα /ks/. Πραγματοποιήθηκε όλος ο κύκλος των μυολειτουργικών ασκήσεων σε κάθε συνεδρία.

Αποτελέσματα & παρατηρήσεις

Η Μ. είχε πλέον σταθεροποιήσει αρχικά, και σε μικρό χρονικό διάστημα αυτοματοποιήσει, το σύμπλεγμα /ks/ μιας και έκανε εντατική εξάσκηση στο σπίτι από την αρχή των συνεδριών και ήταν ιδιαίτερα συνεργάσιμη στο να σχηματίσει το σύμπλεγμα /ps/ και το σχημάτισε πολύ εύκολα, συνεχίζοντας στην σταθεροποίησή

του. Οι μυολειτουργικές διαταραχές είχαν σχεδόν αποκατασταθεί. Η βελτίωσή της ήταν πολύ γρήγορη.

42^η -46^η Συνεδρία (22/08/16, 24/08/16, 26/08/16, 29/08/16, 31/08/16)

Βραχυπρόθεσμοι στόχοι:

1. Βελτίωση των μυολειτουργικών διαταραχών.
2. Σταθεροποίηση του συμπλέγματος /ps/.
3. Αυτοματοποίηση του συμπλέγματος /ps/.
4. Τοποθέτηση συμπλέγματος /ts/.

Μακροπρόθεσμοι στόχοι:

1. Αποκατάσταση των μυολειτουργικών διαταραχών.
2. Σταθεροποίηση του συμπλέγματος /ts/.

Στόχος των συνεδριών ήταν η σταθεροποίηση και, παράλληλα, η αυτοματοποίηση του συμπλέγματος /ps/, όπως ακριβώς προηγήθηκε και στα προηγούμενα. Πραγματοποιήθηκε όλος ο κύκλος των μυολειτουργικών ασκήσεων σε κάθε συνεδρία, για την πλήρη αποκατάσταση των μυολειτουργικών διαταραχών. Η τοποθέτηση του συμπλέγματος /ts/ παρουσιάστηκε στο παιδί και κατάφερε από τις πρώτες κιόλας προσπάθειες να πετύχει σωστές παραγωγές του.

Αποτελέσματα & παρατηρήσεις

Η Μ. είχε πλέον σταθεροποιήσει αρχικά, και σε μικρό χρονικό διάστημα αυτοματοποιήσει, το σύμπλεγμα /ps/ μιας και έκανε εντατική εξάσκηση, όπως και στα προηγούμενα. Με μεγάλη χαρά και προθυμία σχημάτισε το σύμπλεγμα /ts/ και, έτσι, ακολούθησε το στάδιο της σταθεροποίησής του. Οι μυολειτουργικές διαταραχές είχαν αποκατασταθεί πλήρως.

47^η - 48^η Συνεδρία (03/09/16, 05/09/16)

Βραχυπρόθεσμοι στόχοι:

1. Βελτίωση των μυολειτουργικών διαταραχών.
2. Σταθεροποίηση του συμπλέγματος /ts/.
3. Αυτοματοποίηση του συμπλέγματος /ts/.
4. Τοποθέτηση συμπλέγματος /tz/.

Μακροπρόθεσμοι στόχοι:

1. Αποκατάσταση των μυολειτουργικών διαταραχών.
2. Σταθεροποίηση του συμπλέγματος /tz/.

Στόχος των συνεδριών ήταν η σταθεροποίηση και, παράλληλα, η αυτοματοποίηση του συμπλέγματος /ts/, όπως ακριβώς προηγήθηκε και στα προηγούμενα. Πραγματοποιήθηκε όλος ο κύκλος των μυολειτουργικών ασκήσεων σε κάθε συνεδρία, για την πλήρη αποκατάσταση των μυολειτουργικών διαταραχών. Παρουσιάστηκε η τοποθέτηση του συμπλέγματος /tz/.

Αποτελέσματα & παρατηρήσεις

Η Μ. είχε πλέον σταθεροποιήσει αρχικά, και σε μικρό χρονικό διάστημα αυτοματοποιήσει, και το σύμπλεγμα /ts/. Οι μυολειτουργικές διαταραχές είχαν αποκατασταθεί απόλυτα.

49^η- 52^η Συνεδρία (07/09/16, 12/09/16, 14/09/16, 19/09/16)

Βραχυπρόθεσμοι στόχοι:

1. Σταθεροποίηση του συμπλέγματος /ts/.

Μακροπρόθεσμοι στόχοι:

1. Αυτοματοποίηση του συμπλέγματος /tz/.

Στόχος των συνεδριών ήταν η σταθεροποίηση και, τέλος, η αυτοματοποίηση του συμπλέγματος /tz/ με τον ίδιο τρόπο, όπως και σε όλα τα προηγούμενα.

Αποτελέσματα & παρατηρήσεις

Η Μ. είχε πλέον σταθεροποιήσει αρχικά, και τέλος κατάφερε να αυτοματοποιήσει, και το σύμπλεγμα /tz/.

Αποτελέσματα

Ολοκληρώνοντας τις συνεδρίες παρέμβασης, η Μ. είναι πλέον σε θέση να παράγει με επιτυχία τα φωνήματα /s/, /z/ και τα συμπλέγματα /ks/, /ps/, /ts/ και /tz/ στα διάφορα περιβάλλοντα και στον αυθόρμητο λόγο. Καθοριστικό ρόλο σε αυτό, διαδραμάτισε η μεγάλη προσπάθεια και θέληση του παιδιού, καθώς και η συνεργασία των γονέων, που βοηθούσαν το παιδί να εξασκείται με το υλικό που του παρείχε το κέντρο. Πραγματοποιήθηκαν και μερικές ακόμη συνεδρίες, για την επανάληψη όλων αυτών που το παιδί είχε αυτοματοποιήσει, ώστε τόσο οι γονείς, όσο και το κέντρο να είναι σίγουροι για το αποτέλεσμα. Παρ' όλα αυτά, προτάθηκε στους γονείς να συνεχίσουν την εξάσκηση με τις δραστηριότητες αυτοματοποίησης στο σπίτι, έτσι ώστε να μην υπάρξει κίνδυνος παλινδρόμησης. Προτάθηκε συνεδρία μετά από δύο μήνες για την αξιολόγηση και την επιβεβαίωση πως η Μ. είχε αυτοματοποιήσει και κατακτήσει τα φωνήματα και τα συμπλέγματα, με τα οποία ασχοληθήκαμε στις συνεδρίες.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με την ολοκλήρωση της πτυχιακής μας εργασίας, οδηγηθήκαμε σε ορισμένα συμπεράσματα. Αναλυτικότερα, καταλήξαμε στο ότι η εύστοχη και έγκαιρη αναγνώριση των συμπτωμάτων της κλινικής εικόνας του ατόμου, η εμπειριστατωμένη διάγνωση βάσει έγκυρων διαγνωστικών κριτηρίων και χορήγησης σταθμισμένων ή μη κλιμάκων, καθώς και η διεξαγωγή διαφορικής διάγνωσης, συνιστούν πυλώνες για τη διαμόρφωση αποτελεσματικών βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων στόχων της θεραπευτικής παρέμβασης. Επιπλέον, τα αίτια των αρθρωτικών διαταραχών ποικίλουν κι αυτό συνεπάγεται την ποικιλομορφία των θεραπευτικών μεθόδων και τη δυνατότητα δημιουργίας και εφαρμογής εξατομικευμένων θεραπευτικών πλάνων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ:

1. Anderson N. & Shames G., (2013). *Εισαγωγή στις διαταραχές επικοινωνίας*, (Μτφρ. Λινάρδου Γ.), Εκδόσεις Πασχαλίδης.
2. Βλασσοπούλου Μ., Γιαννετοπούλου Α., Διαμαντή Μ., Κιρπότην Λ., Λεβαντή Ε., Λευθέρη Κ. & Σακελλαρίου Γ. (2007). *Γλωσσικές δυσκολίες και γραπτός λόγος στο πλαίσιο της σχολικής μάθησης*, Αθήνα, Εκδόσεις Γρηγόρη.
3. Γαβριηλίδου Ζ. (2003). *Φωνητική συνειδητοποίηση και διόρθωση παιδιών προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας*, Αθήνα, Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδάνος.
4. Γερμανά Ε. (2014). *Επικοινωνιακές διαταραχές στα παιδιά*, Παρισιάνου.
5. Cole M. & Cole S. R., (2001). *Η ανάπτυξη των παιδιών-Γνωστική και ψυχοκοινωνική ανάπτυξη κατά τη νηπιακή και μέση παιδική ηλικία*. (Μτφρ. Σόλμαν Μ.), (Επιμέλεια, Μπαμπλέκου Ζ.), Αθήνα, Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδάνος.
6. Duffy J.R. (2012). *Νευρογενείς κινητικές διαταραχές ομιλίας: υποστρώματα, διαφορική διάγνωση & αντιμετώπιση*, (Μτφρ. Βοριαδάκη Ε. & Ερκοτίδου Σ.), Αθήνα, Πασχαλίδης.
7. Dwight D., (2015). *Βασικές δεξιότητες λογοθεραπευτικής παρέμβασης*, (επιμέλεια Τόκη Ε.), Εκδόσεις GOTSIS.
8. Jongsma A. & Series Editor Jr. (2012). *Οδηγός σχεδιασμού λογοθεραπευτικής παρέμβασης*, (Μτφρ. Ταφιάδης Δ.), Θεσσαλονίκη, Ρόδων.
9. Καλαντζής Κ. (2011). *Διαταραχές του λόγου στην παιδική ηλικία. Φωνή, Ομιλία, Ανάγνωση, Γραφή*. Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.
10. Καμπανάρου Μ. (2007). *Διαγνωστικά θέματα λογοθεραπείας*. Αθήνα, Έλλην.
11. Καρδαμπίκη Ι, Κοϊνης Α. (2014). Μέθοδοι αξιολόγησης των διαταραχών επικοινωνίας σε παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας. *Διεπιστημονική Φροντίδα Υγείας*. 6 (3), 93-107.
12. Κατή Δ. (2009). *Γλώσσα και Επικοινωνία στο Παιδί*. Αθήνα. Εκδόσεις Οδυσσέας.
13. Kittel A.M. (2008). *Μυολειτουργική Θεραπεία*, Θεσσαλονίκη, Ρόδων.

14. Κωνσταντινίδης Ι. (2003). *Διαταραχές Επικοινωνίας από ωτορινολαρυγγολογικής πλευράς*. Θεσσαλονίκη, University Studio Press.
15. Ladefoged P. (2013). *Εισαγωγή στη φωνητική*. Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Πατάκη.
16. Νάσιος Γ. (2015). *Αφασιολογία: ο εγκέφαλος, ο λόγος και οι διαταραχές τους*, [Πανεπιστημιακές σημειώσεις]. ΤΕΙ Ηπείρου, Τμήμα Λογοθεραπείας, Σ.Ε.Υ.Π., Εαρινό εξάμηνο 2014-15, Ιωάννινα.
17. Νικολόπουλος Δ. (2008). *Γλωσσική Ανάπτυξη και Διαταραχές*. Αθήνα, εκδόσεις Τόπος.
18. Nurbury C. F. (2013). *Κατανοώντας τις αναπτυξιακές γλωσσικές διαταραχές. Από τη θεωρία στην πράξη*, (Μτφρ. Κουλεντιανού Μ.), Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg.
19. Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας, (2009). *Διεθνής Στατιστική Ταξινόμηση Νόσων και Συναφών Προβλημάτων Υγείας (ICD-10)*. Δέκατη αναθεώρηση, Έκδοση 2008.
20. Παπασιλέκας Α. (1979). *Διαταραχές του λόγου στην παιδική ηλικία*, Αθήνα.
21. Παπασιλέκας Α. (1985). *Διαταραχές της ομιλίας μειονεκτικών παιδιών*. Αθήνα.
22. Πρώιου Χ. (2005). *Δυσφαγία, Δυσφασία, Δυσαρθρία: Λογοπαθολογία για ενήλικες και παιδιά*, Θεσσαλονίκη, Grapholine.
23. Σερδάρης Π. (1998). *Ψυχολογία των διαταραχών του λόγου*. Θεσσαλονίκη, University Studio Press.
24. Shipley K. & McAfee J. (2013). *Διαγνωστικές προσεγγίσεις στη λογοπαθολογία*, (Μτφρ. Βιρβιδάκη Ε. & Ταφιάδης Δ.), Εκδόσεις Gotsis.
25. Τζουριάδου Μ. (1990). *Διαταραχές ομιλίας – λόγου*. Θεσσαλονίκη. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
26. Yorkston K., Beukelman D., Strand E. & Bell K. (2006). *Θεραπευτική παρέμβαση νευρογενών κινητικών διαταραχών ομιλίας σε παιδιά και ενήλικες*, (Μτφρ. Καμπανάρου Μ.), Αθήνα, Έλλην.
27. Χίτογλου-Αντωνιάδου Μ. (2003). *Ο κοινωνικός εγκέφαλος, διαταραχές της επικοινωνίας και της εξέλιξης του λόγου στο παιδί*, Θεσσαλονίκη. University studio press.

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ:

1. Aihara R., Takashima R., Takiguchi T. & Arika Y. (2013). Individuality – Preserving Voice Conversion for Articulation Disorders Based on Non-Negative Matrix Factorization. *Graduate School of System Informatics*. 8037-8040.
2. Aihara R., Takiguchi T. & Arika Y. (2013). Individuality – Preserving Voice Conversion for Articulation Disorders Using Locality – Constrained NMF. *Graduate School of System Informatics*. 3-8.
3. Almost D. & Rosenbaum P. (1998). Effectiveness of speech intervention for phonological disorders: a randomized controlled trial. *Developmental Medicine & Child Neurology*. Vol. 40, 319-325.
4. American Psychiatric Association (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-4)*. Washington. American Psychiatric Publishing.
5. American Psychiatric Association (2012-2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-5)*. Washington. American Psychiatric Publishing.
6. Anthony J.L., Greenblatt Aghara R., Dunkelberger M.J., Anthony T.I., Williams J.M., & Zhanga Z. (2011). What Factors Place Children With Speech Sound Disorders at Risk for Reading Problems? *American Journal of Speech-Language Pathology*, 20(2), 146-60.
7. Bauman-Waengler J. (2012). *Articulatory and Phonological Impairments: A Clinical Focus*, Fourth Edition. New Jersey. Pearson Education.
8. Berent I. & van Oostendorp M. (2015). Reviews. *Phonology*, Vol 32 (03), 543 – 547.
9. Bernthal J., Bankson N. & Flipsen Jr. P. (2013). *Articulation and Phonological disorders*, Allyn & Bacon Communication Sciences and Disorders.
10. Boyce S. & Schmidlin S. (2007). /r/ From Science to Theory. *Eliciting Sounds: Techniques and Strategies for Clinicians*, 2nd Edition, 128-158.
11. Braislin M. & Cascella P.W. (2005). A preliminary investigation of the efficacy of oral motor exercises for children with mild articulation disorders. *International Journal of Rehabilitation Research*, Vol.28, 263–266.

12. Byun T.M. & Hitchcock E.R. (2011). Benefits Computer-Based Intervention. *Treating /r/ Misarticulation*. ASHA Convention.
13. Chen Y.J. & Huang J.W. (2007). Development of Articulation Training System with Speech Recognition Based Automatic Pronunciation Detection Mechanism. *Department of Electrical Engineering*. Vol 15, 637-639.
14. Costello J. (1984). *Speech disorders in children*. United States of America. College-Hill Press.
15. Cronin S.A., Blanche G.P., Klonsky G.B. & Piazza N. (2014). The Effect of a Modeled /r/ Articulatory Disorder on Listener Perceptions of Speech Skills and Personality Traits. *Contemporary Issues in Communication Science and Disorders*. Vol 41, 169-178.
16. Edwards J., Fourakis M., Beckman M., Fox R. (1999). Characterizing knowledge deficits in phonological disorders. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*. Vol 42, 169-186.
17. Edwards J., Fox R. & Rogers C. (2002). Final Consonant Discrimination in Children: Effects of Phonological Disorder, Vocabulary Size, and Articulatory Accuracy. *Journal of Speech, Language and Hearing Research*. Vol. 45, 231-242.
18. Ehren T.C. (1999). Impact of /r/ Rubric Possible Adverse Effects on a Students Education, ASHA.
19. Eikeseth S. & Nasset R. (2003). Behavioral treatment of children with phonological disorder: the efficacy of vocal imitation and sufficient-response-exemplar training. *Journal of applied behavior analysis*, 36 (3), 325-337.
20. Fabbro Fr. (1999). *Concise encyclopedia of language pathology*, Pergamon.
21. Fey M.E., (1985). Articulation and Phonology: Inextricable Constructs in Speech Pathology. *Human Communication Canada/Communication Humaine Canada*. Vol 9 (1), 7-16.
22. Flipsen P.J. (2002). Longitudinal changes in articulation rate and phonetic phrase length in children with speech delay. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 45 (1), 100-110.
23. Georgoulas G, Georgopoulos V.C. & Stylios C. (2006). Speech Sound Classification and Detection of Articulation Disorders with Support Vector Machines and Wavelets. *EMBS Annual International Conference*. 2199-2202.

24. Georgoulas G, Georgopoulos V.C., Stylios G. T. & Stylios C. (2009). Detection of Articulation Disorders using Empirical Mode Decomposition and Neural Networks. *Proceedings of International Joint Conference on Neural Networks*. 959-964.
25. Gierut J. A. (1998). Treatment efficacy: functional phonological disorders in children. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*. Vol. 41, S85-S100.
26. Gilon G. T. (2000). The Efficacy of phonological awareness intervention for children with spoken language impairment. *Language, Speech, and Hearing Services in School*. Vol 31, 126-141.
27. Graham L. (2011). Treating /r/ Distortions using A combined Approach of Visual Spectrographic Feedback, Articulation Therapy, and Oral Motor. ASHA Convention .
28. Haynes W. & Pindzola R. (2008). *Diagnosis and Evaluation in Speech Pathology*.
29. Hegde M.N. (2008). *Hegde's PocketGuide to Assessment in Speech-Language Pathology*, 3rd edition. United States. Delmar Learning.
30. Hedge M.N. (2008). *Hedge's PocketGuide to Communication disorders*, Thomson. United States. Delmar Learning.
31. Hegde M.N. (2008). *Hegde's PocketGuide to Treatment in Speech-Language Pathology*, 3rd edition. United States. Delmar Learning.
32. Hesketh A., Adams C., Nightingale C., & Hall R. (2000). Phonological awareness therapy and articulatory training approaches for children with phonological disorders: a comparative outcome study. *International Journal of Language & Communication Disorders*. Vol 35 (3), 337-354.
33. Jessen C. (2016). Acoustic Correlates of Speech Naturalness in Post Treatment Adults who Stutter: Role of Speaking Rate. *Honors Theses*. Paper 2724, 1-26.
34. Kamhi A.G. (1992). Clinical forum: Phonological Assessment and Treatment The Need for a Broad-Based Model of Phonological Disorders. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, Vol. 23, 261-268.
35. Kent Y. (1988). *Decision making in speech-language pathology*. Canada. B. C. Decker Inc.
36. Leahy M. (1995). *Disorders of communication the science of intervention*. Second edition. London. Athenaem Press Ltd.

37. Linassi L. Z., Keske- Soares M., Mota H. B. (2005). Working memory abilities and the severity of phonological disorders. *Pro-Fono Revista de Atualizacao Cientifica, Barueri (SP)*. Vol 17 (3), 383-392.
38. Lo M.M., Chou T., Yang M.H., Ho H.Y., Lee E.K., Lin J. H. & Tang S.T. (2015). A Home Rehabilitation Platform for Child Articulation Disorder. *1st Global Conference on Biomedical Engineering & 9th Asian-Pacific Conference on Medical and Biological Engineering*. Vol. 47, 227-230.
39. Lynch J., Rusiewicz H. L., Staltari C. & Williams D. L. (2012). Effectiveness of manual gestures in the treatment of /r/ distortions. ASHA Convention.
40. McAleer – Hamaguchi P. (1995). *Childhood Speech Language and Listening Problems*. Canada, John Wiley and Sons, Inc.
41. McCauley R. & Swisher L., (1984). Psychometric review of language and articulation tests for preschool children. *Journal of Speech and Hearing Disorders*, Vol. 49, 34-42.
42. McIntosh B. & Dodd B., (2008). Evaluation of Core Vocabulary intervention for treatment of inconsistent phonological disorder: Three treatment case studies. *Child Language Teaching and Therapy*, 25 (1), 09–30.
43. McReynolds & Spradlin. (1989). *Generalization strategies in the treatment of communication disorders. Ontario*. B. C. Decker.
44. Nicolosi L., Harryman E. & Kresheck J. (1996). *Terminology of communication disorders*.
45. Preston J. & Edwards M.L., (2010). Phonological Awareness and Types of Sound Errors in Preschoolers with Speech Sound Disorders. *Journal Speech Lang Hear Res*. 53(1). 44–60.
46. Ramou N. & Guerti M. (2014). Automatic Detection of Articulation Disorders from Children' s Speech Preliminary Study. *Applications of Radiotechnology and Electronics in Biology and Medicine*. Vol 59 (11), 1274-1279.
47. Ristuccia C. (2010). Implementing a Phonetically Consistent Approach to /r/ Remediation using the Entire World of R. ASHA Convention.
48. Roth F. & Worthington C. (2005). *Treatment resource manual for Speech – Language Pathology*. 3rd Edition. United States of America. Thomson Delmar Learning.
49. Schlisselberg G. (2014). Effective Use of Phonetic Context to Treat Misarticulation of /r/. ASHA Convention.

50. Schmidlin S. (2009). Biofeedback for /r/ Therapy. ASHA Convention.
51. Secord W. etc. (2007). *Eliciting Sounds, Techniques and Strategies for clinicians*, Canada, Thomson.
52. Skahan S., Watson M. & Lof G., (2007). Speech-Language Pathologists' Assessment Practices for Children With Suspected Speech Sound Disorders: Results of a National Survey. *American Journal of Speech-Language Pathology*, Vol. 16, 246–259.
53. Toki E.I. & Pange J., (2010). E-learning activities for articulation in speech language therapy and learning for preschool children. *Procedia Social and Behavioral Sciences*. 2, 4274–4278.
54. Tomblin B., Morris H. & Spriestersbach D.C. (2000). *Diagnosis in Speech-Language Pathology*, 2nd end. by Singular Publishing Group.
55. Turgut M.D., Genç G.A., Başar F. & Uzamiş Tekçiçek M., (2012). The effect of early loss of anterior primary tooth on speech production in preschool children. *Turk J Med Sci*. 42 (5): 867-875.
56. Van Riper C. & Emerick L. (1984). *Speech correction: an introduction to speech pathology and audiology*. United States of America. Prentice-Hall, Inc.
57. Wacker –Mundy R. & Daul B. (2014). Articulation Test Norms: To Whom are we Comparing our Clients? *Communication Disorders and Sciences Student-Faculty Posters*.
58. Weiss C., Gordon M. & Lillywhite H. (1987). *Clinical management of Articulatory and Phonologic disorders*. United States of America. Williams & Wilkins.
59. Wertzner H.F., Schreiber S., & Amaro L. (2005). Analysis of fundamental frequency, jitter, shimmer and vocal intensity in children with phonological disorders. *Brazilian Journal of Otorhinorhynology*. 71 (5), 582-588.
60. Wertzner H.F., Sotelo M.B. & Amaro L. (2005). Analysis of distortions in children with and without phonological disorders. *CLINICS*, 60(2), 93-102.
61. Wu C. H., Su H. Y. & Shen H. P. (2011). Articulation – Disordered Speech Recognition Using Speaker- Adaptive Acoustic Models and Personalized Articulation Patterns. *National Cheng Kung University*. Vol. 10 (2), Article 7.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

1. Μάλλιου Κριαρά Σ. (2013). *Τα 12 εγκεφαλικά νεύρα και οι λειτουργίες τους*, www.emedi.gr
2. Σούπη Ε. (2012). *Απραξία, Δυσarthρία ή Φωνολογική Διαταραχή;*, www.iator.gr
3. *Orofacial Myofunctional Disorders*, www.iaom.com
4. Wall S., (2014). *Μυολειτουργική θεραπεία: Δομημένη και εξατομικευμένη θεραπεία για την αποκατάσταση της φυσιολογικής στοματικής λειτουργίας*, www.dental-tribune.com
5. <http://www.asha.org>
6. <http://www.politeianet.gr/books/-ellinika-grammata-anomilo-test-anichneusis-diatarachon-omilias-kai-logou-gia-paidia-4-chronon-178468>
7. https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CE%B9%CE%B1%CF%86%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%B4%CE%B9%CE%AC%CE%B3%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%B7

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄

1.1.4. Πίνακας γλωσσικής ανάπτυξης από την βρεφική ηλικία έως και τη νηπιακή. (Γερμανά, 2014; McAleer Hamaguchi, 1995; Νικολόπουλος, 2008)

<u>ΗΛΙΚΙΑ:</u>	<u>0-3 ΜΗΝΩΝ</u>	<u>3-6 ΜΗΝΩΝ</u>	<u>6-11ΜΗΝΩΝ</u>	<u>12-18 ΜΗΝΩΝ</u>
	1. Κλαίει ή ταράζεται με διάφορους ξαφνικούς θορύβους.	1. Ξεκινά να βαβίζει χρησιμοποιώντας τους ήχους /m/ , /p/ , /b/ και να διαφοροποιεί τον τόνο π.χ /μπα-μπαα-μπαααΑ-ΜΠΑΑΑ/	1.Ακούει και μιμείται κάποιους ήχους.	1.Απότομη ανάπτυξη λεξιλογίου και το εύρος του εκφραστικού λεξιλογίου του αποτελείται από 3-20 πραγματικές λέξεις ακόμη και αν δεν προφέρονται σωστά.
	2.Αρχίζει να προφέρει τους πρώτους ήχους που παράγονται στο πίσω μέρος του στοματικού μηχανισμού σαν ψέλλισμα π.χ. “γκου”	2. Αρχίζει να γελάει/χαμογελάει όταν του μιλούν.	2. Εμφανίζει πλέον κανονικό βάβισμα (canonical babbling). Βαβίζει χρησιμοποιώντας μικρές και μεγάλες ομάδες ήχων.	2.Σχηματίζει προτάσεις με δύο λέξεων μαζί (τηλεγραφικός λόγος).
	3.Αντιλαμβάνεται τα φωνήματα και διακρίνει τους γλωσσικούς από τους μη γλωσσικούς ήχους.	3.Χάνει πλέον την ικανότητα διάκρισης φωνημάτων που δεν ανήκουν στη μητρική γλώσσα.	3. Αρχίζει να προφέρει τις πρώτες λέξει (μαμά/μπαμπά) και ο λόγος του είναι ολοφραστικός.	3.Παραλείπει κάποια αρχικά σύμφωνα και σχεδόν όλα τα τελικά και παρουσιάζει σχεδόν ακατάληπτη ομιλία.
	4.Αντιδρά σε γνωστά αντικείμενα όπως το μπιμπερό του και σε γνώριμα πρόσωπα όπως τη μητέρα του.	4. Στρέφει το κεφάλι του εκεί όπου προέρχεται ο ήχος που ακούει.	4. Καταλαβαίνει λέξεις και απλές οδηγίες/εντολές όπως το «όχι”.	4.Χρησιμοποιεί επιτονισμό που προσεγγίζει αυτόν των ενηλίκων.
	5.Καταλαβαίνει τις αλλαγές στον τόνο και στην ένταση της φωνής αυτού που του μιλά.	5.Χρησιμοποιεί πιο δυνατή φωνή όταν κλαίει ή όταν βαβίζει πλέον σε σύγκριση με τους προηγούμενους μήνες.	5.Έχει ένα εκφραστικό λεξιλόγιο 1-3 λέξεων.	5. Συνδυάζει χειρονομίες και λόγο και ακολουθεί απλές εντολές.
	6. Χρησιμοποιεί διαφορετική κραυγή και κλάμα για να εκφράσει τις διαφορετικές ανάγκες του όπως πείνα, πόνος.	6.Αντιδρά στο άκουσμα του ήχου του ονόματος του.	6. Χρησιμοποιεί ήχους για να τραβήξει την προσοχή και όχι μόνο κραυγές.	6.Βαβίζει και χρησιμοποιεί λέξεις χωρίς νόημα ενώ δείχνει αντικείμενα. Χρησιμοποιεί ηχολαλίες και αρχίζει να αλλάζει το βάβισμα σε νεολογισμούς για να επικοινωνήσει.

<u>18-24 ΜΗΝΩΝ</u>	<u>2-3 ΕΤΩΝ</u>	<u>3-4 ΕΤΩΝ</u>	<u>4-5 ΕΤΩΝ</u>	<u>5-7 ΕΤΩΝ</u>
1. Το εκφραστικό του λεξιλόγιο πλέον αποτελείται από 50-100 λέξεις ή και παραπάνω κυρίως ουσιαστικά και το δεκτικό λεξιλόγιο που έχει προσεγγίζει τις 300 ή και παραπάνω λέξεις.	1. Το εκφραστικό του λεξιλόγιο πλέον αποτελείται έως 250 λέξεις ή και παραπάνω κυρίως ουσιαστικά και κατανοεί 500-900 λέξεις ή και περισσότερες.	1. Το εκφραστικό του λεξιλόγιο πλέον αποτελείται από 800 λέξεις ή και παραπάνω κυρίως ουσιαστικά και κατανοεί 1.200 -2.000 λέξεις ή και περισσότερες.	1. Το εκφραστικό του λεξιλόγιο πλέον αποτελείται από 900-2.000 λέξεις ή και παραπάνω κυρίως ουσιαστικά και κατανοεί 2.800 λέξεις ή και περισσότερες.	Το εκφραστικό του λεξιλόγιο αυξάνεται με πραγματικά πολύ γρήγορους ρυθμούς και συνέχεια αι παραπάνω κυρίως ουσιαστικά και κατανοεί 13.000-20.000 λέξεις ή και περισσότερες.
2. Χρησιμοποιεί περισσότερο λέξεις παρά νεολογισμούς για να επικοινωνήσει.	2. Η ομιλία του είναι 50-75% καταληπτή.	2. Χρησιμοποιεί στις προτάσεις του 4-5 λέξεις και επαναλαμβάνει προτάσεις με 5-16 συλλαβές με ακρίβεια.	2. Χρησιμοποιεί στις προτάσεις του 4 έως 8 λέξεις και παράγει σχεδόν 186 λέξεις ανά λεπτό	2. Χρησιμοποιεί απλές και επαυξημένες προτάσεις με έως και 6 λέξεις.
3. Είναι ικανό να απαντά σε απλές ερωτήσεις π.χ “Τι είναι αυτό;” ή “Είναι το παράθυρο ανοιχτό;”	3. Είναι σε θέση να διαμορφώνει την ομιλία του κάθε φορά ανάλογα με ποιον μιλάει.	3. Είναι σε θέση να ρωτά και να απαντά με ακρίβεια σε απλές ερωτήσεις (ποιος/που/πότε/γιατί). Μερικές φορές ρωτά την ίδια ερώτηση πολλές φορές.	3. Ακούει σύντομες και απλές ιστορίες και κάνει ερωτήσεις σχετικά με αυτές, ζητά ορισμούς των λέξεων. Καθώς πλέον γνωρίζει τα αντίθετα π.χ μικρό- μεγάλο.	3. Γνωρίζει αρκετές συνώνυμες λέξεις ,αντώνυμες λέξεις καθώς και την κατηγοριοποίηση των λέξεων. Πολλές φορές κάνει ερωτήσεις με το «πως».
4. Δείχνει μεγάλη προτίμηση στα τραγούδια και στα παραμύθια και πολλές φορές συμμετέχει και το ίδιο.	4. Αναγνωρίζει τα τις έννοιες «ένα- πολλά» καθώς και χρονικές έννοιες όπως «πρωί».	4. Κατανοεί σύνθετες εντολές και μπορεί να τις ακολουθήσει..	4. Μπορεί να κατανοήσει και να ακολουθήσει εντολές με τρία σκέλη.	4. Κατανοεί τις περισσότερες χρονικές έννοιες και ξέρει όλα τα χρώματα και σχήματα.
5. Καθώς μιλάει κάνει αρκετές παύσεις ανάμεσα στις λέξεις που λέει.	5. Οι προτάσεις του πλέον αποτελούνται από 3 ή 4 λέξεις και κάνει 1 έως 2 ερωτήσεις.	5. Μπορεί και συμμετέχει σε συζητήσεις που έχουν μεγάλη διάρκεια καθώς ο δικός του ρυθμός ομιλίας αυξάνεται.	5. Γνωρίζει τους αριθμούς και μετράει με ευκολία μέχρι το 10.	5. Μετράει μέχρι το 100 και γνωρίζει την αλφαβήτα.
6. Αρχίζει να συνδυάζει στο λόγο του ουσιαστικά και ρήματα ενώ πλέον χρησιμοποιεί και αντωνυμίες .	6. Χρησιμοποιεί σωστά τα φωνήεντα και με συνέπεια τα αρχικά σύμφωνα ενώ παραλείπει ή/και αντικαθιστά τα μεσαία και τελικά. Ο λόγος του περιλαμβάνει 27 περίπου φωνήματα.	6. Αρθρώνει σωστά τα περισσότερα σύμφωνα και φωνήεντα της γλώσσας μας εκτός από τα /ρ/, /λ/, /θ/, /σ/. Γενικότερα παράγει το 50% των συμφώνων και των συμπλεγμάτων.	6. Αρθρώνει σωστά σχεδόν όλους τους ήχους της γλώσσας. Συχνά όμως παραλείπει τα μεσαία σύμφωνα.	6. Παράγει σωστά όλους τους φθόγγους και τα συμπλέγματά τους.
7. Ο φωνητικός του έλεγχος παραμένει ασταθής.	7. Τα γραμματικά λάθη είναι αρκετά και το παιδί χρησιμοποιεί ομαλό αόριστο, μορφήματα κτήσης και αντωνυμίες.	7. Τα γραμματικά λάθη είναι λιγότερα και χρησιμοποιεί ανώμαλο τύπο πληθυντικού, μέλλοντα ,συνηρημένες λέξεις και συνδέσμους.	7. Δεν κάνει γραμματικά και συντακτικά λάθη ή κάνει ελάχιστα.	7. Τραγουδά ολόκληρα τραγούδια και αποστηθίζει ποιηματάκια.
8. Παραλείπει κάποια αρχικά σύμφωνα και σχεδόν όλα τα τελικά	8. Αποκτά μια πρώτη επίγνωση των μορφοσυντακτικών κατηγοριών.	8. Η ομιλία του πλησιάζει περισσότερο σε αυτή των ενηλίκων (μορφοσυντακτικά).	8. Η ομιλία του είναι συνήθως καταληπτή στους ξένους και μπορεί να περιγράψει με συνοχή εμπειρίες και δραστηριότητες.	8. Μπορεί να ξεκινήσει και διατηρεί το θέμα μιας συζήτησης και χρησιμοποιεί μορφολογικούς δείκτες κατάλληλα.

1.1.5. Πίνακας με την ηλικία κατάκτησης των συμφώνων της Νέας Ελληνικής από τα ελληνόπουλα

<u>Σύμφωνα</u>	<u>Π.Σ.Λ. (1995)- κριτήριο 75%</u>
p	2;6-3;0
b	2;6-3;0
m	2;6-3;0
n	3;0-3;6
t	2;6-3;0
d	3;0-3;6
k	2;6-3;0
g	2;6-3;0
x	3;0-3;6
f	3;6-4;0
l	3;6-4;0
ts	4;6-5;0
dz	4;6-5;0
s	3;6-4;0
z	3;6-4;0
r	5;6-6;0
v	3;0-3;6
ð	4;0-4;6
θ	4;0-4;6
c	2;6-3;0
ʃ	2;6-3;0
ç	3;0-3;6
j	3;0-3;6
ʎ	4;0-4;6
ɲ	2;6-3;0

Πηγή: Shipley· McAfee, 2013

1.1.6. Πίνακας Ηλικιακής Κατάκτησης
των Συμφωνικών Συμπλεγμάτων με τα φωνήματα /r/ και /s/

<u>ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΑ</u>	<u>50%</u>	<u>75%</u>
/sp/	3:6	5:0
/st/	3:6	5:0
/sk/	3:6	5:0
/sm/	3:6	5:0
/sn/	3:6	5:6
/pr/	4:0	6:0
/br/	3:6	6:0
/tr/	5:0	5:6
/dr/	4:0	6:0
/kr/	4:0	5:6
/gr/	4:6	6:0
/fr/	3:6	6:0
/θr/	5:0	7:0
/spl/	5:0	7:0
/spr/	5:0	8:0
/str/	5:0	8:0
/skr/	5:0	8:0

Πηγή: Shipley· McAfee, 2013

2.1.7. Πίνακας με σταθμισμένα ξενόγλωσσα εργαλεία αξιολόγησης της άρθρωσης.

<u>ΤΕΣΤ</u>	<u>ΣΤΟΧΟΣ/ΣΚΟΠΟΣ</u>
1. Denver Articulation Screening Test (A. F. Drumright)	➤ Να εξετάσει την παραγωγή 30 ήχων σε αρχική και τελική θέση στις λέξεις.
2. Fluharty Speech and Language Screening Test for Preschool Children (N. B. Fluharty)	➤ Να εξετάσει την παράγωγη των ήχων του λόγου χρησιμοποιώντας ως ερέθισμα αντικείμενα.
3. Arizona Articulation Proficiency Scale	➤ Να εξετάσει την επάρκεια της άρθρωσης σε παιδιά 1;0-18;0 χρονών. Χρόνος χορήγησης 2-10 λεπτά.
4. Joliet 3 - Minute Speech and Language Screen (Revised)	➤ Ένα γρήγορο εργαλείο εξέτασης της άρθρωσης για παιδιά από 2;6 έως 4;6 χρόνων.
5. Preschool Language Scale (Zimmerman, Steiner & Pond)	➤ Να εξετάσει την παράγωγη 18 ήχων και ενός συμπλέγματος.
6. Goldman-Fristoe Test of Articulation (GFTA-2)	➤ Να εξετάσει την άρθρωση φωνημάτων στην αρχική, μέση και τελική θέση σε παιδιά 2;0-21;11 χρονών.
7. Templin- Darley Screening Test (M.C. Templin & F.L. Darley)	➤ Να εξετάσει την παράγωγη ήχων χρησιμοποιώντας ασπρόμαυρες εικόνες.
8. McDonald Screening Deep Test (E. T. McDonald)	➤ Να εξετάσει την παράγωγη των 10 πιο συχνά λανθασμένων αρθρωτικά ήχων σε συγκεκριμένα πλαίσια.
9. Fisher – Longemann Test of articulation Competence	➤ Να εξετάσει την παραγωγή ήχων. Αναφέρεται σε παιδιά και σε ενήλικες. Χρόνος χορήγησης 45 λεπτά.
10. Structured Photographic Articulation Test II (SPAT-D II)	➤ Να εξετάσει την παράγωγη φωνημάτων με τη χρήση φωτογραφιών σε παιδιά 3;0- 9;11 χρονών.

Πηγή: Hedge, 2008; Shipley· McAfee, 2013; Daul· Wacker-Mundy, 2014

2.2.7. Λίστα σταθμισμένων ξενόγλωσσων δοκιμασιών για τη φωνολογική διαταραγή.

1. Diagnostic Evaluation of Articulation and Phonology (DEAP) (Dodd, Hua, Crosbie, Holm & Ozanne, 2002)
2. Fluharty Preschool Speech and Language Screening Test (Fluharty – 2) (Fluharty, 2000)
3. Hodson Assessment of Phonological Patterns (HAPP – 3) (Hodson, 2004)
4. Phonological Screening Assessment (Stevens & Isles, 2007)
5. Test of Minimal Articulation Competence (Secord, 1981)
6. Assessment Link Between Phonology and Articulation (ALPHA) (Lowe, 1986) (για παιδιά από την προσχολική ηλικία μέχρι τετάρτη τάξη)
7. Assessment of Phonological Processes – Revised (Hodson, 1986)
8. Bankson – Bernthal Test of Phonology (BBTOP) (Bankson & Bernthal, 1990) (για παιδιά προσχολικής ηλικίας και παιδιά πρώτων τάξεων του δημοτικού)
9. Clinical Assessment of Articulation and Phonology (CAAP) (Second & Donohue, 2002)
10. Comprehensive Test of Phonological Processing (CTOPP) (Wagner, Torgesen & Rashotte, 1999)
11. Kahn – Lewis Phonological Analysis (Kahn & Lewis, 2003)
12. Smit – Hand Articulation and Phonology Evaluation (SHAPE) (Smit & Hand, 1997)
13. The Alpha Test of Phonology [Lowe, R.]
14. Compton – Hutton Phonological Assessment
15. Phonological Process Analysis [Weiner]
16. Procedures for the Phonological Analysis of Children’s Language [Ingram]
17. Slosson Articulation Language Test with Phonology (SALT-P) [Tade & Slosson] (για παιδιά ηλικίας 3 έως 5.11 ετών)
18. Structured Photographic Articulation and Phonological Test (SPAT-D) [Kresheck and Tattersall]
19. Goldman-Fristoe Test of Articulation-2 (GFTA–2) (Goldman & Fristoe, 2000)
20. Edinburgh Articulation Test (1971)

21. Profile of Phonology (1982)
22. Substitution Analysis (1981)
23. Quick Screen of Phonology (N. W. Bankson & J. E. Bernthal)
24. Templin – Darley Screening Test (M. C. Templin & F.L. Darley)
25. Macintosh Interactive System for Phonological Analysis (J. Masterson & F. Pagan)
26. Natural Process Analysis (L. Shriberg & J. Kwiatkowski)
27. Preschool Comprehensive Test of Phonological and Print Processing (PCTOPPP) (Lonigan, Wagner, Torgesen, & Rashotte, 2002)

2.2.7. Υποβοηθούμενα από υπολογιστή εργαλεία αξιολόγησης της φωνολογικής διαταραχής

1. Computerized Articulation and Phonology Evaluation System (CAPES) (Masterson & Bernhardt, 2001)
2. Computerized Profiling (Long, Fey & Channell, 2006)
3. Hodson Computerized Analysis of Phonological Patterns (HCAPP) (Hodson, 2003)

2.2.7. Στοματοπροσωπική Εξέταση (ShIPLEY· McAfee, 2013; Καρδαμπίκη· Κοϊνης, 2014)

ΦΥΛΛΑΔΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Όνομα: _____ Ημ/νία: _____

Ηλικία: _____ Ημ/νία συμβάντος: _____

Ιατρική διάγνωση: _____

Συνοδό ιατρικό ιστορικό: _____

Αξιολόγηση προσώπου

Συμμετρία:

Ανώμαλες κινήσεις:

Αναπνοή: (θωρακική/στοματική/κοιλιακή)

«Κίνηση κεφαλής δεξιά-αριστερά-μπρος-πίσω με άσκηση πίεσης» (εκτίμηση παραπληρωματικού νεύρου): _____

«Σφιγτό κλείσιμο ματιών»: Δύναμη: _____

«Κλείσιμο ματιών και αίσθηση αγγίγματος» (εκτίμηση τρίδυμου νεύρου): _____

«Σούφρωμα φρυδιών»(εκτίμηση προσωπικού νεύρου): Δύναμη: _____

«Φούσκωμα παρειών με άσκηση πίεσης»: Δύναμη: _____

«Πίεση γλώσσας πλευρικά μέσα από τις παρειές»(εκτίμηση υπογλώσσιου νεύρου):
Δύναμη: _____ Εύρος: _____

Άλλα:

Γνάθος-Δόντια: «Άνοιγμα-κλείσιμο στόματος»

Δομή:

Δύναμη:

Εύρος κίνησης:

Υγιεινή:

Δόντια: (παρόντα/ τεχνητή οδοντοστοιχία/ ελλιπή)

Χείλη:

«Σούφρωμα»: Συμμετρία _____ Δύναμη _____

«Χαμόγελο»(εκτίμηση προσωπικού νεύρου): Συμμετρία _____

Εύρος κίνησης _____

«Φούσκωμα μάγουλων και κράτημα αέρα»: Δύναμη _____

Ρινική διαφυγή _____

Γλώσσα:

Δομή: _____ Χρώμα: _____ Χαλινός: _____

«Γλώσσα έξω-μέσα»: Κίνηση (απόκλιση): _____

«Γλώσσα έξω δεξιά»: Κίνηση (απόκλιση): _____

«Γλώσσα αριστερά»: Κίνηση (απόκλιση): _____

«Γλώσσα πάνω-κάτω»: Κίνηση (απόκλιση): _____

«Γλώσσα μέσα δεξιά-αριστερά»: Κίνηση (απόκλιση): _____

«Γλώσσα μέσα πάνω»: Κίνηση (απόκλιση): _____

«Προεκβολή γλώσσας και πίεση-αντίδραση με γλωσσοπίεστρο προς όλες τις κατευθύνσεις»: Δύναμη: _____

Φάρυγγας:

Χρώμα: _____ Αμυγδαλές: (απούσες/ φυσιολογικές/ διογκωμένες)

Σκληρή-Μαλακή υπερώα:

Δομή: _____

«Αντανακλαστικό εξεμέσεως»: _____

«Εκούσιος βήχας»: _____

«Κατάποση σάλιου»: _____

«Παραγωγή /α/» (εκτίμηση γλωσσοφαρυγγικού και πνευμονογαστρικού νεύρου):

Κίνηση: _____ Σταφυλή: _____ Ρινικότητα: _____

Σημειώσεις:

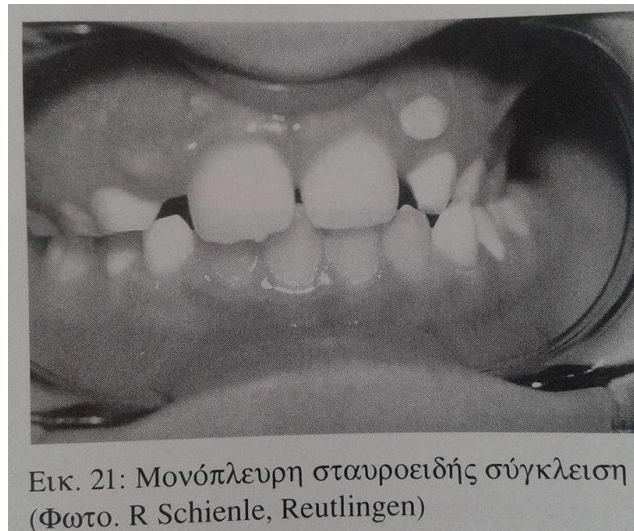
Είδη συγκλίσης δοντιών.

1. Πρόσθια χασμοδοντία.

θεραπεία.

2. Μονόπλευρη σταυροειδής σύγκλειση.

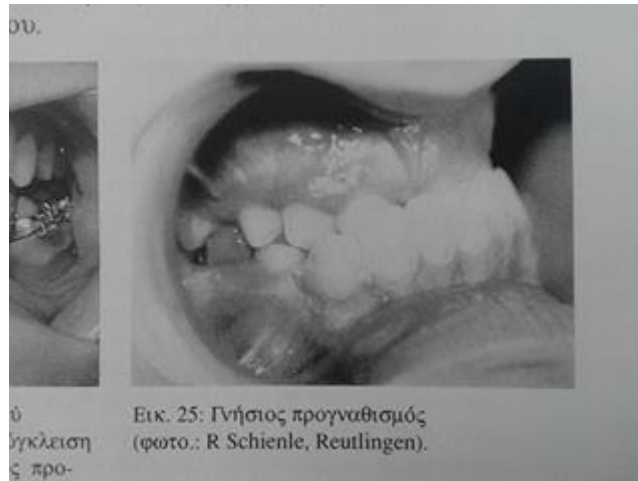

3. Ψευδής προγναθισμός.

Εικ. 24: Ψευδής προγναθισμός : Πολύ

4. Γνήσιος προγναθισμός.

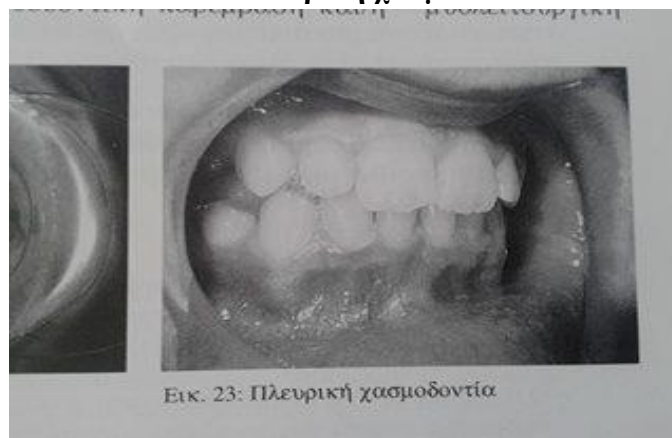

ου.

ύ
γκλειση
ς προ-

Εικ. 25: Γνήσιος προγναθισμός
(φωτο.: R Schienle, Reutlingen).

5. Πλευρική χασμοδοντία.

Εικ. 23: Πλευρική χασμοδοντία

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β'

Αποτελέσματα της άτυπης αξιολόγησης παιδιού με διαταραχή άρθρωσης του φωνήματος /r/.

<u>Φώνημα σε αρχική θέση</u>	<u>Εικόνα Κάρτας</u>	<u>Απάντηση</u>	<u>Παρατηρήσεις</u>
/v/	βάζο	/ˈvazo/	
/ɣ/	γάτα	/ˈɣata/	
/ð /	δώρο	/ˈðoro/	
/z/	ζώνη	/ˈzoni/	
/θ/	θρανίο	/θlaˈnio/	Αντικατάσταση του /r/ με /l/
/k/	κότα	/ˈkota/	
/l/	λουλούδι	/luˈluði/	
/m/	μάτι	/ˈmati/	
/n/	νερό	/neˈlo/	Αντικατάσταση του /r/ με /l/
/ks/	ξύλο	/ˈksilo/	
/p/	πατάτα	/paːtata/	
/r/	ρόδα	/ˈloða/	Αντικατάσταση του /r/ με /l/
/s/	σαλάμι	/saˈlami/	
/t/	τρένο	/ˈtleno/	Αντικατάσταση του /r/ με /l/
/f/	φόρεμα	/ˈfolema/	Αντικατάσταση του /r/ με /l/
/χ/	χάρακας	/ˈxalakas/	Αντικατάσταση του /r/ με /l/
/ps/	ψωμί	/psoˈmi/	
/ts/	τσάντα	/ˈtsada/	
/tz/	τζάμι	/ˈtzami/	
<u>Φώνημα σε μέση θέση</u>			
/v/	κρεβάτι	/kleˈvati/	Αντικατάσταση του /r/ με /l/
/ɣ/	παγωτό	/paɣoˈto/	
/ ð /	ποδήλατο	/poˈðilato/	
/z/	πεζοδρόμιο	/pezoˈðromio/	
/θ/	κιθάρα	/ciˈθala/	Αντικατάσταση του /r/ με /l/
/k/	ρακέτα	/laˈceta/	Αντικατάσταση του /r/ με /l/
/l/	λουλούδι	/luˈluði/	
/m/	καραμέλα	/kalaˈmela/	Αντικατάσταση του /r/ με /l/

/n/	ανανάς	/ana'nas/	
/ks/	μαξιλάρι	/maksilali/	Αντικατάσταση του /r/ με /l/
/p/	χταπόδι	/xtapodi/	
/r/	κεράσι	/ce'lasi/	Αντικατάσταση του /r/ με /l/
/s/	κασετίνα	/kase'tina/	
/t/	ποτήρι	/'potili/	Αντικατάσταση του /r/ με /l/
/f/	κεφάλι	/ce'fali/	
/χ/	καρχαρίας	/kalxa'lias/	Αντικατάσταση του /r/ με /l/
/ps/	κατάψυξη	/ka'tapsiksi/	
/ts/	κατσαρόλα	/katsa'lola/	Αντικατάσταση του /r/ με /l/
/tz/	πυτζάμες	/pi'tzames/	
<u>Φώνημα σε τελική θέση</u>			
/v/	καράβι	/ka'lavi/	Αντικατάσταση του /r/ με /l/
/γ/	αυγό	/a'vgo/	
/δ/	λουλούδι	/lu'luði/	
/z/	καπούζι	/ka'ɪpuzi/	Αντικατάσταση του /r/ με /l/
/θ/	καλάθι	/ka'laθi/	
/k/	χάρακας	/'xalakas/	Αντικατάσταση του /r/ με /l/
/l/	κουτάλι	/ku'tali/	
/m/	πάτωμα	/'patoma/	
/n/	πεπόνι	/pe'poni/	
/ks/	αμάξι	/a'maksi/	
/p/	κουνούπι	/ku'nupi/	
/r/	νερό	/ne'lo/	Αντικατάσταση του /r/ με /l/
/s/	κεράσι	/ke'lasi/	Αντικατάσταση του /r/ με /l/
/t/	κότα	/'kota/	
/f/	ελάφι	/e'lafi/	
/χ/	βάτραχος	/'vatlaxos/	Αντικατάσταση του /r/ με /l/
/ps/	ταψί	/ta'psi/	
/ts/	καρότσι	/ka'lotsi/	Αντικατάσταση του /r/ με /l/
/tz/	νεράντζι	/ne'latzi/	Αντικατάσταση του /r/ με /l/

ΜΥΟΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΠΑΙΔΙΟΥ ΜΕ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΑΡΘΡΩΣΗΣ ΤΟΥ ΦΩΝΗΜΑΤΟΣ /r/	
<u>Άσκηση</u>	<u>Οδηγία</u>
Πίεση γλώσσας με το δάχτυλο μέσα από το μάγουλο.	Το παιδί τοποθετεί τη γλώσσα δεξιά και αριστερά στα τοιχώματα των παρειών και εμείς με το δάχτυλο ασκούμε πίεση από την έξω πλευρά. Η γλώσσα πρέπει να ασκεί αντίσταση.
Κύκλοι έξω από τα δόντια.	Ζητείται από το παιδί να κινεί την άκρη της γλώσσας μπροστά από τα πάνω και κάτω δόντια, από τα δεξιά προς τα αριστερά και από τα αριστερά προς τα δεξιά.
Προεκβολή της γλώσσας προς τη μύτη, το πιγούνι και τα αυτιά.	Ζητείται από το παιδί να κινεί τη γλώσσα προς τη μύτη, μετά προς το πιγούνι και μετά δεξιά και αριστερά προς τα αυτιά. Έπειτα κινεί για λίγο μόνο προς τη μύτη και το πιγούνι εναλλάξ και στη συνέχεια εναλλάξ μόνο δεξιά και αριστερά προς τα αυτιά.
Γλείψιμο χειλιών.	Ζητείται από το παιδί να γλείφει το πάνω χείλος από την μία άκρη προς την άλλη και έπειτα το κάτω χείλος, σχηματίζοντας κύκλους. Το στόμα παραμένει ανοιχτό.
Γλώσσα κόντρα στο γλωσσοπίεστρο.	Ο θεραπευτής κρατάει το γλωσσοπίεστρο κάθετα μπροστά από το στόμα του παιδιού, ώστε να ακουμπάει η γλώσσα, η οποία είναι τεντωμένη έξω από το στόμα. Η γλώσσα πιέζει το γλωσσοπίεστρο.
Γλωσσοπίεστρο πάνω στη γλώσσα.	Ο θεραπευτής τοποθετεί το γλωσσοπίεστρο εγκάρσια πάνω στη γλώσσα. Ζητείται από το παιδί να πιέζει βαθμιαία τη γλώσσα πάνω στο γλωσσοπίεστρο.
Τοποθέτηση του γλωσσοπίεστρου στα πλάγια.	Ζητείται από το παιδί να ανοίξει διάπλατα το στόμα και να βγάλει ίσια προς τα έξω τη γλώσσα. Το γλωσσοπίεστρο τοποθετείται κατά μήκος της μιας πλευράς της γλώσσας. Στη συνέχεια, το γλωσσοπίεστρο και η πλευρά της γλώσσας πιέζουν ταυτόχρονα. Αμέσως μετά, γίνεται το ίδιο με την άλλη πλευρά.
Η γλώσσα πάνω στο γλωσσοπίεστρο.	Ο θεραπευτής τοποθετεί το γλωσσοπίεστρο οριζόντια στο μήκος αντίθετα της κάτω οδοντοστοιχίας. Η γλώσσα τοποθετείται πάνω του και

	παραμένει ήρεμη και τεντωμένη. Μετά, ασκούν και τα δυο αντίσταση το ένα στο άλλο.
Το γλωσσοπίεστρο πιέζει από πάνω τη γλώσσα εντός του στόματος.	Ζητάμε από το παιδί να ανοίξει το στόμα του και να αφήσει τη γλώσσα μέσα στο στόμα. Τοποθετείται το γλωσσοπίεστρο πάνω στη γλώσσα και μετά, ασκείται πίεση και αντίσταση μεταξύ τους.
Αναρρόφηση- έκκροτη αποκόλληση της γλώσσας (Αλογάκι)	Ζητάμε από το παιδί να κάνει σαν το αλογάκι. Δηλαδή να τραβήξει την γλώσσα προς τα πίσω με δύναμη και να την αφήσει να αποσπαστεί. Κάνουμε εμείς την άσκηση και του ζητάμε να μας μιμηθεί.
Καραμέλα	Τοποθετούμε την καραμέλα στη μύτη, το σαγόνι και τα αυτιά και ζητάμε από το παιδί να βγάλει τη γλώσσα προς τη μύτη, το σαγόνι και τα αυτιά αντίστοιχα και να προσπαθήσει να φτάσει την καραμέλα.

Αποτελέσματα της άτυπης αξιολόγησης παιδιού με διαταραχή άρθρωσης του φωνήματος /s/.

<u>Φώνημα σε αρχική θέση</u>	<u>Εικόνα Κάρτας</u>	<u>Απάντηση</u>	<u>Παρατηρήσεις</u>
/v/	βουνό	/vu'no/	
/ɣ/	γάτα	/'ɣata/	
/ð/	δώρο	/'ðoro/	
/z/	ζώνη	/'ðoni/	Διαδοντική πραγμάτωση του /z/.
/θ/	θρανίο	/θra'nio/	
/k/	κότα	/'kota/	
/l/	λουλούδι	/lu'luði/	
/m/	μήλο	/'milo/	
/n/	νερό	/ne'ro/	
/ks/	ξύλο	/'kθilo/	Διαδοντική πραγμάτωση του /ks/.
/p/	πόρτα	/po'rta/	
/r/	ρόδα	/'roða/	
/s/	σαλάμι	/θa'lami/	Διαδοντική πραγμάτωση του /s/.
/t/	τυρί	/ti'ri/	
/f/	φόρεμα	/'forema/	
/x/	χαρτί	/'xarti/	
/ps/	Ψωμί	/p zo'mi/	Ουρανική πραγμάτωση του /ps/.
/ts/	τσάντα	/'t şada/	Υπερωική πραγμάτωση του /ts/.
/tz/	τζάμι	/'t z ami/	Υπερωική πραγμάτωση του /tz/.
<u>Φώνημα σε μέση θέση</u>			
/v/	γραβάτα	/ɣra'vata/	
/ɣ/	παγωτό	/paɣo'to/	
/ð/	ποδήλατο	/po'ðilato/	
/z/	πεζοδρόμιο	/peðo'ðromio/	Διαδοντική πραγμάτωση του /z/.
/θ/	κιθάρα	/ci'θara/	
/k/	ρακέτα	/ra'ceta/	
/l/	λουλούδι	/lu'luði/	
/m/	καραμέλες	/kara'meleθ/	Διαδοντική πραγμάτωση του /s/.
/n/	ανανάς	/ana'naθ/	Διαδοντική πραγμάτωση του /s/.

/ks/	μαξιλάρι	/makθi' lari/	Διαδοντική πραγμάτωση του /s/.
/p/	χταπόδι	/xta' poði/	
/r/	κεράσι	/ce' raθi/	Διαδοντική πραγμάτωση του /s/.
/s/	κασετίνα	/kaθe' tina/	Διαδοντική πραγμάτωση του /s/.
/t/	ποτήρι	/'poθiri/	
/f/	κεφάλι	/ce' falι/	
/x/	καρχαρίας	/karxa' riaθ/	Διαδοντική πραγμάτωση του /s/.
/ps/	κατάψυκτης	/katap ζikti θ/	Ουρανική πραγμάτωση του /ps/. Διαδοντική πραγμάτωση του /s/.
/ts/	κατσαρόλα	/katɕa' rola/	Υπερωική πραγμάτωση του /ts/.
/tz/	πτυζάμες	/'pi' t zaθeθ/	Υπερωική πραγμάτωση του /tz/. Διαδοντική πραγμάτωση του /s/.
Φώνημα σε τελική θέση			
/v/	κλουβί	/klu' vi/	
/ɣ/	αυγό	/a' vɣo/	
/ð/	πόδι	/'poði/	
/z/	μπλούζα	/'mɕlou ða/	Διαδοντική πραγμάτωση του /z/
/θ/	καλάθι	/ka' laθi/	
/k/	γιλέκο	/ɣi' leko/	
/l/	σέλα	/'θela/	
/m/	καλάμι	/ka' lami/	
/n/	τρένο	/'treno/	
/ks/	αμάξι	/a' makθi/	Διαδοντική πραγμάτωση του /ks/.
/p/	κούπα	/'kupa/	
/r/	κερί	/ce' ri/	
/s/	κεράσι	/ce' raθi/	Διαδοντική πραγμάτωση του /s/.
/t/	ζακέτα	/ða' ceta/	Διαδοντική πραγμάτωση του /z/.
/f/	ελάφι	/e' lafi/	
/x/	βράχος	/'vɾaxos/	
/ps/	γύψος	/'ɣiɕɕos/	Ουρανική πραγμάτωση του /ps/.
/ts/	μπράτσο	/'mɕɾat ɕo/	Υπερωική πραγμάτωση του /ts/.
/tz/	νεράτζι/	/ne' rat zi/	Υπερωική πραγμάτωση του /tz/.

**ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗΣ ΑΡΘΡΩΣΗΣ ΤΩΝ
ΦΩΝΗΜΑΤΩΝ /r/ ΚΑΙ /s/.**

Οπτικοακουστική διάκριση των φωνημάτων /r/-/l/.

Ακουστική διάκριση.

1. Διόρθωση των λανθασμένων παραγωγών των φωνημάτων /r/ και /l/.

- Ο λογοθεραπευτής λέει λέξεις, στις οποίες είτε τα συγκεκριμένα φωνήματα παράγονται αλλοιωμένα είτε γίνεται αντικατάσταση με άλλα π.χ. νερό – νεγό. Το παιδί πρέπει να τις βρει και να τις διορθώσει.

2. Χτύπημα των χεριών στο θρανίο στο άκουσμα του ήχου των φωνημάτων /r/ και /l/.

- Ο λογοθεραπευτής λέει συλλαβές και λέξεις με τα φωνήματα-στόχους και το παιδί, κάθε φορά που ακούει το φώνημα /r/, πρέπει να χτυπάει τα χέρια του στο θρανίο. Η εντολή μετά αλλάζει και το παιδί πρέπει να χτυπάει τα χέρια του στο άκουσμα του ήχου /l/.

Οπτική διάκριση

1. Κατονομασία εικόνων με τα φωνήματα /r/ και /l/ και κατηγοριοποίησή τους σε ομάδες, ανάλογα με το φώνημα που περιέχουν.

- Ο λογοθεραπευτής δείχνει κάποιες εικόνες στο παιδί, τις οποίες πρέπει να κατονομάσει και να τις κατατάξει στην ομάδα του φωνήματος /r/ ή /l/.

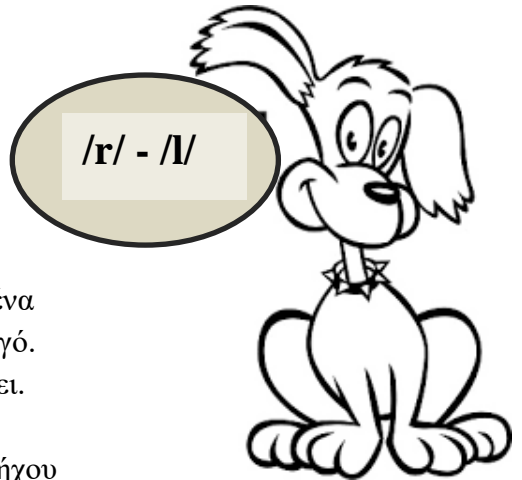
π.χ.

/r/

/l/

αλεπού

Φώνημα /r/

{	ρα	αρα	ραρα	αραρα	}	
	ρε	ερε	ρερε	ερερε		
	ρι	ιρι	ριρι	ιριρι		
	ρο	ορο	ρορο	ορορο		
	ρου	ουρου	ρουρου	ουρουρου		
{	αρα	ερα	ιρα	ορα	ουρα	}
	αρε	ερε	ιρε	ορε	ουρε	
	αρι	ερι	ιρι	ορι	ουρι	
	αρο	ερο	ιρο	ορο	ουρο	
	αρου	ερου	ιρου	ορου	ουρου	
{	ραρα	ρερα	ριρα	ρορα	ρουρα	}
	ραρε	ρερε	ριρε	ρορε	ρουρε	
	ραρι	ρερι	ριρι	ρορι	ρουρι	
	ραρο	ρερο	ριρο	ρορο	ρουρο	
	ραρου	ρερου	ριρου	ρορου	ρουρου	
{	αραρα	ερερα	ιιρα	ορορα	ουρουρα	}
	αραρε	ερερε	ιιρε	ορορε	ουρουρε	
	αραρι	ερερι	ιιρι	ορορι	ουρουρι	
	αρορο	ερερο	ιιρο	ορορο	ουρουρο	
	αρορου	ερερου	ιιρου	ορορου	ουρουρου	

Δισύλλαβες λέξεις με το φώνημα /r/ σε αρχική θέση.

ράβει	ρίζα	ράμφος
ράγα	ρόγα	ράφτης
ράλι	ρόδα	ρολό
ράσο	ρόδι	ρουζ
ράτσα	ροζέ	ρωγή
ραφή	ρόδο	ραβδί
ρέγκα	ρολό	Ρώμη
ράφι	ρόμπα	
ρέμα	ρομπότ	
ρηγά	ρούμι	
ριγέ	ρούχα	

Τρισύλλαβες λέξεις με το φώνημα /r/ σε αρχική θέση.

ράγισε	ρόπαλο
ράδιο	ρουθούνι
ρακέτα	ρουλέτα
ραντεβού	ρουμπίνι
ράψιμο	Ρωμαίος
ρεβίθια	ρολόι
ρεματιά	ρυτίδες
ρίγανη	ρουφάω

Πολυσύλλαβες λέξεις με το φώνημα /r/ σε αρχική θέση.

ραπανάκι
 ραπτομηχανή
 ρινόκερος
 ρυζόγαλο
 ροδάκινο
 ροχαλίζει

Προτάσεις επανάληψης για την αυτοματοποίηση του φωνήματος-στόχου σε αρχική θέση - επίπεδο πρότασης.

1. Η μαμά **ράβει**.
2. Το τρένο κινείται σε **ράγες**.
3. Το **ράλι** τρέχει.
4. Ο παπάς έχει **ράσο**.
5. Τι **ράτσα** είναι ο σκύλος;
6. Το παντελόνι έχει **ραφές**.
7. Το βιβλίο είναι στο **ράφι**.
8. Η **ρέγκα** είναι ψάρι.
9. Το **ρέμα** είναι **ρηχό**.
10. Τα **ρούχα** είναι **ριγέ**.
11. Έριξαν μια **ρουκέτα**.
12. Ο **Ρωμαίος** ζει στη **Ρώμη**.
13. **Ρουφάω** το χυμό μου.
14. Πήρα ένα **ρολόι**.
15. Η **Ραπουνζέλ** έχει μακριά μαλλιά.
16. Το δαχτυλίδι έχει **ρουμπίνι**.
17. Η γιαγιά έχει πολλές **ρυτίδες**.
18. Η **ρουλέτα** είναι στο καζίνο.
19. Το **ράδιο** **ράγισε**.
20. Η **Ρένα** έφαγε **ρεβίθια**.
21. Θα φάω **ρύζι**.
22. Θέλω να πάω στη **Ρώμη**.
23. Χτύπησα και έκανα **ράμματα**.
24. Τα πουλιά έχουν **ράμφος**.
25. Ο **ράφτης** **ράβει** **ρούχα**.
26. Η **Ρένα** και η **Ρούλα** είναι φίλες.
27. Η **Ρένα** **ράβει** **ρούχα**.

28. Το **ρακί** και το **ρούμι** είναι ποτά.
29. Στο **ρέμα** άφησα τα **ροζ ρόδα**.
30. Ο **Ρένος** πήρε τις **ρόγες**.
31. Η **Ρίτα** τρώει **ρύζι**.
32. Ο **Ρούλης** είναι στη **Ρώμη**.
33. Το **ρόδι** είναι στο **ράφι**.
34. Η **Ρένα** πήρε ένα **ροζ ρομπότ**.
35. Ο **Ρένος** είναι **ράφτης**.
36. Φοράω **ροζ ρόμπα**.
37. **Ράβω ροζ ρούχα**.
38. **Ρένα ρώτα τη Ρίτα!**

Γενίκευση του φωνήματος-στόχου με λέξη-στόχο.

1. Η μολίστρα....(**ράβει**).
2. Το τρένο ταξιδεύει πάνω σε....(**ράγες**).
3. Ο παπάς φοράει...(**ράσα**).
4. Πάνω από το γραφείο μου έχω ένα...(**ράφι**).
5. Το αυτοκίνητο έχει τέσσερις ...(**ρόδες**).
6. Το ζώο με το κέρατο στη μύτη λέγεται...(**ρινόκερος**).
7. Το τριαντάφυλλο λέγεται και ...(**ρόδο**).
8. Τα δέντρα για να στηρίζονται έχουν ...(**ρίζες**).
9. Ο Ηρακλής έχει ένα...(**ρόπαλο**).
10. Στη μύτη έχουμε δύο ...(**ρουθούνια**).
11. Με ρύζι και γάλα φτιάχνω...(**ρυζόγαλο**).
12. Παίζω τένις με τις...(**ρακέτες**).
13. Η γιαγιά έχει πολλές...(**ρυτίδες**).
14. Με το καλαμάκι...(**ρουφάω**).
15. Βλέπω την ώρα στο(**ρολόι**).
16. Το χρώμα του γουρουνιού είναι...(**ροζ**).
17. Η μπλούζα και το παντελόνι είναι...(**ρούχα**).
18. Αυτό που έχει ρίγες είναι...(**ριγέ**).
19. Τα πουλιά στο στόμα έχουν ...(**ράμφος**).
20. Ακούω μουσική στο...(**ράδιο**).

Δισύλλαβες λέξεις με το φώνημα /r/ σε μέση θέση.

δώρο	λύρα	ψάρι
ζάρι	κάρο	φτυάρι
κερί	ξερό	φτερό
μωρό	σειρά	φλουρί
λουρί	μέρα	γέρος
νερό	γύρω	γκαράζ
ουρά	σβούρα	τέρας
τυρί	χαρά	φάρος
βάρη	χώρα	ψαράς
βέρα	ψείρα	
καρό		

Τρισύλλαβες λέξεις με το φώνημα /r/ σε μέση θέση.

αράχνη	ξυράφι	θηρίο	πιρούνι
αριθμοί	ουρανός	καβούρι	πλημμύρα
άρωμα	παρέα	κάμερα	σαλιάρα
γεράκι	πειρατής	καμπούρα	σίδερο
βαρέλι	περούκα	κάστορας	σιρόπι
γαρίδα	πληρώνει	καυτερή	σκίουρος
γκαρίζει	τάρανδος	κιθάρα	σφουγγάρι
γουρούνι	πύραυλος	κόκορας	τέσσερα
γορίλας	πυρετός	κουβάρι	φανάρι
καράτε	τσιρότο	κουμπάρας	χάραμα
καράβι	τσουρέκι	κουλούρι	πληρώνει
ήρωας	τιράντα	λιοντάρι	
καρέκλα	φαράσι	μάγειρας	
καρότο	χάρακας	μαχαίρι	
καρότσι	ψάρεμα	μπανιέρα	
κεράσι	χαρίζει	μπιμπερό	
καρύδα	χερούλι	νιπτήρας	
κεραία	χορεύει	νούφαρο	
κέρατο	χωράφι	όνειρο	
κορίνα	αρακάς	παγούρι	
κλαρίνο	ψαρεύει	παντζάρι	
κοράκι	άγκυρα	παντζούρι	
κορίτσι	αγορά	πιθάρι	
κορόνα	αγόρι	ποτήρι	
κορυφή	πιπέρι	τσαγκάρης	
κουρέας	αστέρι	τσεκούρι	
κουρεύει	αγγούρι	τσαγιέρα	
μαρούλι	βούτυρο	τσόκαρο	
κυρία	γέφυρα	φαντάρος	
κύριος	ζαφείρι	φλογέρα	
μερέντα	ζάχαρη	φουγάρο	
μυρίζει	ζευγάρι	λάβαρο	
νεράντζι	ζυμάρι	λυχνάρι	

Πολυσύλλαβες λέξεις με το /r/ σε μέση θέση.

αγκινάρα	καλοκαίρι	λαβύρινθος	παραμύθι
αεροπλάνο	καναρίνι	μανιτάρι	περιμένει
αναπητήρας	καρούμπαλο	μακαρόνια	περιπολικό
ανεμιστήρας	καραμέλα	μαγειρεύει	περιστέρι
ανηφόρα	καταρράκτης	μανταρίνι	πλυντήριο
βατόμouro	κατσαρίδα	μαξιλάρι	ποτιστήρι
ασθενοφόρο	κατσαρόλα	μπετονιέρα	ποδόσφαιρο
αστερίας	καφετιέρα	νανουρίζει	πυραμίδα
γλειφιτζούρι	κεραμίδα	νεράιδα	πυροτεχνήματα
γαρίφαλο	εστιατόριο	νερομπογιές	σαλιγκάρι

γαριδάκια	εφημερίδα	νοικοκυρά	τηλεόραση
γάιδαρος	κερασόπιτα	νυχτερίδα	χειροπέδες
βερίκοκο	κηρομπογιές	ορειβάτης	χορωδία
δηλητήριο	κλαδευτήρι	ουρακοτάγκος	χαρούμενος
ελικόπτερο	κομμωτήριο	ουρανοξύστης	τιμωρία
ζαχαρωτά	κοροϊδεύει	παπαρούνα	χρυσόψαρο
ζυμαρικά	κουκουνάρι	παράθυρο	ψαρόσουπα
ηλιοθεραπεία	κουρασμένος	ξυρίζομαι	ψαροκόκαλο
ημερολόγιο	κυπαρίσσι	παραλία	
καλαμάρι	λεωφορεία	παραμάνα	

Προτάσεις επανάληψης για την αυτοματοποίηση του φωνήματος-στόχου σε μέση θέση - επίπεδο πρότασης.

1. Ο **Χάρης** πήρε το **δώρο**.
2. Η **Μαίρη** έχει το **ζάρι**.
3. Ωραία **μέρα!** Είπε η **Μάρα**.
4. Το **μωρό** ήπιε **νερό**.
5. Στο **χορό** **γυρίζω** **γύρω** **γύρω**.
6. Το **κάρο** είναι **βαρύ**.
7. Κάθε **μέρα** έχω **χαρά**.
8. Το **τέρας** είναι στο **γκαράζ**.
9. Ο **Χάρης** πήρε το **φτυάρι**.
10. Ο **φάρος** ανάβει κάθε **μέρα**.
11. Το **ψάρι** έχει **ουρά**.
12. Ο **γέρος** πήρε το **φλουρί**.
13. **Πάρε** το **τυρί** με το **χέρι**.
14. Ο **Χάρης** και η **Μαίρη** είναι στη **σειρά**.
15. Ο **ψαράς** έπιασε ένα **ψάρι**.
16. Η **Χαρά** φοράει **βέρα**.
17. Τα **ρούχα** είναι **καρό**.
18. Από ποια **χώρα** είσαι;
19. Το **λουρί** κόπηκε.
20. Ο **ψαράς** πήρε τη **βέρα**.

Προτάσεις επανάληψης για την αυτοματοποίηση του φωνήματος-στόχου σε μέση θέση - επίπεδο πρότασης.

1. Δεν είναι κορίτσι, είναι...(**αγόρι**).
1. Στη σαλάτα βάζω ντομάτα και...(**αγγούρι**).
2. Φυσάει δυνατός...(**αέρας**).
3. Δώσε μου το αλάτι και το...(**πιπέρι**).
4. Ποιο ζώο φτιάχνει ιστό;...(**η αράχνη**).
5. Στο γυμναστήριο σηκώνω...(**βάρη**).
6. Το δαχτυλίδι του γάμου λέγεται...(**βέρα**).
7. Το λουλούδι της γαριφαλιάς λέγεται...(**γαρίφαλο**).
8. Ο Άγιος Βασίλης φέρνει στα παιδιά...(**δώρα**).
9. Ο μπαμπάς διαβάζει μια...(**εφημερίδα**).
10. Το επιτραπέζιο παιχνίδι χρειάζεται...(**ζάρι**).
11. Το φρούτο που έχει ζουμί είναι...(**ζουμερό**).
12. Όταν κάθομαι στον ήλιο κάνω...(**ηλιοθεραπεία**).

13. Ο θαρραλέος έχει.... (θάρρος).
14. Το κομπρεσέρ κάνει πολύ(θόρυβο).
15. Το ζώο που έχει μια τσεπούλα στην κοιλιά του ονομάζεται...(καγκουρό).
16. Τα ρούχα δεν είναι βρόμικα είναι....(καθαρά).
17. Αυτή την εποχή κάνουμε μπάνιο στη....(θάλασσα).
18. Η καμήλα έχει μεγάλη..... (καμπούρα).
19. Με αυτό ταξιδεύουμε στη θάλασσα.....(καράβι).

Λέξεις με το φώνημα /r/ σε τελική θέση.

μίζερ	καλοριφέρ
πουλόβερ	φερμουάρ
σούπερ	φούτερ
τζάγκουαρ	χάμπουργκερ
ασανσέρ	τρέιλερ
τρακτέρ	τσένταρ
κομπρεσέρ	βαμπίρ
κομπιούτερ	χάμστερ

Προτάσεις επανάληψης για την αυτοματοποίηση του φωνήματος-στόχου σε τελική θέση - επίπεδο πρότασης.

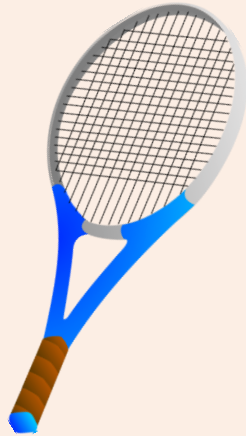
1. Πήγα χθες στο **σούπερ** μάρκετ.
2. Η μαμά έχει ένα **μίζερ**.
3. Σήμερα φοράω ένα **πουλόβερ**.
4. Το **ασανσέρ** σταμάτησε.
5. Το **τζάγκουαρ** είναι άγριο ζώο.
6. Ο παππούς μου έχει ένα **τρακτέρ**.
7. Το **κομπρεσέρ** κάνει δυνατό θόρυβο.
8. Το **κομπιούτερ** χάλασε.
9. Το **καλοριφέρ** μας ζεσταίνει.
10. Το **φερμουάρ** είναι ανοιχτό.
11. Αυτό είναι το αγαπημένο μου **φούτερ**.
12. Μου αρέσει το **χάμπουργκερ**.
13. Αφησα το **πουλόβερ** στο **ασανσέρ**.
14. Το **φούτερ** έχει **φερμουάρ**.
15. Από το **σούπερ** μάρκετ αγόρασα ένα **μίζερ**.
16. Το **κομπιούτερ** είναι δίπλα στο **καλοριφέρ**.
17. Το **τζάγκουαρ** μπήκε στο **ασανσέρ**.
18. Το **καλοριφέρ** και το **μίζερ** είναι συσκευές.
19. Ξέχασα το **χάμπουργκερ** στο **ασανσέρ**.
20. Πήγα στο **σούπερ** μάρκετ με το **φούτερ**.

Γενίκευση του φωνήματος-στόχου με λέξη στόχο.

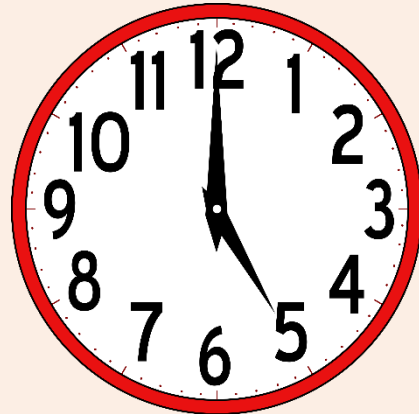
1. Η μαμά έφτιαξε ένα κέικ με το.....(**μίζερ**).
2. Για να ψωνίσω πηγαίνω στο(**σούπερ μάρκετ**).
3. Είναι πολύ άγριο ζώο....(το **τζάγκουαρ**).
4. Ανεβαίνω τους ορόφους όχι με τα πόδια αλλά με το ...(α**σανσέρ**).
5. Ο αγρότης οδηγεί ένα ...(τρα**κτέρ**).
6. Κάνει δυνατό θόρυβο το ...(κο**μπρεσέρ**).
7. Για να ζεσταθώ άναψα το ...(κα**λοριφέρ**).

8. Ο υπολογιστής λέγεται και ... (κομπιούτερ).
9. Το παντελόνι μου έχει (φερμουάρ).
10. Το χειμώνα φοράω ... (πουλόβερ).
11. Αγόρασα ένα ... (φούτερ).
12. Θα φάω ένα (χαμπουργκερ).

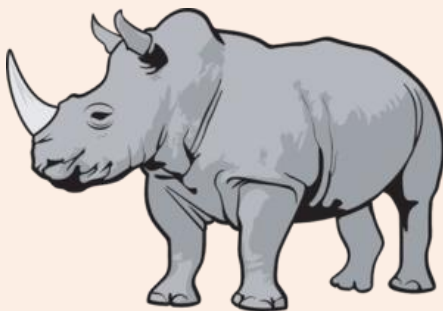
Κάρτες λέξεων με το φώνημα /r/.

ρακέτα

ρολόι

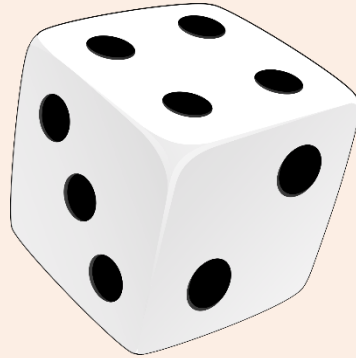
ρινόκερος

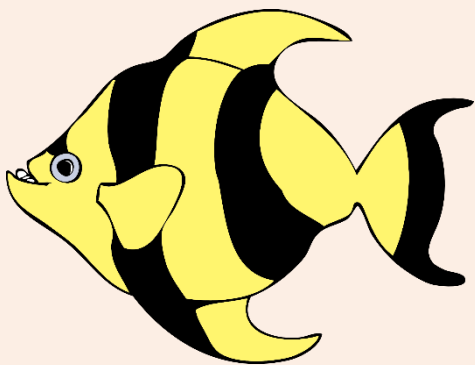
ροδάκινο

φτυάρι

ζάρι

ψάρι

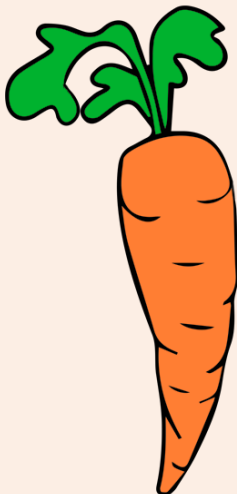
φτερό

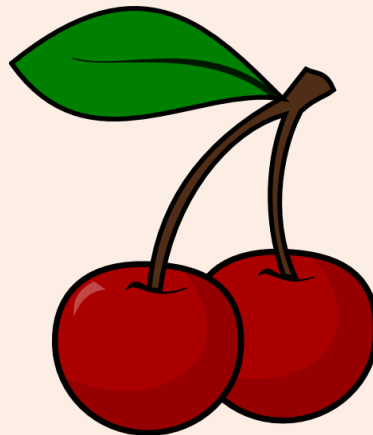
κα**ρ**άβι

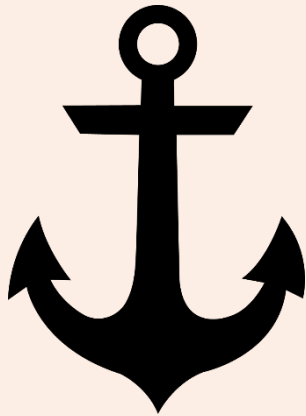
κα**ρ**έκλα

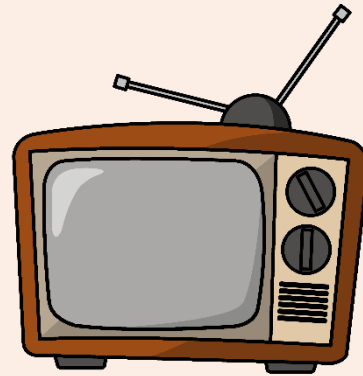
κα**ρ**ότο

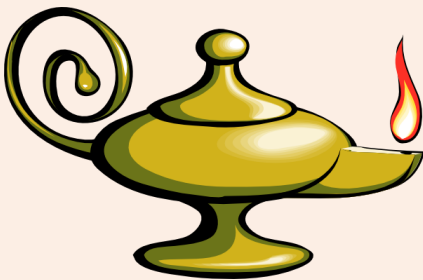
κε**ρ**άσι

άγκυρα

τηλεόραση

λυχνάρι

αεροπλάνο

κα**ρ**αμέλα

μακα**ρ**όνια

πε**ρ**ιπολικό

μανι**τ**άρι

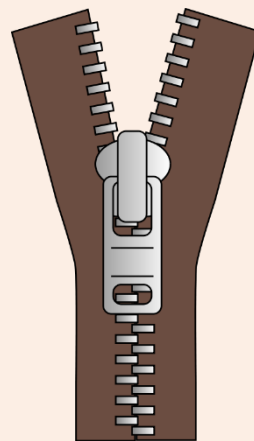
ελικόπτερο

χάμπουργκερ

χάμστερ

φερμουάρ

Συμφωνικά συμπλέγματα του φωνήματος /r/.

* /vr/

{	βρα	αβρα	βραβρα	αβραβρα	
	βρε	εβρε	βρεβρε	εβρεβρε	
	βρι	ιβρι	βριβρι	ιβριβρι	
	βρο	οβρο	βροβρο	οβροβρο	
	βρου	ουβρου	βρουβρου	ουβρουβρου	
{	αβρα	εβρα	ιβρα	οβρα	ουβρα
	αβρε	εβρε	ιβρε	οβρε	ουβρε
	αβρι	εβρι	ιβρι	οβρι	ουβρι
	αβρο	εβρο	ιβρο	οβρο	ουβρο
	αβρου	εβρου	ιβρου	οβρου	ουβρου
{	βραβρα	βρεβρα	βριβρα	βροβρα	βρουβρα
	βραβρε	βρεβρε	βριβρε	βροβρε	βρουβρε
	βραβρι	βρεβρι	βριβρι	βροβρι	βρουβρι
	βραβρο	βρεβρο	βριβρο	βροβρο	βρουβρο
	βραβρου	βρεβρου	βριβρου	βροβρου	βρουβρου
{	αβραβρα	εβρεβρα	ιβριβρα	οβροβρα	ουβρουβρα
	αβραβρε	εβρεβρε	ιβριβρε	οβροβρε	ουβρουβρε
	αβραβρι	εβρεβρι	ιβριβρι	οβροβρι	ουβρουβρι
	αβραβρο	εβρεβρο	ιβριβρο	οβροβρο	ουβρουβρο
	αβραβρου	εβρεβρου	ιβριβρου	οβροβρου	ουβρουβρου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /vr/ σε αρχική και μεσαία θέση.

Αρχική θέση

βράζει
βραστό
βράχια
βρακί
βρέχει
βράδυ
βρέφος
βρήκα
βρύση

Μεσαία θέση

αύριο
αλεύρι
θησαυρός
λαβράκι
μαύρο
νεύρο
Οκτώβριος
Νοέμβριος
Δεκέμβριος

βρίσκω	σαύρα
βροντή	σταυρός
βροχή	ταύρος
βραχνός	Φεβρουάριος
βρίσκω	ζέβρα
βρώμα	ευρώ
βρώμικος	υποβρύχιο
βραβείο	δεινόσαυρος
βραχιόλι	αδιάβροχο

Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /νι/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Ο Βρασίδας βράζει βραστά χόρτα.
2. Βρήκα ένα βραστό αυγό.
3. Βρήκα τη βρύση ανοικτή.
4. Βρέχει και βροντά όλη την ημέρα.
5. Ο ταυρομάχος βρήκε τον ταύρο.
6. Η ζέβρα είναι ασπρόμαυρη.
7. Έχασα το βραχιόλι μου στα βράχια.
8. Όταν βρέχει φοράω αδιάβροχο μπουφάν.
9. Βρήκα τις βρώμικες κάλτσες και το βρακί.
10. Στη σπηλιά βρέθηκε ένας δεινόσαυρος.
11. Έβρεχε όλο το βράδυ.
12. Αύριο θα αγοράσω ένα μαύρο βραχιόλι.
13. Το υποβρύχιο είναι γεμάτο με θησαυρούς.
14. Για βραδινό θα φάω βρόμη.
15. Ο Βρασίδας βρίσκεται στη Βραζιλία.
16. Ο καιρός είναι βροχερός.
17. Η Βρυξέλλες είναι μια πόλη.
18. Το βρέφος είναι βρώμικο.
19. Βρήκα το βραβείο μου.
20. Βρέθηκε ο μαύρος ταύρος.

Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /νι/ με λέξη στόχο.

1. Δεν είναι καθαρό, είναι.....(**βρώμικο**).
2. Ο ουρανός γέμισε σύννεφα, σε λίγο θα.....(**βρέξει**).
3. Για να βάλω νερό πρέπει να ανοίξω τη(**βρύση**).
4. Ο φάρος προειδοποιεί τα πλοία για να μην πέσουν πάνω σε(**βράχια**).
5. Το νερό όταν ζεσταθεί πολύ στην κατσαρόλα αρχίζει και.....(**βράζει**).
6. Ξυπνάω το πρωί, κοιμάμαι το.....(**βράδυ**).
7. Το κόσμημα που φοράω στο χέρι λέγεται.....(**βραχιόλι**).
8. Το ζώο που μοιάζει με άλογο και έχει ρίγες λέγεται.....(**ζέβρα**).
9. Οι πειρατές ψάχνουν για.....(**θησαυρούς**).
10. Στην αρένα κρατάει κόκκινο πανί ο.....(**ταυρομάχος**).
11. Ο ταυρομάχος προκαλεί τον(**ταύρο**).
12. Το ψωμί φτιάχνεται με(**αλεύρι**).
13. Το νόμισμα της Ευρώπης είναι το.....(**ευρώ**).

14. Ταξιδεύει κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας.....(το **υποβρύχιο**).
15. Αυτό το ζώο ζούσε πριν από πολλά χρόνια.....(ο **δεινόσαυρος**).
16. Έτσι λέγεται το πολύ μικρό μωρό.....(**βρέφος**).

Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /ντ/.

βρύση

βράδυ

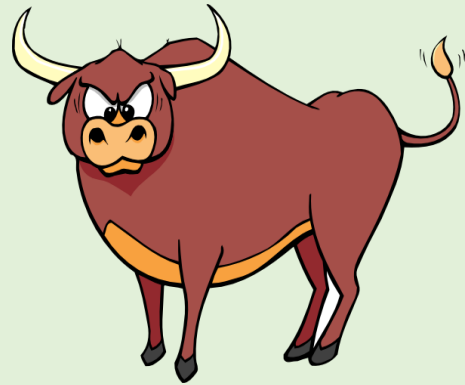
βραβείο

θησαυρός

αλεύρι

ταύρος

βροχή

βράζει

ζέβρα

δεινόσαυρος

* /γρ/

{	γρα γρε γρι γρο γρου	αγρα εγρε ιγρι ογρο ουγρου	γραγρα γρεγρε γριγρι γρογρο γρουγρου		αγραγρα εγρεγρε ιγριγρι ογρογρο ουγρουγρου	}
{	αγρα αγρε αγρι αγρο αγρου	εγρα εγρε εγρι εγρο εγρου	ιγρα ιγρε ιγρι ιγρο ιγρου	ογρα ογρε ογρι ογρο ογρου	ουγρα ουγρε ουγρι ουγρο ουγρου	}
{	γραγρα γραγρε γραγρι γραγρο γραγρου	γρεγρε γρεγρι γρεγρο γρεγρου	γριγρι γριγρε γριγρι γριγρο γριγρου	γρογρο γρογρε γρογρι γρογρο γρογρου	γρουγρο γρουγρε γρουγρι γρουγρο γρουγρου	}

{	αγραγρα	εγρεγρα	ιγριγρα	ογρογρα	ουγρουγρα
	αγραγρε	εγρεγρε	ιγριγρε	ογρογρε	ουγρουγρε
	αγραγρι	εγρεγρι	ιγριγρι	ογρογρι	ουγρουγρι
	αγραγρο	εγρεγρο	ιγριγρο	ογρογρο	ουγρουγρο
	αγραγρου	εγρεγρου	ιγριγρου	ογρογρου	ουγρουγρου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /γρ/ σε αρχική και μεσαία θέση.

Αρχική θέση

γράμμα
γρασίδι
γράφω
γραφείο
γριά
γροθιά
γραμμή
γρίπη
γραβάτα
γρανίτα
γρήγορα
γρίφος
γρύλος
γράσο
γρανάζι
γρατζουνιά
γραμματική
γραμματοκιβώτιο

Μεσαία θέση

άγριο
τίγρης
αγρότης
ζωγραφιά
ζωγράφος
ζωγραφίζω
φωτογράφος
φωτογραφίζω
φωτογραφία
υγρός
αγρός
αγρίμι
υπογραφή
άγρυπνος
αντιγραφή
ξεγράφω

Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /γρ/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Έλα γρήγορα στο γραφείο.
2. Ο Γρηγόρης γράφει ένα γράμμα.
3. Το γρασίδι είναι βρεγμένο.
4. Η τίγρης είναι άγριο ζώο.
5. Ο ζωγράφος ζωγραφίζει.
6. Το γράμμα είναι στο γραμματοκιβώτιο.
7. Ο Γρηγόρης φοράει γραβάτα.
8. Ο φωτογράφος φωτογραφίζει τη Γρηγορία.
9. Το παιδί ζωγραφίζει γραμμές.
10. Στους αγρούς έχει αγριολούλουδα.
11. Το αγρίμι αγριεύει.
12. Η γραμματέας γράφει στη γραφομηχανή.
13. Ο αγρότης ξάπλωσε στο γρασίδι.
14. Η γριούλα είναι αγράμματη.
15. Ο αγρότης είναι στο αγρόκτημα.

16. Ο γραφέας υπογράφει.
17. Κόλλησα το γραμματόσημο στο γράμμα.
18. Κλείσε γρήγορα τις γρίλιες.

Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /γτ/ με λέξη στόχο.

1. Το άλφα είναι ένα.....(γράμμα).
2. Με το μολύβι.....(γράφω).
3. Με το χάρακα κάνω ίσιες(γραμμές).
4. Ο Γιώργος διαβάζει στο.....(γραφείο).
5. Η γιαγιά μου είναι.....(γριούλα).
6. Έπεσα κι έκανα μια(γρατζουνιά).
7. Ο ταχυδρόμος έβαλε το γράμμα στο.....(γραμματοκιβώτιο).
8. Ο ζωγράφος.....(ζωγραφίζει).
9. Ο φωτογράφος.....(φωτογραφίζει).
10. Ο λαγός τρέχει(γρήγορα).
11. Το νερό είναι(υγρό).
12. Το έπιπλο όπου διαβάζω, λέγεται.....(γραφείο).
13. Στο δάσος, τα ζώα που ζούνε είναι.....(άγρια).
14. Στον κήπο φύτευσε.....(γρασίδι).
15. Για να στείλω το γράμμα χρειάζομαι ένα.....(γραμματόσημο).
16. Στο ζωολογικό κήπο είδα μία(τίγρη).
17. Η Μαρία αρρώστησε, έχει.....(γρίπη).
18. Αυτός που οργώνει τη γη λέγεται.....(αγρότης).
19. Φοράει κουστούμι και στο λαιμό μία.....(γραβάτα).
20. Με τις ξυλομπογιές(ζωγραφίζω).

Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /γτ/.

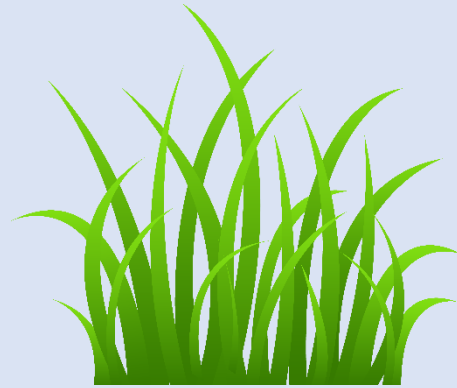
γράμμα

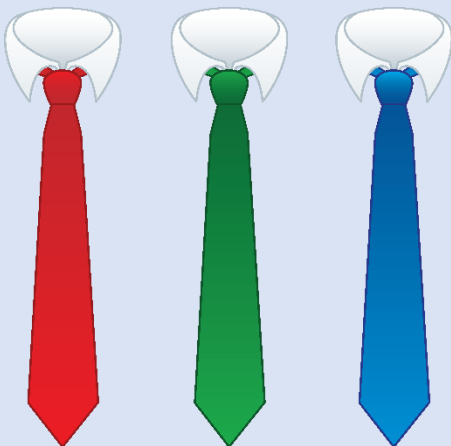
γραφείο

γριά

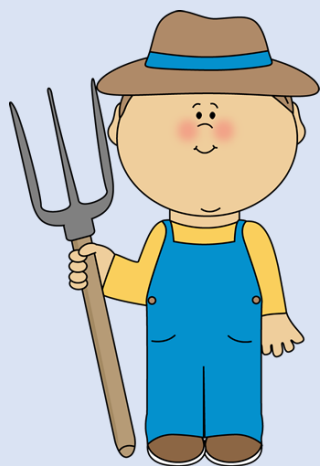
γρασίδι

γραβάτες

τίγρης

αγρότης

ζωγράφος

φωτογράφος

υπογραφή

* /δr/

{	δρα	αδρα	δραδρα	αδραδρα	}
	δρε	εδρε	δρεδρε	εδρεδρε	
	δρι	ιδρι	δριδρι	ιδριδρι	
	δρο	οδρο	δροδρο	οδροδρο	
	δρου	ουδρου	δρουδρου	ουδρουδρου	}
{	αδρα	εδρα	ιδρα	οδρα	ουδρα
	αδρε	εδρε	ιδρε	οδρε	ουδρε
	αδρι	εδρι	ιδρι	οδρι	ουδρι
	αδρο	εδρο	ιδρο	οδρο	ουδρο
	αδρου	εδρου	ιδρου	οδρου	ουδρου
{	δραδρα	δρεδρα	δριδρα	δροδρα	δρουδρα
	δραδρε	δρεδρε	δριδρε	δροδρε	δρουδρε
	δραδρι	δρεδρι	δριδρι	δροδρι	δρουδρι
	δραδρο	δρεδρο	δριδρο	δροδρο	δρουδρο
	δραδρου	δρεδρου	δριδρου	δροδρου	δρουδρου
{	αδραδρα	εδρεδρα	ιδριδρα	οδροδρα	ουδρουδρα
	αδραδρε	εδρεδρε	ιδριδρε	οδροδρε	ουδρουδρε
	αδραδρι	εδρεδρι	ιδριδρι	οδροδρι	ουδρουδρι
	αδραδρο	εδρεδρο	ιδριδρο	οδροδρο	ουδρουδρο
	αδραδρου	εδρεδρου	ιδριδρου	οδροδρου	ουδρουδρου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /δr/ σε αρχική και μεσαία θέση.

Αρχική θέση

δράκος
δράμι
δράση
δραχμή
δρεπάνι
δρόμος
δροσιά
δροσίζω
δράμα
δρομέας
δραπετεύω

Μεσαία θέση

δένδρο πούδρα
Αλέξανδρος πρόεδρος
άνδρας ταχυδρόμος
διάδρομος υδραυλικός
έδρα χαράδρα
ενυδρείο χονδρός
εξέδρα πεζοδρόμιο
Ύδρα απόδραση
εκδρομή μαίανδρος
ιδρώτας κύλινδρος
κάδρο

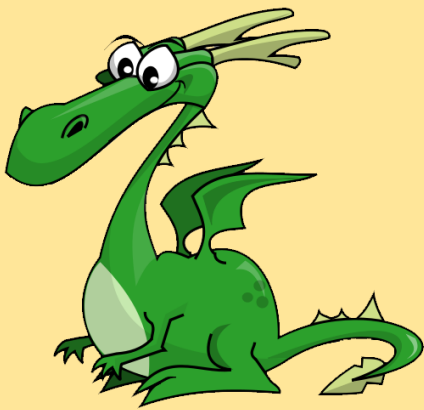
Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /δr/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Ο δραπέτης πήρε το δρεπάνι.
2. Στο διάδρομο έχει δροσιά.
3. Ο υδραυλικός ίδρωσε.
4. Πήγα εκδρομή στη Δράμα.
5. Είδα ένα όμορφο κάδρο.
6. Θα πάω διακοπές στην Ύδρα.
7. Ο δράκος δραπέτευσε.
8. Το παλιό νόμισμα της Ελλάδας ήταν η δραχμή.
9. Το βράδυ έχει δροσιά.
10. Έβαλα στο μωρό πούδρα.
11. Ο δρόμος είναι σκοτεινός.
12. Η δασκάλα κάθεται στην έδρα.
13. Ο δρομέας ίδρωσε.
14. Έγινε απόδραση από τις φυλακές.
15. Περπατάμε πάντα στο πεζοδρόμιο.
16. Ο υδραυλικός έφτιαξε τη βρύση.
17. Το κάδρο έπεσε από τον τοίχο
18. Το νερό είναι δροσερό.
19. Στο τέλος του διαδρόμου είναι η τάξη μου.
20. Ο δράκος είναι τεράστιος!

Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /δr/ με λέξη στόχο.

1. Το χρησιμοποιεί ο αγρότης.....(δρεπάνι).
2. Έξω δεν κάνει ζέστη, έχει.....(δροσιά).
3. Κοντά στην Αθήνα βρίσκεται το νησί της(Ύδρας).
4. Ένα παλιό νόμισμα είναι η.....(δραχμή).
5. Αυτός που τρέχει είναι ο(δρομέας).
6. Αυτός που δραπετεύει λέγεται.....(δραπέτης).
7. Χάλασε η βρύση, θα τη φτιάξει ο.....(υδραυλικός).
8. Όταν έχει πολύ ζέστη.....(ιδρώνω).
9. Ο δάσκαλος κάθεται στην.....(έδρα).
10. Έξω έχει.....(δροσιά).
11. Στο πρόσωπό μου έβαλα.....(πούδρα).
12. Είναι μια πόλη της Ελλάδας.....(η Δράμα).
13. Βγάζει φωτιές από το στόμα.....(δράκος).
14. Κρέμεται στον τοίχο.....(κάδρο).
15. Περπατάμε πάντα στο.....(πεζοδρόμιο).
16. Για να φτάσω στην τάξη μου περνάω από ένα μακρύ(διάδρομο).
17. Έχει πολλές στροφές ο.....(δρόμος).

Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /δρ/.

δράκος

δρομέας

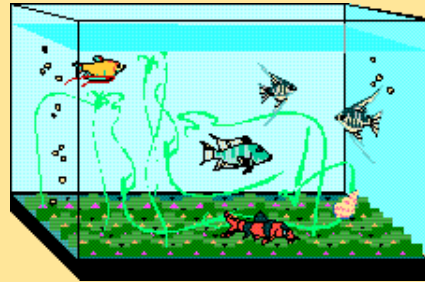
δρεπάνι

πούδρα

δρόμος

ενυδρείο

ιδρώνω

κάδρο

ταχυδρόμος

πεζοδρόμιο

★ /θr/

{	θρα	αθρα	θραθρα	αθραθρα
	θρε	εθρε	θρεθρε	εθρεθρε
	θρι	ιθρι	θριθρι	ιθριθρι
	θρο	οθρο	θροθρο	οθροθρο
	θρου	ουθρου	θρουθρου	ουθρουθρου

{	αθρα	εθρα	ιθρα	οθρα	ουθρα
	αθρε	εθρε	ιθρε	οθρε	ουθρε
	αθρι	εθρι	ιθρι	οθρι	ουθρι
	αθρο	εθρο	ιθρο	οθρο	ουθρο
	αθρου	εθρου	ιθρου	οθρου	ουθρου

{	θραθρα	θρεθρα	θριθρα	θροθρα	θρουθρα
	θραθρε	θρεθρε	θριθρε	θροθρε	θρουθρε
	θραθρι	θρεθρι	θριθρι	θροθρι	θρουθρι
	θραθρο	θρεθρο	θριθρο	θροθρο	θρουθρο
	θραθρου	θρεθρου	θριθρου	θροθρου	θρουθρου

{	αθραθρα	εθρεθρα	ιθριθρα	οθροθρα	ουθρουθρα
	αθραθρε	εθρεθρε	ιθριθρε	οθροθρε	ουθρουθρε
	αθραθρι	εθρεθρι	ιθριθρι	οθροθρι	ουθρουθρι
	αθραθρο	εθρεθρο	ιθριθρο	οθροθρο	ουθρουθρο
	αθραθρου	εθρεθρου	ιθριθρου	οθροθρου	ουθρουθρου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /θρ/ σε αρχική και μεσαία θέση.

Αρχική θέση

θράκα
θρανίο
θρησκεία
θρίαμβος
θρόνος
θρήνος
θρύψαλο
θρύλος
θρέμμα
Θράκη
θράσος

Μεσαία θέση

άνθρωπος
άνθρακας
άρθρωση
βάθρο
έλκηθρο
καθρέπτης
κηρύθρα
ύπαιθρος
πολυθρόνα
τσουλήθρα

Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /θρ/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Ο βασιλιάς κάθεται στο θρόνο του.
2. Ο νικητής ανέβηκε στο βάθρο.
3. Το ποτήρι έγινε θρύψαλα.
4. Ο παππούς κάθεται στην πολυθρόνα.
5. Έκανα τσουλήθρα στην παιδική χαρά.
6. Στο δωμάτιό μου έχω ένα μεγάλο καθρέφτη.
7. Το παιδί θρηνεί για το χαμό της γάτας.
8. Πήγα βόλτα στα χιόνια με το έλκηθρο.
9. Κάθομαι στο πρώτο θρανίο.
10. Η γιαγιά μου γνωρίζει πολλούς θρύλους.
11. Το καλοκαίρι θα πάμε εκδρομή στη Θράκη.
12. Ο Θρασύβουλος έχει πολύ θράσος.
13. Πήρα το μέλι από την κερήθρα.

Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /θρ/ με λέξη στόχο.

1. Ο βασιλιάς κάθεται στο.....(θρόνο).
2. Ο νικητής για να πάρει το μετάλλιο ανέβηκε στο.....(βάθρο).
3. Τα πιάτα έσπασαν κι έγιναν.....(θρύψαλα).
4. Στην τάξη κάθομαι στο πρώτο.....(θρανίο).
5. Η Κομοτηνή ανήκει στη(Θράκη).
6. Η παιδική χαρά έχει κούνιες, τραμπάλα και.....(τσουλήθρα).

7. Ο Άγιος Βασίλης ταξιδεύει πάνω σε ένα.....(έλικηθρο).
8. Στο σαλόνι καθόμαστε στον καναπέ και στις.....(πολυθρόνες).
9. Για να δω τον εαυτό μου κοιτάζω στον.....(καθρέφτη).
10. Ο Ολυμπιακός λέγεται και.....(θρύλος).
11. Πήρα το μέλι από την.....(κερήθρα).
12. Έχασαν το παιδί τους και γι' αυτό.....(θρηνούν).

Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /θr/.

θρανίο

θρόνος

θρύψαλα

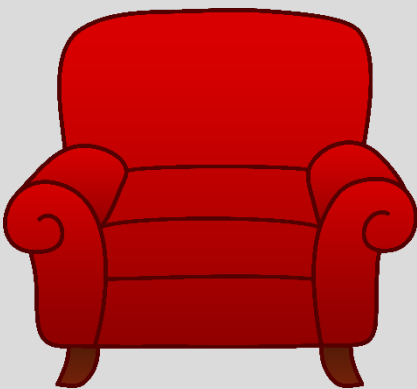
άνθρωπος

κα**θ**ρέπτης

κηρύ**θ**ρα

πολυ**θ**ρόνα

τσουλή**θ**ρα

* /kr/

{	κρα	ακρα	κρακρα	ακρακρα	}
	κρε	εκρε	κρεκρε	εκρεκρε	
	κρι	ικρι	κρικρι	ικρικρι	
	κρο	οκρο	κροκρο	οκροκρο	
	κρου	ουκρου	κρουκρου	ουκρουκρου	}
{	ακρα	εκρα	ικρα	οκρα	ουκρα
	ακρε	εκρε	ικρε	οκρε	ουκρε
	ακρι	εκρι	ικρι	οκρι	ουκρι
	ακρο	εκρο	ικρο	οκρο	ουκρο
	ακρου	εκρου	ικρου	οκρου	ουκρου
{	κρακρα	κρεκρα	κρικρα	κροκρα	κρουκρα
	κρακρε	κρεκρε	κρικρε	κροκρε	κρουκρε
	κρακρι	κρεκρι	κρικρι	κροκρι	κρουκρι
	κρακρο	κρεκρο	κρικρο	κροκρο	κρουκρο
	κρακρου	κρεκρου	κρικρου	κροκρου	κρουκρου
{	ακρακρα	εκρεκρα	ικρικρα	οκροκρα	ουκρουκρα
	ακρακρε	εκρεκρε	ικρικρε	οκροκρε	ουκρουκρε
	ακρακρι	εκρεκρι	ικρικρι	οκροκρι	ουκρουκρι
	ακρακρο	εκρεκρο	ικρικρο	οκροκρο	ουκρουκρο
	ακρακρου	εκρεκρου	ικρικρου	οκροκρου	ουκρουκρου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /kr/ σε αρχική και μεσαία θέση.

Αρχική θέση

κρασί κριθάρι
 κράνος κρίση
 κρεβάτι κροταλίας
 κρέμα κρόταλο
 κρουασάν κρυφτό
 κρύβομαι κρυψώνα
 κρεμμύδι κρατήρας
 κραγιόν κρατώ
 κρύο κρόκος
 κροκόδειλος Κρόνος
 κριάρι κρίμα
 κρεοπώλης κρέπα

Μεσαία θέση

δάκρυα
 ακρίδα
 ακροβάτης
 αποκριά
 μικρό
 φαλακρός
 μικρόφωνο
 πικρό
 ακριβό
 άκρη
 μακριά
 ακρόαση

κρεμάλα	κρεμάστρα	ακρογιάλι
κρύσταλλο	Κρήτη	ακρόπολη
κρίνος	κρέας	αντίκρυ
κροκέτα	κρίκος	μακρύς
κριτής	κρυώνω	μπεκρής
κρανίο	κραυγή	οδοντόκρεμα
κρούστα	κράτος	

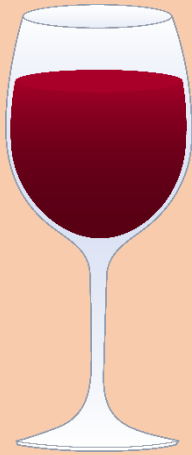
Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /kr/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Έξω κάνει κρύο.
2. Θέλεις να παίξουμε κρυφτό;
3. Βρήκα την κρυψώνα σου.
4. Ο κρατήρας είναι μικρός.
5. Κράτα το μικρόφωνο.
6. Φέρε μου την κρέμα.
7. Ο κρόκος του αυγού είναι κίτρινος.
8. Ο καφές είναι πικρός.
9. Ο Κρόνος είναι πλανήτης.
10. Κρίμα που έσπασε το κράνος.
11. Να βάλω στην κρέπα κρεμμύδι;
12. Στις απόκριες θα ντυθώ κροκόδειλος.
13. Πάνω στο κρεβάτι άφησα τις κρεμάστρες.
14. Ο Κρητικός ζει στην Κρήτη.
15. Πού έκρυψες το κρουασάν;
16. Ο κρεοπώλης πουλάει κρέας.
17. Ο ακροβάτης κάνει ακροβατικά.

Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /kr/ με λέξη στόχο.

1. Κάνει ακροβατικά ο.....(**ακροβάτης**).
2. Αυτός που δεν έχει μαλλιά είναι.....(**φαλακρός**).
3. Από τα σταφύλια φτιάχνεται το.....(**κρασί**).
4. Κοιμάμαι στο.....(**κρεβάτι**).
5. Κρεμάω τα ρούχα στην.....(**κρεμάστρα**).
6. Ο κρεοπώλης πουλάει.....(**κρέας**).
7. Όταν κλαίω, από τα μάτια μου τρέχουν.....(**δάκρυα**).
8. Για να πλύνω τα χέρια μου χρειάζομαι.....(**κρεμοσάπουνο**).
9. Ο Κρητικός ζει στην.....(**Κρήτη**).
10. Η λάβα του ηφαιστείου βγαίνει από τον.....(**κρατήρα**).
11. Στη μηχανή φοράω πάντα.....(**κράνος**).
12. Η μαμά στα χείλη της βάζει.....(**κραγιόν**).
13. Φοράω χοντρό ρούχα γιατί έξω κάνει.....(**κρύο**).
14. Η μαμά κλαίει όταν καθαρίζει.....(**κρεμμύδι**).
15. Η μαμά είναι μεγάλη, το παιδί είναι.....(**μικρό**).
16. Το μωρό τρώει.....(**κρέμα**).
17. Είναι πράσινο έντομο και πηδάει.....(**ακρίδα**).
18. Έχει κοφτερά δόντια και μακριά ουρά ο.....(**κροκόδειλος**).

Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /kr/.

κρασί

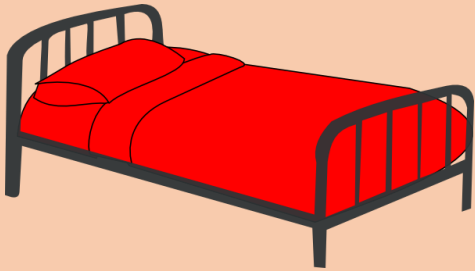
κράνος

μικρόφωνο

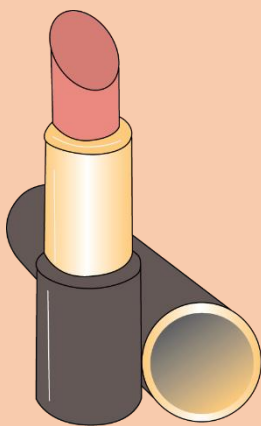
οδοντόκρεμα

κρεβάτι

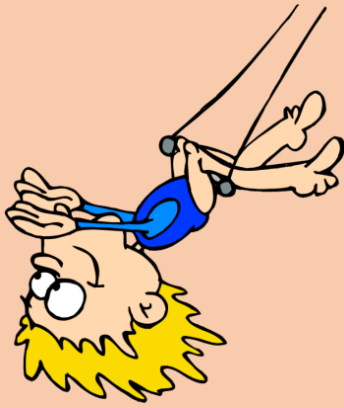
κρουασάν

κραγιόν

κρεμάστρα

ακροβάτης

φαλακρός

* /pr/

{	πρα	απρα	πραπρα	απραπρα	
	πρε	επρε	πρεπρε	επρεπρε	
	πρι	ιπρι	πριπρι	ιπριπρι	
	προ	οπρο	προπρο	οπροπρο	
	πρου	ουπρου	προυπρου	ουπρουπρου	
{	απρα	επρα	ιπρα	οπρα	ουπρα
	απρε	επρε	ιπρε	οπρε	ουπρε
	απρι	επρι	ιπρι	οπρι	ουπρι
	απρο	επρο	ιπρο	οπρο	ουπρο
	απρου	επρου	ιπρου	οπρου	ουπρου
{	πραπρα	πρεπρα	πριπρα	προπρα	προυπρα
	πραπρε	πρεπρε	πριπρε	προπρε	προυπρε
	πραπρι	πρεπρι	πριπρι	προπρι	προυπρι
	πραπρο	πρεπρο	πριπρο	προπρο	προυπρο
	πραπρου	πρεπρου	πριπρου	προπρου	προυπρου

απραπρα	επρεπρα	ιτριπρα	οπροπρα	ουπροπρα
απραπρε	επρεπρε	ιτριπρε	οπροπρε	ουπροπρε
απραπρι	επρεπρι	ιτριπρι	οπροπρι	ουπροπρι
απραπρο	επρεπρο	ιτριπρο	οπροπρο	ουπροπρο
απραπρου	επρεπρου	ιτριπρου	οπροπρου	ουπροπρου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /pr/ σε αρχική και μεσαία θέση.

Αρχική θέση

πράγμα	πρόκα	προίκα
πράξη	προπονητής	προπέλα
πράσινο	προσοχή	πράος
πράσο	πρόσθεση	πρόεδρος
πρατήριο	πρόστιμο	πρύμη
πρέπει	πρόσωπο	
πρέσα	πρόχειρο	
πρήξιμο	προχωρώ	
πρίγκιπας	πρωί	
πρίζα	πρώτος	
πριόνι	Πρωτοχρονιά	
πρόβα	πρωινό	
πρόβατο	προβολέας	
πρόβλημα	προσευχή	
πρόγονος	προλαβαίνω	
πρόγραμμα	πριν	
προδότης	πρόθυμος	

Μεσαία θέση

άσπρο
ασπράδι
είσπραξη
κοπριά
Κύπρος
όσπρια

Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /pr/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Πρέπει να σηκωθώ πρωί.
2. Το πρωί έφαγα πρωινό.
3. Το πρωί προσευχήθηκα.
4. Ο πρίγκιπας και η πριγκίπισσα έφαγαν πρωινό.
5. Ο Προκόπης είναι πρώτος.
6. Το πρόβατο έφαγε τα πράσα.
7. Πριν τις πρόβες, άνοιξα τον προβολέα.
8. Με το πριόνι πριονίζω.
9. Πρέπει να προλάβω το τρένο.
10. Τα πράσα είναι πράσινα.
11. Το πρόσωπό μου είναι πρησμένο από τον ύπνο.
12. Έπρεπε να βγάλουμε τις πρόκες.
13. Πάρε τα πράγματα σου.
14. Πριν φύγω για το σχολείο, πρόλαβα να φάω πρωινό.
15. Πρόσεχε μη χτυπήσεις στο πρόσωπο!
16. Προσοχή στις πρίζες!
17. Κάθομαι στην πρύμη του πλοίου.

18. Πριν την πρεμιέρα, χάλασε ο προβολέας.

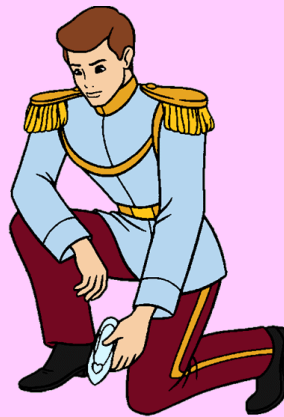
Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /pr/ με λέξη στόχο.

1. Κοιμάμαι το βράδυ και ξυπνάω το.....(**πρωί**).
2. Όταν ξυπνάω τρώω πάντα.....(**πρωινό**).
3. Το χορτάρι έχει χρώμα.....(**πράσινο**).
4. Η Σταχτοπούτα αγάπησε έναν(**πρίγκιπα**).
5. Η κόρη της βασίλισσας είναι η.....(**πριγκίπισσα**).
6. Πριονίζω με το.....(**πριόνι**).
7. Κάνω το σταυρό μου και(**προσεύχομαι**).
8. Οι συσκευές όπως το πλυντήριο και η τοστιέρα χρειάζονται(**πρίζες**).
9. Το πίσω μέρος του πλοίου λέγεται.....(**πρύμνη**).
10. Τα μάτια και η μύτη ανήκουν στο(**πρόσωπο**).
11. Πολλά πρόβατα, ένα.....(**πρόβατο**).
12. Αυτός που βρίσκεται στην αρχή της σειράς είναι.....(**πρώτος**).

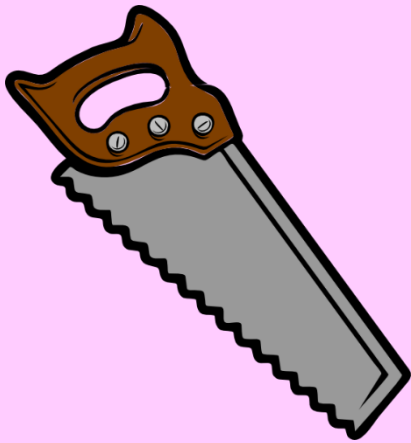
Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /pr/.

πράσινο

πρίγκιπας

πριόνι

πρίζα

πρόσωπο

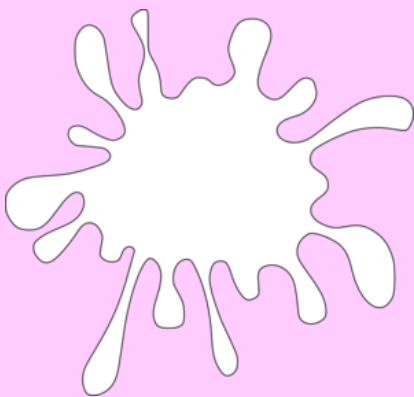
πρωινό

πρόβατο

προσευχή

άσπρο

πρώτος

* /tr/

{	τρα	ατρα	τρατρα	ατρατρα	}
	τρε	ετρε	τρετρε	ετρετρε	
	τρι	ιτρι	τριτρι	ιτριτρι	
	τρο	οτρο	τροτρο	οτροτρο	
	τρου	ουτρου	τρουτρου	ουτρουτρου	}
{	ατρα	ετρα	ιτρα	οτρα	ουτρα
	ατρε	ετρε	ιτρε	οτρε	ουτρε
	ατρι	ετρι	ιτρι	οτρι	ουτρι
	ατρο	ετρο	ιτρο	οτρο	ουτρο
	ατρου	ετρου	ιτρου	οτρου	ουτρου
{	τρατρα	τρετρα	τριτρα	τροτρα	τρουτρα
	τρατρε	τρετρε	τριτρε	τροτρε	τρουτρε
	τρατρι	τρετρι	τριτρι	τροτρι	τρουτρι
	τρατρο	τρετρο	τριτρο	τροτρο	τρουτρο
	τρατρου	τρετρου	τριτρου	τροτρου	τρουτρου
{	ατρατρα	ετρετρα	ιτριτρα	οτροτρα	ουτρουτρα
	ατρατρε	ετρετρε	ιτριτρε	οτροτρε	ουτρουτρε
	ατρατρι	ετρετρι	ιτριτρι	οτροτρι	ουτρουτρι
	ατρατρο	ετρετρο	ιτριτρο	οτροτρο	ουτρουτρο
	ατρατρου	ετρετρου	ιτριτρου	οτροτρου	ουτρουτρου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /tr/ σε αρχική και μεσαία θέση.*Αρχική θέση*

τρέχω	τρόμαξα
τρύπα	τροχονόμος
τρίχες	τροχός
τρία	τράγος
τρένο	τράκαρα
τραπέζι	τρίζει
τρακτέρ	τρίαινα
τριαντάφυλλο	τραγούδι
τρυπάνι	τραβάω
τριφύλλι	τράπεζα
τρίγωνο	τραύμα
τριγυρίζω	τρελός
Τρύφονας	τρέμω

Μεσαία θέση

πέτρα	φύτρωσε
μετρό	λατρεύω
μέτρο	μουτρωμένος
κίτρινο	μούτρα
βάτραχος	διατροφή
γιατρός	αλέτρι
τετράδιο	βιτρίνα
Δημήτρης	λουτρό
τετράγωνο	μέτρημα
κομμώτρια	μέτριος
θέατρο	πατρίδα
ιατρείο	τετράποδο
πατριός	χύτρα

τρώω	Τρίτη	πετρέλαιο	δημητριακά
τραμπάλα	τρόμος		
τρυπώνω	τρόμπα		
τρόπος	τρομπέτα		
τροφή	τρογόνι		

Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /tr/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Ο Δημήτρης ταξιδεύει με το τρένο.
2. Ο βάτραχος τριγυρίζει στη λίμνη.
3. Τα τραπέζι είναι τετράγωνο.
4. Τρύπησα τον τοίχο με το τρυπάνι.
5. Η κομμώτρια μάζεψε τις τρίχες από το πάτωμα.
6. Πήγα στο θέατρο με το τρένο.
7. Ο γιατρός τρέχει για να πάει στο ιατρείο.
8. Ο Τρύφωνας τρώει δημητριακά.
9. Η Δήμητρα κάνει τραμπάλα.
10. Αγόρασα ένα κίτρινο τετράδιο.
11. Φύτρωσε το τριφύλλι στον κήπο.
12. Λατρεύω τα τριαντάφυλλα.
13. Ο βάτραχος τρύπωσε στο ιατρείο.
14. Τρόμαξα όταν με σταμάτησε ο τροχονόμος.
15. Ο τράγος τρώει τριφύλλι.
16. Το τρίγωνο και το τετράγωνο είναι σχήματα.
17. Ο Δημήτρης τράκαρε.
18. Η μηχανή έχει δύο τροχούς.
19. Η Δήμητρα είναι μουτρωμένη.
20. Η τραμπάλα τρίζει.

Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /tr/ με λέξη στόχο.

1. Η οικογένεια τρώει στο(τραπέζι).
2. Ταξιδεύει πάνω σε ράγες....(το τρένο).
3. Το παράθυρο έχει σχήμα...(τετράγωνο).
4. Η σκεπή έχει σχήμα...(τρίγωνο).
5. Ο Ποσειδώνας κρατάει μια(τρίαινα).
6. Στον αγώνα δρόμου, οι αθλητές....(τρέχουν).
7. Μετά το δύο ακολουθεί το....(τρία).
8. Τρυπώ τον τοίχο με το(τρυπάνι).
9. Τρώω υγιεινά, προσέχω τη.....(διατροφή μου).
10. Στις λίμνες ζει ο ... (βάτραχος).
11. Στο κομμωτήριο δουλεύει η(κομμώτρια).
12. Γράφω στο....(τετράδιο).
13. Η τριανταφυλλιά μας δίνει τα(τριαντάφυλλα).
14. Με το τρυπάνι άνοιξα μια.....(τρύπα).
15. Βλέπω μια παράσταση στο(θέατρο).
16. Βάζω το κλειδί στην.....(κλειδαρότρυπα).

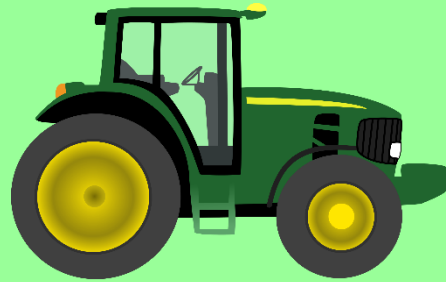
17. Η κομμώτρια μαζεύει τις.....(τρίχες).
18. Ο αγρότης οδηγεί ένα.....(τρακτέρ).
19. Το θέατρο με τις κούκλες λέγεται...(κουκλοθέατρο).
20. Μας κάνει εμβόλιο ο.....(γιατρός).

Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /tr/.

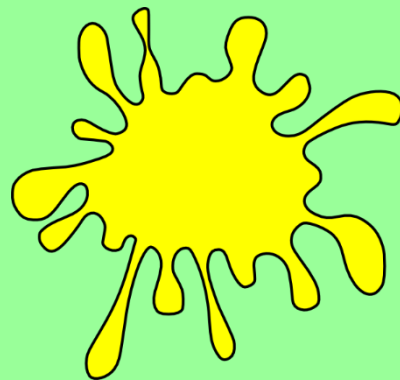
τραπέζι

τρακτέρ

τραμπάλα

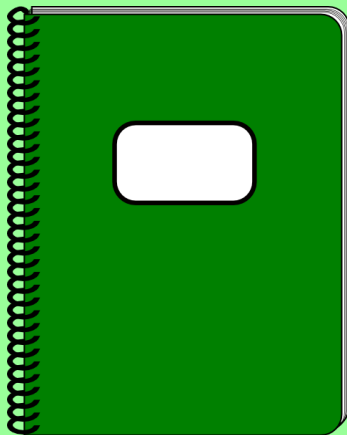
κίτρινο

βάτραχος

γιατρός

τετράδιο

κομμώτρια

* /xɾ/

{	χρα	αχρα	χραχρα	αχραχρα	
	χρε	εχρε	χρεχρε	εχρεχρε	
	χρι	ιχρι	χριχρι	ιχριχρι	
	χρο	οχρο	χροχρο	οχροχρο	
	χρου	ουχρου	χρουχρου	ουχρουχρου	
{	αχρα	εχρα	ιχρα	οχρα	ουχρα
	αχρε	εχρε	ιχρε	οχρε	ουχρε
	αχρι	εχρι	ιχρι	οχρι	ουχρι
	αχρο	εχρο	ιχρο	οχρο	ουχρο
	αχρου	εχρου	ιχρου	οχρου	ουχρου
{	χραχρα	χρεχρα	χριχρα	χροχρα	χρουχρα
	χραχρε	χρεχρε	χριχρε	χροχρε	χρουχρε
	χραχρι	χρεχρι	χριχρι	χροχρι	χρουχρι
	χραχρο	χρεχρο	χριχρο	χροχρο	χρουχρο
	χραχρου	χρεχρου	χριχρου	χροχρου	χρουχρου
{	αχραχρα	εχρεχρα	ιχριχρα	οχροχρα	ουχρουχρα
	αχραχρε	εχρεχρε	ιχριχρε	οχροχρε	ουχρουχρε
	αχραχρι	εχρεχρι	ιχριχρι	οχροχρι	ουχρουχρι
	αχραχρο	εχρεχρο	ιχριχρο	οχροχρο	ουχρουχρο
	αχραχρου	εχρεχρου	ιχριχρου	οχροχρου	ουχρουχρου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /xɾ/ σε αρχική και μεσαία θέση.*Αρχική θέση*

χρήμα	Χριστούγεννα
χρέος	χρυσόψαρο
χρήση	χρυσόσκονη
χρόνος	χρυσόμυγα
χρυσός	χρηματοκιβώτιο
χρώμα	χρονόμετρο
χρησμός	χρειάζομαι
χρωστάω	χρησιμοποιώ

Μεσαία θέση

άχρηστος
Πρωτοχρονιά
ψυχρός
ψύχραιμος
κεχριμπάρι
απόχρωση
πολύχρωμο

Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /χι/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Δεν έχω χρήματα.
2. Το χρυσόψαρο είναι στη γυάλα.
3. Θα σε δω τα Χριστούγεννα.
4. Φοράω ένα χρυσαφένιο κολιέ.
5. Η νεράιδα έχει χρυσόσκονη.
6. Το ρολόι μου είναι χρυσό.
7. Το χρηματοκιβώτιο έχει χρήματα.
8. Η χρυσόμυγα πετάει.
9. Μου αρέσει το μπλε χρώμα.
10. Η μπλούζα μου είναι χρωματιστή.
11. Το χρονόμετρο μετράει το χρόνο.
12. Να μου φέρεις το βιβλίο μέχρι το βράδυ.
13. Ο Χρήστος έχει πολλά χρήματα.
14. Η Χριστίνα αγόρασε χρυσόσκονη.
15. Τα Χριστούγεννα στολίζουμε το χριστουγεννιάτικο δέντρο.
16. Βάλε το μπουφάν σου γιατί έχει ψύχρα.
17. Ο Χρόνης χρειάζεται γιατρό.
18. Μπορώ να χρησιμοποιήσω τη χρυσόσκονη;

Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /χι/ με λέξη στόχο.

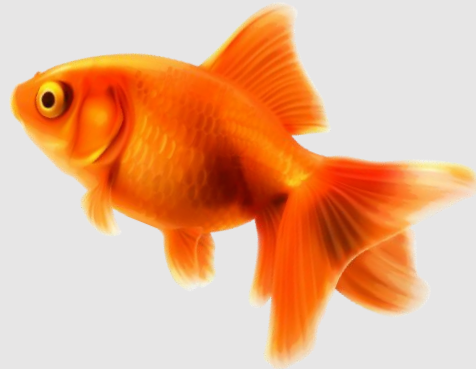
1. Για να αγοράσω παγωτό χρειάζομαι.....(χρήματα).
2. Το χρονόμετρο μετράει το.....(χρόνο).
3. Ο Άγιος Βασίλης έρχεται τα.....(Χριστούγεννα).
4. Τα χρήματα τα έβαλα σε ένα κουτί που λέγεται.....(χρηματοκιβώτιο).
5. Η χρυσή μύγα λέγεται.....(χρυσόμυγα).
6. Το ψάρι στη γυάλα είναι.....(χρυσόψαρο).
7. Το μπλε, το κόκκινο, το κίτρινο είναι.....(χρώματα).
8. Το χρυσό ρολόι είναι φτιαγμένο από.....(χρυσάφι).
9. Τα Χριστούγεννα στολίζουμε το.....(χριστουγεννιάτικο δέντρο).
10. Κρυώνω γιατί έχει.....(ψύχρα).
11. Το ρολόι μου είναι.....(χρυσό).
12. 365 ημέρες έχει ένας.....(χρόνος).

Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /χρ/.

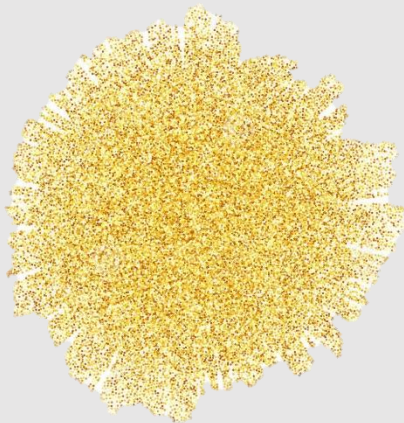

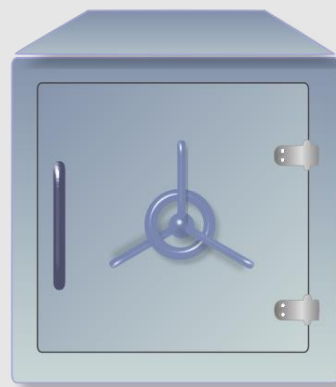
χρήματα

χρυσόψαρο

χρυσόσκονη

χρηματοκιβώτιο

* /fr/

{	φρα	αφρα	φραφρα	αφραφρα	
	φρε	εφρε	φρεφρε	εφρεφρε	
	φρι	ιφρι	φριφρι	ιφριφρι	
	φρο	οφρο	φροφρο	οφροφρο	
	φρου	ουφρου	φρουφρου	ουφρουφρου	
{	αφρα	εφρα	ιφρα	οφρα	ουφρα
	αφρε	εφρε	ιφρε	οφρε	ουφρε
	αφρι	εφρι	ιφρι	οφρι	ουφρι
	αφρο	εφρο	ιφρο	οφρο	ουφρο
	αφρου	εφρου	ιφρου	οφρου	ουφρου
{	φραφρα	φρεφρα	φριφρα	φροφρα	φρουφρα
	φραφρε	φρεφρε	φριφρε	φροφρε	φρουφρε
	φραφρι	φρεφρι	φριφρι	φροφρι	φρουφρι
	φραφρο	φρεφρο	φριφρο	φροφρο	φρουφρο
	φραφρου	φρεφρου	φριφρου	φροφρου	φρουφρου

αφραφρα	εφρεφρα	ιφριφρα	οφροφρα	ουφρουφρα
αφραφρε	εφρεφρε	ιφριφρε	οφροφρε	ουφρουφρε
αφραφρι	εφρεφρι	ιφριφρι	οφροφρι	ουφρουφρι
αφραφρο	εφρεφρο	ιφριφρο	οφροφρο	ουφρουφρο
αφραφρου	εφρεφρου	ιφριφρου	οφροφρου	ουφρουφρου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /fr/ σε αρχική και μεσαία θέση.

Αρχική θέση

φρούτα
φράχτης
φράουλα
φρουρός
φρυγανιά
φρύδι
φροντίδα
φραντζόλα
φρεγάτα
φρένο

Μεσαία θέση

αφρός
Αφρική
Αφροδίτη
άφραγκος
αφρίζω

Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /fr/ σε επίπεδο πρότασης.

1. **Αφροδίτη** φέρε τα **φρούτα**.
2. Ο **αφρός** έπεσε πάνω στο **φράχτη**.
3. Βάλε τις **φράουλες** στη **φρουτιέρα**.
4. Ο **φρουρός** τρώει μια **φρυγανιά**.
5. Έχω δύο **φρύδια**.
6. Η μαμά **φροντίζει** το μωρό της.
7. Αγόρασα μια **φραντζόλα**.
8. Ο **φρουρός** ανέβηκε στη **φρεγάτα**.
9. **Αφροδίτη** πάτα **φρένο**!
10. Ο **Αφρικανός** ζει στην **Αφρική**.
11. Με πονάει το **νεφρό** μου.
12. Με το **φράχτη** θα **φράξω** το χωράφι.

Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /fr/ με λέξη στόχο.

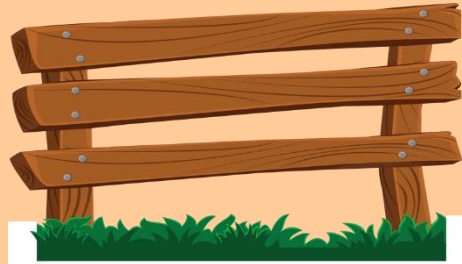
1. Η μπανάνα είναι.....(**φρούτο**).
2. Για να μην φύγουν τα ζώα από την αυλή, έφτιαξα ένα.....(**φράχτη**).
3. Το παγωτό είναι ροζ και έχει γεύση.....(**φράουλας**).
4. Αυτός προσέχει το φρούριο.....(**ο φρουρός**).
5. Βάζω τη μαρμελάδα πάνω στη.....(**φρυγανιά**).
6. Πάνω από το μάτι είναι το.....(**φρύδι**).
7. Το μωρό χρειάζεται.....(**φροντίδα**).
8. Είναι πολεμικό πλοίο, η.....(**φρεγάτα**).
9. Για να σταματήσει το αυτοκίνητο πατάμε.....(**φρένο**).
10. Η θεά της ομορφιάς ήταν η.....(**Αφροδίτη**).
11. Ο Αφρικανός ζει στην.....(**Αφρική**).

12. Για να ξυριστεί ο μπαμπάς βάζει στα γένια του.....(αφρό).

Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /fr/.

φρούτα

φράχτης

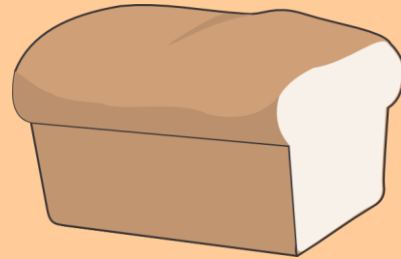
φράουλα

φρύδι

αφρός

φραντζόλα

φρουρός

άφραγκος

* /br/

μπρα	αμπρα	μπραμπρα	αμπραμπρα
μπρε	εμπρε	μπρεμπρε	εμπρεμπρε
μπρι	ιμπρι	μπριμπρι	ιμπριμπρι
μπρο	ομπρο	μπρομπρο	ομπρομπρο
μπρου	ουμπρου	μπρουμπρου	ουμπρουμπρου

αμπρα	εμπρα	ιμπρα	ομπρα	ουμπρα
αμπρε	εμπρε	ιμπρε	ομπρε	ουμπρε
αμπρι	εμπρι	ιμπρι	ομπρι	ουμπρι
αμπρο	εμπρο	ιμπρο	ομπρο	ουμπρο
αμπρου	εμπρου	ιμπρου	ομπρου	ουμπρου

μπραμπρα	μπρεμπρα	μπριμπρα	μπρομπρα	μπρουμπρα
μπραμπρε	μπρεμπρε	μπριμπρε	μπρομπρε	μπρουμπρε
μπραμπρι	μπρεμπρι	μπριμπρι	μπρομπρι	μπρουμπρι
μπραμπρο	μπρεμπρο	μπριμπρο	μπρομπρο	μπρουμπρο
μπραμπρου	μπρεμπρου	μπριμπρου	μπρομπρου	μπρουμπρου

αμπραμπρα	εμπρεμπρα	ιμπριμπρα	ομπρομπρα	ουμπρουμπρα
αμπραμπρε	εμπρεμπρε	ιμπριμπρε	ομπρομπρε	ουμπρουμπρε
αμπραμπρι	εμπρεμπρι	ιμπριμπρι	ομπρομπρι	ουμπρουμπρι
αμπραμπρο	εμπρεμπρο	ιμπριμπρο	ομπρομπρο	ουμπρουμπρο
αμπραμπρου	εμπρεμπρου	ιμπριμπρου	ομπρομπρου	ουμπρουμπρου

Δέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /br/ σε αρχική και μεσαία θέση.

Αρχική θέση

μπράβο
μπράτσο
μπρίκι
μπρόκολο
μπροστά
μπριζόλα
μπρελόκ
μπρατσάκια
μπρασελέ
μπρούμυτα

Μεσαία θέση

γαμπρός
εμπρός
κομπρεσέρ
ομπρέλα
σαμπρέλα
καμπριολέ
λαμπρός
κόμπρα

Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /br/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Ο **Λάμπρος** πήρε το **κομπρεσέρ**.
2. Θα φάω **μπρόκολα** με **μπριζόλα**.
3. Η **Λαμπρινή** κάθεται **μπροστά**.
4. Το αυτοκίνητο είναι **καμπριολέ**.
5. Το μωρό κοιμάται **μπρούμυτα**.
6. Έξω βρέχει, πάρε την **ομπρέλα** σου.
7. Ο αθλητής έχει δυνατά **μπράτσα**.
8. Ξεφούσκωσε η **σαμπρέλα**.
9. Το αγόρι φοράει **μπρατσάκια** στη θάλασσα.
10. **Μπράβο!** Φώναξε ο **Λάμπρος**.
11. Φτιάχνω καφέ στο **μπρίκι**.
12. Έχασα το **μπρελόκ** με τα κλειδιά μου.
13. Η **κόμπρα** είναι φίδι.
14. Ο **γαμπρός** περιμένει τη νύφη.
15. Το παρανυφάκι κάθεται **μπροστά** από τον **γαμπρό**.
16. Η **Λαμπρινή** πήρε πολλά **μπράβο**.
17. Τα παιδιά κάθονται **μπροστά μπροστά**.
18. Είδα ένα **λαμπερό** αστέρι.
19. Φοράω ένα **εμπριμέ** φόρεμα.
20. Η **ομπρέλα** είναι πολύχρωμη.

Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /br/ με λέξη στόχο.

1. Η Μαρίνα πήρε πολλά.....(**μπράβο**).
2. Είμαι πολύ δυνατός, πιάσε το.....(**μπράτσο** μου).
2. Φτιάχνω καφέ στο.....(**μπρίκι**).
3. Βάζω τα κλειδιά μου στο....(**μπρελόκ**).
4. Τα παιδιά που δεν ξέρουν μάνιο φοράνε.....(**μπρατσάκια**).
5. Η νύφη περιμένει το.....(**γαμπρό**).
6. Όταν βρέχει κρατάμε.....(**ομπρέλα**).
7. Ο εργάτης κρατάει το.....(**κομπρεσερ**).
8. Μου αρέσει να κοιμάμαι(**μπρούμυτα**).
9. Είναι φίδι και λέγεται.....(**κόμπρα**).
10. Το αυτοκίνητο που είναι ανοιχτό λέγεται(**καμπριολέ**).
11. Η ρόδα έχει.....(**σαμπρέλα**).

Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /br/.

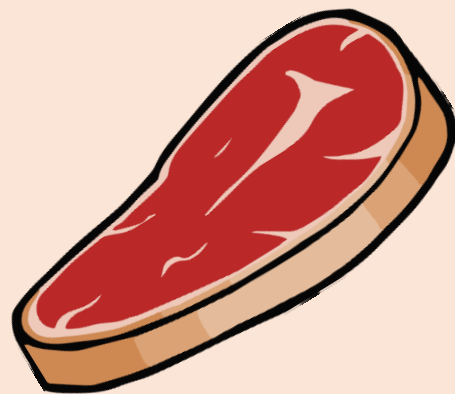
μπράτσο

μπρίκι

μπρόκολο

μπριζόλα

μπρελόκ

μπρατσάκια

ομπρέλα

γαμπρός

* «str»

στρα	αστρα	στραστρα	αστραστρα	
στρε	εστρε	στρεστρε	εστρεστρε	
στρι	ιστρι	στριστρι	ιστριστρι	
στρο	οστρο	στροστρο	οστροστρο	
στρου	ουστρου	στρουστρου	ουστρουστρου	
αστρα	εστρα	ιστρα	οστρα	ουστρα
αστρε	εστρε	ιστρε	οστρε	ουστρε
αστρι	εστρι	ιστρι	οστρι	ουστρι
αστρο	εστρο	ιστρο	οστρο	ουστρο
αστρου	εστρου	ιστρου	οστρου	ουστρου
στραστρα	στρεστρα	στριστρα	στροστρα	στρουστρα
στραστρε	στρεστρε	στριστρε	στροστρε	στρουστρε
στραστρι	στρεστρι	στριστρι	στροστρι	στρουστρι
στραστρο	στρεστρο	στριστρο	στροστρο	στρουστρο
στραστρου	στρεστρου	στριστρου	στροστρου	στρουστρου
αστραστρα	εστρεστρα	ιστριστρα	οστροστρα	ουστρουστρα
αστραστρε	εστρεστρε	ιστριστρε	οστροστρε	ουστρουστρε
αστραστρι	εστρεστρι	ιστριστρι	οστροστρι	ουστρουστρι
αστραστρο	εστρεστρο	ιστριστρο	οστροστρο	ουστρουστρο
αστραστρου	εστρεστρου	ιστριστρου	οστροστρου	ουστρουστρου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /str/ σε αρχική και μεσαία θέση.*Αρχική θέση*

στραγάλι
στραγγίζω
στρατός
στρείδι
στρίβω
στρόγγυλο
στροφή
σρώμα

Μεσαία θέση

αγκίστρι
αστραπή
άστρο
αστροναύτης
γλάστρα
γλιστρώ
επιστροφή
θερμάστρα
κάστρο
καταστροφή
κρεμάστρα
μαέστρος
μανέστρα

ξύστρα
ορχήστρα
όστρακο
πέστροφα
χαλάστρα

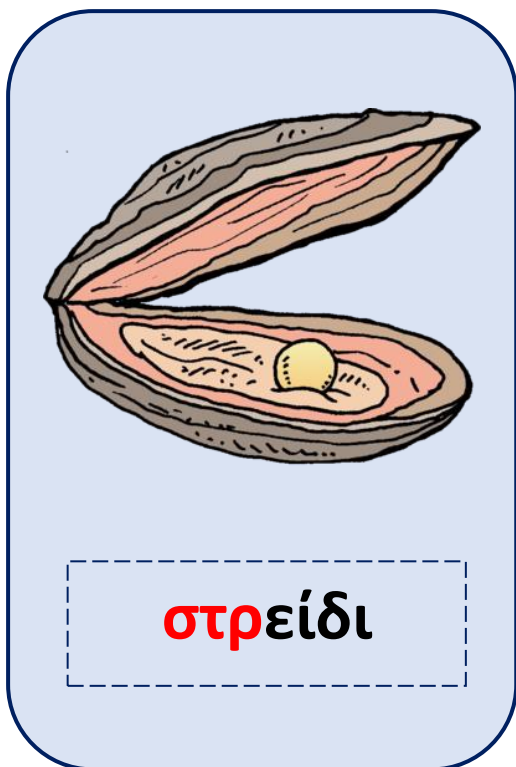
Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /str/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Η γιαγιά μου τρώει πολλά **στραγάλια**.
2. Ο **στρατός** είναι εξοπλισμένος με όπλα.
3. Κάθομαι σε ένα **στρογγυλό** τραπέζι.
4. Έχω ένα φουσκωτό **στρώμα** για τη θάλασσα.
5. Το ψάρι πιάστηκε στο **αγκίστρι**.
6. Η **γλάστρα** έχει όμορφα λουλούδια.
7. Κρέμασα το πουκάμισο στην **κρεμάστρα**.
8. Ξύσε το μολύβι με την **ξύστρα**.
9. Η **πέστροφα** είναι νόστιμο ψάρι.
10. Ο **μαέστρος** καθοδηγούσε την **ορχήστρα**.

Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /str/ με λέξη στόχο.

1. Όλοι οι άντρες πρέπει να πάνε..... (**στρατό**).
2. Το κρεβάτι μου έχει μαλακό..... (**στρώμα**).
3. Τα λουλούδια βρίσκονται μέσα στη..... (**γλάστρα**).
4. Ξύνουμε το μολύβι με την.....(**ξύστρα**).
5. Κρεμάμε τα ρούχα μα στην..... (**κρεμάστρα**).

Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /str/.

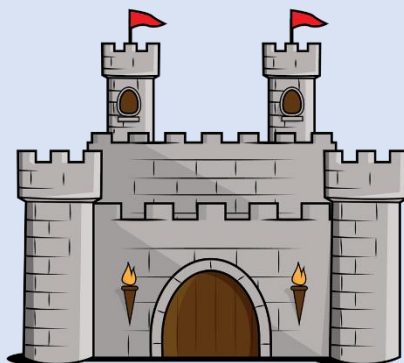
αστραπή

άστρο

γλάστρα

κάστρο

* /ktr/

{	κτρα	ακτρα	κτρακτρα	ακτρακτρα	}
	κτρε	εκτρε	κτρεκτρε	εκτρεκτρε	
	κτρι	ικτρι	κτρικτρι	ικτρικτρι	
	κτρο	οκτρο	κτροκτρο	οκτροκτρο	
	κτρου	ουκτρου	κτρουκτρου	ουκτρουκτρου	}
{	ακτρα	εκτρα	ικτρα	οκτρα	ουκτρα
	ακτρε	εκτρε	ικτρε	οκτρε	ουκτρε
	ακτρι	εκτρι	ικτρι	οκτρι	ουκτρι
	ακτρο	εκτρο	ικτρο	οκτρο	ουκτρο
	ακτρου	εκτρου	ικτρου	οκτρου	ουκτρου
{	κτρακτρα	κτρεκτρα	κτρικτρα	κτροκτρα	κτρουκτρα
	κτρακτρε	κτρεκτρε	κτρικτρε	κτροκτρε	κτρουκτρε
	κτρακτρι	κτρεκτρι	κτρικτρι	κτροκτρι	κτρουκτρι
	κτρακτρο	κτρεκτρο	κτρικτρο	κτροκτρο	κτρουκτρο
	κτρακτρου	κτρεκτρου	κτρικτρου	κτροκτρου	κτρουκτρου
{	ακτρακτρα	εκτρεκτρα	ικτρικτρα	οκτροκτρα	ουκτρουκτρα
	ακτρακτρε	εκτρεκτρε	ικτρικτρε	οκτροκτρε	ουκτρουκτρε
	ακτρακτρι	εκτρεκτρι	ικτρικτρι	οκτροκτρι	ουκτρουκτρι
	ακτρακτρο	εκτρεκτρο	ικτρικτρο	οκτροκτρο	ουκτρουκτρο
	ακτρακτρου	εκτρεκτρου	ικτρικτρου	οκτροκτρου	ουκτρουκτρου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /ktr/ σε αρχική και μεσαία θέση.

Αρχική θέση

-

Μεσαία θέση

εκτροφή

εκτροπή

έκτωμα

έκτρωση

ηλεκτρισμός

ηλεκτρολόγος

πλήκτρο

Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /ktr/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Ο κτηνοτρόφος **εκτρέφει** ζώα.

2. Μια νεαρή κοπέλα έκανε **έκτρωση**.
3. Ο **ηλεκτρολόγος** μας πέρασε λάμπες.
4. Το πιάνο έχει **πλήκτρα**.

Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /ktr/ με λέξη στόχο.

1. Επισκεύασε τη λάμπα ο.....(**ηλεκτρολόγος**).
2. Το πιάνο έχει πολλά.....(**πλήκτρα**).

Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /ktr/.

* /xθr/

{	χθρα	αχθρα	χθραχθρα	αχθραχθρα
	χθρε	εχθρε	χθρεχθρε	εχθρεχθρε
	χθρι	ιχθρι	χθριχθρι	ιχθριχθρι
	χθρο	οχθρο	χθροχθρο	οχθροχθρο
	χθρου	ουχθρου	χθρουχθρου	ουχθρουχθρου

{	αχθρα	εχθρα	ιχθρα	οχθρα	ουχθρα
	αχθρε	εχθρε	ιχθρε	οχθρε	ουχθρε
	αχθρι	εχθρι	ιχθρι	οχθρι	ουχθρι
	αχθρο	εχθρο	ιχθρο	οχθρο	ουχθρο
	αχθρου	εχθρου	ιχθρου	οχθρου	ουχθρου

{	χθραχθρα	χθρεχθρα	χθριχθρα	χθροχθρα	χθρουχθρα
	χθραχθρε	χθρεχθρε	χθριχθρε	χθροχθρε	χθρουχθρε
	χθραχθρι	χθρεχθρι	χθριχθρι	χθροχθρι	χθρουχθρι
	χθραχθρο	χθρεχθρο	χθριχθρο	χθροχθρο	χθρουχθρο
	χθραχθρου	χθρεχθρου	χθριχθρου	χθροχθρου	χθρουχθρου

{	αχθραχθρα	εχθρεχθρα	ιχθριχθρα	οχθροχθρα	ουχθρουχθρα
	αχθραχθρε	εχθρεχθρε	ιχθριχθρε	οχθροχθρε	ουχθρουχθρε
	αχθραχθρι	εχθρεχθρι	ιχθριχθρι	οχθροχθρι	ουχθρουχθρι
	αχθραχθρο	εχθρεχθρο	ιχθριχθρο	οχθροχθρο	ουχθρουχθρο
	αχθραχθρου	εχθρεχθρου	ιχθριχθρου	οχθροχθρου	ουχθρουχθρου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /xθr/ σε αρχική και μεσαία θέση.

Αρχική θέση

Μεσαία θέση

-

εχθρός

Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /xθr/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Οι **εχθροί** είναι επικίνδυνοι.

Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /xθr/ με λέξη στόχο.

1. Κατέστρεψαν την πόλη οι.... (**εχθροί**).

* /xtr/

χτρα	αχτρα	χτραχτρα	αχτραχτρα
χτρε	εχτρε	χτρεχτρε	εχτρεχτρε
χτρι	ιχτρι	χτριχτρι	ιχτριχτρι
χτρο	οχτρο	χτροχτρο	οχτροχτρο
χτρου	ουχτρου	χτρουχτρου	ουχτρουχτρου

αχτρα	εχτρα	ιχτρα	οχτρα	ουχτρα
αχτρε	εχτρε	ιχτρε	οχτρε	ουχτρε
αχτρι	εχτρι	ιχτρι	οχτρι	ουχτρι
αχτρο	εχτρο	ιχτρο	οχτρο	ουχτρο
αχτρου	εχτρου	ιχτρου	οχτρου	ουχτρου

χτραχτρα	χτρεχτρα	χτριχτρα	χτροχτρα	χτρουχτρα
χτραχτρε	χτρεχτρε	χτριχτρε	χτροχτρε	χτρουχτρε
χτραχτρι	χτρεχτρι	χτριχτρι	χτροχτρι	χτρουχτρι
χτραχτρο	χτρεχτρο	χτριχτρο	χτροχτρο	χτρουχτρο
χτραχτρου	χτρεχτρου	χτριχτρου	χτροχτρου	χτρουχτρου

αχτραχτρα	εχτρεχτρα	ιχτριχτρα	οχτροχτρα	ουχτρουχτρα
αχτραχτρε	εχτρεχτρε	ιχτριχτρε	οχτροχτρε	ουχτρουχτρε
αχτραχτρι	εχτρεχτρι	ιχτριχτρι	οχτροχτρι	ουχτρουχτρι
αχτραχτρο	εχτρεχτρο	ιχτριχτρο	οχτροχτρο	ουχτρουχτρο
αχτραχτρου	εχτρεχτρου	ιχτριχτρου	οχτροχτρου	ουχτρουχτρου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /xtr/ σε αρχική και μεσαία θέση.

Αρχική θέση

-

Μεσαία θέση

ρουφήχτρα
τσούχτρα
σφυρίχτρα
σκιάχτρο

Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /xtr/ σε επίπεδο πρότασης.

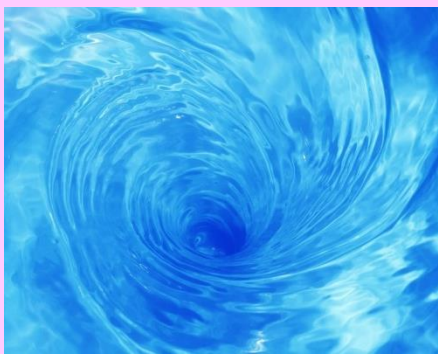
1. Οι **ρουφήχτρες** είναι μαύρες τρύπες στη θάλασσα.
2. Με τσίμπησε μία **τσούχτρα** όταν κολυμπούσα.
3. Χρησιμοποίησε τη **σφυρίχτρα** για να σε ακούσει.
4. Το **σκιάχτρο** τρομάζει τα πουλιά.

Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /xtr/ με λέξη στόχο.

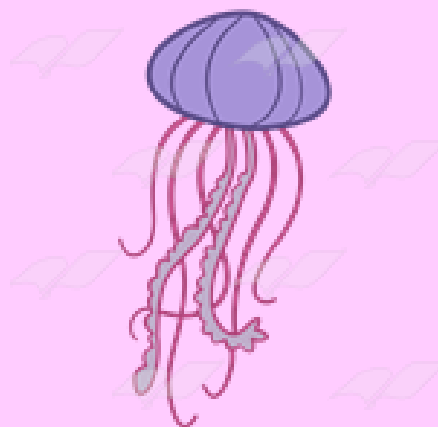
1. Οι μαύρες τρύπες στη θάλασσα λέγονται..... (**ρουφήχτρες**).

2. Καθώς κολυμπούσα με τσίμπησε μία..... (τσούχτρα).
3. Σφύριξε δυνατά με την..... (σφυρίχτρα).
4. Στο αμπέλι μας έχουμε ένα τρομακτικό..... (σκιάχτρο).

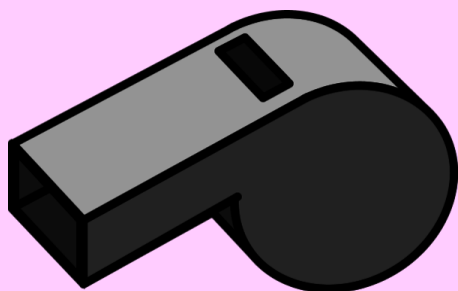
Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /xtr/.

ρουφή**χτρα**

τσού**χτρα**

σφυρί**χτρα**

σκιά**χτρο**

* /dr/

ντρα	αντρα	ντραντρα	αντραντρα	
ντρε	εντρε	ντρεντρε	εντρεντρε	
ντρι	ιντρι	ντριντρι	ιντριντρι	
ντρο	οντρο	ντροντρο	οντροντρο	
ντρου	ουντρου	ντρουντρου	ουντρουντρου	
αντρα	εντρα	ιντρα	οντρα	ουντρα
αντρε	εντρε	ιντρε	οντρε	ουντρε
αντρι	εντρι	ιντρι	οντρι	ουντρι
αντρο	εντρο	ιντρο	οντρο	ουντρο
αντρου	εντρου	ιντρου	οντρου	ουντρου
ντραντρα	ντρεντρα	ντριντρα	ντροντρα	ντρουντρα
ντραντρε	ντρεντρε	ντριντρε	ντροντρε	ντρουντρε
ντραντρι	ντρεντρι	ντριντρι	ντροντρι	ντρουντρι
ντραντρο	ντρεντρο	ντριντρο	ντροντρο	ντρουντρο
ντραντρου	ντρεντρου	ντριντρου	ντροντρου	ντρουντρου
αντραντρα	εντρεντρα	ιντριντρα	οντροντρα	ουντρουντρα
αντραντρε	εντρεντρε	ιντριντρε	οντροντρε	ουντρουντρε
αντραντρι	εντρεντρι	ιντριντρι	οντροντρι	ουντρουντρι
αντραντρο	εντρεντρο	ιντριντρο	οντροντρο	ουντρουντρο
αντραντρου	εντρεντρου	ιντριντρου	οντροντρου	ουντρουντρου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /dr/ σε αρχική και μεσαία θέση.

Αρχική θέση

ντροπή

ντραμς

ντροπαλός

Μεσαία θέση

άντρας

δέντρο

κέντρο

κόντρα

σιντριβάνι

χοντρός

χάντρες

κεντρικός

Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /dr/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Γνωρίζεις αυτόν τον **άντρα**;

2. Στην αυλή έχω φυτέψει ένα **δέντρο**.

3. Ξέρω να παίζω **ντραμς**.

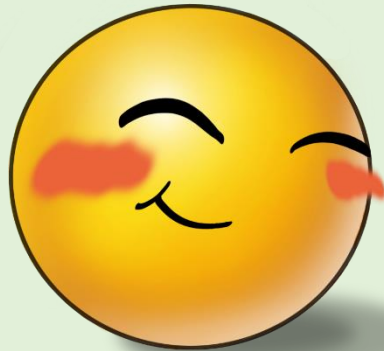
4. Ο **Αντρέας** είναι **ντροπαλός**.

5. Η πλατεία έχει ένα **σιντριβάνι**.
6. Το κολιέ μου έχει πολλές **χάντρες**.
7. Αυτός ο κύριος είναι **χοντρός**.
8. Αυτή η κυρία είναι **χοντρή**.
9. Πήγα βόλτα στο **κέντρο** της πόλης.
10. Θέλω να σε **παντρευτώ**.
11. Ο Αντρέας είναι **παντρεμένος**.
12. Όταν **ντρέπομαι** κοκκινίζω.

Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /dr/ με λέξη στόχο.

1. Αυτός που ντρέπεται είναι(**ντροπαλός**).
2. Πετάγεται νερό από το(**σιντριβάνι**).
3. Δεν είναι γυναίκα είναι.....(**άντρας**).
4. Φτιάχνω κολιέ με πολλές.....(**χάντρες**).
5. Μαρία μην τρως πολύ γιατί θα γίνεις....(**χοντρή**).
6. Κώστα σταμάτα να τρως γιατί θα γίνεις.....(**χοντρός**).
7. Το δάσος έχει πολλά(**δέντρα**).
8. Ο Νίκος φοράει βέρα, άρα είναι.....(**παντρεμένος**).
9. Η Ελένη φοράει βέρα άρα είναι(**παντρεμένη**).
10. Ο γαμπρός και η νύφη.....(**παντρεύονται**).
11. Κοκκινίζουν τα μαγουλά μου όταν νιώθω.....(**ντροπή**).

Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /dr/.

ντροπαλός

ντραμς

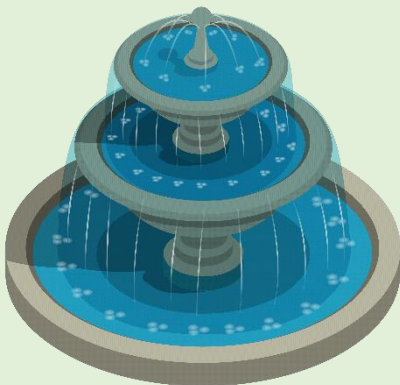

άντρας

©dak

δέντρο

συντριβάνι

χάντρες

* /rt/

{	ρτα	αρτα	ρταρτα	αρταρα	}
	ρτε	ερτε	ρτερτε	ερτερτε	
	ρτι	ιρτι	ρτιρτι	ιρτιρτι	
	ρτο	ορτο	ρτορτο	ορτορτο	
	ρτου	ουρτου	ρτουρτου	ουρτουρτου	
{	αρτα	ερτα	ιρτα	ορτα	ουρτα
	αρτε	ερτε	ιρτε	ορτε	ουρτε
	αρτι	ερτι	ιρτι	ορτι	ουρτι
	αρτο	ερτο	ιρτο	ορτο	ουρτο
	αρτου	ερτου	ιρτου	ορτου	ουρτου
{	ρταρα	ρτερτα	ρτιρτα	ρτορτα	ρτουρτα
	ρταρτε	ρτερτε	ρτιρτε	ρτορτε	ρτουρτε
	ρταρτι	ρτερτι	ρτιρτι	ρτορτι	ρτουρτι
	ρταρτο	ρτερτο	ρτιρτο	ρτορτο	ρτουρτο
	ρταρτου	ρτερτου	ρτιρτου	ρτορτου	ρτουρτου
{	αρταρτα	ερτερτα	ιρτιρτα	ορτορτα	ουρτουρτα
	αρταρτε	ερτερτε	ιρτιρτε	ορτορτε	ουρτουρτε
	αρταρτι	ερτερτι	ιρτιρτι	ορτορτι	ουρτουρτι
	αρταρτο	ερτερτο	ιρτιρτο	ορτορτο	ουρτουρτο
	αρταρτου	ερτερτου	ιρτιρτου	ορτορτο	ουρτουρτου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /rt/.

κάρτα	γιαούρτι
κουβέρτα	γιορτή
πόρτα	κουρτίνα
πορτοκαλί	πορτοφόλι
σπίρτο	συρτάρι
τούρτα	πορτοκάλι
φορηγό	χαρτοπετσέτες
χαρτί	κατάρτι
χορτάρι	χάρτης

Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /rt/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Το μωρό τρώει το **γιαούρτι**.
2. Πήρα μια **κάρτα** για το πάρτι.
3. Σήμερα είναι η **γιορτή** του σχολείου.
4. Το **πορτατίφ** είναι **πορτοκαλί**.
5. Θα μου φέρεις μια **πορτοκαλάδα**;

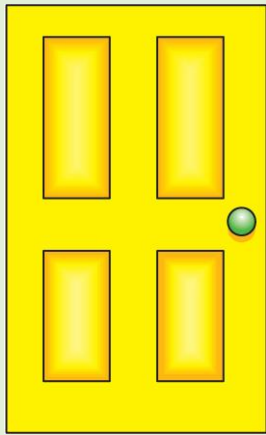
6. Η **τούρτα** είναι στο **φορτηγό**.
7. Μάζεψα **πορτοκάλια** από την **πορτοκαλιά**.
8. Ο πειρατής βρήκε το **χάρτη** για το θησαυρό.
9. Μέσα στο **συρτάρι** είναι το **χαρτί**.
10. Ο **χαρταετός** είναι **χάρτινος**.
11. Ο κήπος έχει **χορτάρι**.
12. **Φόρτωσα** το **φορτηγό**.
13. Έχασα το **πορτοφόλι** μου.
14. Το **χαρτομάντιλο** είναι στην τσάντα μου.

Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /rt/ με λέξη στόχο.

1. Το παράθυρο έχει.....(**κουρτίνα**).
2. Σκεπάζομαι με την.....(**κουβέρτα**).
3. Για να μπω στο σπίτι, ανοίγω την.....(**πόρτα**).
4. Την καθαρά Δευτέρα πετάμε.....(**χαρταετό**).
5. Ανάβω φωτιά με το.....(**σπίρτο**).
6. Η συρταριέρα έχει πολλά.....(**συρτάρια**).
7. Βάζω τα λεφτά στο.....(**πορτοφόλι**).
8. Το πορτοκάλι έχει χρώμα.....(**πορτοκαλί**).
9. Το πλοίο έχει ένα ψηλό.....(**κατάρτι**).
10. Για τη μετακόμιση ήρθε ένα μεγάλο.....(**φορτηγό**).
11. Ο πειρατής βρήκε το.....(**χάρτη**).
12. Για να φυσήξω τη μύτη μου, χρειάζομαι ένα(**χαρτομάντιλο**).
13. Στα γενέθλια είχαμε μια.....(**τούρτα**).
14. Με κάλεσαν σε ένα.....(**πάρτι**).

Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /rt/.

πόρτα

χάρτης

κουρτίνα

πορτοκάλι

* /rv/

{	ρβα	αρβα	ρβαρβα	αρβαρβα	}
	ρβε	ερβε	ρβερβε	ερβερβε	
	ρβι	ιρβι	ρβιρβι	ιρβιρβι	
	ρβο	ορβο	ρβορβο	ορβορβο	
	ρβου	ουρβου	ρβουρβου	ουρβουρβου	
{	αρβα	ερβα	ιρβα	ορβα	ουρβα
	αρβε	ερβε	ιρβε	ορβε	ουρβε
	αρβι	ερβι	ιρβι	ορβι	ουρβι
	αρβο	ερβο	ιρβο	ορβο	ουρβο
	αρβου	ερβου	ιρβου	ορβου	ουρβου
{	ρβαρβα	ρβερβα	ρβιρβα	ρβορβα	ρβουρβα
	ρβαρβε	ρβερβε	ρβιρβε	ρβορβε	ρβουρβε
	ρβαρβι	ρβερβι	ρβιρβι	ρβορβι	ρβουρβι
	ρβαρβο	ρβερβο	ρβιρβο	ρβορβο	ρβουρβο
	ρβαρβου	ρβερβου	ρβιρβου	ρβορβου	ρβουρβου
{	αρβαρα	ερβερβα	ιρβιρβα	ορβορβα	ουρβουρβα
	αρβαρε	ερβερβε	ιρβιρβε	ορβορβε	ουρβουρβε
	αρβαρι	ερβερβι	ιρβιρβι	ορβορβι	ουρβουρβι
	αρβαρο	ερβερβο	ιρβιρβο	ορβορβο	ουρβουρβο
	αρβαρου	ερβερβου	ιρβιρβου	ορβορβου	ουρβουρβου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /rv/.

αρβύλα
 βάρβαρος
 καρβέλι
 κάρβουνο
 κονσέρβα
 σερβιτόρος
 κέρβερος
 σερβίτσιο

Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /rv/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Ο **βάρβαρος** φοράει **αρβύλες**.
2. Η **Βαρβάρα** αγόρασε ένα **καρβέλι** ψωμί.
3. Οι **αρβύλες** είναι μαύρες.
4. **Βάρβαρος** σημαίνει άγριος.
5. Τα **κάρβουνα** έσβησαν.

6. Ο **σερβιτόρος** **σερβίρει** ποτά.
7. Το σκυλί λέγεται **Κέρβερους**.
8. Η **Βαρβάρα** φοβάται το **βάρβαρο** άντρα.
9. Ο φαντάρος φοράει **αρβύλες**.
10. Η **Βαρβάρα** βράχηκε.
11. Ο **σερβιτόρος** πήρε το **σερβίτσιο**.
12. Τα **κάρβουνα** είναι στο τζάκι.

Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /rv/ με λέξη στόχο.

1. Έχω μια φίλη που τη λένε.....(**Βαρβάρα**).
2. Αυτός ο άνθρωπος είναι.....(**βάρβαρος**).
3. Πήγα στο φούρνο και αγόρασα ένα..... (**καρβέλι**).
4. Ο σερβιτόρος.....(**σερβίρει**).
5. Τα ποτά μας τα έφερε ο.....(**σερβιτόρος**).
6. Τα παπούτσια που φοράει ο φαντάρος λέγονται.....(**αρβύλες**).

Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /rv/.

κάρβουνο

σερβιτόρος

* /rɣ/

{	ργα	αργα	ργαργα	αργαργα	}
	ργε	εργε	ργεργε	εργεργε	
	ργι	ιργι	ργιργι	ιργιργι	
	ργο	οργο	ργοργο	οργοργο	
	ργου	ουργου	ργουργου	ουργουργου	
{	αργα	εργα	ιργα	οργα	ουργα
	αργε	εργε	ιργε	οργε	ουργε
	αργι	εργι	ιργι	οργι	ουργι
	αργο	εργο	ιργο	οργο	ουργο
	αργου	εργου	ιργου	οργου	ουργου
{	ργαργα	ργεργα	ργιργα	ργοργα	ργουργα
	ργαργε	ργεργε	ργιργε	ργοργε	ργουργε
	ργαργι	ργεργι	ργιργι	ργοργι	ργουργι
	ργαργο	ργεργο	ργιργο	ργοργο	ργουργο
	ργαργου	ργεργου	ργιργου	ργοργου	ργουργου
{	αργαργα	εργεργα	ιργιργα	οργοργα	ουργουργα
	αργαργε	εργεργε	ιργιργε	οργοργε	ουργουργε
	αργαργι	εργεργι	ιργιργι	οργοργι	ουργουργι
	αργαργο	εργεργο	ιργιργο	οργοργο	ουργουργο
	αργαργου	εργεργου	ιργιργου	οργοργου	ουργουργου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /rɣ/.

αργός	μαργαρίτα
γεωργός	όργανο
γοργόνα	οργώνει
εργάζομαι	πελαργός
εργαλεία	περίεργος
εργάτης	πύργος
έργο	συνεργασία
γαργαλιέμαι	ταχυδακτυλουργός
εργοστάσιο	μαργαριτάρι

Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /rɣ/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Το σαλιγκάρι είναι **αργό**.
2. Η χελώνα περπατάει **αργά**.
3. Ο γεωργός **οργώνει** τη γη.
4. Ο **εργάτης** **εργάζεται**.

5. Ο Γιώργος είναι **περίεργος**.
6. Η Γεωργία **εργάζεται** σε ένα **εργοστάσιο**.
7. Ο Αργύρης **γαργαλιέται**.
8. Το βράδυ θα δω ένα **έργο**.
9. Το αγαπημένο μου λουλούδι είναι η **μαργαρίτα**.
10. Η κιθάρα είναι μουσικό **όργανο**.
11. Ο **πελαργός** έφτιαξε τη φωλιά του.
12. Ο **πύργος** είναι ψηλός.
13. Ο **ταχυδακτυλουργός** ξέρει πολλά κόλπα.
14. Το **Άργος** είναι μια πόλη.
15. Στις δουλειές του σχολείου τα παιδιά **συνεργάζονται**.
16. Βρήκα ένα **μαργαριτάρι**.
17. Η **γοργόνα** έχει λαμπερά μαλλιά.
18. Το κατσαβίδι είναι **εργαλείο**.
19. Εγώ δεν **γαργαλιέμαι**.
20. Ο Γιώργος είναι **οργισμένος**.

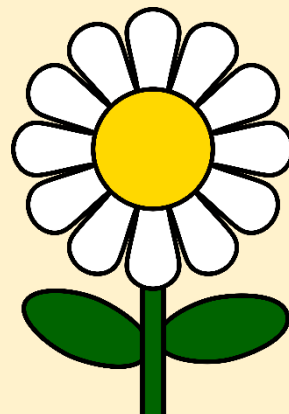
Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /ργ/ με λέξη στόχο.

1. Κολυμπάω σαν.....(**γοργόνα**).
2. Οργώνει τη γη ο.....(**γεωργός**).
3. Το κατσαβίδι είναι ένα.....(**εργαλείο**).
4. Στην τηλεόραση είδα ένα(**έργο**).
5. Στον κήπο φύτεψαν πολλές.....(**μαργαρίτες**).
6. Η κιθάρα είναι.....(**μουσικό όργανο**).
7. Φτιάχνει τη φωλιά του στις καμινάδες των σπιτιών, ο.....(**πελαργός**).
8. Αυτός που κοιτάζει από την κλειδαρότρυπα είναι.....(**περίεργος**).
9. Ξέρει πολλά κόλπα ο.....(**ταχυδακτυλουργός**).
10. Ο λαγός περπατάει γρήγορα ενώ η χελώνα περπατάει.....(**αργά**).
11. Η Ραπουνζέλ ζει σε ένα ψηλό(**πύργο**).
12. Εκεί εργάζονται πολλοί άνθρωποι, στο.....(**εργοστάσιο**).

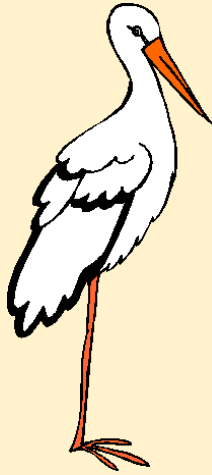
Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /ργ/.

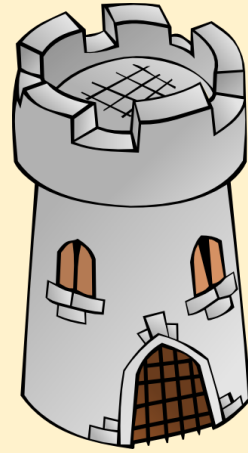
γοργόνα

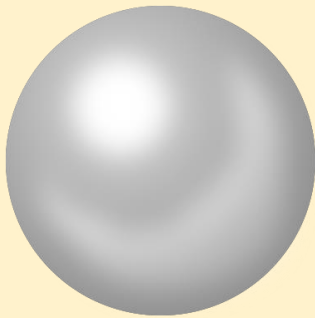
μαργαρίτα

πελαργός

πύργος

μαργαριτάρι

γεωργός

* /rð/

ρδα	αρδα	ρδαρδα	αρδαρδα
ρδε	ερδε	ρδερδε	ερδερδε
ρδι	ιρδι	ρδιρδι	ιρδιρδι
ρδο	ορδο	ρδορδο	ορδορδο
ρδου	ουρδου	ρδουρδου	ουρδουρδου

αρδα	ερδα	ιρδα	ορδα	ουρδα
αρδε	ερδε	ιρδε	ορδε	ουρδε
αρδι	ερδι	ιρδι	ορδι	ουρδι
αρδο	ερδο	ιρδο	ορδο	ουρδο
αρδου	ερδου	ιρδου	ορδου	ουρδου

ρδαρδα	ρδερδα	ρδιρδα	ρδορδα	ρδουρδα
ρδαρδε	ρδερδε	ρδιρδε	ρδορδε	ρδουρδε
ρδαρδι	ρδερδι	ρδιρδι	ρδορδι	ρδουρδι
ρδαρδο	ρδερδο	ρδιρδο	ρδορδο	ρδουρδο
ρδαρδου	ρδερδου	ρδιρδου	ρδορδου	ρδουρδου

αρδαρδα	ερδερδα	ιρδιρδα	ορδορδα	ουρδουρδα
αρδαρδε	ερδερδε	ιρδιρδε	ορδορδε	ουρδουρδε
αρδαρδ	ερδερδι	ιρδιρδι	ορδορδι	ουρδουρδι
αρδαρδο	ερδερδο	ιρδιρδο	ορδορδο	ουρδουρδο
αρδαρδου	ερδερδου	ιρδιρδου	ορδορδου	ουρδουρδου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /rð/.

σκόρδο
 σαρδέλα
 πέρδικα
 μουστάρδα
 κορδόνια
 κορδέλα
 κερδίζω
 καμηλοπάρδαλη
 κουρδιστό

Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /rð/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Έβαλα πολύ **σκόρδο** στο φαγητό.
2. Σήμερα θα φάω ψητές **σαρδέλες**.
3. Η **πέρδικα** είναι ένα πουλί.

4. Δε θέλω **μουστάρδα** στο φαγητό μου.
5. Θα με βοηθήσεις να δέσω τα **κορδόνια** μου;
6. Φοράω μια κόκκινη **κορδέλα** στα μαλλιά.
7. Στο παιχνίδι **κερδίζει** ο καλύτερος.
8. Η **καμηλοπάρδαλη** τρώει χόρτα.
9. Αγόρασα ένα **κουρδιστό** παιχνίδι.
10. Έσπασε η στέκα του **μπιλιάρδου**.
11. Η **καρδερίνα** είναι στο κλουβί.
12. Έχω ένα **φαρδύ** φόρεμα.
13. Ζωγράφισα μία **καρδούλα**.
14. Τα μαλλιά μου **μπερδεύονται** από τον αέρα.

Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /τδ/ με λέξη στόχο.

1. Στο φαγητό έβαλα κρεμμύδι και.....(**σκόρδο**).
2. Είναι ένα ψάρι η.....(**σαρδέλα**).
3. Περπατάει καμαρωτή σαν.....(**πέρδικα**).
4. Πάνω στο τραπέζι είναι το κέτσαπ και η.....(**μουστάρδα**).
5. Έδεσα τα μαλλιά μου με μια(**κορδέλα**).
6. Στον αγώνα ο νικητής.....(**κέρδισε**).
7. Έχει πολύ ψηλό λαιμό η.....(**καμηλοπάρδαλη**).
8. Είναι πουλί και το όνομά του μοιάζει με Κατερίνα, η.....(**καρδερίνα**).
9. Ο δρόμος που έχει πολλές λωρίδες είναι.....(**φαρδύς**).
10. Το παιχνίδι με τις μπάλες και τις στέκες λέγεται.....(**μπιλιάρδο**).
11. Το παιχνίδι που κουρδίζεται λέγεται.....(**κουρδιστό**).
12. Με τον αέρα τα μαλλιά.....(**μπερδεύονται**).

Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /τδ/.

* /rθ/

{	ρθα	αρθα	ρθαρθα	αρθαρθα	}
	ρθε	ερθε	ρθερθε	ερθερθε	
	ρθι	ιρθι	ρθιρθι	ιρθιρθι	
	ρθο	ορθο	ρθορθο	ορθορθο	
	ρθου	ουρθου	ρθουρθου	ουρθουρθου	
{	αρθα	ερθα	ιρθα	ορθα	ουρθα
	αρθε	ερθε	ιρθε	ορθε	ουρθε
	αρθι	ερθι	ιρθι	ορθι	ουρθι
	αρθο	ερθο	ιρθο	ορθο	ουρθο
	αρθου	ερθου	ιρθου	ορθου	ουρθου
{	ρθαρθα	ρθερθα	ρθιρθα	ρθορθα	ρθουρθα
	ρθαρθε	ρθερθε	ρθιρθε	ρθορθε	ρθουρθε
	ρθαρθι	ρθερθι	ρθιρθι	ρθορθι	ρθουρθι
	ρθαρθο	ρθεροο	ρθιρθο	ρθορθο	ρθουρθο
	ρθαρθου	ρθερθου	ρθιρθου	ρθορθου	ρθουρθου
{	αρθαρθα	ερθερθα	ιρθιρθα	ορθορθα	ουρθουρθα
	αρθαρθε	ερθερθε	ιρθιρθε	ορθορθε	ουρθουρθε
	αρθαρθι	ερθερθι	ιρθιρθι	ορθορθι	ουρθουρθι
	αρθαρθο	ερθερθο	ιρθιρθο	ορθορθο	ουρθουρθο
	αρθαρθου	ερθερθου	ιρθιρθου	ορθορθο	ουρθουρθου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /rθ/.

ήρθα
 όρθιος
 ορθογραφία
 ορθογώνιο
 Παρθενώνας
 Μάρθα

Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /rθ/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Αυτό το κορίτσι το λένε **Μάρθα**.
2. Η **Μάρθα** ήρθε γρήγορα.
3. Η **Μάρθα** είναι **όρθια**.
4. Σηκωθείτε όλοι **όρθιοι**.
5. Όταν **έρθει** η δασκάλα, θα γράψουμε **ορθογραφία**.
6. Πήγα εκδρομή στην Ακρόπολη και είδα τον **Παρθενώνα**.
7. Το **ορθογώνιο** είναι ένα σχήμα.
8. Το τραπέζι είναι **ορθογώνιο**.

9. **Ἦρθαν** οι καλεσμένοι.
 10. Η **Μάρθα** γράφει **ορθογραφία**.

Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /rθ/ με λέξη στόχο.

1. Αυτό το κορίτσι το λένε.....(**Μάρθα**).
2. Το τραπέζι έχει σχήμα.....(**ορθογώνιο**).
3. Τα παιδιά γράφουν την(**ορθογραφία**).
4. Στην Ακρόπολη είναι ο(**Παρθενώνας**).
5. Οι καλεσμένοι.....(**ήρθαν**).

Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /rθ/.

ορθογώνιο

Παρθενώνας

* /rk/

}	ρκα	αρκα	ρκαρκα	αρκαρκα	}
	ρκε	ερκε	ρκερκε	ερκερκε	
	ρκι	ιρκι	ρκιρκι	ιρκιρκι	
	ρκο	ορκο	ρκορκο	ορκορκο	
	ρκου	ουρκου	ρκουρκου	ουρκουρκου	
}	αρκα	ερκα	ιρκα	ορκα	ουρκα
	αρκε	ερκε	ιρκε	ορκε	ουρκε
	αρκι	ερκι	ιρκι	ορκι	ουρκι
	αρκο	ερκο	ιρκο	ορκο	ουρκο
	αρκου	ερκου	ιρκου	ορκου	ουρκου
}	ρκαρκα	ρκερκα	ρκιρκα	ρκορκα	ρκουρκα
	ρκαρκε	ρκερκε	ρκιρκε	ρκορκε	ρκουρκε
	ρκαρκι	ρκερκι	ρκιρκι	ρκορκι	ρκουρκι
	ρκαρκο	ρκερκο	ρκιρκο	ρκορκο	ρκουρκο
	ρκαρκου	ρκερκου	ρκιρκου	ρκορκου	ρκουρκου
}	αρκαρκα	ερκερκα	ιρκιρκα	ορκορκα	ουρκουρκα
	αρκαρκε	ερκερκε	ιρκιρκε	ορκορκε	ουρκουρκε
	αρκαρκι	ερκερκι	ιρκιρκι	ορκορκι	ουρκουρκι
	αρκαρκο	ερκερκο	ιρκιρκο	ορκορκο	ουρκουρκο
	αρκαρκου	ερκερκου	ιρκιρκου	ορκορκου	ουρκουρκου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /rk/.

βάρκα
 βαρκάδα
 πάρκο
 τσίρκο
 αρκουδάκι
 νάρκισσος
 νάρκωση

Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /rk/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Το Σάββατο θα πάω στο **τσίρκο**.
2. Πήγα βόλτα στο **πάρκο**.
3. Ο **νάρκισσος** είναι ένα λουλούδι.
4. Ζωγραφίζω με **μαρκαδόρους**.
5. Ο μπαμπάς **παρκάρει** στο πάρκινγκ.
6. Ο **Μάρκος** πήγε **βαρκάδα**.
7. Όταν κοιμάμαι αγκαλιάζω το **αρκουδάκι** μου.

8. Άκουσες για την **πυρκαγιά**;
9. Το **ζαρκάδι** τρέχει γρήγορα.
10. Ο **Τούρκος** ζει στην **Τουρκία**.
11. Ο **βαρκάρης** είναι μέσα στη **βάρκα**.
12. Ο μπλε **μαρκαδόρος** χάλασε.
13. Η **αρκούδα** ταιΐζει το **αρκουδάκι** της.
14. **Αρκετά!** Φώναξε ο **Μάρκος**.
15. **Αρκεί** να μου φέρεις το τετράδιο! Είπε η δασκάλα.
16. Το φαγητό είναι **αρκετό**.
17. **Ορκίζομαι** ότι τον είδα.
18. Αυτό το παιχνίδι έχει πολλές **μάρκες**.

Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /rk/ με λέξη στόχο.

1. Με τη βάρκα πάω.....(**βαρκάδα**).
2. Ο Τούρκος ζει στην.....(**Τουρκία**).
3. Το μικρό της αρκούδας λέγεται.....(**αρκουδάκι**).
4. Πάω βαρκάδα με τη.....(**βάρκα**).
5. Από αναμμένο τσιγάρο ξεκίνησε η.....(**πυρκαγιά**).
6. Ζωγραφίζω με ξυλομπογές και με(**μαρκαδόρους**).
7. Στην Τουρκία ζει ο(**Τούρκος**).
8. Στο πάρκινγκ τα αυτοκίνητα.....(**παρκάρουν**).
9. Πήγα βόλτα στο.....(**πάρκο**).
10. Αρέσει πολύ το μέλι στην.....(**αρκούδα**).
11. Βλέπουμε ακροβάτες στο.....(**τσίρκο**).
12. Είναι ένα όμορφο λουλούδι ο.....(**νάρκισσος**).

Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /rk/.

βάρκα

αρκούδα

5. Η **φάρμα** έχει πολλά ζώα.
6. Για να κάνω γυμναστική φοράω **φόρμα**.
7. Το παντελόνι μου έχει **φερμουάρ**.
8. Ήπια **φάρμακο** γιατί είμαι άρρωστος.
9. Το σπίτι γέμισε με **μυρμήγκια**.
10. Έχω μια μπλε **βερμούδα**.
11. Στο **θερμοκήπιο** φύτεψα ντομάτες.
12. Έχει ζεστό νερό στο **θερμό**.
13. Το πρωί έφαγα **μαρμελάδα**.
14. Το καλοκαίρι η **θερμοκρασία** ανεβαίνει.
15. Έβαλα το **θερμόμετρο** για να δω τι πυρετό έχω.
16. Ο **θερμοσίφωνας** χάλασε.
17. Γύρω γύρω από τη φυλακή έχει **συρματοπλέγμα**.
18. Η **φουσαρμόνικα** είναι μουσικό όργανο.
19. Τα **άρματα** βγήκαν στους δρόμους.
20. Ο παππούς μου **αρμέγει** την αγελάδα.

Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /rm/ με λέξη στόχο.

1. Στο γυμναστήριο φοράω.....(**φόρμες**).
2. Οι μπότες είναι(**δερμάτινες**).
3. Για να δω αν έχω πυρετό θα βάλω το.....(**θερμόμετρο**).
4. Στον κουμπάρά βάζω τα.....(**κέρματα**).
5. Από τα φρούτα φτιάχνεται η(**μαρμελάδα**).
6. Το γουρούνι, η πάπια, η αγελάδα ζούνε στη.....(**φάρμα**).
7. Μου αρέσει το παραμύθι, ο τζίτζικας και ο.....(**μέρμηγκας**).
8. Το μπουφάν μου δεν έχει κουμπιά, έχει.....(**φερμουάρ**).
9. Το καλοκαίρι ανεβαίνει η.....(**θερμοκρασία**).
10. Όταν είμαι άρρωστος πίνω.....(**φάρμακο**).
11. Το δέντρο έχει χοντρό.....(**κορμό**).
12. Για να κάνω ζεστό μπάνιο άνοιξα το.....(**θερμοσίφωνα**).
13. Ο αθλητής έφτασε πρώτος στο.....(**τέρμα**).
14. Ο αγγελιοφόρος των θεών ήταν ο.....(**Ερμής**).
15. Για να πάρω το γάλα από την αγελάδα, την.....(**αρμέγω**).
16. Το ταγκ είναι ένα μεγάλο.....(**άρμα**).
17. Το καλοκαίρι φοράω σορτσάκια και.....(**βερμούδες**).
18. Για να προφυλάξω τον κήπο, έβαλα γύρω γύρω.....(**συρματοπλέγμα**).
19. Ο Γερμανός ζει στην(**Γερμανία**).
20. Έκανα γυμναστική και με πονάει όλο το.....(**κορμί** μου).

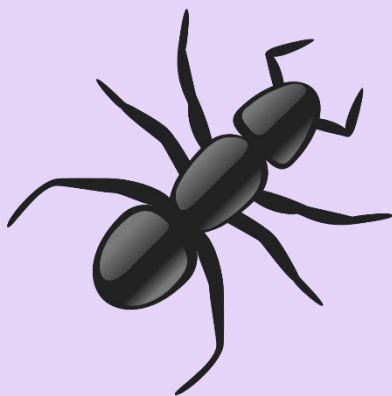
Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /rm/.

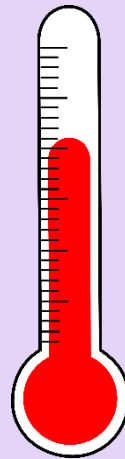
κο**ρ**μός

κέ**ρ**μα

μυ**ρ**μήγκι

θε**ρ**μόμετρο

* /rn/

{	ρνα	αρνα	ρναρνα	αρναρνα	}
	ρνε	ερνε	ρνερνε	ερνερνε	
	ρνι	ιρνι	ρνιρνι	ιρνιρνι	
	ρνο	ορνο	ρνορνο	ορνορνο	
	ρνου	ουρνου	ρνουρνου	ουρνουρνου	}
{	αρνα	ερνα	ιρνα	ορνα	ουρνα
	αρνε	ερνε	ιρνε	ορνε	ουρνε
	αρνι	ερνι	ιρνι	ορνι	ουρνι
	αρνο	ερνο	ιρνο	ορνο	ουρνο
	αρνου	ερνου	ιρνου	ορνου	ουρνου
{	ρναρνα	ρνερνα	ρνιρνα	ρνορνα	ρνουρνα
	ρναρνε	ρνερνε	ρνιρνε	ρνορνε	ρνουρνε
	ρναρνι	ρνερνι	ρνιρνι	ρνορνι	ρνουρνι
	ρναρνο	ρνερνο	ρνιρνο	ρνορνο	ρνουρνο
	ρναρνου	ρνερνου	ρνιρνου	ρνορνου	ρνουρνου
{	αρναρνα	ερνερνα	ιρνιρνα	ορνορνα	ουρνουρνα
	αρναρνε	ερνερνε	ιρνιρνε	ορνορνε	ουρνουρνε
	αρναρνι	ερνερνι	ιρνιρνι	ορνορνι	ουρνουρνι
	αρναρνο	ερνερνο	ιρνιρνο	ορνορνο	ουρνουρνο
	αρναρνου	ερνερνου	ιρνιρνου	ορνορνου	ουρνουρνου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /rn/.

αρνί	Σμύρνη
κορνίζα	κυβερνώ
φούρνος	αρνούμαι
ποπ κορν	βερνίκι
φούρναρης	φέρνω
φτέρνισμα	περνώ
μπουρνούζι	καρναβάλι
παίρνει	γέρνω
σπέρνει	
καρναβάλι	

Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /rn/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Ο μπαμπάς **φέρνει** γλυκά.
2. **Περνώ** προσεκτικά το δρόμο.
3. Πήγα στο **καρναβάλι**.

4. Το καλοκαίρι πήγα στη **Σμόρνη**.
5. **Αρνούμαι** να σε ακολουθήσω.
6. Βάφω τις καρέκλες με το **βερνίκι**.
7. Ο **φούρναρης** είναι στο **φούρνο**.
8. Ο **κυβερνήτης** **κυβερνάει** τη χώρα.
9. Να σου φέρω ποπ **κορν**;
10. **Φτερνίζομαι** όλοι τη μέρα.
11. Όταν βγεις από το μπάνιο φόρεσε το **μπουρνούζι** σου.
12. Ο αγρότης **σπέρνει** το χωράφι.
13. Ο γερανός **γέρνει**.
14. Βάλε το φαγητό στο **φούρνο**.
15. Πως **περνάς** στις διακοπές;
16. Κάθε μέρα στο σχολείο **παίρνω** την τσάντα μου.

Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /rn/ με λέξη στόχο.

1. Ντυνόμαστε μασκαράδες για να πάμε στο.....(**καρναβάλι**).
2. Ο φούρναρης δουλεύει στο(**φούρνο**).
3. Μόλις βγω από το μπάνιο φοράω το(**μπουρνούζι**).
4. Ψήνω το φαγητό στο.....(**φούρνο**).
5. Στο σινεμά τρώω.....(**ποπ κορν**).
6. Όταν μυρίζω πιπέρι.....(**φτερνίζομαι**).
7. Για να κρεμάσω τη φωτογραφία, την έβαλε σε μία.....(**κορνίζα**).
8. Ο κυβερνήτης.....(**κυβερνά**).
9. Τώρα ο αγρότης τους σπόρους τους(**σπέρνει**).
10. Φτιάχνει ψωμί ο(**φούρναρης**).

Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /rn/.

αρνί

κορνίζα

* /rp/

ρπα	αρπα	ρπαρπα	αραρα
ρπε	ερπε	ρπερπε	ερπερπε
ρπι	ιρπι	ρπιρπι	ιρπιρπι
ρπο	ορπο	ρπορπο	ορπορπο
ρπου	ουρπου	ρπουρπου	ουρπουρπου

αρπα	ερπα	ιρπα	ορπα	ουρπα
αρπε	ερπε	ιρπε	ορπε	ουρπε
αρπι	ερπι	ιρπι	ορπι	ουρπι
αρπο	ερπο	ιρπο	ορπο	ουρπο
αρπου	ερπου	ιρπου	ορπου	ουρπου

ρπαρπα	ρπερπα	ρπιρπα	ρπορπα	ρπουρπα
ρπαρπε	ρπερπε	ρπιρπε	ρπορπε	ρπουρπε
ρπαρπι	ρπερπι	ρπιρπι	ρπορπι	ρπουρπι
ρπαρπο	ρπερπο	ρπιρπο	ρπορπο	ρπουρπο
ρπαρπου	ρπερπου	ρπιρπου	ρπορπου	ρπουρπου

αρπαρπα	ερπερπα	ιρπιρπα	ορπορπα	ουρπουρπα
αρπαρπε	ερπερπε	ιρπιρπε	ορπορπε	ουρπουρπε
αρπαρπι	ερπερπι	ιρπιρπι	ορπορπι	ουρπουρπι
αρπαρπο	ερπερπο	ιρπιρπο	ορπορπο	ουρπουρπο
αρπαρπου	ερπερπου	ιρπιρπου	ορπορπου	ουρπουρπου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /rp/.

καρπούζι
καρπός
άρπα
ερπετό
σκορπιός
εσάρπα
περπατώ
σερπατίνα

Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /rp/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Το φίδι είναι **ερπετό**.
2. Βγήκα έξω για να **περπατήσω**.
3. Η μαμά αγόρασε μια **εσάρπα**.
4. Το κέικ έχει ξηρούς **καρπούς**.
5. Μου αρέσει το **καρπούζι**.
6. Γεμίσαμε το δωμάτιο με **σερπαντίνες**.

7. Ο **σκορπιός** κρύφτηκε κάτω από την πέτρα.
8. Το μωρό **περπατάει**.
9. Η **άρπα** είναι μουσικό όργανο.
10. Το δέντρο είναι γεμάτο με **καρπούς**.
11. Το **καρπούζι** είναι στο ψυγείο.
12. Το **αρπαχτικό άρπαξε** την τροφή του.
13. Το καλοκαίρι θα πάω στην **Κάρπαθο**.
14. Η Μαρία πήγε στο **Καρπενήσι**.
15. Στη μυθολογία μάθαμε για την **αρπαγή** της ωραίας Ελένης.

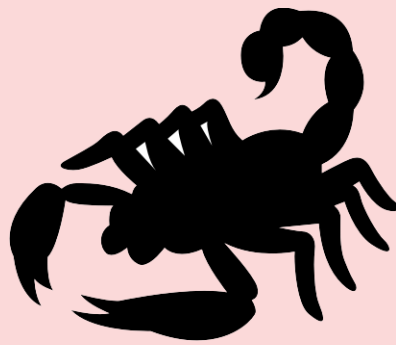
Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /r/ με λέξη στόχο.

1. Το καλοκαίρι τρώμε πεπόνι και.....(**καρπούζι**).
2. Το δέντρο έχει πολλούς.....(**καρπούς**).
3. Είναι μουσικό όργανο κι έχει χορδές ή.....(**άρπα**).
4. Πάω βόλτα για να(**περπατήσω**).
5. Στις απόκριες πετάμε.....(**σερπαντίνες**).
6. Το φίδι και η σαύρα είναι(**ερπετά**).
7. Τα φιστίκια και τα στραγάλια είναι.....(**ξηροί καρποί**).
8. Το μωρό σηκώθηκε όρθιο και άρχισε να.....(**περπατάει**).
9. Έριξα στους ώμους μου μία(**εσάρπα**).
10. Μπορεί να έχει και δηλητήριο ο.....(**σκορπιός**).

Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /r/.

καρπούζι

σκορπιός

* /rs/

ρσα	αρσα	ρσαρσα	αρσαρσα
ρσε	ερσε	ρσερσε	ερσερσε
ρσι	ιρσι	ρσιρσι	ιρσιρσι
ρσο	ορσο	ρσορσο	ορσορσο
ρσου	ουρσου	ρσουρσου	ουρσουρσου

αρσα	ερσα	ιρσα	ορσα	ουρσα
αρσε	ερσε	ιρσε	ορσε	ουρσε
αρσι	ερσι	ιρσι	ορσι	ουρσι
αρσο	ερσο	ιρσο	ορσο	ουρσο
αρσου	ερσου	ιρσου	ορσου	ουρσου

ρσαρσα	ρσερσα	ρσιρσα	ρσορσα	ρσουρσα
ρσαρσε	ρσερσε	ρσιρσε	ρσορσε	ρσουρσε
ρσαρσι	ρσερσι	ρσιρσι	ρσορσι	ρσουρσι
ρσαρσο	ρσερσο	ρσιρσο	ρσορσο	ρσουρσο
ρσαρσου	ρσερσου	ρσιρσου	ρσορσου	ρσουρσου

αρσαρσα	ερσερσα	ιρσιρσα	ορσορσα	ουρσουρσα
αρσαρσε	ερσερσε	ιρσιρσε	ορσορσε	ουρσουρσε
αρσαρσι	ερσερσι	ιρσιρσι	ορσορσι	ουρσουρσι
αρσαρσο	ερσερσο	ιρσιρσο	ορσορσο	ουρσουρσο
αρσαρσου	ερσερσου	ιρσιρσου	ορσορσου	ουρσουρσου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /rs/.

τουρσί
 γκαρσόν
 πυρσός
 φάρσα
 πορσελάνη
 άρση βαρών
 κουρσάρος
 κούρσα
 Περσία

Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /rs/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Η μαμά έβαλε το **τουρσί** στο βάζο.
2. Ο αθλητής κέρδισε το χρυσό μετάλλιο στην **άρση** βαρών.
3. Το **γκαρσόν** μας σέρβιρε τα ποτά.
4. Ο πειρατής λέγεται και **κουρσάρος**.
5. Ο **Πέρσης** ζει στην **Περσία**.

6. Οι γονείς μου αγόρασαν ένα **περσικό** χαλί.
7. Τα πιάτα είναι από **πορσελάνη**.
8. Στο σχολείο τα παιδιά έκαναν μια **φάρσα** στο δάσκαλο.
9. Η **Περσίδα** είναι η γυναίκα του Πέρση.
10. Ο **πυρσός** είναι αναμμένος.
11. Το σπίτι του σκύλου είναι γεμάτο με **ακαθαρσίες**.
12. Το γατάκι είναι **αρσενικό**.
13. Από **πέρσι** το καλοκαίρι έχω να δω τη γιαγιά μου.
14. Η **Μυρσίνη** έφτιαξε **τουρσί**.

Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /rs/ με λέξη στόχο.

1. Στο εστιατόριο μας σέρβιρε το.....(**γκαρσόνι**).
2. Τα καλύτερα χαλιά είναι τα.....(**περσικά**).
3. Το βάζο είναι ακριβό γιατί είναι φτιαγμένο από.....(**πορσελάνη**).
4. Ο Πέρσης ζει στην.....(**Περσία**).
5. Η γυναίκα του Πέρση λέγεται.....(**Περσίδα**).
6. Το βάζο έχει(**τουρσί**).
7. Ο πειρατής λέγεται και.....(**κουρσάρος**).
8. Σηκώνει βάρη, κάνει(**άρση** βαρών).
9. Τα παιδιά γέλασαν με τη.....(**φάρσα**).
10. Τα παλιά χρονιά για να βλέπουν το βράδυ είχαν.....(**πυρσούς**).

Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /rs/.

πυρσός

τουρσί

* /rf/

{	ρφα	αρφα	ρφαρφα	αρφαρφα	}
	ρφε	ερφε	ρφερφε	ερφερφε	
	ρφι	ιρφι	ρφιρφι	ιρφιρφι	
	ρφο	ορφο	ρφορφο	ορφορφο	
	ρφου	ουρφου	ρφουρφου	ουρφουρφου	}
{	αρφα	ερφα	ιρφα	ορφα	ουρφα
	αρφε	ερφε	ιρφε	ορφε	ουρφε
	αρφι	ερφι	ιρφι	ορφι	ουρφι
	αρφο	ερφο	ιρφο	ορφο	ουρφο
	αρφου	ερφου	ιρφου	ορφου	ουρφου
					}
{	ρφαρφα	ρφερφα	ρφιρφα	ρφορφα	ρφουρφα
	ρφαρφε	ρφερφε	ρφιρφε	ρφορφε	ρφουρφε
	ρφαρφι	ρφερφι	ρφιρφι	ρφορφι	ρφουρφι
	ρφαρφο	ρφερφο	ρφιρφο	ρφορφο	ρφουρφο
	ρφαρφου	ρφερφου	ρφιρφου	ρφορφου	ρφουρφου
					}
{	αρφαρφα	ερφερφα	ιρφιρφα	ορφορφα	ουρφουρφα
	αρφαρφε	ερφερφε	ιρφιρφε	ορφορφε	ουρφουρφε
	αρφαρφι	ερφερφι	ιρφιρφι	ορφορφι	ουρφουρφι
	αρφαρφο	ερφερφο	ιρφιρφο	ορφορφο	ουρφουρφο
	αρφαρφου	ερφερφου	ιρφιρφου	ορφορφου	ουρφουρφου
					}

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /rf/.

καρφί μόρφωση
καρφώνω ορφανός
όμορφη πορφυρό
αδερφός
ξάδερφος
σκαρφαλώνω
καρφίτσα
Ορφέας
μορφή

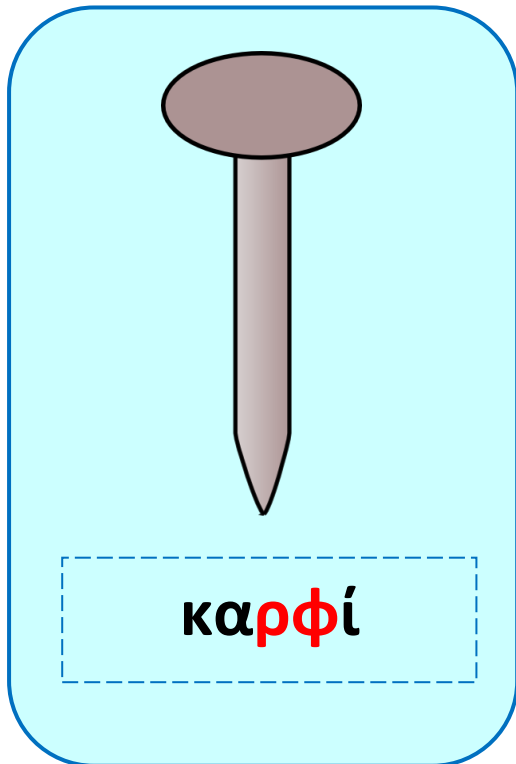
Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /rf/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Έχω μια μικρή **αδερφή**.
2. Έχω πολλά **αδέρφια**.
3. Τα **ξαδέρφια** μου ζούνε μακριά.
4. Ο **αδερφός** μου πηγαίνει στο σχολείο.
5. Η **ξαδέρφη** μου είναι μεγάλη.
6. Η μαμά μου είναι **όμορφη**.
7. Η μοδίστρα χρειάζεται τις **καρφίτσες**.
8. Ο ορειβάτης **σκαρφαλώνει** στο βουνό.
9. **Καρφώνω** τα **καρφιά**.
10. Πήγα στο νοσοκομείο γιατί πάτησα ένα **καρφί**.
11. Στην εκδρομή είδα **όμορφα** πράγματα.

Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /rf/ με λέξη στόχο.

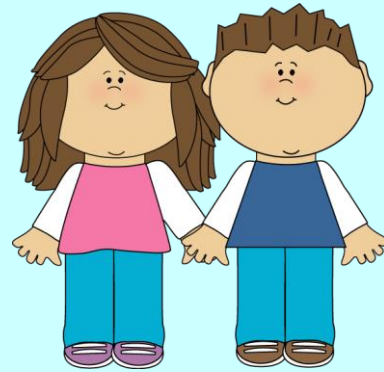
1. Οι γονείς μου έχουν άλλο ένα παιδί που είναι το.....(**αδερφάκι** μου).
2. Καρφώνω το.....(**καρφί**).
3. Τι κάνω το καρφί; το.....(**καρφώνω**).
4. Δεν είναι αδερφός μου, είναι.....(**ξάδερφός** μου).
5. Αυτό το κορίτσι είναι πολύ.....(**όμορφο**).
6. Καρφιτσώνω με την.....(**καρφίτσα**).
7. Ο ορειβάτης.....(**σκαρφαλώνει**).
8. Το παιδί που δεν έχει γονείς είναι..... (**ορφανό**).

Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /rf/.

όμορφη

αδερφός

σκαρφαλώνω

καρφίτσα

* /rx/ και /rç/

{	ρχα	αρχα	ρχαρχα	αρχαρχα	
	ρχε	ερχε	ρχερχε	ερχερχε	
	ρχι	ιρχι	ρχιρχι	ιρχιρχι	
	ρχο	ορχο	ρχορχο	ορχορχο	
	ρχου	ουρχου	ρχουρχου	ουρχουρχου	
{	αρχα	ερχα	ιρχα	ορχα	ουρχα
	αρχε	ερχε	ιρχε	ορχε	ουρχε
	αρχι	ερχι	ιρχι	ορχι	ουρχι
	αρχο	ερχο	ιρχο	ορχο	ουρχο
	αρχου	ερχου	ιρχου	ορχου	ουρχου
{	ρχαρχα	ρχερχα	ρχιρχα	ρχορχα	ρχουρχα
	ρχαρχε	ρχερχε	ρχιρχε	ρχορχε	ρχουρχε
	ρχαρχι	ρχερχι	ρχιρχι	ρχορχι	ρχουρχι
	ρχαρχο	ρχερχο	ρχιρχο	ρχορχο	ρχουρχο
	ρχαρχου	ρχερχου	ρχιρχου	ρχορχου	ρχουρχου
{	αρχαρχα	ερχερχα	ιρχιρχα	ορχορχα	ουρχουρχα
	αρχαρχε	ερχερχε	ιρχιρχε	ορχορχε	ουρχουρχε
	αρχαρχι	ερχερχι	ιρχιρχι	ορχορχι	ουρχουρχι
	αρχαρχο	ερχερχο	ιρχιρχο	ορχορχο	ουρχουρχο
	αρχαρχου	ερχερχου	ιρχιρχου	ορχορχου	ουρχουρχου

Λέξεις με τα συμφωνικά συμπλέγματα /rx/ και /rç/.

/rx/

δήμαρχος
άρχοντας
καρχαρίας
έρχομαι
αρχάριος

/rç/

ορχήστρα
αρχίζω
αρχαίος
ορχιδέα
αρχηγός
δημαρχείο
αρχή

Αυτοματοποίηση του συμφ. συμπλέγματος /rx/ σε επίπεδο πρότασης/λέξης στόχου.

1. Κάθε μεσημέρι **έρχομαι** από το σχολείο.
2. Πες στον μπαμπά ότι **έρχομαι!**
3. Τα χελιδόνια **έρχονται** την άνοιξη.
4. Τα παιδιά **έρχονται** από την εκδρομή.
5. Ο **καρχαρίας** έχει κοφτερά σαγόνια.

6. Ο **καρχαρίας** είναι ψάρι.
7. Ο **καρχαρίας** ζει στη θάλασσα.
8. Φοβάμαι πολύ τους **καρχαρίες**.
9. Ο **δήμαρχος** φροντίζει την πόλη.
10. Ο **δήμαρχος** είναι στο δημαρχείο.
11. Ο **δήμαρχος** ταξιδεύει πολύ.
12. Ο **δήμαρχος** κοιμάται.
13. Ο **άρχοντας** του σκότους είναι κακός.

Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /rx/ με λέξη στόχο.

1. Έχει κοφτερά σαγόνια, ο.....(**καρχαρίας**).
2. Τι κάνουν τα χελιδόνια την άνοιξη;.....(**έρχονται**).
3. Στο δημαρχείο αρχηγός είναι ο.....(**δήμαρχος**).

Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /rç/ σε επίπεδο πρότασης/λέξης στόχου.

1. Στους ινδιάνους αυτός που έχει τα περισσότερα φτερά είναι ο **αρχηγός**.
2. Κάθε ομάδα έχει έναν **αρχηγό**.
3. Ο **αρχηγός** αρχίζει να μοιράζει τις κάρτες.
4. Έξω **άρχισε** να βρέχει.
5. Μην **αρχίζεις** πάλι τα ίδια.
6. Μετά το φαγητό θα **αρχίσω** το διάβασμα.
7. Ο δήμαρχος δουλεύει στο **δημαρχείο**.
8. Αυτό το κτίριο είναι το **δημαρχείο**.
9. Η νύφη κρατούσε **ορχιδέες**.
10. Η **ορχιδέα** είναι ένα όμορφο λουλούδι.
11. Η **ορχήστρα** παίζει μουσική.
12. Οι **αρχαίοι** Έλληνες ήταν σοφοί.

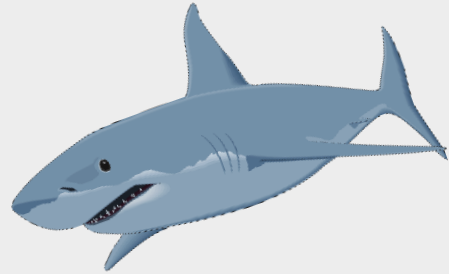
Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /rç/ με λέξη στόχο.

1. Η Ακρόπολη έχει.....(**αρχαία**).
2. Ο δήμαρχος εργάζεται στο.....(**δημαρχείο**).
3. Οι ινδιάνοι έχουν έναν.....(**αρχηγό**).
4. Παίζει μουσική η(**ορχήστρα**).

Κάρτες λέξεων με τα συμφωνικά συμπλέγματα /rx/ και /rç/.

άρχοντας

καρχαρίας

ορχήστρα

δημαρχείο

* /rj/

{	ργια	αργια	ργιαργια	αργιαργια	
	ργε	εργε	ργεργε	εργεργε	
	ργι	ιργι	ργιργι	ιργιργι	
	ργιο	οργιο	ργιοργιο	οργιοργιο	
	ργιου	ουργιου	ργιουργιου	ουργιουργιου	
{	αργια	εργια	ιργια	οργια	ουργια
	αργε	εργε	ιργε	οργε	ουργε
	αργι	εργι	ιργι	οργι	ουργι
	αργιο	εργιο	ιργιο	οργιο	ουργιο
	αργιου	εργιου	ιργιου	οργιου	ουργιου
{	ργιαργια	ργεργια	ργιργια	ργιοργια	ργιουργια
	ργιαργε	ργεργε	ργιργε	ργιοργε	ργιουργε
	ργιαργι	ργεργι	ργιργι	ργιοργι	ργιουργι
	ργιαργιο	ργεργιο	ργιργιο	ργιοργιο	ργιουργιο
	ργιαργιου	ργεργιου	ργιργιου	ργιοργιου	ργιουργιου
{	αργιαργια	εργεργια	ιργιργια	οργιοργια	ουργιουργια
	αργιαργε	εργεργε	ιργιργε	οργιοργε	ουργιουργε
	αργιαργι	εργεργι	ιργιργι	οργιοργι	ουργιουργι
	αργιαργιο	εργεργιο	ιργιργιο	οργιοργιο	ουργιουργιο
	αργιαργιου	εργεργιου	ιργιργιου	οργιοργιου	ουργιουργιου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /rj/.

κεριά	καμαριέρα
ψάρια	ψησταριά
χωριό	συνεργείο
σπουργίτι	ξαστεριά
σαλιγκάρια	αργία
πιπεριά	Κυριακή
οργή	απεργία
ζυγαριά	αργυρός
ζάρια	καινούργιος
μαριονέτα	λειτουργία

Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /rj/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Η **αγγουριά** έκανε ένα αγγούρι.
2. Το παιχνίδι παίζεται με δύο **ζάρια**.
3. Σήμερα έφαγα **καλαμάρια** τηγανιτά.
4. Η **καμαριέρα** καθαρίζει το δωμάτιο.
5. Άναψα δυο **κεριά** στην εκκλησία.
6. Πήγα στο δάσος και μάζεψα **κουκουνάρια**.
7. Είδα ένα έργο με **μαριονέτες**.
8. Τα **παντζούρια** του σπιτιού είναι κλειστά.
9. Η πλατεία γέμισε με **περιστέρια**.
10. Η **πιπεριά** είναι καυτερή.
11. Στο δάσος βρήκα ένα **ρυάκι**.
12. Έβαλα τα **ψάρια** στην **ψησταριά**.
13. Άφησα τα **τσεκούρια** στο **συνεργείο**.
14. Τα **κεριά** είναι στα **συρτάρια** του μπάνιου.
15. Τα **σαλιγκάρια** περπατάνε πολύ αργά.
16. Έβαλες τα **φλουριά** στις βασιλόπιτες;
17. Σήμερα έχει **ξαστεριά**.
18. Η Μαρία είναι **οργισμένη**.
19. Ανέβα στη **ζυγαριά** να σε ζυγίσω.
20. Σήμερα είναι **αργία**.

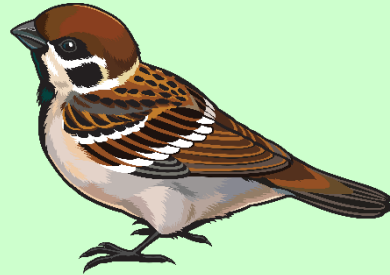
Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /rj/ με λέξη στόχο.

1. Για να ζυγιστώ ανεβαίνω στη.....(**ζυγαριά**).
2. Κόπηκε το ρεύμα, άναψε τα.....(**κεριά**).
3. Αυτός που είναι οργισμένος έχει πολλή.....(**οργή**).
4. Για να μη σε ξυπνήσει το φως κλείσε τα.....(**παντζούρια**).
5. Ο ουρανός δεν έχει σύννεφα, έχει.....(**ξαστεριά**).
6. Στη σαλάτα έβαλα ντομάτα, αγγούρι και μια.....(**πιπεριά**).
7. Έχουν σάλια και καβούκια τα.....(**σαλιγκάρια**).
8. Χάλασε το αυτοκίνητό και το πήγα στο.....(**συνεργείο**).
9. Οι βασιλόπιτες έχουν(**φλουριά**).
10. Δε ζω σε πόλη, ζω σε ένα μικρό.....(**χωριό**).
11. Στη θάλασσα ζούνε πολλά(**ψάρια**).
12. Ο μπαμπάς μου ψήνει στην(**ψησταριά**).
13. Η κούκλα που έχει κλωστές στα χέρια και στα πόδια λέγεται.....(**μαριονέτα**).
14. Το φυτό που μας δίνει το αγγούρι λέγεται.....(**αγγουριά**).
15. Η ντουλάπα μου έχει πολλά(**συρτάρια**).
16. Δε δουλεύω σήμερα γιατί είναι.....(**αργία**).
17. Οι ξυλοκόποι κόβουν τα δέντρα με τα.....(**τσεκούρια**).
18. Το τάβλι παίζεται με δύο.....(**ζάρια**).
19. Αυτή που καθαρίζει τα δωμάτια του ξενοδοχείου λέγεται.....(**καμαριέρα**).
20. Το μεσημέρι θα φάω τηγανιτά.....(**καλαμάρια**).

Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /γ/.

ψά**ρ**ια

σπου**ρ**γίτι

πιπε**ρ**ιά

μα**ρ**ιονέτα

* /rl/

{	ρλα	αρλα	ρλαρλα	αρλαρλα	}
	ρλε	ερλε	ρλερλε	ερλερλε	
	ρλι	ιρλι	ρλιρλι	ιρλιρλι	
	ρλο	ορλο	ρλορλο	ορλορλο	
	ρλου	ουρλου	ρλουρλου	ουρλουρλου	}
{	αρλα	ερλα	ιρλα	ορλα	ουρλα
	αρλε	ερλε	ιρλε	ορλε	ουρλε
	αρλι	ερλι	ιρλι	ορλι	ουρλι
	αρλο	ερλο	ιρλο	ορλο	ουρλο
	αρλου	ερλου	ιρλου	ορλου	ουρλου
					}
{	ρλαρλα	ρλερλα	ρλιρλα	ρλορλα	ρλουρλα
	ρλαρλε	ρλερλε	ρλιρλε	ρλορλε	ρλουρλε
	ρλαρλι	ρλερλι	ρλιρλι	ρλορλι	ρλουρλι
	ρλαρλο	ρλερλο	ρλιρλο	ρλορλο	ρλουρλο
	ρλαρλου	ρλερλου	ρλιρλου	ρλορλου	ρλουρλου
					}
{	αρλαρλα	ερλερλα	ιρλιρλα	ορλορλα	ουρλουρλα
	αρλαρλε	ερλερλε	ιρλιρλε	ορλορλε	ουρλουρλε
	αρλαρλι	ερλερλι	ιρλιρλι	ορλορλι	ουρλουρλι
	αρλαρλο	ερλερλο	ιρλιρλο	ορλορλο	ουρλουρλο
	αρλαρλου	ερλερλου	ιρλιρλου	ορλορλου	ουρλουρλου
					}

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /rl/.

πέρλα Κάρλος
τουρλού αρλεκίνος

Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /rl/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Αγόρασα ένα κολιέ με **πέρλες**.
2. Χθες φάγαμε **τουρλού**.
3. Ντύθηκα **αρλεκίνος** στο αποκριάτικο πάρτι.
4. Το σκυλί τους το ονόμασαν **Κάρλο**.

* /rts/

ρτσα	αρτσα	ρτσαρτσα	αρτσαρτσα
ρτσε	ερτσε	ρτσερτσε	ερτσερτσε
ρτσι	ιρτσι	ρτσιρτσι	ιρτσιρτσι
ρτσο	ορτσο	ρτσορτσο	ορτσορτσο
ρτσου	ουρτσου	ρτσουρτσου	ουρτσουρτσου

αρτσα	ερτσα	ιρτσα	ορτσα	ουρτσα
αρτσε	ερτσε	ιρτσε	ορτσε	ουρτσε
αρτσι	ερτσι	ιρτσι	ορτσι	ουρτσι
αρτσο	ερτσο	ιρτσο	ορτσο	ουρτσο
αρτσου	ερτσου	ιρτσου	ορτσου	ουρτσου

ρτσαρτσα	ρτσερτσα	ρτσιρτσα	ρτσορτσα	ρτσουρτσα
ρτσαρτσε	ρτσερτσε	ρτσιρτσε	ρτσορτσε	ρτσουρτσε
ρτσαρτσι	ρτσερτσι	ρτσιρτσι	ρτσορτσι	ρτσουρτσι
ρτσαρτσο	ρτσερτσο	ρτσιρτσο	ρτσορτσο	ρτσουρτσο
ρτσαρτσου	ρτσερτσου	ρτσιρτσου	ρτσορτσου	ρτσουρτσου

αρτσαρτσα	ερτσερτσα	ιρτσιρτσα	ορτσορτσα	ουρτσουρτσα
αρτσαρτσε	ερτσερτσε	ιρτσιρτσε	ορτσορτσε	ουρτσουρτσε
αρτσαρτσι	ερτσερτσι	ιρτσιρτσι	ορτσορτσι	ουρτσουρτσι
αρτσαρτσο	ερτσερτσο	ιρτσιρτσο	ορτσορτσο	ουρτσουρτσο
αρτσαρτσου	ερτσερτσου	ιρτσιρτσου	ορτσορτσου	ουρτσουρτσου

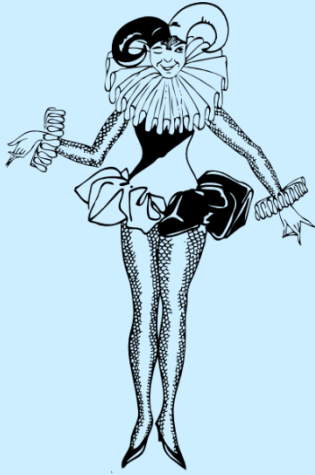
Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /rts/.

βούρτσα
βουρτσίζω
οδοντόβουρτσα

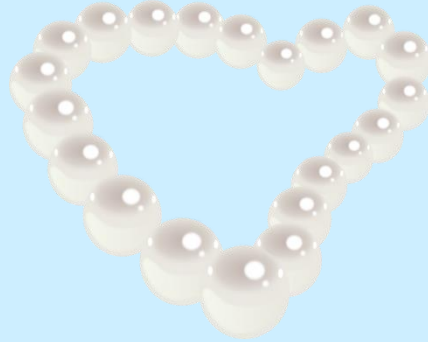
Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /rts/ σε επίπεδο πρότασης.

1. **Βουρτσίζω** τα μαλλιά μου με τη **βούρτσα**.
1. **Βουρτσίζω** τα δόντια μου με την **οδοντόβουρτσα**.

Κάρτες λέξεων για τα συμφωνικά συμπλέγματα /r/ και /rts/.

αρλεκίνος

πέρλες

βούρτσα

οδοντόβουρτσα

Ψευδολέξεις με το φώνημα /r/.

ραβασα	βαρανα
ραβατε	γαρασε
ραβητα	δαρατε
ραβουνα	ζαρατο
ραγατι	ζερατου
ραγοβα	θερισο
ριγατο	θιραβου
ριδουτι	κιραβου
ραδιμε	γοροβα
ρεζινα	λορουσι
ρεζουκα	ρουρατο
ρεθιμι	νουριτα
ρεκουτα	σαλαρα
ριζατο	βαραρα
ριδουτι	ξεμιρα
ροβολο	ξεμαρε
ροκοσο	ψεγουρε
ρομπασο	καζουρε
ροντοφο	βανορι
ρουφινε	δανερι
ρουλοβο	καπουρο
ρουκαβε	τιμερου
ρουτουγου	καβερα

Φράσεις με το φώνημα /r/.

1. ροζ γουρουνί
2. μικρό καράβι
3. άγουρο κεράσι
4. άσπρο περιστέρι
5. κίτρινο αστέρι
6. γκρι τρένο
7. πράσινο αγγούρι
8. κουρδιστό ρολόι
9. ξερό κρεμμύδι
10. κρυμμένος θησαυρός
11. πορτοκαλί πορτοκάλι
12. μυτερό μαχαίρι
13. τρεχούμενο νερό
14. καυτερό πιπέρι
15. κρεμασμένο κάδρο
16. στρόγγυλο τραπέζι
17. άγρια αρκούδα
18. τριμμένο καρότο
19. στρωμένο κρεβάτι
20. λυγρό κορμί

Κείμενα και ποιήματα με το φώνημα /r/.

Η Ρένα ζούσε στο Ρέθυμνο με τη γιαγιά Ρηνούλα και τον παππού Γρηγόρη με τα κάτασπρα μαλλιά. Η μαγική γραμμούλα ταξίδεψε ως το Ρέθυμνο με το καράβι. Ήταν άορατη στο παγούρι του τουρίστα του Ρενέ. Κοιτούσε τη θάλασσα και δεν τη χόρταινε. Άκουγε το Ρενέ και χαμογελούσε. Δεν ήξερε ελληνικά. Λίγες λέξεις έλεγε μόνο: καλημέρα, νερό, παρακαλώ. Τις έλεγε όμως διαφορετικά: καλημέγα, νεγό, παγακαλώ. Βλέπετε, δεν /ήξερε το ρ.

Κι εγώ δεν ξέρω το ρ, είπε η γραμμούλα.

Στο τραπέζι ένα μπουκάλι έγραφε : NEPO. Βρήκε το Ρ το κεφαλαίο.

-Σαν το φουγάρο του караβιού μοιάζει, είπε και με μιας μεταμορφώθηκε: Ρ

-Ρrrr ακούστηκε σαν τη σφυρίχτρα του Σωτήρη και σαν το ροχαλητό του Ραχμί στην Άγκυρα. Από εκεί ξεκίνησε τομακρινό ταξίδι.

-Τι γαργαλιστική φωνή, είπε. Μ' αρέσει.

Κατέβηκε στο Ρέθυμνο. Στάθηκε σε μια ροδιά. Στα κλαδιά της τραγουδούσαν πουλιά και κοντά η Ρένα με τη Ρέα :

Ένα μικρό ραδίκι
ραδίκι, ραδικάκι
κι ένα σαλιγκάρι
σαλιγκαράκι
εκάνανε παρέα
και πέρναγαν ωραία.

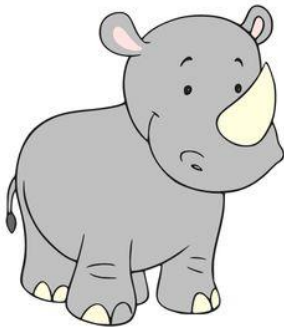
Η Ρένα δίψασε. Πήγε στο σπίτι να πει νερό. Η μαγική γραμμούλα Ρ, πηδώντας στο ποδαράκι της τρύπωσε κι αυτή.

-Prrrrr. Κάποιος ροχάλιζε.

Ήταν ο παππούς Γρηγόρης. Δίπλα του, καθαρή, βρισκόταν η πίπα του:ρ

-Αυτή μου μοιάζει! Στάθηκε όρθια. Είμαι όμως πιο ψηλή. Το βρήκα! Θα θυμάμαι το φουγάρο του καραβιού και θα είμαι το κεφαλαίο, όπως λέμε Ρέθυμνο. Θα θυμάμαι την πίπα του παππού Γρηγόρη και θα είμαι το μικρό, όπως λέμε Άγκυρα.

Ουφ! Κουράστηκα. Θα ξεκουραστώ στον ίσκιο της ροδακινιάς!

«Ο ρινόκερος και η ρέγκα»

Ο ρινόκερος κι η ρέγκα
ράβουν ροζ ριγάτη τέντα.
Ράβουν στη ραπτομηχανή μ' ορμή
και τραγουδάνε "Ντο, Ρε, Μι",
και Ρε και ρία ρία ρο
τραγούδι να `χει πολλά ρο!

“Το ονειρεμένο δάσος”

Μια φορά κι έναν καιρό σε ένα μακρινό νεραϊδότοπο, ζούσαν πολλές νεραϊδες που προστάτευαν ένα ονειρεμένο δάσος. Μετά από άπειρα ξενύχτια το δάσος έγινε και πάλι ονειρεμένο! Τα νεραϊδόσπιτα τους ήταν κορμοί από δέντρα, γεμάτα με νεραϊδολούλουδα. Γύρω γύρω είχαν πολλά παράθυρα, με θέα το δάσος.

Τα ζώα σιγά σιγά άρχισαν να ξυπνάνε από το βαθύ ύπνο και οι νεραϊδες έπιασαν αμέσως δουλειά. Μερικά από τα ζώα του δάσους ήταν, λιοντάρια, σπουργίτια, σαλιγκάρια, σκίουροι, καγκουρό και βατράχια. Σε λίγες μέρες όλο το δάσος φαινόταν ένα ξεραμένο μέρος χωρίς ζωή! Βλέποντάς το ο παράξενος άνθρωπος, σκέφτηκε ότι δεν του ήταν χρήσιμο πια ένα τέτοιο μέρος. Έτσι πήρε τα τσεκούρια του, τα φορτηγά του και όλα τα εργαλεία του και εγκατέλειψε. Μια μέρα ήρθε στο δάσος ένας παράξενος άνθρωπος με μυτερά αυτιά και γκριζα γραβάτα.

Σε λίγες ώρες τα δέντρα φαινόταν κιτρινισμένα και ξερά. Τότε οι νεραϊδες σκέφτηκαν να χρησιμοποιήσουν την νεραϊδόσκηνη τους και να μετατρέψουν το δάσος από ονειρεμένο σε ένα ξεραμένο δάσος. Άρχισαν λοιπόν βάφοντας τα φύλλα των δέντρων κίτρινα. Τα ζώα βλέποντας τον παράξενο άνθρωπο, τρόμαξαν και κρύφτηκαν στις φωλιές τους. Έτσι το δάσος φαινόταν έρημο. Σιγά σιγά όμως τα ζώα ξεθάρρεψαν και άρχισαν να πλησιάζουν τον παράξενο άνθρωπο...

Μετά από μια ολόκληρη μέρα και ένα ολόκληρο βράδυ το μικρούτσικο σαλιγκαράκι έφτασε στη νεραϊδοχώρα και άρχισε να λέει στις νεραϊδες για όλα

όσα είδε να συμβαίνουν στο ονειρεμένο δάσος. Εκείνος τότε άρχισε να μοιράζει τα γλυκίσματα στα ζώα. Έτσι το λιοντάρι πήρε τα ζαχαρωτά, το σπουργίτι πήρε το παγωτό με κρέμα φράουλα, ο σκίουρος πήρε τα γλειφιτζούρια, ο βάτραχος πήρε τις καραμέλες, το σαλιγκάρι πήρε την κρέμα καραμελέ και το καγκουρό πήρε την τούρτα!

Αφού πια το δάσος ήταν απροστάτευτο από τις νεράιδες και τα ζώα ο παράξενος άνθρωπος έφερε τσεκούρια, μαχαίρια, φτυάρια, κλαδευτήρια, φορητά, και ελικόπτερα για να κόψει τα δέντρα. Το μικρούτσικο σαλιγκαράκι, βλέποντας όλα αυτά ξεκίνησε για τη νεραϊδοχώρα. Οι νεράιδες βλέποντας όλα αυτά, μη μπορώντας να κάνουν κάτι, κρύφτηκαν στα νεραϊδόσπιτά τους. Μονάχα μια νεράιδα με χρυσαφένια μαλλιά έμεινε καθισμένη πάνω σε ένα μανιτάρι και παρακολουθούσε τα ζώα να τρώνε λαιμάργα τα ζαχαρωτά του παράξενου ανθρώπου.

Την επόμενη μέρα όλα τα ζώα έπεσαν σε βαθύ ύπνο, εκτός από ένα μικρούτσικο σαλιγκαράκι που ήταν τόσο αργό και δεν πρόλαβε να πάρει κανένα ζαχαρωτό.

«Ρινόκερος και κόκορας»

Ρινόκερος και κόκορας,
κότα, αετός και κόρακας
παρέα περπατάνε
σε παραλία πάνε.

«Παπαγάλος»

-Παπαγάλε θέλεις καρότο;
Παπαγάλε, φάε καρότο!
-Ιωάννα, πρώτα ρώτα αν τα τρώω τα καρότα.
Γιατί προτιμώ τα σπύρια, τα καρύδια και τα ρόδια.

Στιχάκια

1. Ρούμπα ρούμπα ρουμπαλά
2. Τραλαλα-τραλαλα

Γλωσσοδέτης

Της καρέκλας το ποδάρι, ξεκαρεκλοπωδαρώθηκε.

«Η ρέγγα ροζαλία»

Μια φορά, ήταν ένας ράφτης που τον έλεγαν Ριχάρδο και τον φώναζαν χαϊδευτικά Ρούλη. Το ραφείο του είχε απ' έξω μια ραγισμένη ταμπέλα που έγραφε «ΡΑΦΕΙΟ ΡΕΚΟΡ». Οι τοίχοι μέσα ήταν ροζ και γεμάτοι ράφια φορτωμένα ρετάλια. Ο Ρούλης, συνήθιζε να ράβει στη ραπτομηχανή έχοντας ρηγμένη στη ράχη του μια ρόμπα ροδακινιά, ριγέ (που τον προφύλαγε απ' τα ρεύματα) κι ακούγοντας στο ραδιόφωνο τραγούδια ρομαντικά ή ροκ ή ρεμπέτικα. Είχε κι ένα γάτο από ράτσα που τον λέγαν Ροσμίφ και που καθόταν πάντα ράθυμα πάνω στη ραπτομηχανή και ρουθούνιζε κι έκανε «ρον ρον, ρον ρον», ρυθμικά. Το ράψιμο τελείωνε αργά τη νύχτα. Όταν το ρολόι χτυπούσε δώδεκα, ο Ρούλης σηκωνόταν απ' τη ραπτομηχανή, έκλεινε το ραδιόφωνο, κατέβαζε τα ρολλά του ραφείου, τάζε τον Ροσμίφ, έτρωγε κάτι κι ο ίδιος (συνήθως ραβιόλια με ραπανάκια ή ρεβύθια με ραδίκια) και μετά, έβγαζε τα ρούχα του, έπεφτε στο ράντζο του, και ροχάλιζε μέχρι το πρωί βλέποντας όνειρα ρόδινα.

Μια Κυριακή, ο Ρούλης ξύπνησε πολύ πρωί, μόλις άρχιζε να ροδίζει η αυγή, αποφασισμένος να πάει για ψάρεμα. Έφαγε ένα ρυζόγαλο κι ένα ροδάκινο, πήρε τα σύνεργά του και πήγε κάπου μακριά, στις όχθες του Ρήνου, για να ψαρέψει. Κάθησε, και ρίχνοντας τ' αγκίστρι του στο νερό, περίμενε. Περίμενε και περίμενε και τίποτα δεν τσιμπούσε. «Δεν πειράζει», σκέφτηκε ο Ρούλης, «Θα γυρίσω μ' άδεια χέρια και θα γίνω ρεζίλι και ρεντίκολο, αλλά τουλάχιστον θα 'χω περάσει μια μέρα ρεμπελύνοντας, ραχατεύοντας, ρομαντζάροντας και ρεμβάζοντας!»

Ξαφνικά, το καλάμι του τινάχτηκε τόσο δυνατά, που κόντεψε να τον ρίξει μέσα στο νερό! Ο Ρούλης (που ευτυχώς ήταν πολύ ρωμαλέος) κατάφερε, με μεγάλη προσπάθεια, να τραβήξει έξω μια ρέγγα, μεγάλη σαν το μπόι του.

«Πω πω μια ρέγγα! Αυτή είναι ρέγγα!» φώναξε.

«Ποιόν είπες ρέγγα, ρε;» είπε η ρέγγα έξω φρενών.

«Πρώτον, δεν υπάρχουν ρέγγες στον Ρήνο και δεύτερον, εγώ είμαι η μάγισσα Ροζαλία. Έκανα ένα πείραμα και με διέκοψες. Δεν έπρεπε να με ψαρέψεις. Τώρα θα μείνω για πάντα ρεγγα...»

«Συγγνώμη ρέγγα Ροζαλία...» τραύλισε ο Ρούλης. «Δεν το 'ξερα... Τι μπορώ να κάνω για να επανορθώσω;»

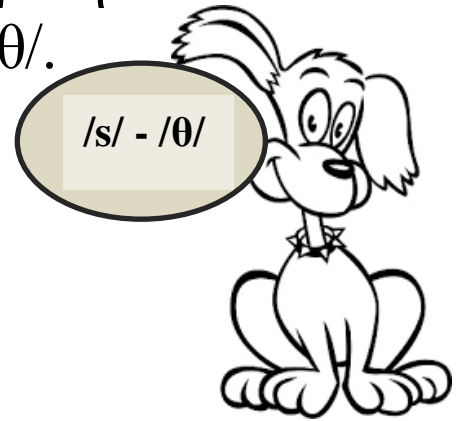

«Μόνο αν ρίξεις πάνω μου ένα ροζ ράσο, σαν κι αυτό που φορούσα πριν γίνω ρέγγα, θα μπορέσω να ξαναβρώ τον εαυτό μου...» κλαψούρισε η ρέγγα Ροζαλία, ρουφώντας τη μύτη της.

«Α, ωραία», είπε ο Ρούλης. «Κατά τύχη, έχω μαζί μου ένα ροζ ρεταλάκι, ροζ κλωστή και βελόνα. Δεν έχω ράψει ποτέ ρούχο για ψάρι, αλλά θα 'ναι εύκολο μια που δεν έχει μανίκια.»

Οπτικοακουστική διάκριση των φωνημάτων /s/-/θ/.

Ακουστική διάκριση.

3. Η ακουστική κατηγοριοποίηση εικονογραφημένων καρτών με τα φωνήματα-στόχους /s/-/θ/.

Ο λογοθεραπευτής τοποθετεί μπροστά από το παιδί δύο δοχεία, πάνω στα οποία είναι ζωγραφισμένα τα φωνήματα /s/ και /θ/ και διαβάζει ο ίδιος κάποιες λέξεις. Το παιδί κάθε φορά που ακούει να υπάρχει στη λέξη ένα από τα δύο φωνήματα, πρέπει να τις πάρει και να τις τοποθετήσει μέσα στο σωστό δοχείο. Η δραστηριότητα δεν συμπεριλαμβάνει λέξεις που έχουν και τα δύο φωνήματα μαζί.

4. Χτύπημα των χεριών (παλαμάκια) στο άκουσμα του ήχου /s/ .

- Ο λογοθεραπευτής λέει συλλαβές και λέξεις με το φώνημα-στόχο και το παιδί, κάθε φορά που ακούει το φώνημα /s/, πρέπει να χτυπάει τα χέρια. Λέξεις που συμπεριλαμβάνουν και τα δύο φωνήματα μαζί (/s/, /θ/), δεν προτιμώνται για αρχικό στάδιο.

Οπτική διάκριση

1. Η λύση σταυρόλεξου μικρής έκτασης με το φώνημα στόχο /s/.

- Ο λογοθεραπευτής δίνει στο παιδί σταυρόλεξο με λέξεις που αρχίζουν από /s/, κυρίως, λίγες από /θ/ και ελάχιστες από άλλα φωνήματα. Το φώνημα-στόχος είναι προς διευκόλυνση του παιδιού με λίγο μεγαλύτερη γραμματοσειρά και σε μία από τις λέξεις είναι με έντονο μαύρο χρώμα. Αυτό που πρέπει να κάνει το παιδί είναι με έναν μαρκαδόρο να βρει και να υπογραμμίσει τις λέξεις που ξεκινούν με το φώνημα /s/.

π.χ.

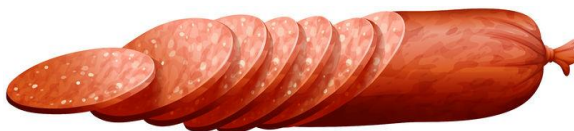
σ	ω	μ	α
ο	κ	π	λ
σ	ε	λ	α
π	α	ε	ι
σ	κ	ι	ο
ο	σ	ο	ι

2. Η συμπλήρωση κενών σε λέξεις με τα φωνήματα-στόχους /s/-/θ/.

Ο λογοθεραπευτής δίνει στο παιδί κάποιες κάρτες με εικόνες, που λείπει το αρχικό γράμμα, όπως (σ)αλάμι, (σ)αλάτα, (σ)έλα, (σ)κούφος, (θ)άλασα, (θ)ρανίο, (θ)ήκη, (θ)ησαυρός, κλπ. Επίσης, του δίνει δύο κάρτες, μία με το φώνημα /σ/ και μία άλλη με το φώνημα /θ/. Έπειτα, ζητά από το παιδί να διαλέγει μία από τις δύο κάρτες κάθε φορά, για να συμπληρώσει το κενό που υπάρχει στη λέξη της κάρτας που έχει μπροστά του.

π.χ.

_ αλάμι

_ησαυρός

* /s/

}	σα	ασα	σασα	ασασα	
	σε	εσε	σεσε	εσεσε	
	σι	ισι	σισι	ισισι	
	σο	οσο	σοσο	οσοσο	
	σου	ουσου	σουσου	ουσουσου	
}	ασα	εσα	ισα	οσα	ουσα
	ασε	εσε	ισε	οσε	ουσε
	ασι	εσι	ισι	οσι	ουσι
	ασο	εσο	ισο	οσο	ουσο
	ασου	εσου	ισου	οσου	ουσου
}	σασα	σεσα	σισα	σοσα	σουσα
	σασε	σεσε	σισε	σοσε	σουσε
	σασι	σεσι	σισι	σοσι	σουσι
	σασο	σεσο	σισο	σοσο	σουσο
	σασου	σεσου	σισου	σοσου	σουσου
}	ασασα	εσεσα	ισισα	οσοσα	ουσουσα
	ασασε	εσεσε	ισισε	οσοσε	ουσουσε
	ασασι	εσεσι	ισισι	οσοσι	ουσουσι
	ασασο	εσεσο	ισισο	οσοσο	ουσουσο
	ασασου	εσεσου	ισισου	οσοσου	ουσουσου

Λέξεις με το φώνημα /s/ σε αρχική, μεσαία και τελική θέση.*Αρχική θέση*

Σάββατο
σαγόνι
σαΐτα
σακάκι
σάκος
σάκος
σαλάτα
σαλιάρα
σάλιο
σαλοπέτα
σάλπιγγα
σαμάρι
σάμπα

Μεσαία θέση

σινεμά
σινιάλο
σιρόπι
σιτάρι
σιωπή
σόδα
σοδειά
σοκάκι
σοκολάτα
σούβλα
σουπιά
σοφία
σύζυγος

αλυσίδα
ασήμι
βάσανο
βασίλειο
γιασεμί
δέσιμο
διάσωση
εισιτήριο
έσοδα
εσοχή
ησυχία
θυσία
ισορροπία

Τελική θέση

αγώνας
αδελφός
αετός
αέρας
άθληση
άθλος
άλλος
άμμος
ανάσα
άνεση
ανίσωση
άνθρωπος
άξονας

τέλος
τοίχος
τροχός
ύπνος
υπουργός
φαλακρός
φίλος
φως
χάος
χρέος
χορός
χρυσός
χτύπος

σαμπάνι	σύκο	καλοσύνη	ναύτης	ωκεανός
σανδάλι	συλλαβή	κασέτα	νικητής	θρόνος
σανίδα	συλλογή	μεσημέρι	αριθμός	καιρός
σανό	συμβουλή	μουσείο	αρχηγός	κάπως
σαντιγί	συμμετοχή	μουσική	άσσος	κήπος
σάουνα	σύμπαν	πισίνα	άτακτος	κλώνος
σάπιο	συνάχι	πράσινο	νονός	κρέας
σαπούνι	συνήθεια	προσοχή	όρος	κύκνος
σαράκι	συνταγή	σουσάμι	βάτραχος	λαγός
σαρδέλα	συρτάρι	τέσσερα	όφελος	λάθος
σαρώνω	σωλήνα	φασαρία	βέλος	ποντικός
σαύρα	σώμα	φασίνα	βράχος	μαγνήτης
σέβη	σικάλη	απόσταση	γάμος	μαθητής
σειρά		απουσία	γάτος	πρώτος
σελήνη		μουσείο	πάτος	μισός
σέλινο		βάση	πελαργός	ράφτης
σεντόνι		ερώτηση	γιακάς	ναύτης
σέντρα		λύση	γοργός	θείος
σερφινγκ		κεράσι	δεινόσαυρος	θνητός
σημάδι		γεύση	δυνατός	
σημαία		γέννηση	έπος	
σήματα		νησί	έρημος	
σήραγγα		αφίσα	πόλεμος	
σιγά		βάδιση	ήλιος	
σίγμα		μέση	ήρωας	
σίδερα		φάση	θάρρος	

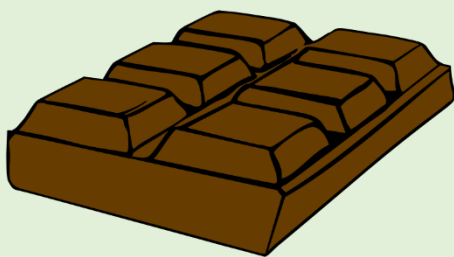
Κάρτες λέξεων με το φώνημα /s/.

σακάκι

σαλάτα

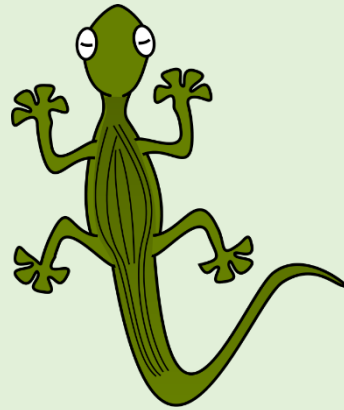
σοκολάτα

σιτάρι

σαπούνι

σαύρα

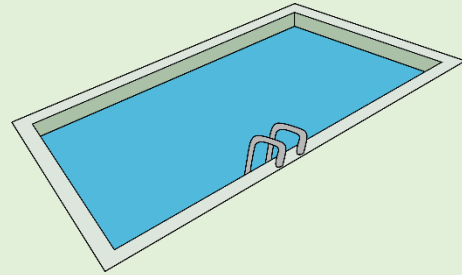
σελήνη

σημαία

μουσική

πiscίνα

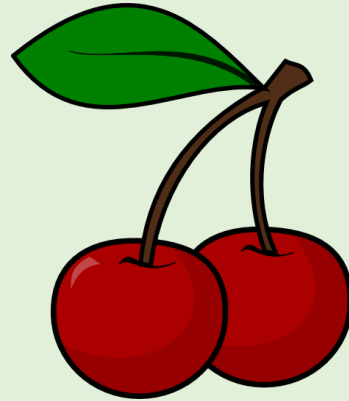
πράσινο

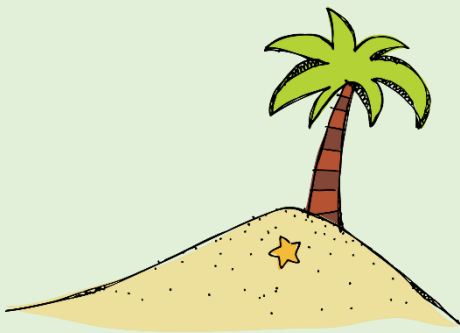
σουσάμι

4

τέσσερα

κεράσι

νησί

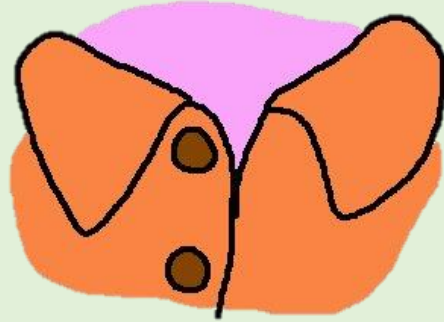

άμμος

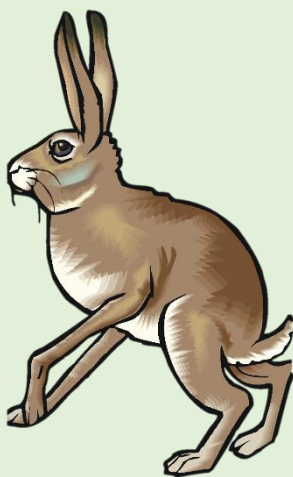

philipmartini.info

ναύτης

γιακάς

λαγός

ποντικός

* /sf/

{	σφα	ασφα	σφασφα	ασφασφα	
	σφε	εσφε	σφεςφε	εσφεςφε	
	σφι	ισφι	σφισφι	ισφισφι	
	σφο	οσφο	σφοσφο	οσφοσφο	
	σφου	ουσφου	σφουσφου	ουσφουσφου	
{	ασφα	εσφα	ισφα	οσφα	ουσφα
	ασφε	εσφε	ισφε	οσφε	ουσφε
	ασφι	εσφι	ισφι	οσφι	ουσφι
	ασφο	εσφο	ισφο	οσφο	ουσφο
	ασφου	εσφου	ισφου	οσφου	ουσφου
{	σφασφα	σφεςφα	σφισφα	σφοσφα	σφουσφα
	σφασφε	σφεςφε	σφισφε	σφοσφε	σφουσφε
	σφασφι	σφεςφι	σφισφι	σφοσφι	σφουσφι
	σφασφο	σφεςφο	σφισφο	σφοσφο	σφουσφο
	σφασφου	σφεςφου	σφισφου	σφοσφου	σφουσφου
{	ασφασφα	εσφεςφα	ισφισφα	οσφοσφα	ουσφουσφα
	ασφασφε	εσφεςφε	ισφισφε	οσφοσφε	ουσφουσφε
	ασφασφι	εσφεςφι	ισφισφι	οσφοσφι	ουσφουσφι
	ασφασφο	εσφεςφο	ισφισφο	οσφοσφο	ουσφουσφο
	ασφασφου	εσφεςφου	ισφισφου	οσφοσφου	ουσφουσφου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /sf/ σε αρχική και μέση θέση.

Αρχική θέση

σφαίρα

σφάλμα

σφεντόνα

σφηνώνω

σφίγγα

σφοδρός

σφολιάτα

σφουγγάρι

σφραγίδα

σφυρί

σφυρίχτρα

Μεσαία θέση

ατμόσφαιρα

στρατόσφαιρα

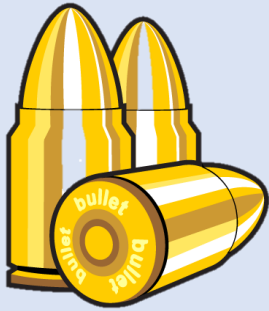
Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /sf/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Ο διαιτητής **σφύριξε** δύο φορές στον χθεσινό αγώνα.
2. Φοβάμαι πολύ τις **σφίγγες**.
3. **Σφίξε** τα κορδόνια σου.
4. Η ατμό**σφαιρα** είναι μολυσμένη.
5. Η **σφολιάτα** με τυρί είναι ωραία.
6. Η γη είναι **σφαιρική**.
7. Η γιαγιά **σφουγγάρισε** με τη νέα **σφουγγαρίστρα**.
8. Ο συναγερμός έγραφε **σφάλμα ασφαλείας**.
9. Το καινούργιο παντελόνι μου είναι λίγο **σφιχτό**.
10. Το **σφουγγάρι** του πίνακα έχει χρώμα κίτρινο.

Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /sf/ με λέξη στόχο.

1. Πλένουμε τα πιάτα με σαπούνι και(**σφουγγάρι**).
- 2 Καρφώνουμε τα καρφιά στον τοίχο με το(**σφυρί**).
3. Πρόσεχε το πάτωμα είναι βρεγμένο γιατί μόλις(**σφουγγάρισα**).
4. Στη Γεωγραφία σήμερα είδαμε όλες τις χώρες πάνω στην υδρόγειο(**σφαίρα**).
6. Όταν ήμουν στο χωριό, έξω στην αυλή με δάγκωσε μια(**σφίγγα**).
7. Μην φοβάσαι μην πέσεις, κράτησε το χέρι μου (**σφιχτά**).
8. Ο καπνός από τα αυτοκίνητα μολύνει την(**ατμόσφαιρα**).
9. Η γάτα του γείτονα είχε φάει τόσο πολύ και(**σφήνωσε**) στην πόρτα .
10. Ο διαιτητής(**σφύριξε**) τη λήξη του (**ποδοσφαιρικού**) αγώνα.

Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /sf/.

σφαίρα

σφεντόνα

σφυρί

Σφήκα

* /sp/

σπα	ασπα	σπασπα	ασπασπα
σπε	εσπε	σπεσπε	εσπεσπε
σπι	ισπι	σπισπι	ισπισπι
σπο	οσπο	σποσπο	οσποσπο
σπου	ουσπου	σπουσπου	ουσπουσπου

ασπα	εσπα	ισπα	οσπα	ουσπα
ασπε	εσπε	ισπε	οσπε	ουσπε
ασπι	εσπι	ισπι	οσπι	ουσπι
ασπο	εσπο	ισπο	οσπο	ουσπο
ασπου	εσπου	ισπου	οσπου	ουσπου

σπασπα	σπεσπα	σπισπα	σποσπα	σπουσπα
σπασπε	σπεσπε	σπισπε	σποσπε	σπουσπε
σπασπι	σπεσπι	σπισπι	σποσπι	σπουσπι
σπασπο	σπεσπο	σπισπο	σποσπο	σπουσπο
σπασπου	σπεσπου	σπισπου	σποσπου	σπουσπου

ασπασπα	εσπεσπα	ισπισπα	οσποσπα	ουσπουσπα
ασπασπε	εσπεσπε	ισπισπε	οσποσπε	ουσπουσπε
ασπασπι	εσπεσπι	ισπισπι	οσποσπι	ουσπουσπι
ασπασπο	εσπεσπο	ισπισπο	οσποσπο	ουσπουσπο
ασπασπου	εσπεσπου	ισπισπου	οσποσπου	ουσπουσπου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /sp/ σε αρχική και μεσαία θέση.

Αρχική θέση

σπα
σπάγκος
σπάζω
σπαθί
σπάνιος
σπάσιμο
σπατάλη
σπηλιά
σπίθα
σπίρτο

Μεσαία θέση

απόσπασμα
ασπίδα
δεσπότης
διάσπαση
Δέσποινα
επισπεύδω
ηλιόσπορος
λάσπη

σπίτι
σπιράλ
σπόγγος
σπόνδυλος
σπορ
σπόρος
σπουδές
σπουργίτι
σπυράκι
σπρώχνω
Σπύρος

Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /sp/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Σπάνια **σπ**έρνουμε μαρούλια.
2. Οι κύκνοι είναι **άσπ**ροι.
3. Μου αρέσουν πολύ τα **σπ**όρια.
4. Γύρισα στο **σπ**ίτι την άλλη μέρα.
5. Οι αρκούδες ζουν σε **σπ**ηλιές.
6. Η **Ασπ**ασία έχει **σπ**ασμένο πόδι.

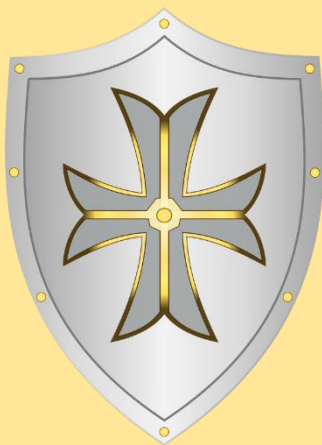
Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /sp/.

σπαθί

σπίτι

ασπίδα

ηλιόσπορος

* /sk/

σκα	ασκα	σκασκα	ασκασκα
σκε	εσκε	σκεσκε	εσκεσκε
σκι	ισκι	σκισκι	ισκισκι
σκο	οσκο	σκοσκο	οσκοσκο
σκου	ουσκου	σκουσκου	ουσκουσκου

ασκα	εσκα	ισκα	οσκα	ουσκα
ασκε	εσκε	ισκε	οσκε	ουσκε
ασκι	εσκι	ισκι	οσκι	ουσκι
ασκο	εσκο	ισκο	οσκο	ουσκο
ασκου	εσκου	ισκου	οσκου	ουσκου

σκασκα	σκεσκα	σκισκα	σκοσκα	σκουσκα
σκασκε	σκεσκε	σκισκε	σκοσκε	σκουσκε
σκασκι	σκεσκι	σκισκι	σκοσκι	σκουσκι
σκασκο	σκεσκο	σκισκο	σκοσκο	σκουσκο
σκασκου	σκεσκου	σκισκου	σκοσκου	σκουσκου

ασκασκα	εσκεσκα	ισκισκα	οσκοσκα	ουσκουσκα
ασκασκε	εσκεσκε	ισκισκε	οσκοσκε	ουσκουσκε
ασκασκι	εσκεσκι	ισκισκι	οσκοσκι	ουσκουσκι
ασκασκο	εσκεσκο	ισκισκο	οσκοσκο	ουσκουσκο
ασκασκου	εσκεσκου	ισκισκου	οσκοσκου	ουσκουσκου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /sk/ σε αρχική και μεσαία θέση.

Αρχική θέση

σκακιέρα
σκαλοπάτι
σκαμπό
σκανδάλη
σκελετός
σκέλος
σκηνικό
σκιά
σκιάχτρο

Μεσαία θέση

ανάσκελα
ανασκαφή
άσκοπα
βοσκός
δάσκαλος
δύσκολος
κασκαντέρ
κασκόλ
κατασκευή

σκληρός	μάσκα
σκοινάκι	μασκοφόρος
σκοπιά	μπισκότα
σκορ	Παρασκευή
σκοτάδι	φασκόμηλο
σκούπα	φούσκα
σκουριά	φρέσκο
σκούφος	
σκύλος	
σκυτάλη	
Σκωτία	

Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /sk/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Σκέπασε το μωρό με την κουβερτούλα.
2. Η μαμά σκούπισε όλο το σπίτι.
3. Αγοράσαμε τέσσερα σκαμπό για το σαλόνι.
4. Η γιαγιά μου χάρισε ένα κασκόλ.
5. Η σκάλα μας έχει δέκα σκαλοπάτια.
6. Έσκασε η ρόδα του αυτοκινήτου.
7. Φέτος έχουμε καινούργια δασκάλα.
8. Στην Ιστορία μιλήσαμε για τις αρχαίες ανασκαφές.
9. Πονάει η μέση της γιαγιάς και δεν μπορεί να σκύψει.
10. Το τεστ στα μαθηματικά ήταν δύσκολο.

Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /sk/ με λέξη στόχο.

1. Η(σκεπή) των σπιτιών έχει κεραμίδια.
2. Ξαπλώνουμε μπρούμυτα και(ανάσκελα).
3. Τα σιδερένια κάγκελα μετά από καιρό(σκουριάζουν).
4. Η πολυκατοικία του Γιώργου δεν έχει ασανσέρ μόνο..... (σκάλες).
6. Τα(σκουπίδια) τα πετάμε πάντα στον κάδο.
7. Ο ουρανός τη νύχτα έχει χρώμα(σκούρο) μπλε.
8. Ο(σκύλος) γαύγιζε όλο το βράδυ.
9. Το χειμώνα στο λαιμό φοράμε(κασκόλ) για να μην κρυώνουμε.
10. Τα(σκουλήκια) σέρνονται στο χώμα.

Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /sk/.

σκούπα

σκύλος

μάσκα

βοσκός

* /st/

στα	αστα	σκασκα	ασκασκα
στε	εστε	σκεσκε	εσκεσκε
στι	ιστι	στιστι	ιστιστι
στο	οστο	στοστο	οστοστο
στου	ουστου	στουστου	ουστουστου

αστα	εστα	ιστα	οσκα	ουσκα
αστε	εστε	ιστε	οσκε	ουσκε
αστι	εστι	ιστι	οσκι	ουσκι
αστο	εστο	ιστο	οσκο	ουσκο
αστου	εστου	ιστου	οστου	ουστου

σταστα	σκεστα	στιστα	στοστα	στουστα
σταστε	στεστε	στιστε	στοστε	στουστε
σταστι	στεστι	στιστι	στοστι	στουστι
σταστο	τεεστο	στιστο	στοστο	στουστο
σταστου	τεεστου	στιστου	στοστου	στουστου

ασταστα	εστεεστα	ιστιιστα	οστοστα	ουστουστα
ασταστε	εστεεστε	ιστιιστε	οστοστε	ουστουστε
ασταστι	εστεεστι	ιστιιστι	οστοστι	ουστουστι
ασταστο	εστεεστο	ιστιιστο	οστοστο	ουστουστο
ασταστου	εστεεστου	ιστιιστου	οστοστου	ουστουστου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /st/ σε αρχική και μεσαία θέση.

Αρχική θέση

στάβλος

στάδιο

στάθμευση

στάθμη

στάλα

σταφίδα

σταφύλι

στέγαση

στέγνωμα

Μεσαία θέση

αερόστατο

άκουσμα

απόσταση

αριστερά

αρρώστια

βλάστηση

διαστημόπλοιο

δίστιχο

ηφαίστειο

στέκα	κατάσταση
στέκι	κατάστρομα
στέμμα	καταστροφή
στεναχώρια	κρύσταλλο
στεριά	λαστιγάκι
στήθος	ληστεία
στήλη	λοστός
στήριγμα	μαστίχα
στίβος	μουστάκι
στιγμή	μυστικό
στίχος	νηστεία
στοίβα	νύστα
στοιχείο	παστέλι
στόμα	πλαστελίνη
στόχος	πέστροφα
στραγάλι	υπόστρομα
στραμπούληγμα	φιστίκι
στρατός	φούστα
στρατιώτης	χαστούκι.
τρογγυλό	
στροφή	
σρώμα	

Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /st/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Ο **Στάθης** μαθαίνει πολύ εύκολα του **στίχους** των τραγουδιών.
2. Στις ειδήσεις έδειξε ότι πέντε ληστές , **λήστεψαν** μια τράπεζα.
3. Η καινούργια μου **φούστα** είναι **χρωματιστή**.
4. Το χειμώνα μου αρέσει να τρώω **βραστα κάστανα**.
5. Τα άλογα κοιμούνται στον **στάβλο**.
6. Το **κατάστρομα** του πλοίου είχε **καταστραφεί**.
7. Τα ψάρια ζούνε στη θάλασσα όχι στη **στεριά**.
8. Σήμερα είναι η μέρα που πέφτουν τα **αστέρια**.
9. Έξω είχε πολύ κρύο γι' αυτό ο **Στέλιος** αρρώστησε.
10. Η γιαγιά **γλίστρησε** και **στραμπούλιξε** το πόδι της.

Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /st/ με λέξη στόχο.

1. Την (**Ανάσταση**) κρατάμε λαμπάδες στην εκκλησία.
2. Η μεταφορική εταιρεία αναλαμβάνει και (**αποστολές**) δεμάτων.
3. Ο δρόμος στο χωριό μου είναι πολύ.(**στενός**) και δεν χωράνε δύο αμάξια μαζί.
4. Ο κύκλος έχει σχήμα(**τρογγυλό**).
5. Η (**απόσταση**) Θεσσαλονίκη -Αθήνα είναι πολλά χμ.
6. Στην τοξοβολία πρέπει με το βέλος να πετύχεις το(**στόχο**).
7. Στο σχολείο απαγορεύεται να γράφουμε με (**στυλό**) μόνο με μολύβι. .
8. Η(στολή) των αστυνομικών είναι σκούρο μπλε.
9. Οι (σταγόνες) της βροχής έπεφταν όλο το βράδυ.
10. Περιμένουμε το λεωφορείο στη (**στάση**).

Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /st/.

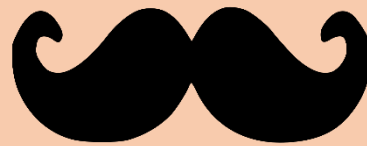
σταφύλι

αερόστατο

ηφαίστειο

μουστάκι

ΦΡΑΣΕΙΣ

***σ**

- Σατέν σακάκι
- Συχνή συνήθεια..
- Σημερινή σημείωση.
- Σοκολατένια γεύση.
- Σιρόπι σοκολάτας.
- Σιγανή μουσική.
- Άμεση απάντηση.

***σκ**

- Σκαλιστό σκαλοπάτι.
- Σκούρα σκακιέρα.
- Σκοτεινό σκοτάδι.
- Άσκοπη κατασκευή.

***σφ**

- Σφιχτή σφολιάτα.
- Σφαιρική σφαίρα.
- Σφάλμα ασφαλείας.
- Σφηνωμένη σφυρίχτρα.

***σπ**

- Σπασμένο σπαθί.
- Σπορά ηλιόσπορων.
- Σπυδαία σπίτια.
- Σπάνιο σπορ.

***στ**

- Στενό κοστούμι.
- Μυστική αποστολή.
- Στολισμένο κατάστημα.
- Κλειστό στόμα.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

*σ

- Σήμερα σηκώθηκα νωρίς.
- Συνήλθα από το σοκ.
- Χθες αγόρασα σημειωματάριο.
- Η Σοφία έχασε την κασετίνα της.
- Νύχτωσε πιο αργά σήμερα.
- Η σωστή απάντηση ήταν ήδη σημειωμένη.

*σφ

- Σφύριξα δύο φορές.
- Φοβάμαι τις σφίγγες.
- Σφίξε τα κορδόνια σου.
- Η ατμόσφαιρα είναι μολυσμένη.
- Η σφολιάτα με τυρί είναι ωραία.
- Η γη είναι σφαιρική.

*σπ

- Σπάνια σπέρνουμε μαρούλια..
- Οι κύκνοι είναι άσπροι.
- Μου αρέσουν πολύ τα σπόρια.
- Γύρισα στο σπίτι την άλλη μέρα .
- Οι αρκούδες ζουν σε σπηλιές.
- Η Ασπασία έχει σπασμένο πόδι.

*σκ

- Σκέπασε το μωρό με την κουβερτούλα.
- Η μαμά σκούπισε όλο το σπίτι.
- Αγοράσαμε τέσσερα σκαμπό.
- Η γιαγιά μου χάρισε ένα κασκόλ.
- Η σκάλα μας έχει δέκα σκαλοπάτια.
- Έσκασε η ρόδα του αυτοκινήτου.

*στ

- Στη στάση του λεωφορείου είδα τον Στάθη.
- Η βρύση σταμάτησε να στάζει νερά.
- Μικρές σταγόνες βροχής έπεφταν στη γη.
- Ο Στέλιος και ο Σταμάτης βάλανε στοίχημα.
- Η στροφή της διασταύρωσης ήταν πολύ στενή.
- Αγόρασε από το κατάστημα μία στάμπα.

ΠΟΙΗΜΑΤΑ

• ΔΥΟ ΜΕΛΛΙΣΕΣ ΤΟ ΒΡΑΔΥ
ΤΡΙΓΥΡΝΑΝΕ ΣΤΟ ΣΚΟΤΑΔΙ
ΚΑΝΟΥΝ ΟΜΩΣ ΗΣΥΧΙΑ
ΜΗ ΞΥΠΝΗΣΟΥΝ ΤΗ ΣΟΦΙΑ
ΤΟΥΣ ΑΡΕΣΕΙ Η ΠΑΡΕΑ
ΟΣΟ ΑΥΤΕΣ ΠΕΡΝΑΝ ΩΡΑΙΑ.

• ΚΕΡΑΣΙ ΚΕΡΑΣΑΚΙ ΜΟΥ
ΣΤΟ ΔΕΝΤΡΟ ΕΚΕΙ ΨΗΛΑ
ΠΕΣΕ ΓΙΑ ΛΙΓΟ ΝΑ ΣΕ ΦΑΩ
ΜΠΕΣ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΚΟΙΛΙΑ.

• ΣΧΟΛΕΙΟ ΣΗΜΕΡΑ ΞΑΝΑ
ΚΑΙ ΠΩΣ ΕΓΩ ΔΕΝ ΘΕΛΩ
ΣΗΚΩΘΗΚΑ ΣΙΓΑ ΣΙΓΑ
ΤΕΜΠΕΛΙΑΣΑ ΣΤΟ ΛΕΩ.

• ΣΗΜΕΡΑ ΕΙΝΑΙ ΣΑΒΒΑΤΟ
ΚΑΘΟΜΑΙ ΣΤΟ ΣΑΛΟΝΙ
ΜΟΝΑΧΟΣ ΞΕΚΟΥΡΑΖΟΜΑΙ
ΕΞΩ ΣΤΟ ΜΠΑΛΚΟΝΙ.

• ΤΟ ΣΤΡΙΜΜΕΝΟ ΤΟ ΣΚΟΥΛΗΚΙ
ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΣΑΠΟΥΝΟΘΗΚΗ
ΠΛΕΝΕΙ ΕΝΑ ΣΑΛΙΓΚΑΡΙ
ΜΕ ΣΑΠΟΥΝΙ ΚΑΙ ΣΦΟΥΓΓΑΡΙ
ΣΤΑΣΟΥ ΛΕΕΙ ΚΑΙ ΕΙΣΑΙ ΧΑΛΙΑ
ΜΕΣ ΤΗ ΣΚΟΝΗ ΜΕΣ ΤΑ ΣΑΛΙΑ
ΣΤΑΣΟΥ ΣΑΜΑΤΑ ΜΗ ΚΑΝΕΙΣ
ΜΗ ΣΤΡΙΓΓΛΙΖΕΙΣ
ΔΕ ΣΕ ΣΚΟΥΟΠΙΣΑ ΑΚΟΜΑ
ΘΑ ΣΟΥ ΜΠΟΥΝΕ ΣΑΠΟΥΝΑΔΕΣ
ΜΕΣ ΤΟ ΣΤΟΜΑ.

• ΞΑΝΑ, ΞΕΝΙΑ ΚΑΙ ΞΑΝΑ
ΦΩΝΑΞΕ Ο ΞΙΦΙΑΣ
ΕΥΣΕ ΤΗ ΠΛΑΤΟΥΛΑ ΜΟΥ
ΟΠΩΣ Ο ΗΛΙΑΣ
ΞΑΠΛΩΣΑ ΕΔΩ ΣΤΗ ΓΗ
ΣΕ ΕΝΑ ΜΑΞΙΛΑΡΙ
ΣΕ ΠΕΡΙΜΕΝΩ ΜΗΝ ΑΡΓΕΙΣ
ΕΥΣΕ ΜΕ ΚΑΙ ΠΑΛΙ.

•ΣΚΥΛΟΣ ΣΚΥΛΑΚΙΑ ΕΚΑΝΕ
ΤΕΣΣΕΡΑ ΣΕ ΑΡΙΘΜΟ
ΟΛΑ ΤΟΥΣ ΕΙΝΑΙ ΤΕΛΕΙΑ
ΑΧ ΠΟΣΟ ΤΑ ΑΓΑΠΩ.
ΘΑ ΤΑ ΠΡΟΣΕΧΩ ΟΣΟ ΜΠΟΡΩ
ΤΟ ΥΠΟΣΧΟΜΑΙ ΑΛΗΘΕΙΑ
ΣΑΝ ΤΟ ΙΠΠΟΤΗ ΘΑ ΣΤΑΘΩ
ΟΠΩΣ ΣΤΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ.

•ΡΙΞΕ ΤΑ ΖΑΡΙΑ ΚΑΙ ΟΤΙ ΤΥΧΕΙΣ
ΜΗΝ ΦΟΒΑΣΑΙ ΝΑ ΑΠΟΤΥΧΕΙΣ
ΚΑΠΟΙΕΣ ΦΟΡΕΣ ΚΕΡΔΙΖΟΥΜΕ
ΕΙΝΑΙ ΘΕΜΑ ΤΥΧΗΣ.
ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΙΣΑΙ ΤΟΛΜΗΡΟΣ,
ΓΕΝΝΑΙΟΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΟΣ
ΕΙΣΑΙ ΝΑ ΞΕΡΕΙΣ ΜΟΝΑΔΙΚΟΣ
ΣΑΝ ΕΣΕΝΑ ΚΑΝΕΙΣ ΑΛΛΟΣ.

•Ο ΘΟΔΩΡΗΣ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΣΗΣ
ΔΥΟ ΘΑΡΡΑΛΕΟΙ ΠΟΝΤΙΚΟΙ
ΚΑΝΑΝ ΤΗ ΘΕΡΜΟΦΟΡΑ ΒΑΡΚΑ
ΚΑΙ ΤΟ ΘΕΡΜΟΜΕΤΡΟ ΚΟΥΠΙ
ΚΑΝΑΝ ΤΟΥΣ ΘΑΛΑΣΣΟΛΥΚΟΥΣ
ΣΤΗ ΘΑΛΑΣΣΑ ΠΟΥ ΒΓΗΚΑΝ
ΟΜΩΣ ΤΑ ΘΑΛΑΣΣΩΣΑΝΕ
ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΟΠΝΙΓΗΚΑΝ

ΨΕΥΔΟΛΕΞΕΙΣ

*σ	*σφ	*σπ	*σκ	*στ
σαβασα	σφαλετο	σπαρτοθι	σκατερλο	σταβελο
σαβετε	σφαποτι	σπασερι	σκαζι	σταχονακι
σαβηνο	σφαρικετι	σπαχτοσου	σκεπτεφι	στεδρισα
σαγοκα	σφελετος	σπεδρισα	σκηρεδρο	στερερεσι
σαγεμη	σφενορα	σπερσερσι	σκησκινο	στημολατο
σαδεδο	σφεχτονα	σπημασιλα	σκοθρος	στηγλα
σαδουνοφ	σφημονι	σπηκρα	σκομουτρι	στοδρομα
σαζογατι	σφητρα	σποδρος	σκοσκουγα	στοχροκι
σαζουσο	σφηχελι	σπορουσο	σκουρεστρα	στουκενο
σεθαμος	σφοραδα	σπουτρενο	σκουχενος	στουνασιτο
σελασιτα	σφορτερι	σπουθασιτο		
σερκοτ	σφοστα			
σηματρα	σφουλετο			
σηχανιτο	σφουμαν			
σοφουταρια	σφουπορι			
σοχτελος	σφουχτα			
σουδρα				
σουπρεμα				

ΠΑΡΑΜΥΘΙ

« Ο ΚΟΥΛΗΣ Ο ΜΟΥΣΙΚΟΥΛΗΣ »

Μία φορά κι έναν καιρό σε μία σκοτεινή σπηλιά ζούσε ένας δράκος. Όλοι του οι φίλοι τον φώναζαν Κούλη από το μουσικούλη, γιατί ο μικρούλης δράκος ήθελε όταν μεγαλώσει να γίνει μουσικός. Έτσι, μόλις θα ξυπνούσε μέχρι να νυχτώσει έπαιζε συνέχεια μουσική. Ένα μεσημέρι, έξω από το σπίτι του περνούσε ένας μουσικός και άκουσε μία μουσική σπουδαία, που του άρεσε τόσο πολύ. Μόλις γνώρισε τον δράκο και το σπάνιο χάρισμα του, του ζήτησε να αρχίσουν μαζί πολλές πολλές συναυλίες. Ο Κούλης ο μουσικούλης τότε δάκρυσε και συμφώνησε να ακολουθήσει τον μουσικό και να γίνει κι αυτός μουσικός. Η απόφαση του ήταν σοφή καθώς έγινε σπουδαίος και τρανός και όλοι αγαπούσαν πολύ αυτόν και τη μουσική του. Και ζήσαν αυτοί καλά και μείς καλύτερα.

ΤΕΛΟΣ.

* /ps/

ψα	αψα	ψαψα	αψαψα
ψε	εψε	ψεψε	εψεψε
ψι	ιψι	ψιψι	ιψιψι
ψο	οψο	ψοψο	οψοψο
ψου	ουψου	ψουψου	ουψουψου

αψα	εψα	ιψα	οψα	ουψα
αψε	εψε	ιψε	οψε	ουψε
αψι	εψι	ιψι	οψι	ουψι
αψο	εψο	ιψο	οψο	ουψο
αψου	εψου	ιψου	οψου	ουψου

ψαψα	ψεψα	ψιψα	ψοψα	ψουψα
ψαψε	ψεψε	ψιψε	ψοψε	ψουψε
ψαψι	ψεψι	ψιψι	ψοψι	ψουψι
ψαψο	ψεψο	ψιψο	ψοψο	ψουψο
ψαψου	ψεψου	ψιψου	ψοψου	ψουψου

αψαψα	εψεψα	ιψιψα	οψοψα	ουψουψα
αψαψε	εψεψε	ιψιψε	οψοψε	ουψουψε
αψαψι	εψεψι	ιψιψι	οψοψι	ουψουψι
αψαψο	εψεψο	ιψιψο	οψοψο	ουψουψο
αψαψου	εψεψου	ιψιψου	οψοψου	ουψουψου

Λέξεις με το φώνημα /ps/ σε αρχική, μεσαία και τελική θέση.

Αρχική θέση

ψάθα
ψαλίδα
ψαλίδι
ψαλμός
ψάλτης

Μεσαία θέση

απόψυξη
άψητος
αψηφώ
αψίδα
αψιμαχία

Τελική θέση

ανάληψη
αντίληψη
απόψε
άποψη
βλέψη

ψαράς	άψογος	γύψος
ψάρι	βάψιμο	δίψα
ψαρόκολλα	έψιλον	επίκυψη
ψαρονέφρι	θρύψαλο	επίσκεψη
ψάχνω	κατάψυξη	θλίψη
ψείρα	κάψιμο	θρέψη
ψεκάζω	κάψουλα	κάλυψη
ψέμα	κλαψιάρης	κάμψη
ψευδαίσθηση	κλειψύδρα	κατάληψη
ψευδάργυρος	κρυψώνα	κάτοψη
ψευδώνυμο	κυψέλη	κομπός
ψεύτικος	λειψυδρία	λάμψη
ψηλαφίζω	ολιγοψυχώ	λήψη
ψήλος	ομοψυχία	όψη
ψηφίδα	πονόψυχος	παράληψη
ψηφίο	ράψιμο	πέψη
ψηφοδέλτιο	ραψωδία	πρόσοψη
ψήφος	σκάψιμο	ρίψη
ψίθυρος	σκυλόψαρο	σκέψη
ψιλικατζής	στύψιμο	σύνοψη
ψίχουλο	υψηλόβαθμος	σύσκεψη
ψυγείο	υψηλότατος	ταψί
ψυχολογία	ύψιλον	τέρψη
ψωμί	υψόμετρο	τύψεις
ψωμοτύρι	ύψωμα	ύψος
ψώνια	χρυσόψαρο	χώνεψη

Φράσεις με το φώνημα-στόχο /ps/.

- ψεύτικη όψη
- ψιλή ψιγάλα
- ψάχνω ταψί
- ψάρεμα χρυσόψαρου
- ψίχουλο ψωμιού

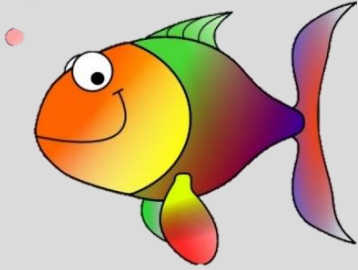
Προτάσεις με το φώνημα-στόχο /ps/.

1. Το ψυγείο είναι γεμάτο.
2. Ψάχνω ψάρια για ψάρεμα.
3. Έμειναν λίγα ψίχουλα στο ταψί.
4. Όταν ψώνιζα έριξε ψιλή βροχή
5. Χρειάζομαι το ψαλίδι για να κόψω τα μαλλιά μου.
6. Βγάλε το ψαρονέφρι από την κατάψυξη.
7. Ψηλά στην ντουλάπα έχει ψύλλους.
8. Μου έβαψε το σπίτι ο ψιλικατζής.
9. Ψέματα είπε ότι διψούσε.
10. Ο ψάλτης ψέλνει πολύ ωραίους ψαλμούς.

Γενίκευση του φωνήματος /ps/ με λέξη στόχο.

1. Ο ψαράς ψαρεύει (ψάρια)
2. Αυτό το παιδί δεν λέει ποτέ την προσωπική του (άποψη)
3. Για να κόψω ένα χαρτόνι χρειάζομαι ένα (ψαλίδι)
4. Το παγωτό μπαίνει στην (κατάψυξη)
5. Ο ψάλτης στην εκκλησία λέει (ψαλμούς)
6. Του ζήτησε συγγνώμη γιατί ένιωθε (τύψεις)
7. Έχει βραχνιάσει κι έτσι μιλάει πολύ (ψιθυριστά)
8. Κάθε βράδυ τρώω τυρί με (ψωμί)
9. Ο Γιώργος συνέχεια κλαίει και γκρινιάζει. Είναι
(κλαψιάρης)
10. Πάω να πάρω τσίχλες από το (ψιλικατζίδικο)

Κάρτες λέξεων με το φώνημα /ps/.

ψάρι

βάψιμο

ταψί

ψυγείο

ψωμί

κλεψύδρα

ψαλίδι

κυψέλη

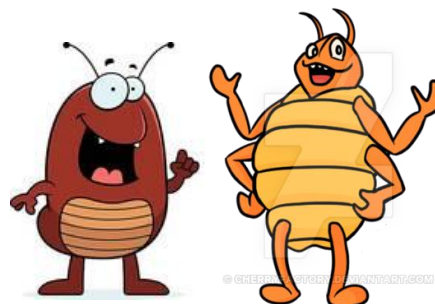
Ψευδολέξεις με το φώνημα /ps/.

ψάμα	ψαβάρι
ψατά	ψακολέ
ψαψη	ψαφούλα
ψέλα	ψαψινά
ψέπα	ψεγόθα
ψεφά	ψέλοπα
ψίκο	ψεπίρα
ψινά	ψεφεκά
ψισή	ψιδόμο
ψοβό	ψιθέζο
ψόζα	ψιμέρο
ψόμα	ψιπούρι
ψοπά	ψογικά
ψορό	ψοψάπα
ψόφι	ψοτέγα
ψόψα	ψοσάγο

Ποιήματα με το φώνημα /ψ/:

❖ Ψείρα πάει μ' έναν ψύλλο
βόλτα πάνω σ' ένα σκύλο
βόλτα απ' την ουρά ως τη μύτη
σ' ένα σκύλο ψηλομύτη.
Και ο ψύλλος ψιθυρίζει
"Ψιτ, θαρρώ πως ψιχαλίζει!
Ψάξε βρες, να μη βραχούμε
το αυτί του να κρυφτούμε".

❖ Ο ψαράς ψαρεύει ψάρια
με πολύ ψηλό καλάμι
μα σα κουραστεί θα ψάξει
μία ψάθα να αράξει.

Παραμύθι με το φώνημα-στόχο /ps/:**ΟΙ ΨΕΥΤΕΣ**

Μια φορά, ήταν τρεις ψεύτες: Ο Ψευτοθόδωρος, ο Ψευτοθανάσης, κι ένας ψευτογιατρός με πολλά ψευδώνυμα που πότε έλεγε πως τον λένε Ψαραντώνη, πότε Φιλόπουλο, πότε Ψωμιάδη. Ο Ψευτοθόδωρος ήταν πολύ ψηλός, ο Ψευτοθανάσης ήταν λίγο ψευδός, κι ο ψευτογιατρός ήταν αρκετά ψηλομούτης.

Κάναν παρέα οι τρεις τους, λέγαν ο ένας στον άλλον ψευτιές και ψεύτικες ιστορίες, ψιλοκουβέντιαζαν, ψιλοκαβγάδιζαν για ψύλλου πήδημα, και μετά, ψευτοκλαίγαν, γιατί ήταν ψευτοπαλληκαράδες και ψωροφантаσμένοι. Γενικά όμως βαριόντουσαν, γιατί δεν είχαν τίποτα να κάνουν: Ζούσαν σ' ένα ψαροχώρι, στην όχθη μιας απέραντης ψαρόσουπας! Ψιχάλιζε συχνά λεμόνι και ψιλόβρεχε αλατοπίπερο, γι αυτό και η ψαρόσουπα ήταν μάλλον νόστιμη.

Ο Ψευτοθόδωρος, ο Ψευτοθανάσης, κι ο ψευτογιατρός δεν είχαν να κάνουν άλλη δουλειά εκτός από το να παίρνουν κάθε μέρα την ψαρόβαρκά τους, να αρμενίζουν στον αφρό της ψαρόσουπας και να ψαρεύουν τεμπέλικα. Ψάρευαν βέβαια με κουτάλες της σούπας, και ψάρευαν κι έτρωγαν. Η ψαρόσουπα ήταν τέλεια: Είχε μέσα ψαχνά από ψημένα ψάρια, ψιλοκομμένα λαχανικά, - ακόμα και ψίχες ψωμιού παπαρωμένες είχε μέσα! Έτσι λοιπόν τεμπέλικα και βαρετά περνούσαν τη ζωή τους οι τρεις ψεύτες, μέχρι την ημέρα που στο παράξενο ψαροχώρι τους, εμφανίστηκε ένας παράξενος ψευτοζητιάνος. Φορούσε ένα ψαθάκι και στηριζόταν πάνω σ' ένα ψαλίδι!

«Ψιτ, ψιτ!» φώναξε στους τρεις ψεύτες μόλις τους είδε. Αυτοί τον πλησίασαν, ψιθυρίζοντας μεταξύ τους και κάνοντας «ψου-ψου».

«Γιατί κρατάς ψαλίδι αντί για μπαστούνι;» τον ρώτησε ο Ψευτοθόδωρος.

«Για να κόβω δρόμο βέβαια...» απάντησε ο ψευτοζητιάνος και μετά συνέχισε: «Είμαι ψόφιος απ' την πείνα... Σας παρακαλώ, καλοί μου άνθρωποι, μήπως σας βρίσκεται λίγη ψαρόσουπα;»

«Κάτσε εκεί στην όχθη, πάνω σ' αυτά τα ψαροκέφαλα, πάρε μια κουτάλα και φάε με την ψυχή σου!» είπε ο ψευτογιατρός.

Ο ψευτοζητιάνος έκανε ό, τι του είπαν. Άρχισε να τρώει με την ψυχή του, και σταμάτησε μόνον όταν είχε ρουφήξει όλη την ψαρόσουπα! Οι τρεις ψεύτες είχαν μείνει άφωνοι.

«Έφαγε μια θάλαθα πθαρόθουπα!» ψεύδισε ο Ψευτοθανάσης. «Πωθ το ‘κανεθ αυτό; Και τώρα εμείθ τι θα τρώμε;»

«Μην ανησυχείτε», είπε ο ψευτοζητιάνος. «Για να σας ευχαριστήσω που με ταΐσατε, σας χαρίζω αυτά!»

Έκανε «ψι-ψι-ψι» κι αμέσως παρουσιάστηκαν δίπλα του ένα ψυγείο, μια ψηστιέρα και μια ψωμιέρα.

«Τι να τα κάνουμε;» ρώτησε δυστυχισμένα ο Ψευτοθανάσης. «Αφού δεν έχουμε τίποτα να ψήσουμε στην ψηστιέρα ή να κρύψουμε στην ψωμιέρα και στο ψυγείο...»

«Α, δεν είναι συνηθισμένα πράγματα αυτά εδώ», εξήγησε ο ψευτοζητιάνος. «Λειτουργούν ανάποδα. Κοιτάξτε:» Έβαλε μια ψίχα ψωμί που του ‘χε περισσέψει μέσα στην ψωμιέρα και την έκλεισε. Μετά, έβαλε κάτι κομμάτια από ψημένα λαχανικά μες στο ψυγείο, και το κλεισε. Τέλος, έβαλε ένα ψαροκόκαλο μέσα στην ψηστιέρα.

«Να τ’ ανοίξετε όλα σε μισή ώρα. Εγώ πρέπει να φύγω. Αντίο κι ευχαριστώ!»

Και μ’ αυτά τα λόγια ο ψευτοζητιάνος εξαφανίστηκε. Οι τρεις ψεύτες, σε μισή ώρα άνοιξαν την ψωμιέρα. Μέσα, στην θέση της ψίχας του ψωμιού, βρισκόταν μια χούφτα στάρι! Άνοιξαν και το ψυγείο. Μέσα στη θέση των λαχανικών, υπήρχαν σπόροι πατάτας, καρότου, κολοκυθιού και κρεμμυδιού! Άνοιξαν και την ψηστιέρα και λαχτάρισαν: Από μέσα πήδηξε ένα ολοζώντανο ψάρι κι έπεσε στο νερό!

Από κείνη τη μέρα, η ζωή τους άλλαξε. Βάζαν μέσα στην ψηστιέρα, στην ψωμιέρα και στο ψυγείο που λειτουργούσαν ανάποδα, αποφάγια, και βγάζαν σπόρους που τους φύτευαν και τους φρόντιζαν, και ψάρια που μετά τα ψάρευαν με πολύ κόπο. Δεν είχαν πια καθόλου καιρό, ούτε να βαριούνται, ούτε καν να λένε ο ένας στον άλλο ψευτιές και ψεύτικες ιστορίες!

* /ks/

ξα	αξα	ξαξα	αξαξα
ξε	εξε	ξεξε	εξεξε
ξι	ιξι	ξιξι	ιξιξι
ξο	οξο	ξοξο	οξοξο
ξου	ουξου	ξουξου	ουξουξου

αξα	εξα	ιξα	οξα	ουξα
αξε	εξε	ιξε	οξε	ουξε
αξι	εξι	ιξι	οξι	ουξι
αξο	εξο	ιξο	οξο	ουξο
αξου	εξου	ιξου	οξου	ουξου

ξαξα	ξεξα	ξιξα	ξοξα	ξουξα
ξαξε	ξεξε	ξιξε	ξοξε	ξουξε
ξαξι	ξεξι	ξιξι	ξοξι	ξουξι
ξαξο	ξεξο	ξιξο	ξοξο	ξουξο
ξαξου	ξεξου	ξιξου	ξοξου	ξουξου

αξαξα	εξεξα	ιξιξα	οξοξα	ουξουξα
αξαξε	εξεξε	ιξιξε	οξοξε	ουξουξε
αξαξι	εξεξι	ιξιξι	οξοξι	ουξουξι
αξαξο	εξεξο	ιξιξο	οξοξο	ουξουξο
αξαξου	εξεξου	ιξιξου	οξοξου	ουξουξου

Λέξεις με το φώνημα /ks/ σε αρχική, μεσαία και τελική θέση.

<i>Αρχική θέση</i>	<i>Μεσαία θέση</i>	<i>Τελική θέση</i>
ξάδελφος	αλεξίπτωτο	άμαξα
ξανά	αύξηση	αμάξι
Ξάνθη	βήξιμο	Αστερίξ
ξανθός	εξιτήριο	άφιξη
ξαπλώνω	έξυπνος	δεξιά
ξαπλώστρα	εξωγήινος	έκπληξη
ξεβαμμένα	εξώφυλλο	έξι
ξεμπερδεύω	λεξικό	επίπληξη
ξενοδοχείο	λόξιγκας	κατάληξη
ξέξασπρος	μαξιλάρι	λέξη
ξένος	μίξερ	μάλαξη
ξέρω	οξυγόνο	μετάλλαξη
ξεφλουδίζω	παξιμάδι	μετάξι
ξεφτισμένα	παράξενο	μύξα
ξεχειλωμένα	παρεξήγηση	Οβελίξ
ξεχωριστά	πυξίδα	παίξε
ξηλωμένα	σαξόφωνο	Παξοί
ξηλώνω	ταξίδι	περίφραξη
ξηρασία	ταξίμετρο	πρόσεξε
ξηρό	τοξοβολία	ρίζε
ξινόγαλο		σύνταξη
ξινός		τάξη
ξιφίας		ταξί
ξίφος		τόξο
ξύδι		φιλόδοξος
ξύλο		
ξυλοκόπος		
ξυλουργός		
ξυλόφωνο		
ξύνω		
ξυπνητήριο		

ξύπνιος
 ξυπόλητος
 ξυράφι
 ξυρίζω
 ξύστρα
 ξωτικό

Φράσεις με το φώνημα-στόχο /ks/.

- Εύλινο ξυλόφωνο
- Ξεκαρδιστικός εξωγήινος
- Ξένη λέξη
- Ξεθωριασμένο ξύλο
- Ξινό ξινόγαλο
- Ξανθιά ξαδέρφη
- Ξενοδοχείο δεξιά
- Ξερό παξιμάδι

Προτάσεις με το φώνημα-στόχο /ks/.

1. Η Ξένια έφαγε το παξιμάδι στο αμάξι.
2. Ξέχασα να πάρω το μαξιλάρι από το αμάξι.
3. Η ξύστρα ξέμεινε μέσα στο ταξί.
4. Θα κάνω αλεξίπτωτο αύριο το ξημέρωμα.
5. Ξάπλωσα στην ξαπλώστρα για να κοιμηθώ.
6. Ξέχασα το ξύλινο αλογάκι και το ξυλόφωνο στο σπίτι του φίλου μου.
7. Θέλω να ξεκουραστώ, να ξαπλώσω και να κοιμηθώ.
8. Με τα ξαδέρφη μου θα πάω στην Ξάνθη.
9. Ξέρεις ότι δεν μου αρέσει το ξινόγαλο.
10. Μετά τη βροχή πρόσεξε το ουράνιο τόξο που ξεπροβάλλει.

Γενίκευση του φωνήματος /ks/ με λέξη στόχο.

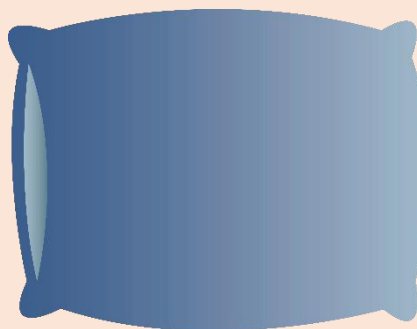
1. Στην κασετίνα έχω μια σβήστρα και μια (ξύστρα)
2. Στην παραλία έχει πολλές (ξαπλώστρες)
3. «Κάτσε ήσυχα γιατί θα φας (ξύλο)»

4. Όταν κοιμάμαι στο κεφάλι μου έχω ένα (μαξιλάρι)
5. Κοιμήθηκα το πρωί γιατί δεν άκουσα ποτέ χτύπησε το
(ξυπνητήρι)
6. Φέτος το καλοκαίρι θα πάω στην Κρήτη ένα (ταξίδι)
7. Είχαν απεργία τα λεωφορεία και πήρα (ταξί)
8. Το ψάρι με τη μεγάλη μύτη λέγεται (ξιφίας)
9. Μετά από δυνατή καταιγίδα βγαίνει συχνά το (ουράνιο
τόξο)
10. Έβαλα το ψωμί στο φούρνο και έγινε (παξιμάδι)

Κάρτες λέξεων με το φώνημα /ks/.

ξύστρα

μαξιλάρι

άμαξα

ξυπνητήρι

παξιμάδι

αλεξίπτωτο

πυξίδα

οβελίξ

Ψευδολέξεις με το φώνημα /ks/.

ξάμα

ξατά

ξαψη

ξέλα

ξέπα

ξεφά

ξίκο

ξιλά

ξισή

ξοβό

ξόγα

ξόμα

ξολά

ξορό

ξόχι

ξόψα

ξαβάτι

ξακολέ

ξαφούλα

ξαψινά

ξεγόκα

ξέλοπα

ξεπίρα

ξεφεκά

ξιδόμο

ξιθέζο

ξιμέρο

ξιπούρι

ξογικά

ξοξάπα

ξοτόγα

ξοσάψο

Ποιήματα με το φώνημα /ks/:

- ❖ Ξανά, Ξένια και ξανά
φώναξε ο ξιφίας
ξύσε την πλατούλα μου
όπως ο Ηλίας.
Ξάπλωσα εδώ στη γη
σε ένα μαξιλάρι
σε περιμένω μην αργείς
ξύσε με και πάλι.

- ❖ Τα ξαδέρφια του ξιφία
παίζανε ξιφομαχία
με τη μύτη τους για ξίφος
και με ξιπασμένο ύφος.

Κάναν όμως φασαρία
ξεκουφάναν τον ξιφία
κι ο ξιφίας ξαφνιασμένος
και αγουροζυπνημένος.

Λέει: "Θα σας ξαποστείλω!"
Και τους ξέρανε στο ξύλο
και για να ξανάρθουν σπίτι
τους ξεβίδωσε τη μύτη.

- ❖ Είναι έξυπνο το ξι
έχει ένα μυαλό ξυράφι
ξέρει πράγματα πολλά
μα δεν ξέρει να τα γράφει.

Παραμύθι με το φώνημα-στόχο /ks/:**ΤΟ ΞΩΤΙΚΟ ΞΟΥΤ**

Μια φορά, σ' ένα ξερονήσι, μέσα σ' ένα ξεροπήγαδο, ζούσε ένα ξωτικό που το λέγαν Ξουτ. Ζούσε ξεχωριστά απ' τ' άλλα ξωτικά, γιατί τ' άλλα ξωτικά το θεωρούσαν ξιπασμένο και ξεροκέφαλο και ξεχασιάρικο και ξεμυαλισμένο, και δεν ήθελαν ούτε να το ξέρουν.

Αυτός ο Ξουτ λοιπόν μια μέρα, πρωί πρωί, ξημερώματα είχε βγει από το ξεροπήγαδό του, ξεθεωμένος απ' την αϋπνία, και περπατούσε στο ξέφωτο.

Κι εκεί που έκοβε βόλτες ξεφυσώντας και ξεροβήχοντας και ξεροκαταπίνοντας, ξαφνικά είδε μπροστά του μια ξανθιά κοπέλα με ξέπλεκα μαλλιά ξυπόλητη και ξεκάλτσωτη και ξεπαγιασμένη, που μάζευε ξερόκλαδα για ν' ανάψει φωτιά να ζεσταθεί.

Η κοπέλα λεγόταν Ξανθίππη. Φορούσε ρούχα ξένα, ξεφτισμένα, ξηλωμένα, ξεβαμμένα, ξεχειλωμένα. Φορούσε και γυαλιά. Ξαφνικά, ο Ξουτ την άκουσε να ξεφωνίζει:

«Ξουτ! Ξουτ! Ξουτ!»

Η Ξανθίππη είχε δει ένα φιδάκι μες στα ξερόκλαδα και του έκανε «ξουτ, ξουτ», για να φύγει. Ο Ξουτ όμως πίστεψε πως είχε δει εκείνον και τον φώναζε με τ' όνομα του!

«Με βλέπεις!» είπε ξαφνιασμένος. «Κανέννας, ξέρεις, δεν μπορεί να δει τα ξωτικά – γι' αυτό λένε πως δεν υπάρχουν. Όμως εσύ, πρέπει να 'σαι ξεχωριστή περίπτωση: Κατάφερες και με είδες! Και μάλιστα στον ζύπνιο σου!»

«Βοήθεια!» ξεφώνισε ξετρελαμένη η Ξανθίππη κι απ' το ξάφνιασμα της πέσαν τα γυαλιά κι έσπασαν. «Βοήθεια! Ποιος μου μιλά; Δεν βλέπω τίποτα χωρίς γυαλιά!»

«Δεν έχει σημασία», είπε ο Ξουτ. «Με είδες πριν, δε χρειάζεται να με ξαναδείς. Τα μάγια θα λυθούν τώρα! Φτου, ξελευτερία!»

«Για ξεκαθάρισέ το μου αυτό...» είπε ξερά η Ξανθίππη.

«Να σου εξηγήσω ... Κάποτε, κάποιος μου είπε: «Ξουτ! Ξουτ από δω! Εσύ δεν είσαι πια άνθρωπος... Δε θα γίνεις - εκτός αν βρεθεί καμιά κοπέλα, ξύπνια και ξηγημένη, να σε δει όπως πραγματικά είσαι, χωρίς να το βάλει, και να σε βοηθήσει να ξαναγίνεις άνθρωπος! Και να που τώρα, βρέθηκες εσύ, η ξανθιά, η ξελογιάστρα και θα ξαναβρώ τον εαυτό μου!»

«Τι ήσουν πριν; Πρίγκιπας;» ρώτησε η Ξανθίππη ξαναμμένη.

«Όχι. Ξενοδοχοϋπάλληλος...» απάντησε ο Ξουτ. «Κι αυτός που με καταράστηκε ήταν πελάτης του ξενοδοχείου. Ένας ξένος, ξεκούτης, ξεμωραμένος, ξεδοντιασμένος, με ξύλινο πόδι. Μου ζητούσε συνέχεια διάφορα πράγματα: Πότε ένα ξυπνητήρι για να ξυπνάει, πότε ένα ξυράφι για να ξυριστεί, πότε μια ζύστρα για να ζύσει το μολύβι του, πότε ξιφία σουβλάκι με ζύδι και ξινόμηλα για να φάει... Δεν τολμούσα να ξεμυτίσω! Μ' έβλεπε και με φώναζε και μ' έβαζε να ξεσκονίζω και να ξαναξεσκονίζω το δωμάτιο, να ξεστρώνω και να ξαναστρώνω το κρεβάτι, να ξαναδένω τα παπούτσια του, να του ξαναδιαβάζω την εφημερίδα του, να ξαναπλένω και να ξεπλένω και να ξεβγάζω τα ξεσκισμένα του ρούχα, να ξεβουλώνω το νιπτήρα του, να ξεδιαλέγω και να ξεχωρίζω τις κάλτσες του, να ξεφλουδίζω τα ξινόμηλά του... Κι αυτός καθόταν και μ' έβλεπε και ξεφώνιζε και ξελαρυγγιαζόταν και ξεκαρδιζόταν στα γέλια. Καμιά φορά με ξυλοφόρτωνε κιόλας! Με ξεθέωνε και με ξεφτίλιζε. Στο τέλος για να τον ξεφορτωθώ, άρχισα να ξεπορτίζω, να ξεφεύγω και να εξαφανίζομαι. Κι αυτός, κατάφερε να με ξαποστείλει... Πολύ καιρό τώρα, γυρνάω σα ζωτικό, ξένος και ξοφλημένος! Τώρα όμως που σε συνάντησα, νιώθω πως ξανάγινα άνθρωπος! Βλέπεις;»

«Όχι, δεν βλέπω», είπε η Ξανθίππη. «Χρειάζομαι καινούρια γυαλιά.»

«Ξέχνα το», είπε ο Ξουτ (που τώρα πια δεν ήταν ζωτικό και δεν λεγόταν Ξουτ, αλλά κ. Ξενοφών Ξενίδης).

Μετά από λίγο καιρό, η Ξανθίππη (χωρίς γυαλιά), αφού το σκέφτηκε και το ξανασκέφτηκε, αποφάσισε να παντρευτεί τον κ. Ξενοφώντα Ξενίδη και να ξεμπερδεύει.

Παντρεύτηκαν λοιπόν και ξενιτεύτηκαν. Κι εκεί στην ξενιτιά, φτιάξανε δικό τους ξενοδοχείο, το ξενοδοχείο «ΞΑΣΤΕΡΙΑ». Επειδή μάλιστα ήταν κι οι δύο τους πολύ ξύπνιοι και ξεφτέρια στην δουλειά, το ξενοδοχείο τους έγινε γρήγορα ξακουστό.

* /z/

ζα	αζα	ζαζα	αζαζα
ζε	εζε	ζεζε	εζεζε
ζι	ιζι	ζιζι	ιζιζι
ζο	οζο	ζοζο	οζοζο
ζου	ουζου	ζουζου	ουζουζου

αζα	εζα	ιζα	οζα	ουζα
αζε	εζε	ιζε	οζε	ουζε
αζι	εζι	ιζι	οζι	ουζι
αζο	εζο	ιζο	οζο	ουζο
αζου	εζου	ιζου	οζου	ουζου

ζαζα	ζεζα	ζιζα	ζοζα	ζουζα
ζαζε	ζεζε	ζιζε	ζοζε	ζουζε
ζαζι	ζεζι	ζιζι	ζοζι	ζουζι
ζαζο	ζεζο	ζιζο	ζοζο	ζουζο
ζαζου	ζεζου	ζιζου	ζοζου	ζουζου

αζαζα	εζεζα	ιζιζα	οζοζα	ουζουζα
αζαζε	εζεζε	ιζιζε	οζοζε	ουζουζε
αζαζι	εζεζι	ιζιζι	οζοζι	ουζουζι
αζαζο	εζεζο	ιζιζο	οζοζο	ουζουζο
αζαζου	εζεζου	ιζιζου	οζοζου	ουζουζου

Λέξεις με το φώνημα /z/ σε αρχική, μεσαία και τελική θέση.

<i>Αρχική θέση</i>	<i>Μεσαία θέση</i>	<i>Τελική θέση</i>
ζάλη	άζωτο	αγγίζω
ζαμπόν	αναζήτηση	βάζω
ζάντα	αποζημίωση	βαδίζω
ζάρι	βάζελίνη	γάζα
ζάχαρη	γάζωμα	γκάζι
ζέβρα	διάζωμα	γρανάζι
ζέστη	ζιζάνιο	καρπούζι
ζέφυρος	ζουζούνι	μαγαζί
ζεύγος	καζάνι	μάζα
ζήλια	κουζίνα	νάζι
ζημιά	μπουζούκι	ντουζ
ζήτηση	μπριζόλα	όζον
ζόρι	ντουζίνα	πάζλ
ζούγκλα	παζάρι	ρύζι
ζούληγμα	πεζοδρόμιο	τραπέζι
ζουμπούλι	πεζοπορία	
ζυγαριά		
ζυγός		
ζυγωματικά		
ζυμάρι		
ζυμαρικά		
ζύμη		
ζωγραφιά		
ζώδιο		
ζωή		
ζωηράδα		
ζωμός		
ζώνη		
ζώο		

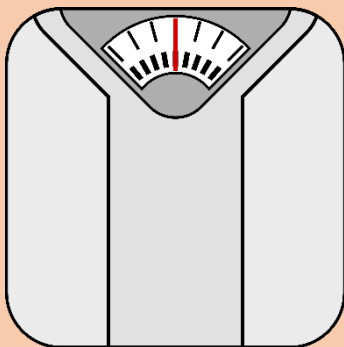
Κάρτες λέξεων για το φώνημα /z/.

ζέβρα

ζούγκλα

ζυγαριά

ζώνη

μπουζούκι

παζλ

βάζο

ντουζ

* /ts/

}	τσα	ατσα	τσατσα	ατσατσα	
	τσε	ετσε	τσετσε	ετσετσε	
	τσι	ιτσι	τσιτσι	ιτσιτσι	
	τσοο	οτσο	τσοτσο	οφροφρο	
	τσου	ουτσου	τσουτσου	ουφρουφρου	
}	ατσα	ετσα	ιτσα	οτσα	ουτσα
	ατσε	ετσε	ιτσε	οτσε	ουτσε
	ατσι	ετσι	ιτσι	οτσι	ουτσι
	ατσο	ετσο	ιτσο	οτσο	ουτσο
	ατσου	ετσου	ιτσου	οτσου	ουτσου
}	τσατσα	τσετσα	τσιτσα	τσοτσα	τσουτσα
	τσατσε	τσετσε	τσιτσε	τσοτσε	τσουτσε
	τσατσι	τσετσι	τσιτσι	τσοτσι	τσουτσι
	τσατσο	τσετσο	τσιτσο	τσοτσο	τσουτσο
	τσατσου	τσετσου	τσιτσου	τσοτσου	τσουτσου
}	ατσατσα	ετσετσα	ιτσιτσα	οτσοτσα	ουτσοτσα
	ατσατσε	ετσετσε	ιτσιτσε	οτσοτσε	ουτσοτσε
	ατσατσι	ετσετσι	ιτσιτσι	οτσοτσι	ουτσοτσι
	ατσατσο	ετσετσο	ιτσιτσο	οτσοτσο	ουτσοτσο
	ατσατσου	ετσετσου	ιτσιτσου	οτσοτσου	ουτσοτσου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /ts/ σε αρχική και μεσαία θέση.*Αρχική θέση*

τσάντα	τσιγάρο
τσίρκο	τσιμπούρι
τσάρος	τσιράκι
τσάι	τσιγκέλι
τσάπα	τσιμπίδα
τσέπη	τσουρέκι
τσίπα	τσουκάλι
τσίγλα	τσουβάλι
τσίκνα	τσουλήθρα
τσόχα	τσιγκούνης

Μέση θέση

κάλτσα	ρατσειστής
έτσι	χαράτσι
πίτσα	μπρατσάκι
πέτσα	κατσαρόλα
σάλτσα	κατσαρίδα
ράτσα	κατσαβίδι
σκίτσο	
μπράτσο	
κουτσός	
κατσαρός	

τσόφλι	τσατίζω	ταράτσα
τσούρμο	τσιγγάνος	ατσάλι
τσούζω	τσιμέντο	πετσέτα
τσαμπί	τσιμπάω	λινάτσα
τσολιάς	τσιρίζω	κοτέτσι
τσακίζω	τσαγιέρα	παπούτσι
τσαρούχι	τσαγκάρης	κατσικά
τσεκούρι	τσακάλι	κατσούφης
τσεμπέρι	τσουχτερός	κριτσίνι
Τσεχία	τσακωμός	κλωτσάω
τσίπουρο	τσακώνομαι	ρετσίνι
τσίμπημα	τσαλακώνω	ρετσίνα
τσομπάνης	τσαπατσούλης	κοτσύφι
τσιρότο	τσαλαπετεινός	παπούτσι

Φράσεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /ts/.

1. τσιμπημένο τσαμπί
2. κουτσός τσαλαπετεινός
3. κατσούφης τσαγκάρης
4. τσιμεντένια ταράτσα
5. ατσάλινη κατσαρόλα

Αυτοματοποίηση του συμφωνικού συμπλέγματος /ts/ σε επίπεδο πρότασης.

1. Το χειμώνα πίνω **τσάι** στην **τσαγιέρα**.
2. Στο πάρκο έχει μία **τσουλήθρα**.
3. Έχω πολλές **τσιγλές** στην **τσάντα** μου.
4. Τα πουλιά **τσιμπησαν** τα **τσαμπιά** με τα σταφύλια.
5. Το Πάσχα φτιάχνουμε **τσουρέκια**.
6. Ο **τσαγκάρης** έφτιαξε τα **παπούτσια** μου.
7. Η Μαρία έχει **κατσαρά** μαλλιά.
8. Δεν μου αρέσει να **τσακώνομαι** με τους φίλους μου.
9. Ο **τσομπάνης** προσέχει τις **κατσίκες**.
10. Η **πίτσα** έχει πολύ **σάλτσα**.
11. Ο **τσολιάς** φοράει **τσαρούχια**.
12. Το χειμώνα φοράμε **κάλτσες**.
13. Το πρωί έφαγα **κριτσίνια**.
14. Έβαλα **τσιρότο** στο **μπράτσο** μου.
15. Φοβάμαι πολύ τις **κατσαρίδες**.

Γενίκευση του συμφωνικού συμπλέγματος /ts/ με λέξη στόχο.

1. Οι κότες ζουν μέσα στο.... (**κοτέτσι**).
2. Το φαγητό είναι μέσα στην....(**κατσαρόλα**).
3. Μέσα στα εργαλεία έχει ένα....(**κατσαβίδι**).
4. Το χειμώνα το κρύο είναι.... (**τσουχτερό**).
5. Ο Νίκος έβαλε πάνω στην πληγή....(**τσιρότο**).
6. Το παντελόني μου έχει πολλές....(**τσέπες**).

7. Ο σκύλος είναι γεμάτος....(τσιμπούρια).
8. Κόβουμε τα ξύλα με το....(τσεκούρι).
9. Έδωσε στην μπάλα μια δυνατή....(κλωτσιά).
10. Από τα σταφύλια φτιάχνουμε κρασί και.... (τσίπουρο).
11. Η μαμά μου κρατάει πάντα μαζί της μία....(τσάντα).
12. Σκούπισα τα χέρια μου με την....(πετσέτα).

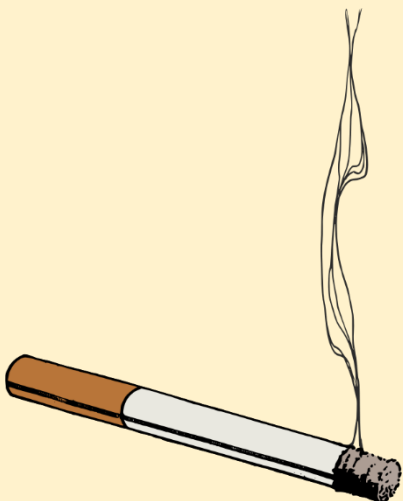
Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /ts/.

τσίρκο

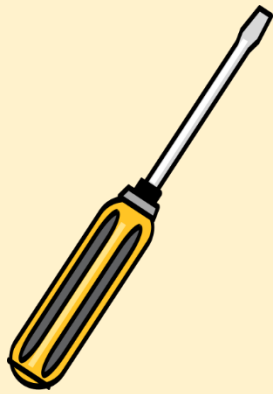
τσάπα

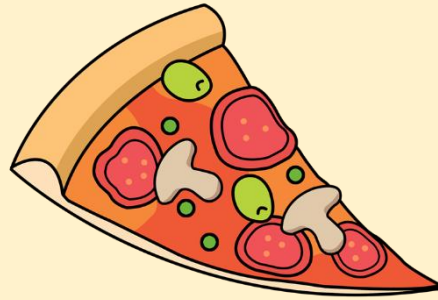
τσιγάρο

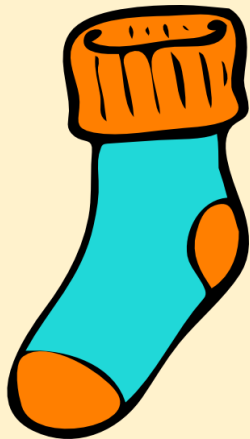
τσολιάς

κατσαβίδι

πίτσα

κάλτσα

παπούτσι

Τσιγκούνης τσαλαπετεινός

Τσιγκούνης τσαλαπετεινός
τρέχει μέσα στο τσούρμο,
να βρει εκείνον τον κουτσό
που έπαιζε στο τσίρκο,
μήπως του μάθει μυστικό
πώς να τσιμπάει εύκολα
κατσίκες και κοτσύφια,
για να τους παίρνει πονηρά
τσαμπιά από σταφύλια.

* /tz/

τζα	ατζα	τζατζα	ατζατζα
τζε	ετζε	τζετζε	ετζετζε
τζι	ιτζι	τζιτζι	ιτζιτζι
τζο	οτζο	τζοτζο	οτζοτζο
τζου	ουτζου	τζουτζου	ουτζουτζου

ατζα	ετζα	ιτζα	οτζα	ουτζα
ατζε	ετζε	ιτζε	οτζε	ουτζε
ατζι	ετζι	ιτζι	οτζι	ουτζι
ατζο	ετζο	ιτζο	οτζο	ουτζο
ατζου	ετζου	ιτζου	οτζου	ουτζου

τζατζα	τζετζα	τζιτζα	τζοτζα	τζουτζα
τζατζε	τζετζε	τζιτζε	τζοτζε	τζουτζε
τζατζι	τζετζι	τζιτζι	τζοτζι	τζουτζι
τζατζο	τζετζο	τζιτζο	τζοτζο	τζουτζο
τζατζου	τζετζου	τζιτζου	τζοτζου	τζουτζου

{	ατζατζα	ετζετζα	ιτζιτζα	οτζοτζα	ουτζουτζα
	ατζατζε	ετζετζε	ιτζιτζε	οτζοτζε	ουτζουτζε
	ατζατζι	ετζετζι	ιτζιτζι	οτζοτζι	ουτζουτζι
	ατζατζο	ετζετζο	ιτζιτζο	οτζοτζο	ουτζουτζο
	ατζατζου	ετζετζου	ιτζιτζου	οτζοτζου	ουτζουτζου

Λέξεις με το συμφωνικό σύμπλεγμα /tz/ σε αρχική, μεσαία και τελική θέση.

Αρχική θέση

τζάκι
τζακούζι
τζαμαρία
τζάμι
τζαμί
τζαμόπορτα
τζάμπα
τζαμωτός
τζαναμπέτης
τζάνερο
τζατζίκι
τζιβαέρι
τζιν
τζίνι
τζιπ
τζίρος
τζίτζικας
τζιτζιφιά
τζίφος
τζόγος
τζογαδόρος
τζόκεϊ
τζόκερ
τζούντο
τζούφιος

Μεσαία θέση

αντζούγια
ατζαμής
ατζέντα
γαντζώνω
γλειφιτζούρι
γρατζουνιά
καλικάντζαρος
μελιτζάνα
μελιτζανοσαλάτα
μουντζούρα
νταμιτζάνα
παγωτατζίδικο
παντζάρι
παντζούρι
πατσατζίδικο
προποτζίδικο
σκαντζόχοιρος
σουβλατζίδικο
σουτζουκάκια
φλιτζάνι
φλιτζανιέρα
φρατζόλα
ψιλικατζίδικο

Τελική θέση

γάντζος
καβγατζής
καφετζής
κουλουρτζής
μπογιατζής
νεράντζι
παγωτατζής
παλιατζής
πλακατζής
ράντζο
σουβλατζής
ταξιτζής
φιγουρατζής
φλιτζάνι
φορτηγατζής
χιμπατζής
ψιλικατζής

Κάρτες λέξεων με το συμφωνικό σύμπλεγμα /tz/.

τζάκι

τζίνι

τζίτζικας

φλυτζάνι

τζατζίκι

γλειφιτζούρι

μελιτζάνα

σκαντζόχοιρος

Ποιήματα με το συμφωνικό σύμπλεγμα /tz/:

- ❖ Ο τζίτζιρας ο μίτζιρας ο τζιτζιμιτζιχότζιρας,
ανέβηκε στη τζιτζιριά στη μιτζιριά στη τζιτζιμιτζιχοτζιριά,
να κόψει τζίτζιρα μίτζιρα τζιτζιμιτζιχότζιρα.

- ❖ Ο τζίτζικας ο φτερωτός
πήγε και χτύπησε στο τζάμι,
«βρε, τζαναμπέτη τζίτζικα
μπροστά σου δε κοιτάζεις;»

- ❖ Ο καφετζής κάνει καφέ
κι ο σουβλατζής σουβλάκια,
ο ταξιτζής καίει καρδιές
κι ο σεφ τα σουτζουκάκια.

Παραμύθι με το συμφωνικό σύμπλεγμα /tz/:**Η ΤΖΕΝΗ ΚΑΙ Ο ΠΛΑΚΑΤΖΗΣ ΤΖΙΤΖΙΚΑΣ**

Μια φορά κι έναν καιρό, στο Τζανεροχωριό έμενε ένα κοριτσάκι που τη φώναζαν Τζενούλα. Έξω από την τζαμόπορτα του δωματίου της ερχόταν συχνά ένας τζίτζικας. Κάθε μέρα του μιλούσε και εκείνος τραγουδούσε. Πως της άρεζε από το τζάμι με καμάρι να ακούει. Πολλές φορές έκανε και παραγγελιές. Η Τζενούλα η γλυκούλα την τζαζ μουσική αγαπούσε κι όλο φώναζε στο φίλο της ένα τραγούδι να της χαρίσει. Κι εκείνος μετά χαράς γινόταν βιολιτζής.

Μια φορά που η Τζενούλα πήγε στο σχολείο της ο κύριος τζίτζικας σκέφτηκε να της κάνει μια πλάκα. Άνοιξε κρυφά μια τρύπα στο παντζούρι και τρύπωσε μες στο σπίτι. Ο κατεργάρης ο τζίτζικας, μέχρι να επινοήσει την πλάκα που θα της έκανε, πήγε στην κουζίνα για να πιεί νερό και τι να δει εκεί; Κάτι φρέσκα και λαχταριστά σουτζουκάκια. Τότε σκέφτηκε: «Δεν πειράζει να πάρω ένα σουτζουκάκι, να δοκιμάσω κι εγώ!» Και το ένα έγιναν τρία κι έφτασε στα δεκατρία. Βούτηξε και λίγη φρατζόλα στη μελιτζανοσαλάτα και στο τζατζίκι που ήταν στο ψυγείο κι έτσι έφαγε καλά.

«Πωπω! Πολύ έφαγα! Γέμισε η κοιλιά μου πολύ. Τώρα δεν μπορώ να πετάξω. Ας κάτσω λίγο να ξεκουραστώ», είπε ο τζίτζικας. Πέρασε η ώρα και όταν σηκώθηκε να φύγει, τι να δει; Είχε κάνει την κουζίνα άνω κάτω! Πέσανε οι μελιτζάνες κάτω, το ψυγείο λερωμένο από τζατζίκι, ψίχουλα παντού, είχε κάτω και λίγο κρασί γιατί έσπρωξε φαίνεται την νταμιτζάνα που είχαν εκεί.

«Αχ, συμφορά μου! Εγώ μια πλάκα ήθελα να κάνω.»

«Βββ.....», ακούστηκε το αυτοκίνητο που έφερνε την Τζένη σπίτι. Μεμιάς, ο τζίτζικας ο... πλακατζής που έγινε και γκαφατζής, έτρεξε να πάει έξω στη νεραντζιά για να μην τον μαλώσουν. Και πάνω στη βιασύνη του ξεχνάει κάτι...!

Τρέχει η Τζένη, λοιπόν, να φάει τα υπέροχα σουτζουκάκια που τα λαχταρούσε από νωρίς και αντικρίζει τη «βομβαρδισμένη» κουζίνα. Σάστισε για μια στιγμή. Όμως, σύντομα η απορία της είχε λυθεί. Κοιτάει δίπλα απ' το φλιτζάνι μια γνώριμη κιθάρα. Πάει τότε στο φίλο της τον τζίτζικα και τον ρωτά:

«Τζίτζικα, φίλε μου αγαπητέ, μήπως μπήκες στην κουζίνα;»

«Όχι, εγώ, καλή μου Τζένη. Δεν το κούνησα από 'δω», προσπάθησε να της κρυφτεί.

«Μα πως;», συνεχίζει η Τζενούλα, «αφού τα σουτζουκάκια έγιναν καπνός».

«Δεν τα έφαγα εγώ και θα σου πω ένα μυστικό. Είδα τον κύριο σκαντζόχοιρο, τον παγωτατζή του Τζανεροχωριού να μπαίνει μες στο σπίτι.»

«Γιατί, καλέ μου τζίτζικα, λες ψέματα στη φίλη σου;» και του δείχνει, «δική σου δεν είναι αυτή η κιθάρα; Μην προσπαθείς να μου κρυφτείς!» Τότε, ο τζίτζικας κατάλαβε ότι έκανε γκάφα κι έβαλε τα κλάματα ευθύς. Και μέσα σε αναφιλητά άρχισε να εξηγεί:

«Αχ, γλυκιά μου, Τζένη, εσύ είσαι τόσο καλή κι εγώ σου κάνω ζαβολιές και σου λέω και ψέματα. Εγώ μπήκα μέσα στο σπίτι γιατί ήθελα να σου κάνω μια πλάκα κι εσένα, όπως κάνω σε όλο το χωριό. Όμως, ξάφνου δίψασα και πήγα για νερό, αλλά μου μύρισε το φαγητό και δεν μπόρεσα να αντισταθώ. Έτσι, τα έφαγα όλα και έκανα και ζημιές. Θα με συγχωρέσεις;», απολογήθηκε ο πλακατζής ο τζίτζικας.

«Τώρα θα σε συγχωρέσω, κύριε πλακατζή τζίτζικα, αλλά να μην το ξανακάνεις. Ότι θέλεις να μου το ζητάς και εγώ θα σου το δίνω. Μα απ' όλα πιο πολύ με στεναχώρησε που κατηγορήσες άδικα τον παγωτατζή το σκαντζόχοιρο. Δεν θέλω να το ξανακάνεις αυτό, γιατί είναι πολύ κακό. Εντάξει;»

«Ναι, καλή μου Τζένη, δεν θα το ξανακάνω, συγγνώμη!» Κι έτσι, έζησαν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα!

